

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNİN BARACK OBAMA VE BUSH DÖNEMİ
HAZAR DENİZİ BÖLGESİNDE ENERJİ DİPLOMASİSİ: 2.SAFHA

DOKTORA TEZİ
Omid SHOKRI KALEHSAR

Enstitü Anabilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Enstitü Bilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Murat ALAKEL

EKİM 2019

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNİN BARACK OBAMA VE BUSH DÖNEMİ
HAZAR DENİZİ BÖLGESİNDE ENERJİ DİPLOMASİSİ: 2.SAFHA

DOKTORA TEZİ
Omid SHOKRI KALEHSAR (137307004)

Enistüt ANABİLİMDALI: ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Enistüt BİLİMDALI ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Bu tez/....../.... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı	Doç.Dr.Murat ALAKEL	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof.Dr. Cengiz OKMAN	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof.Dr. Alaeddin.YALÇINKAYA	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof.Dr. Ertan EFEGİL	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç.Dr. Zelha ALTINKAYA	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Amerika Birleşik Devletlerinin Barack Obama ve Bush Dönemi Hazar Denizi Bölgesinde Enerji Diplomasisi: 2. Safha

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 271 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 26/11/2019 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen iThenticate". intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %.1'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI : Omid SHOKRI KALEHSAR
Öğrenci Numarası :137307004
Ana Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Programı : Doktora
Türü : () Proje () Yüksek Lisans Tezi (*) Doktora Tezi

Taramayı Yapan Arş. Gör.

Ahmet Safa YILDIRIM

Danışman

Doç.Dr.Murat ALAKEL

ÖNSÖZ

Bu tez, yalnızca yazarın ürünü değildir. Tezin yazılması için birçok entelektüelden düşünsel ve finansal destek alınmıştır. Birincisi ve en önemlisi, sıkı bir programı olmasına rağmen sürekli desteği, yorumları ve geri bildirimleri için tez danışmanım Doç. Dr. Murat Alakel'e teşekkür ediyorum. George Mason Üniversitesi'ndeki Schar Siyaset ve Hükümet Okulundaki paha biçilemez ve cesaret verici sözlerinden dolayı bilge hocam Büyükelçi Richard Kauzlarich'e minnettarım. Onunla tezim hakkında da röportaj yaptım ve tez konusuyla ilgili birçok referans aldım.

Lisansüstü eğitimime izin ve destek veren kurumsal müdürlerime de şükranlarımı sunarım. Büyükelçi Matthew Bryza'ya yorumları, sabrı ve bir araştırma konusu seçmedeki rehberliği için özel teşekkür borçluyum. Ayrıca, yardım eden herkese sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Dr. Ed Chaw'a yazdıklarına zaman ayırıp okuduğu için ve tezimle ilgili fikrini paylaştığı için minnettarım.

Bu tez, adı geçen uzmanların yardımı olmadan yazılamazdı zira Orta Asya'da ve Hazar Denizi'ndeki enerji politikalarını etkileyen çok karmaşık faktörler mevcuttur. Sonunda, entelektüel değerleri bana aşıladıkları için ve beni düşünsel tartışmalara erkenden yönlendirdikleri için aileme sonsuz teşekkür ediyorum.

Omid SHOKRI KALEHSAR

Ekim 2019

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar	vi
ŞEKİLLER	vii
KISALTMALAR	viii
ÖZET	x
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM: HAZAR DENİZİ ÖNEMİ

1.1. Bölüm Ana Hatları.....	9
1.2. Tedarik Yolları.....	10

2. BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Enerji Diplomasisinin Nitelikleri.....	14
2.2. Yapısalcı Realizm.....	18
2.2.1. Kenneth Waltz.....	18
2.2.2. Hegemonya ve Boru Hatları.....	22
2.2.3. Ekonomik Güç.....	23
2.2.4. Liderler.....	25
2.2.5. Dış Politika ve Enerji Kaynakları.....	25
2.3. Güç Dengesi.....	29

3. BÖLÜM: LİTERATÜR TARAMASI

3.1. Bölge Üzerine Olan Literatür.....	42
3.2. Bölge Jeopolitiğinin Literatürü.....	43
3.3. Orta Asya Üzerine ABD, Çin ve Rus Politikaları Literatür Taraması.....	52
3.4.Özet.....	55

4. BÖLÜM: YENİ DÖNEMİN ULUSLARARASI ŞARTLARI VE HAZAR BÖLGESİ

4.1. Rusya.....	66
4.2. İran.....	77
4.3. Kazakistan.....	83
4.3.1. Kazakistan'ın Büyük Petrol Sahası.....	85
4.4. Azerbaycan.....	88
4.5. Türkmenistan.....	92
4.6. Çin.....	93
4.7. Avrupa Birliği.....	101
4.8. Türkiye.....	106
4.9. Hindistan.....	112
4.10. Jeo-Ekonomi.....	115
4.11. Hazar Denizi ve Orta Asya'da Büyük Oyun.....	118
4.12. Bölgesel Güvenlik ve Ekonomik Teşkilatları ve Projeler.....	123
4.13. Yeni İpek Yolu “Bir Yol, Bir Kuşak” Politikası.....	128
4.15. Hazar Denizi Ülkeleri İşbirliği.....	135
4.16. Hazar Havzasının Hukuki Statüsü.....	135
4.16.1. Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsü Sözleşmesi.....	138
4.17. Hazar Denizinin Yasal Durumuna İlişkin ABD Politikası.....	140
4.17.1. Güney Gaz Koridoru.....	140
4.17.2. Güney Gaz Koridoruna ABD'nin ilgisi.....	143

5. BÖLÜM: ABD ENERJİ POLİTİKASI VE HAZAR BÖLGESİ

5.1. 2001 Ekonomik Krizinden Sonra Petrol Fiyatları.....	156
5.2. Bush'un Enerji Politikası.....	166
5.2.1. ABD'nin Enerji Taleplerinin Karşılaştığı Zorluklar.....	167
5.2.2. Energy Task Force.....	167
5.2.3. Ulusal Enerji Politikası	168
5.3. Hazar Denizi'nde ABD Enerji Politikası.....	172
5.3.1. ABD'nin 11 Eylül Sonrası Orta Asya'daki Dış Politikası.....	178

5.3.2. ABD Avrasya Enerji Güvenliği Özel Elçiliği.....	181
5.4. Obama Yönetimi Döneminde ABD Enerji Diplomasisi.....	183
5.4.1. 2010 Yılı Obama Enerji Planının Ana Esasları.....	184
5.4.2. Her Şeyden Önce Enerji Politikası.....	185
5.5. Dışişleri Bakanlığında Enerji Diplomasi.....	187
5.6. Obama ve Petrol İhracatı Yasağı.....	189
5.6.1. Obama, Güney Gaz Koridoru ve Azerbaycan.....	190
5.6.2. ABD-Azerbaycan İlişkileri.....	192
5.7. Obama Yönetimi AB'ye LNG İhracatı.....	194
5.8. Obama Dönemi : Orta Asya ve Hazar Denizi Bölgesi Polet'kas'	197
5.8.1. Obama Yönetimi 'nin Hazar Denizi Liderleriyle Temasları.....	198
5.9. ABD Petrol Şirketlerinin Politik Ekonomisi.....	200
5.10. Obama Döneminde Petrol Doktrini.....	201
5.11. Bush ve Obama Arasındaki Süreklilik.....	202
5.12. ABD'nin Hazar Enerji Diplomasisindeki En Büyük Hataları.....	204
5.13. Sıfırlama Politikası ve Başarısızlığı.....	209
5.14. Kaya Gazı ve Devrimi.....	210
5.14.1. Kaya Gazı Devrimi ve ABD Dış Politikası.....	212
5.14.2. Kaya Gazı ve Ulusal Güvenlik.....	216
5.14.3. Kaya Gazı Devrimi ve Uluslararası İlişkiler.....	216
5.14.4. Kaya Gazı, ABD ve Orta Doğu.....	222
5.14.5 Kaya Gazı ve İran Yaptırımları.....	224
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	232
KAYNAKÇA.....	244
ÖZGEÇMİŞ.....	269

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Hazar Deniz Devletleri Petrol ve Gaz Üretim.....	8
Tablo 2. Rusya GSMH	71
Tablo 3. İran GSMH	83
Tablo 4. Kazakistan GSMH	90
Tablo 5. Azerbaycan GSMH.....	93
Tablo 6. Turkmenistan GSMH	94
Tablo 7. Dünya Petrol Fiyatı (Varil Başına ABD Doları).....	160

ŞEKİLLER

Şekil 1. Hazar Deniz.....	7
Şekil 2. International North-South Transport Corridor (INSTC).....	138
Şekil 3. Güney Gaz Koridoru.....	146
Şekil 4. Nabucco	150
Şekil 5. TAP	158
Şekil 6. TANAP	159
Şekil 7. ABD Enerji Tüketimi.....	215
Şekil 8. ABD Kaya Gazı Üretimi (2000-2014)	218

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AIIB	: Asia Infrastructure Development Bank
AEB	:Avrasya Ekonomik Birliği
BDT	:Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	:Birleşik Milletler
BMGK	:Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CEP	: Caspian Environment Program
CPC	: Caspian Pipeline Consortium
DCI	: Development Cooperation Instrument
DOE	: Department of Energy
DOD	: Department of Defense
DOS	: Department of State
EC	: European Commission
EIA	:US Energy Information Administration
IEA	: International Energy Agency
INOGATE	: Interstate Oil and Gas Transports to Europe
INSTC	: The North–South Transport Corridor
MIP	: Multi-Annual Indicative Programs
OPEC	: Organization of the Petroleum Exporting Countries
OROB	: One Road One Belt
TANAP	: Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline
TAP	: Trans Adriatic Pipeline
TRACECA	: Transport Corridor Europe, Caucasus, Asia
SCO	: Shanghai Cooperation Organization
SCIS	: Center for Strategic and International Studies
TACIS	: Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States

ABSTACT

Yalova University, Institute of Social Sciences, PhD Thesis

Tezin Başlığı: US ENERGY DIPLOMACY IN CASPIAN SEA REGION, SECOND PHASE: UNDER THE BUSH AND BARACK OBAMA ADMINISTRATIONS	
Tezin Yazarı: Omid SHOKEI KALEHSAR Danışman: Doç. Dr. Murat ALAKEL	
Kabul Tarihi:	Sayfa Sayısı: xii (ön kısım) + 265 (tez)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	
Historically, the US was concerned to ensure access to an adequate supply of foreign oil to make up for shortfalls in domestic production. For the most part, this involved efforts to ensure access to the Persian Gulf region, where US oil firms enjoyed an advantage, notably in Saudi Arabia. When access to the Gulf was endangered, whether by the Soviets, the Iranians, or the Iraqis, the US was prepared to employ force to ensure the safety of oil deliveries from the Gulf. But while the Gulf has always been the main focal point of US foreign energy policy, the US has also sought to diversify its foreign sources of crude so as to reduce the risks of over-reliance on one major source. Under this policy of "diversification," President Clinton made a major effort to increase US reliance on oil imports from the Caspian Sea area. Nowadays, US reliance on imported oil has diminished as a result of growing production from domestic shale reserves. In the process of industrialization and simultaneously the increasing needs of the US to energy sources abroad, it called the oil and gas regions as geopolitically strategic and committed itself to maintaining security of those regions which lead to energy security of supply. Indeed, the protection of the free market itself was maintained as a component of US security in and of itself. These policy drives manifested themselves in different ways in different places and eras. How they manifested in the Caspian was particularly unique in some respects. For one, due to historic reasons, the US only first developed a policy towards the region at all when it opened up subsequent to the dissolution of the U.S.S.R.	
Key Words: Caspian Sea, US Energy Diplomacy, Pipelines, Shale Gas Revolution, Oil and Gas, Bush and Obama Administrations	

ÖZET

Yalova Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü ,Doktora Tez Özeti

Tezin Başlığı: AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNİN BARACK OBAMA VE BUSH DÖNEMİ HAZAR DENİZ BÖLGESİNDE ENERJİ DİPLOMASİSİ: 2. SAFHA
Tezin Yazarı:Omid SHOKEI KALEHSAR Danışman: Doç. Dr. Murat ALAKEL
Kabul Tarihi: Sayfa Sayısı: xii (ön kısım) + 265 (tez)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Tarihsel olarak ABD, yerli üretimdeki eksiklikleri gidermek için yeterli miktarda yabancı petrol tedarikine erişimin sağlanması konusunda endişeliydi. Bu, çoğunlukla, ABD petrol firmalarının, özellikle Suudi Arabistan'da bir avantaj sağladığı Fars Körfezi bölgesine erişim sağlama çabalarını içeriyordu. Körfez'e erişim tehlikeye girdiğinde, ister Sovyetler, ister İranlılar, ister Iraklılar olsun ABD, Körfez'den petrol teslimatının güvenliğini sağlamak için güç kullanmaya hazırды. Ancak, Körfez her zaman ABD dış enerji politikasının ana odak noktası olmuş olsa da, ABD yabancı ham petrol kaynaklarını bir büyük kaynağa güvenme riskini azaltmak için çeşitlendirmeye çalışmıştır. Bu “çeşitlilik” politikası çerçevesinde, Başkan Clinton, ABD’nin Hazar Denizi bölgesinden petrol ithalatına olan güvenini artırmak için büyük çaba sarf etti. Bugünlerde, ABD'nin ithal petrole olan bağımlılığı, yerel şeyl rezervlerinden elde edilen üretim artışının bir sonucu olarak azaldı. Bununla birlikte, petrol piyasalarındaki istikrar, küresel ekonomik istikrar ve dolayısıyla ABD'nin ekonomik istikrarı için şarttır ve dolayısıyla ABD, küresel petrol akışını korumaya devam etmektedir - ABD’nin ithalat ihtiyaçlarını korumak için değil, küresel petrol pazarının kalmasını sağlamak için yeterince tedarik edildi. Sanayileşme sürecinde ve eşzamanlı olarak ABD'nin yurtdışındaki enerji kaynaklarına artan gereksiniminde, petrol ve doğal gaz bölgelerini jeopolitik olarak stratejik olarak adlandırdı ve arzın enerji güvenliğine yol açan bu bölgelerin güvenliğini sürdürmeye kendini adadı. Aslında, serbest piyasanın kendisinin korunması, ABD güvenliğinin kendi başına bir bileşeni olarak sürdürüldü.
Anahtar Kelimeler: Hazar Denizi, ABD Enerji Diploması, Boru Hatları, Kaya Gazı-Petrol ve Doğal Gaz, Bush ve Obama Dönemi

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren ABD dış politikasında enerji önemli bir unsur oldu. İngiltere'de Winston Churchill tarafından göreve gelen Bahriye Nazırlığı, İngiliz donanma gemilerinin yakıtı kömürden fosil yakıtlarına geçmesiyle 'enerji jeopolitiği' oldukça önemli hale geldi. Britanya'da yerel olarak çıkartılabilen kömürün aksine, petrol yalnızca İran, Hazar havzası ve Ortadoğu bölgelerinden bulunuyordu. Diğer ülkelerin de petrol kullanımına geçmesiyle, İngiltere'nin bu kararının, uluslararası bağlamda nasıl yankılara neden olmasını anlamak kolaydır.

ABD'nin enerji kaynaklarına ve dünya çapındaki pazar alanlarına karşı erişim sağlamaya yoğun ilgisi sadece büyük bir enerji üreticisi olmakla kalmayıp, dünyadaki önde giden tüketicilerinden biri olmasıdır. Enerji kaynaklarını kontrol altına almak, istikrar için hayati bir konuma dönüştü. Ayrıca enerji konusu tüm ülkelerin ekonomik gelişiminde; her bir endüstri ve sektörü etkileyip idaresiz bırakıldıklarında derin ekonomik, sosyal ve politik sonuçlara sebep olmaktadır. Zengin doğal kaynak stoklarına sahip olan Hazar Havzası ve Orta Asya bölgeleri de ABD için bir odak noktası olmuştur. Diğer taraftan, ABD Orta Asya'ya giden en büyük erişim yollarından birisi olduğu için, Hazar bölgesinin istikrarının korunmasını stratejik olarak ilgilenmektedir. Ayrıca bu bölge, istikrarsızlığa son derece meyilli olan daha geniş toprakların bir parçasıdır ki bu da ABD'nin dünya çapındaki menfaatleri için zincirleme reaksiyona yol açabilir.

Araştırmanın Konusu

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki enerji politikası, kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtlar ve ayrıca yenilenebilir enerji kaynakları gibi farklı enerji kaynaklarının üretimi, dağıtımı ve tüketimiyle ilgili federal, eyalet ve yerel yönetim eylemlerini içerir. güneş, rüzgar, nükleer ve hidroelektrik güç olarak enerji politikaları yerel, eyalet ve federal seviyelerde mevzuat ve düzenlemelerle yürürlüğe girmekte ve uygulanmaktadır. ABD'nin tüm hükümet seviyelerindeki birçok siyasetçilere bakıldığında, enerji politikası karmaşık ve birbirine bağlıdır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, ABD dış politikasında enerji'nin rolünü araştırmak özellikle Bush ve Obama döneminde ABD tarafından bölgede takip edilen enerji politikası incelemektedir. 1973 Haziran ayında, Başkan Richard Nixon, “uzun vadeli ihtiyacımızın yanıtı yeni enerji biçimlerinin geliştirilmesinde yatmaktadır” diyerek ortaya çıkan enerji krizine değindi. “kalkınmayı sağlamak amacıyla” Kongre’den beş yıl için, 10 milyar dolarlık bir bütçe talebinde bulundu. Nixon’dan sonra gelen cumhurbaşkanları, Nixon’un hedefini onayladı ve geçtiğimiz 40 yıl boyunca, federal hükümet enerji Ar & Ge’sine yaklaşık 150 milyar dolar harcadı. 35 milyar dolarlık kredi garantisi sundu ve yeni enerji kaynakları geliştirdi. Ancak, federal enerji teknolojisi politikası, ABD enerji pazarını herhangi bir şekilde yeniden şekillendirmede başarısız oldu.

Araştırmanın Problemi

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasının bir sonucu olarak beş kıyıdaş devletin ortaya çıkmasından hemen sonra, Hazar Denizi, bazı devletler ve petrol endüstrisi için önemli yer buldu. Bu rezervlerden tam olarak yararlanabilmek için aşılması gereken iki önemli zorluk vardır: (1) havzanın kaynaklarının doğru değerlendirilmesi ve (2) büyük bölgesel ve uluslararası güçler arasındaki jeopolitik mücadelelerin ortaya çıkması. Hazar havzasında, yani Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'da dört yeni kıyısal devlet oluşturan, özellikle enerji alanında yeni bir bölgesel ve küresel jeopolitik mücadele dönemi başlattı. Ortaya çıkan yeni devletler, daha önce Sovyetler Birliği ve İran'ın egemen olduğu bölgedeki güç dengesini değiştirdi. Öte yandan, havzadaki bu yeni jeopolitik ortam, alternatif hidrokarbon kaynakları ve ulaşım yollarını arayan Batılı devletler ve uluslararası petrol şirketleri için de yeni fırsatlar yarattı. Ancak, Hazar hidrokarbonlarının üretimi ve ihracatı, Sovyet sonrası dönemin ilk yıllarında bölgedeki oynaklığa karşı savunmasız kaldı.

Araştırma Soruları

Bu önermede, ABD'nin Hazar Havzası'nda uyguladığı dış politika davranışlarındaki, enerjinin oynadığı rol incelenmektedir. Daha spesifik olarak bu önerme; Bush yönetimiyle Obama yönetimlerinin, Orta Asya ve Hazar Denizi'ndeki enerji merkezlerine karşı uyguladıkları dış

politikalar arasındaki farklılıkları tanımlamayı amaçlamaktadır. Aşağıdaki araştırma soruları, bu araştırma ve analizin yürütülmesi için formüle edilmiştir:

S1: ABD'nin küresel enerji piyasasına, özellikle de Hazar Havzası'na karşı uyguladığı dış politikalarını açıklamada, enerjinin rolü nedir?

S2: Hazar enerji diplomasinin ilk ve ikinci aşamalarında, hangi faktörlerin önemli ölçüde etkili bulunmaktadır?

S3: Bush ile Obama'nın, Rusya, Orta Asya, Kafkaslar ve Hazar Havzası hakkındaki dış politika açısından tutumlarındaki farklılık nedir?

S4: ABD enerji politikasında kaya gazının oynadığı rol nedir ve ABD'nin Hazar Havzasındaki enerji diplomasisine olan etkileri nelerdir?

S5: Hazar Havzası'ndaki ABD enerji diplomasisi, AB, Çin ve Rusya ile nasıl bir etkileşim içindedir?

S6: ABD'nin Hazar enerji diplomasisinde ve bölgenin enerji zenginliklerinin geliştirilmesi/ulaştırılması konusunda yaptığı en büyük hatalar nedir? Bunlar nasıl daha iyi yönetilebilirdi?

S7: ABD'nin Güney Gaz Koridoru ve Trans Hazar Boru Hattı projelerine karşı takındığı dış politika nedir?

S8: Hazar enerji diplomasisinde, Şangay İşbirliği Örgütü'nün rolü nedir? ABD'nin ŞİÖ'ye karşı tutumu nedir?

S9: ABD'nin Yeni İpek Yolu inisiyatifiyle, Çin'in Tek Yol, Tek Kuşak politikası arasında ortak bir payda var mıdır?

Hipotez

Bu çalışmanın ana hipotezi, ABD dış politikasında enerjinin önemli bir rol oynadığı gerçeğine karşın, her iki yönetimin de Afganistan'daki savaşın durulmasıyla beraber Orta Asya ve Hazar Denizi'ne olan ilgilerinin azaldığını ortaya koymaktadır. Son analizde; ABD diplomasisinin, Hazar Havzası diplomasinin II. Aşamasının belirlenmesinde, siyasi odaklanmaların, ekonomik faktörlerin etkisini geçersiz kılmaya başladığı ortaya konmuştur. ABD petrol ve doğal gaz boru hatlarının desteklemesiyle müttefiklerinin pozisyonunu yükseltmeyi düşünmektedir ve böylece bölgenin siyasi ve güvenlik ilişkilerini yeniden düzenlemeyi amaçlıyor.

Saha Araştırması Metoduna Kısıtlama ve Zorluk Teşkil Eden Unsurlar

Bu araştırma projesi esnasında saha araştırması metodunun benimsenmesi için bir takım büyük zorluklara rastlanmıştır. İlk ve en önemli zorluk, Bush ve Obama yönetimlerinde görev yapmış olan, eski ABD Dışışleri Bakanı ve Savunma Bakanlarına erişimin sağlanamamasıdır. Onların, ABD dış politikası hakkındaki yorumlarına erişebilmek, bu tezin gelişimi için oldukça yapıcı etkiye sahip olabilirdi. Aynı şekilde her iki yönetimin de enerji danışmanlarının yorumları ve eski veya şu anki “ABD Enerji ve Tabii Kaynaklar Senato Komitesi” üyelerin katkılarından son derece müteşekkiri olunurdu. Ancak bu üyelerden bir kısmı, buluşma için ajandalarının dolu olduğunu belirtirken, e-posta’larımın çoğuysa yanıtı bırakıldı. İkinci zorluksa bu bölgede hizmet vermiş olan bir kısım eski diplomatın, mevkilerinin veya isimlerinin bu tezde yer almasına isteksiz olmalarından kaynaklanıyordu, bu sebepten ötürü onlarla yapılan röportajlar yüz yüze, telefonda, Skype aramalarından veya e-posta üzerinden gerçekleştirildi. Bu röportajların büyük bir kısmı dijital ses kaydedicisi yardımıyla kaydedildi. Her röportajdan önce, bu kayıtların gelecekteki herhangi bir projede kullanılıp kullanılmayacağına dair izinleri istendi. Hepsinin buna izin vermelerinin yanında, röportajı yapılan kişilerden bir kısmı, basımından önce metnin bir kopyasını görmeyi talep etti. Alıntılar kullanılmadan önce onlardan izin almak amacıyla işbu röportajların çok sayıda yazılı dökümünü onlara gönderdim. Bütün ses kayıtları, güvenli ağ tarafından korunan sabit disklerde ve e-posta kutularında tutuldu. Finansal kısıtlamalar yüzünden, bütün kitaplara, e-kitaplara, makalelere ve yayınlara erişimim olmadı, aksi takdirde onların kaynakçalarından da yararlanabilirdim. Ayrıca aynı sebepten ötürü, Hazar bölgesine daha kapsamlı bir gezi yapılamamıştır ancak yine de bölgede ve AB’de düzenlenen, Hazar enerji kaynaklarıyla ilgili bir dizi konferansa katılabildiğim içinse memnunum. Pek çok engelin üstesinden gelip, 90 kadar eski ABD büyükelçilik çalışanı, bir adet Avrasya enerjisi ABD özel delege ve bir miktar da AB ve ABD bazlı petrol şirketlerinin yüksek kademeli yöneticileri ile röportajlar gerçekleştirmeyi başıarabildim.

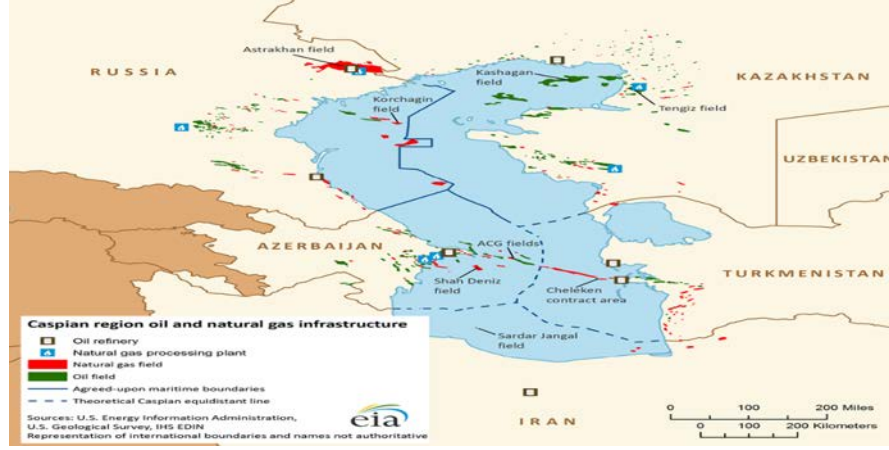
1.Bölüm

Hazar Denizi Önemi

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve dağılmasını takiben; siyasi fırsatlar ve ekonomik tahakkümlerden oluşan bir dizi kombinasyon, Hazar bölgesindeki yeni oluşmuş ve denize kıyısı olmayan yerel devletleri için yeni enerji tedarikleri bulma görevi açısından ticari bir albeniye kavuşmalarına neden oldu. Dış siyaset koşulları açısından; büyük altyapı projeleri ve transit devletlerinin hem bölgesel hem de uluslararası siyasi güçlerini artırmak için yapılan işbu girişimler kesin bir biçimde, bu devletlerin batıya bağlanmaları gayesiyle alakalıydı. Esas olarak ABD; üreticiler ile transit devletleri arasında karşılıklı bir bağlılık yaratma ve onların tüketicilerineyse avantaj sunup etki alanı içerisindeki ülkelerde genişleme yapma beklentisi içindeydi. (Shaffer, 2009: 51)

Etrafı karayla çevrili bir iç havza olan Hazar Denizi, 424 300 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir ve dünyanın en büyük su havzalarından biridir. Suyu tuzlu olan bu denizin, bir dizi ırmak ve kanallar sistemi dışında, dünyadaki hiçbir okyanusla bağlantısı bulunmamaktadır. Hazar Denizi'nin ortalama derinliği, deniz seviyesinin altında yaklaşık 184 metredir ve en derin yeri 1098 metreye kadar inmektedir. Karadeniz ile beraber, Volga ve Don nehirlerinin kollarına eklenen su kanalları sayesinde Baltık Denizi'yle de bağlantıya sahiptir. Kuzey ve güney sahilleri takribi olarak 1200 km boyunca denizle birbirinden ayrılmaktadır, doğudan batıya genişliğiyse 210 ila 490 km arasında değişmektedir. Sahil şeridinin toplam uzunluğu 7010 km olup, 1193 km'si Rusya Federasyonu tarafından kontrol edilmekte; 1200 km'si Türkmenistan, 800 km'si Azerbaycan ve 740 km'si ise İran sahillerine dâhildir. (www.eia.gov ,2015). Hazar Havza'sının muazzam su kütlesini besleyen 130 nehrin en büyükleri; Volga, Kura, Terek, Ural, Emba, Atrek ve Gurgan'dır. Hazar bölgesinin ekonomik, stratejik, sosyal ve ekolojik önemi; çok sayıda küresel bölgenin geçiş noktası olmasının yanı sıra, önceden Soğuk Savaş döneminde bilindiğinden çok daha fazla zengin petrol ve gaz rezervlerine sahip olmasından gelmektedir. Stratejik öneme sahip olan petrol ve doğal gaz sahalarına ilaveten, balık rezervi bölgenin en büyük gelir kaynağı olup, dünyanın havyar ihtiyacının %90'ını karşılamaktadır. (Nuri Aras, 2001:42)

Şekil 1.Hazar Denizi

Küresel oyuncular bölgeye doğrudan müdahil olmasa bile; Avrasya, Orta Asya, Kafkasya ve İran sınırlarına erişen, dünyadaki bu en büyük gölün, ne türden bir hayati jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip olduğunu anlamak kolaydır. Bölgenin doğal kaynaklar açısından zenginliği, deniz sınırları konusunda anlaşılamayan, Hazar devletleri için bir yasal münakaşa kaynağıdır. Bölge ve çevresindeki enerji kaynaklarının ve nakil yollarının güvenliği, günümüz jeopolitik arenasındaki en önemli konulardan biridir. Hazar Denizi, enerji kaynakları açısından, Basra Körfezi’nden sonra ikinci en önemli denizdir. Riskleri bu kadar yüksekken, bu kaynakların tedariki ve ulaşımı pek çok anlaşmazlıklara sebep olmuş; Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, İran ve Rusya arasında her açıdan aksaklıklara yol açmıştır. (www.eia.gov, 2017)

Sovyetler Birliği’nin çöküşüne müteakiben, Hazar Denizi bütün batılı devletlerin, özellikle de ABD’nin ilgi odağına dönüşmüştür. Amerika Birleşik Devletleri, kaçınılmaz bir biçimde, Sovyetlerin geride bıraktığı güç boşluğunu sanki sadece özel sektöre ait olan güçlerini kullanarak doldurmuştur. Ancak bölgenin Sovyetler sonrası tarihinin erken dönemlerinde siyasi krizleri, çatışmalar ve savaşlar takip etmiştir. Bu noktada ABD’nin müdahalelerinin analiz edilmesi için doğal olarak siyasi bir gözle bakılması gerekmektedir. (www.eia.gov, 2017) Buna karşılık son birkaç yıl içinde, ABD’de enerjinin rolünde ilginç bir değişim yaşanmış, bu da iç tedariki içerisinde daha geniş çaplı bir istismara, politikalarında dramatik bir dizi zincirleme etkiye ve uluslararası ilişkilerindeyse sertliğe yol açmıştır. (Yazarın, Dr.Thomas Johnson ile röportajından, 31.Mart .2017)

Hazar enerji diplomasisinin “Birinci Aşaması” doğrudan Sovyetler Birliği’nin dağılmasının hemen ardından başladı, bu aşamanın karakteristiği; uzun zamandır serbest piyasa için

erişilemez durumda olan enerji kaynaklarının uluslararası şirketlere açılması çılgınlığıyla başladı. Aşamalardan ikincisiyse, daha uzun süren bir fazdı ve diğer herhangi bir bölgede olduğu gibi, keşif ve geliştirme hakları için birbiriyle yarışan şirketlerin varlığıyla birlikte öncekine göre açıklanması daha güç bir hale büründü. Günümüzde aşağı yukarı da olsa yine bir açık rekabetten bahsedilebilmektedir, çok sayıdaki şirket, bölge üzerinde erişim ve nüfuzunu artırabilmek için yarış halindedir. Ancak ortamın sakinliğine rağmen, siyasi ve coğrafi faktörler Hazar bölgesinin önemini korumasına sebep olmaktadır. (Yazarın Büyükelçi John Maresca ile olan röportajından,(03.Mayıs.2016)

“Enerji Bilgi İdaresi’nden” elde edilen bilgiye göre, Hazar Denizi aşağıdaki petrol ve gaz rezervlerine sahiptir.

Tablo1. Hazar Denizi’ne kıyısı bulunan devletlerin Petrol ve Gaz üretimi

HAZAR KIYISINDAKİ DEVLETLER	PETROL ÜRETİMİ (MN MT/YR)	KAYA GAZI ÜRETİMİ (BN M³/YR)	ÜRETİM BAŞLANGI Ç YILI
Azerbaycan	39	18	1952
Türkmenistan	2.5	5.5	2006 - Petrol 2011 - doğalgaz
Rusya	2	-	2010
Kazakistan	1	0.5	2013/2016*
İran	0	0	2013/2016*

Kaynak: Companies, NGW, Natural Gas World Magazine, Cilt.2, No,17.017.

*Kazakistan, asidik sıvıların neredeyse tüm boru hattını yok etmesinin ardından Kaşagan’daki faaliyetlerini durdurdu ancak 2016 Ekim ayında tamir edilen borulardan sonra tekrar üretime başladı.Son yıllarda İran, Hazar’daki projelere katılmalarına ikna edebilmek için Rusya’nın

Lukoil, Norveçli Statoil ve Danimarkalı Maersk Group firması ile bir dizi müzakerelere oturdu ancak bunlardan hiçbir sonuç alınamadı. Hazar Denizi'nin İran'a kıyısı olan sular gelişime daha az elverişlidir; derinliği 1km'yi bulan Azeri tarafıyla kıyaslandığında İran suları yalnızca birkaç metre derinliktedir. 2003 ve 2005 yılları arasında Hazar Denizi'nin 4000km²'lik alanında; 6. 7. ve 8. katmanlarda 3-B sismik operasyonlarda bulunan İran; sismik tarama gemisi Pejvak 2005 yılında yangına kapılınca bu bölgede sismik tarama faaliyetlerini durdurdu. (Dalga Khatinoglu, "Iran Needs \$500 Mn to Cut Flaring", 2017.)

1.1.Bölüm Ana Hatları

İşbu tez altı bölümden oluşmaktadır:

1.Bölüm; çalışma için genel bir giriş niteliğinde olup, tez cümlesini sunarak, araştırma esnasında ortaya çıkan sorunların altını çizmektedir. Bunun yanında; araştırma soruları, çalışmanın hedefi ve önemi ile araştırma prosedürünün ana hatları belirtilmiştir.

2.Bölüm; metodolojik konuları irdelemektedir. Veri toplama prosedürleri hakkında bilgi vermekte, veri kodlama tekniğini değerlendirmekte, veri analiz metotlarıyla yorumlamalarını ve kullanılan teorik altyapı hakkında tartışmalara yer vermektedir. ABD dış diplomasisinin Orta Asya ve Hazar Denizi bölgelerine ilişkin analiz edilen bilgiler Yapısal Realizm perspektifinden incelenmektedir.

3. Bölüm; Bush ve Obama yönetimlerinin, ABD'nin bölgedeki enerji ve dış politikasını tartışılmasıyla alakalı yayınların incelendiği bir literatür taramasının raporlarından oluşmaktadır.

4.Bölüm; yeni çağın uluslararası bağlamını ile onun Hazar boru hattı projesine olan etkilerini açıklamakta ve bunun daha da ötesine bakıp, 'Yeni Büyük Oyun'un' oyuncularının rollerini irdelemektedir. Bu bölüm bölgedeki güvenliğin, ekonomik organizasyonlarla onların büyük ulaştırma projelerinin, Hazar'ın yasal statüsünün nasıl etkilendiğini incelemektedir.

5.Bölümde Hazar Denizi'ndeki enerji kaynakları hususunda, Bush ve Obama yönetimlerindeki ABD diplomasisinin nasıl evrim geçirdiği ortaya konulmaktadır. Bu bölüm, Kaya Gazı Devrimi ile Obama'nın dış politikasının yön değiştirmesi arasında bir korelasyon bulmayı hedeflemektedir.

6.Bölümse sonuç kısmını ortaya koymak için bu çalışmadaki bulguları kıyaslamaktadır. ABD'nin, bölgedeki diğer büyük güçler karşısındaki dış politikasını sunmakta ve bölgedeki

enerji kaynaklarıyla ilintili ABD dış politikasının daha ileri bir analizinde kullanılabilecek, fazladan bir araştırma için öneriler sunmaktadır.

1.2. Tedarik Yolları

Orta Asya ülkeleriyle Azerbaycan Cumhuriyeti'nin denizle bağlantıları bulunmamaktadır, yeni bağımsızlıklarına kavuşmuş olan bu devletler, ellerindeki arzı piyasaya nakledebilmek için doğalgaz ve petrol boru hatları kurmak zorundadırlar. Şu an için ellerindeki tek yol, Sovyetler Birliği döneminden kalma ve Rus altyapısına sahip olan bir rotadır. Günümüzde eski boru hatlarının tükenmesiyle ve bu cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını tehdit eden şu anki açmaz yüzünden, yeni boru hatları ve projeleri ortaya sunulmuştur. Rota olarak beş seçenek bulunmaktadır. Bunlar kuzey, batı, doğu, güneydoğu ve güney rotaları olarak sınıflandırılabilir:

1. Kuzey Rotası–Kazakistan-Rusya-Rusya Limanı

Kazakistan'daki Rus Doğalgazı Boru Hattı olarak bilinen bu hat, 1970 yılında inşa edilmiştir ve halen aktiftir. Boru hattının uzunluğu 1280km olup, yılda 30 milyon ton petrol taşıma kapasitesine sahiptir. Bu boru hattının yenilenmiş bir versiyonunun inşa edilmesi için gereken tahmini değer 3.8 ile 4.5 milyar \$ arasında değişmektedir; Azerbaycan ve Kazakistan'dan başlayıp, Rusya'dan geçerek, Karadeniz sahilindeki kuzey limanına ulaşmaktadır. Bu boru hattının kapasitesinin tükenmeye başlamasının üzerinden pek çok yıl geçmiştir ve yukarıda bahsedilen rota üzerinden yeni bir hattın inşa edilmesi olasıdır. Günümüzde, eski SSCB'nin eski hatları Azerbaycan ve Kazakistan'daki dünya pazarlarına ulaştırılmaktadır. Bu boru hatları şimdi kuzey rotası olarak adlandırılmakta ve isimleri aşağıdaki gibidir:

- 1) Tengiz-Samara-Avrupa
- 2)Tengiz-Volgograd-Norveysk
- 3)Tengiz-Komsomolsk-Norveysk
- 4)Bakü-Grozni-Norveiseisk

1.2.1. Tengiz-Samara-Avrupa

Kafkas dağları boyunca, Dağıstan ve Çeçenistan'a oradan da Karadeniz sahiline doğru uzanan bu rotaların avantajı diğerlerinden daha kısa olmasıdır. Çeçenistan yolunun uzunluğu 1400km'dir. Bu yolun 200km'si Azerbaycan'a iade edilmiştir. Buna karşın bu transfer planı, yolun diğer kısımlarıyla beraber bakımsızlıktan ötürü sekteye uğramaktadır, gereken

tamiratların masrafı 300 milyon \$ olarak tahmin edilmektedir. Buna ek olarak boru hatları sıklıkla Çeçen ayrılıkçılar tarafından saldırıya uğramakta ve bu sebepten ötürü büyük kapsamlı bir tamiratın yapılmasına, bölgesel ortaklar tarafından isteksizlikle karşılanmasına neden olmaktadır. Hazar'ın petrol üreten ülkeleri Rusya'ya politik ve ekonomik olarak bağımlılıklarını sürdürdüklerinden, bu hattın değiştirilmesi için ciddi bir gözden geçirme durumu söz konusu değildir. Buna karşılık Rus stratejistler kesin olarak, “Bağımsız Devletler Topluluğu'nda” (BDT) Rusya'nın enerji sektöründeki üstünlüğünü koruması ve Batı'nın etkisinin önlenmesi gerektiğini düşünmektedirler. (www.ensani.ir ,2017). Rus liderlerin bakış açısına göre güvenlik politikasına dönüştürülmesi gereken, iki büyük mülahazat bulunmaktadır: Rus petrolü ile hammaddelerinin, Orta Asya ile Kafkas pazarlarına devamlı olarak sürülmesinin garantilenmesi ve Rus ordusunun bölgenin dışında gerçekleşen krizlere müdahale etme konusunda kararlılığını koruması. Petrol kaynağının %50'sini yurtdışından ithal eden Amerika Birleşik Devletleri için, petrol ve doğalgaz arzının Rusya'dan geçmesini istenmemektedir, keza bu ülke Kazakistan ve Azerbaycan'dan gelen yakıt akışını istediği zaman kesebilecek durumdadır. (www.ensani.ir ,2017)

1.2.2. Batı Rotası

Batı pazarlarına açılan en önemli nakil hatları: Bakü-Naworsik petrol boru hattı(1500 km), Bakü-Supsa petrol boru hattı(920 km), Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı(1730 km), Tengiz-Nevoristique petrol boru hattı(1600 km) ve Bakü-Erzurum doğalgaz hattıdır. Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye tarafından inşa edilmişlerdir, işbu ülkeler bölgede ABD ile en yakın ilişkiler içinde olanlardır. (Eteat, Nosrati Nosrati 2008:12)

1.2.3. Doğu Rotası Rusya-Kazakistan-Çin

Eylül 1977'de, Çin başbakanı ve Kazak yetkililer arasında imzalanan antlaşmayla; 3000km'lik bir boru hattı, 60 aylık bir kullanım hakkı ve 9.5 milyar dolarlık bir maliyetle Çin ve Çeçen kaynakları birbirine bağlanmıştır. Bu rota en masraflı boru hattı olmakla beraber, Kazakistan boyunca 2000 km yol kat etmektedir. Çin'in projenin uygulanmasında tahmini rakamı3.5 milyar dolar olarak duyurmuştu. Ancak tartışmasız olarak gerçekte bu rakam beyan edilenden daha yüksek olacaktır ve Çin'in güvenlik hatlarına olan hevesi hakkında kanıt niteliğindedir. Bu boru hattı 25 milyon ton(500.000 varil/gün) Kazak ham petrolünü Çin'e taşıyacaktır. Aynı

şekilde Türkmen Petrol Bakanlığı, Çin ve Japonya'ya uzanan bir doğalgaz boru hattı inşa etme arayışı içindedir (www.ensani.ir ,2017). Bu boru hattı 8000 kilometre uzunluğunda ve 22 milyar dolardan fazlasına mal olması düşünülmektedir. Bu rotanın Çin'e belirgin bir stratejik avantaj sağladığı açıkken, teknik zorluklar açısından bakım ve pompalama ekipmanlarında sıkıntılar yaşatacaktır: her iki rota da maliyetlidir ve boru hatlarının dağlardan, çöllerden, zorlu kış ve kavurucu yaz iklimlere sahip olan bölgelerden geçmektedir. Bu durum özellikle Tibet Platosu'ndan geçerken akım kesintilerine sebebiyet verip, petrol boru hatlarının maliyetinin katlanarak artmasına yol açacaktır. (www.ensani.ir ,2017)

Şu anda aktif olan tek Kazak-Çin petrol hattı, *Atasu-Alashankou*'dur ve yaklaşık 1000 km ile 960 km uzunluğa sahip olup, Aralık 2005 yılında devreye girmiştir. Bu boru hattı ilk olarak 10 milyon ton (210.000 varil/gün) Kazakistan petrolünü Çin'e taşımıştır. Bu petrol boru hattının maliyeti, Çin Milli Petrol Şirketi (ÇMPŞ) ve Kazakistan Devlet Petrol Şirketi (Caspian Gas), tarafından ortak olarak karşılanmış ve 700 milyon dolara inşa edilmiştir. Kazakistan'daki Atasu petrol sahasını, Batı Çin'in Xinjiang eyaletindeki Alashankou bölgesine bağlamaktadır. (www.ensani.ir ,2017)

1.2.4. Güney Rotası: İran-Basra Körfezi

İran, Hazar Denizi ile Basra körfezi arasında bir köprü görevi görür ve dünyanın petrol ve doğalgaz rezervlerinin %75'inin merkezinde yer alır. Bu petrol rezervlerinin %10'unu, doğalgazınsa %15'ini kontrol eder. Petrol ve doğalgaz boru hatları inşa edip, muhteviyatlarını Kafkaslar ve Orta Asya'dan dünyadaki enerji pazarlarına en az maliyetli olarak gönderebilecek bir ülkedir. (Sarmand, Kavyani Fard ,2017:92) İran 1550 kilometrelik bir kara sınırını Türkmenistan, Azerbaycan ve Ermenistan ile paylaşır, Hazar Denizi'ne bağlı olan sahil şeridi ise 650 km'dir. Dolayısıyla İran, bu ülkelerin yaşadığı ithalat sorunlarını karşılamak için rakipsiz bir jeopolitik pozisyona sahiptir. (Sarmand, Kavyani Fard ,2017:92)

Buna ek olarak, İran bölgedeki pek çok ülkenin uzun bir geçmişe sahip olan; etnik, dini, kültürel açıdan Orta Asya ve Kafkas cumhuriyetleriyle olan ilişkilerinde önemli bir rol oynar ve petrol sanayisinin pek çok dalında değerli bir tecrübeye sahiptir. (Sarmand, Kavyani Fard ,2017:92)

Hazar Denizi bölgesi kendi coğrafyasının tutsağıdır. Bölgenin küresel pazarlara olan uzaklığı ve enerji kaynaklarının tüketici piyasasına eriştirilmesinde gereken altyapının noksanlığı, hem

özel hem de kamusal kurumlar tarafından bu bölgeden enerji arzına olan talebin azalmasına etki etmektedir. Bu durum enerji taşımacılığı yapan ülkelere olan bağımlılığı yüksek seviyede artırmıştır, özellikle de Rusya bu bölgenin jeopolitiğine etkide bulunmaktadır. Enerji taşımacılığı yapan ikinci uygun ülke olarak İran, diplomatik izolasyonunu sonlandırıp, yerel hükümetlerin ilgisini çekebilir ve şüphesiz Hazar Havzası ve Orta Asya’da bir İran-Rus jeopolitik rekabetini alevlendirebilir.

Hazar bölgesinde yoğun bir biçimde faaliyet gösteren Clinton yönetimi politikaları sonucu, bölgedeki Amerikan menfaatleri kademeli olarak azalmış, Bush ve Obama yönetimleriyle yavaşça yerlerini boşaltmıştır. Bush’un Kazakistan ve Azerbaycan ile ilişkilerini sürdürmeyi devam etmesine rağmen, Rusya’nın 2008’deki Gürcistan’ı işgaliyle beraber Bush kesin bir harekette bulunamamasıyla birlikte, bu ilişkilerinin sınırlarını ortaya koymuştur. O dönemden bu yana Azerbaycan da ABD’den uzaklaşma yoluna gitmiştir. Ancak ABD’nin kaya gazı ve kaya petrolü çağına girdiğimiz bu günlerde, Hazar’ın ABD için stratejik önemi, yalnızca bir boru hattı düşüncesi olarak bile azalmıştır. Rusya politikası açısından da ABD’nin iki yönetimi de Obama’nın tabiriyle, ‘yeniden başlatma’ adı altında, Amerika-Rusya ilişkilerinde bir dizi buzları eritme süreci başlatmıştır.

2.Bölüm

Teorik Çerçeve

Enerji güvenliği konusu günümüzde hem ulusal hem de küresel seviyelerde bir öneme sahiptir. Güvenliğe enerji doğrultusunda bir yaklaşım enerji kaynaklarının; elde edilebilirliğe, geçerliliğine ve erişimine öncelik verir. Aynı zamanda da keşif yapan, geliştiren, üreten,

taşımacılığını yapan, dönüştüren, pazarlayan ve tüketime sunan tüm tesislerinin, her türlü saldırıya karşı fiziksel olarak korunması gerektiğini vurgular. (www.akademikperspektif.com ,2012) ABD'nin sanayileşme süreci boyunca, yabancı enerji kaynaklarına karşı yükselen bir ihtiyaç ortaya çıktı. Böylelikle petrol ve doğalgaz açısından zengin bölgelerin jeopolitik önemleri belirginleşti, arz sağlayan bölgelerin güvenliğini sağlama ihtiyacıysa en yüksek öneme kavuştu. Enerji güvenliği ve enerji kaynaklarına erişimin belirlenmesi, Amerikan seçmenlerinin refahını, tatmin edici ekonomik, endüstriyel, tarımsal ve ticari koşullarının sağlanması beklentisiyle ABD Dışişleri bakanlığı kendine ait, Enerji ve Tabii Kaynaklar, İktisadi Büyüme Müsteşarlığı'nı kurdu. (www.state.gov, 2017) Yalnızca bu mevkiinin kurulması bile, ABD hükümetinin dış ilişkilerinde enerji sorununa verdiği ağırlığın bir kanıtıdır. Esasen ABD her daim politikalarını izlerken, kendine ait ticari teşebbüsler ve vatandaşlarının küresel enerji güvenliği ile enerjiye erişimi garantiye almak için hareketlerinde bağlılık göstermiştir.

Enerji kaynakları bir hükümetin gücü için önemli bir etmendir, bu gücü hangi yönetimin diğerlerinden daha çok kaynağı olduğu belirler. Tabii ki enerji kaynakları ancak bir hükümet onu düzgün bir biçimde çıkartır ve uygun bir biçimde kullanabilirse bir avantaja dönüşebilir, bu da o devletin gücünü artıracaktır. Enerji kaynaklarını, uluslararası ilişkiler bağlamında enerji kaynaklarını materyal güç unsurlarından biri olarak görmek, bazı akademisyenlerin savundukları gibi realizm ve idealizm olarak iki teori ile açıklanabilir. “Realistler, tarihi olarak bazı ürünlerin ve enerji kaynaklarının, mineral kaynaklarının, suyun ve yemeğin, piyasa değerlerinin çok ötesinde stratejik değere sahip olduklarını vurgular, der Left ile Keeren. Sonuç olarak, bu kaynaklar ihracatçıları tarafından sıklıkla birer dış politika aracı olarak kullanılmışlar, aynı zamanda da silahlı çatışma unsuru vazifesi görmüşlerdir.” (Luft, Korin, 2009:340)

Modern realizmin kurucusu Hans Morgenthau, uluslararası ilişkilerde silahlı kuvvetlerin birer tehdit olarak düşünüldüğünün üzerinde durur. Buna ek olarak, aynı zamanda da bir devletin gücünü teşkil eden en önemli etmen olarak görülür. Modern realizme göre bu durum, askeri güçlerin devletin tek materyal gücü olmadığı kavramını doğurur ve güçlerin oluşumu ilkesindeki en önemli bileşen olarak düşünülür. Morgenthau gücün bileşenleri arasında başka faktörler de olduğunu belirtir bunların içinde; “Coğrafya, Tabii kaynaklar, Askeri Hazır Bulunuşluk, Milli Ruh, Endüstriyel Kapasite, Nüfus, Hükümet ve Diplomasinin Kalitesi,”

bulunur. (Sutch, Juanita,2007:49).Enerji günümüz uluslararası sisteminde en tazmini mümkün güçtür ve aynı zamanda da enerji kaynakları, devletin kontrol ettiği toprağa göre fiziksel realitelerle sınıflandırılabilir. Bu da bir ülkenin endüstriyel kapasitesine en derinden etkiye sahiptir ancak modern realizme göre, bütün güç etmenleri bir ülkenin askeri gücünün tam ortasında durur. Analizlerini, devletlerin rollerine veya askeri kapasitelerinin zayıflıklarına göre analiz ederler.

Günümüz uluslararası sisteminde, enerji kaynakları veya daha kesin konuşmak gerekirse, enerji diplomasisi, bir istikrar aracı ve hükümetlerin siyasetlerini belirledikleri enerji arzına dönüşmüştür; pek çok ekonomik aracın, askeri gücün ve diplomatik taktiklerin olduğu gibi. (Shaffer, 2009:1).Bu bakış açısına göre, tarih boyunca ülkelerin uluslararası statüsü askeri güç ile belirlenirken, günümüzde ülkelerin güç hiyerarşisindeki sıralamasını belirleyen başka faktörler de bulunmaktadır. Ek olarak ülkelerin ekonomik güvenliğinde ortaya çıkan bazı koşullar; askeri güvenliğe karşı çoktan üstün gelmiş, enerji güvenliği de ülkenin ekonomik güvenliğinin bir bileşeni olarak tanımlanmaya başlamıştır. Dolayısıyla da enerji güvenliği açısından ülkelerin başarısı tabii ki askeri güvenlikten daha önemli bir hale gelmiştir. (Orban, 2008:8)

2.1. Enerji Diplomasinin Nitelikleri

Enerji diplomasisini; enerji güvenliğini sağlama almayı amaçlayacak şekilde uluslararası ilişkileri yönetmek olarak veyahut uluslararası ilişkilerin enerji alanında sürdürülmesi şeklinde tanımlanması durumu aşırı basitleştirmek olur. Bunun yerine, enerji diplomasisini çok cepheli devlet güç ve aktörlerinin, stratejik amaçları ve dış ilişkiler hedeflerini başarabilmek için katkıda bulunmaları şeklinde yorumlanması daha uygundur. Enerji diplomasisi, bir ülkenin uzun vadeli genel dış politikasının bir bileşenidir.

Ancak bu noktada enerji diplomasisiyle geleneksel diplomasi arasındaki önemli farklılıkları listelemek uygun olur:

- * “Geleneksel diplomasi kısa vadeli amaçları hedeflerken, enerji diplomasisi her daim geniş kapsamlı bir devamlılığı ve uzun vadeli hedefleri dikkate alır.
- *Enerji diplomasisinin hedefleri, geleneksel diplomasininkilerden daha karmaşıktır.
- *Kısa dönem iş ortaklığı veya çatışma, geleneksel diplomasinin bir etmenini oluşturur. Enerji diplomasi ise, dış politika hedeflerinin bu süreci nasıl destekleyeceği veya sekteye uğratacağını değerlendirir.
- *Hedeflerinin uzun vadeli olması göz önüne alındığında, ileriye dönük planlama enerji diplomasisinin temel taşıdır. Ayrıca enerji diplomasisinde çalışan karar mercilerinin,

gelecekteki trendleri ve ihtimalleri araştıran, uzmanları ve düşünce tanklarını yakından teşvik etmeleri beklenmektedir.

*Devamlılık enerji diplomasisini sürdürmek isteyenlerin beklediği en önemli etmendir.” (www.mfa.gov.tr ,2016)

Gerçekten de enerji transfer hatları istikrarlı, uzun vadeli ortaklıklar ve karşılıklı bağılıklar sağlarken, bölgesel işbirliği ve yabancı yatırımı çekmek için güzel bir ortam yaratır. Başka bir deyişle günümüz enerjisi, diplomaside bir istikrar aracına dönüşmüştür; ikili veya çok taraflı işbirliklerine yol açarak, bölgesel barış ve istikrarı sağlamaya ve bölgesel güç denklemlerinde ülkelerin siyasi rollerini güçlendirmelerine neden olur. (Sovacool,2009,43).

Dikkate alınması gereken bir başka husus da enerji diplomasisinin, çoğunlukla bir ülkenin dış siyaset ajandasına bağlı olmasıdır. Dış politika ortamında, enerji diplomasisinin etki edebilmesi için: katılım, yükümlülük, ortak çıkar ve tehditler, pozisyonları korumak, uluslararası sisteme nüfuz ve kontrol etme, yumuşak gücün odağında olan gereksinimlerdir. (Adeli,2010,2)

Muazzam kaynakları ve buna uyumlu ekonomik potansiyelleri bulunan, Orta Asya ve Hazar; Avrasya'nın en gelişmiş bölgesi ile kıtanın en enerji zengini bölgeleri arasında bir koridor olan, jeostratejik konumları dolayısıyla değerli bir öneme sahiptir. Soğuk savaştan sonraki yıllarda, enerji ve yakıt, pek çok jeopolitik manevranın ve bölgede gerçekleşen siyasi entrikaların arkasında yatan ana etmendi. Bölgenin güney ve doğu noktalarından işbu kaynakları transfer etmek amacıyla inşa edilen boru hatları, bazı kaçınılmaz jeopolitik ve jeostratejik sonuçlar doğurdu. Enerji kaynağı tüketiminin yerel arzını geçtiği kaç adet AB ülkesinin ve ABD'nin, Orta Asya'ya yaptığı yatırımlar bu hususta önemli bir faktördür. Sonuç olarak gelecekteki enerji üretici ve tüketicilerinin üzerine verilen önem, en azından gelişmiş ulusların güvenlik kaygılarıyla bağlantılıdır. (Klare, 2002:8)

Michael Klare'in iddiasına göre güvenlik çıkarları ve ekonomik kâr, “ayrılmaz bir biçimde birbirine bağlıdır.” (Klare, 2002:8) Hem Clinton hem de Bush dönemlerinde, ABD ekonomisini genişletmek ve küresel pazarlarda rekabetçiliğini sürdürebilmek için tek bir enerji kaynağına bağlı kalamamıştır. (Klare, 2002:8) Bu yüzyılın başlarında yazmış olan Klare için, enerjinin devamlı olarak akışı Amerika Birleşik Devletleri açısından özel bir öneme sahiptir; ABD dünyanın petrol ve doğalgaz tüketicileri listesinde en üst sırada yer alıyordu ve ekonomisini çökmekten kurtarmak için deniz aşırı yerlerdeki kaynaklara erişimini korumak durumundaydı. Başkan Clinton'un, Beyaz Saray'da 1999 yılındaki demecinde: Refah sahibi bir devlet olmanın, ticaret yapılan veya petrol ve doğalgaz gibi önemli ürünlerin ihraç edildiği

bölgelerin istikrarının sağlanmasına bağlı olduğuna dair yaptığı açıklamadan yukarıda bahsedilen perspektifi çıkartabiliriz. (Klare, 2002:8)

Uzun bir süre boyunca, uluslararası ilişkilerin kurulmasıyla birlikte, bu alandaki geleneksel yaklaşımların egemenliği süresince; özellikle de realizm görüşü, yalnızca güvenlik sorunlarının analizi çerçevesinde tartışılıyordu. Ancak İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde ve uluslararası sistemde yeni gelişmeler açığa çıktığında; özellikle nüfusların ekonomik gelişimi için, daha çok enerji ihtiyacına yeni kaynaklara gereksinim vardı ve güvenlik sorunlarıyla tehditler için de yeni bir tanıma ihtiyaç duyuluyordu. Realistlerin güvenlik kategorisinde, ki bu yalnızca askeri güvenlik tabanlı olarak düşünülüyordu, gelenekçi gündemlerin eleştirisinde; eski Sovyetler Birliği'nin silah yarışı içinde olması ve ekonomik bölgesindeki gücünü ihmal etmesi yüzünden, çift kutuplu sistemin çökeceği öngörülmüştü. Dolayısıyla uluslararası sistemdeki gelişmeler ışığında güvenlik kavramının ve onun boyutlarının yeniden tanımlanması gerektiği ortaya çıktı, bunun yanında da güvenlik meselelerinin analiz edilmesi için yeni bir gündem ihtiyacı doğdu. Bu sorunun Eylül 1975 yılında farkına varan Henry Kissinger, gelenekçi bir gündemi takip etmenin bir romandan daha yetersiz olduğunun altını çizdi ve beklenmedik sorunların gündeme girdiklerini belirtti bu sorunlar; enerji, tabii kaynaklar, çevre konusu, nüfus artışı ve uzay ve denizin kullanımıydı. Bunlar şu an askeri güvenlikle bağlantılı, ideolojik ve bölgesel rekabet sorunlarıdır. (Taheri,RostamAgai, 2017:22)

Bu güvenlik ekolü pek çok seviyeden incelenmiştir fakat bazı açılardan, daha önceleri daha odaklı ve yenilikçiydi. Güvenlik boyutlarını geliştirmek için dar kalıpları olan bir plan bulunuyordu, güvenlik konseptinde başlık türetmek Bozan ile Weaver tarafından daha detaylı işlenmiştir. Bu sebepten ötürü, beka konseptleri varoluşsal bir tehdittir. Varoluşsal tehdit kavramı, varlığın öznesine kasti tehdit içerir ve yok oluş veya zayıflık riskiyle onu tehlike altında bırakır. (Taheri,RostamAgai, 2017:28)

Yeni teknolojiler sayesinde, dünyadaki toplam stok tahminleri büyümeye devam ediyor. Fakat hepsi ekolojik değil, petrolün ötesine geçmenin başka nedenleri de var.Yergin'in korkuları arasında İran'ın atom bombasına sahip olması ve Orta Doğu'daki güç dengesini bozması da var. Nükleer bir İran, özellikle dehşet verici bir şey yazıyor: Batı'nın "tesadüfi" bir nükleer yüzleşme olasılığını artırabilecek olan "Tahran'la doğrudan iletişime geçmediğinden". (Yergin,2008:24)

2.2. Yapısalcı Realizm

Yapısalcı savunmacı realizm, K.N.Waltz tarafından geliştirilmiş bir teoridir. 1979 yılında basılan, Uluslararası İlişkiler Teorisi adlı kitabında Waltz, başarılı bir biçimde uluslararası ilişkilerin ana esaslarını ortaya koymuş ve bu esaslar da 1980'ler boyunca vücut bulmaya başlamıştır. Waltz'ın teorisi üç dala ayrılabilir: ortaya koyduğu metot, realizme karşı yaptığı esasi eleştiri ve sonuçlar kısmı. Waltz'ın metodolojisi, kendi teorisinin kavramlarından doğar. Onun bakış açısında, bir teorinin kalitesi, ondan daha üstün olan diğer teoriler ışığında onun gözlemlenebilirliği, tekrarı, geri dönüşü ve zaman içerisindeki davranışsal örüntüsüyle ile belirlenebilir. Waltz'a göre uluslararası ilişkileri yöneten model güçler dengesidir. Bu sebeple, iyi bir uluslararası ilişkiler teorisi dengenin nasıl kurulduğunu açıklayandır. (Waltz,1997:65)

2.2.1. Kenneth Waltz

Neo-realizm teorisindeki Waltz, yeteneklerin uluslararası sistem içine nasıl dağıtıldığına odaklanır. Yetenekler açısından, gücün materyal kaynakları, uluslararası güç dağılımı içinde hükümetlerin pozisyonunu belirler. Waltz'a göre gücün bileşen etmenleri içerisinde, bir devletin diğer devletlerle olan ilişkilerini belirleyen en önemli faktör onun askeri gücüdür. (Waltz, 1990: 33)

ABD'nin enerji güvenliğine yaklaşım şekli de “realizm” teorisi ışığında incelenebilir. Bu teoriye göre hegemonya sahibi olan kuvvet, dünyanın siyasi ekonomisinin yapısı üzerindeki hâkimiyetini üç şekilde sağlar; enerji kaynakları üzerinde hâkimiyet, serbest piyasa trendleri üzerinde hâkimiyet ve uluslararası para ve finansal sistemleri üzerinde hâkimiyet. Bununla beraber, enerji ve enerji nakliyatı için kullanılan ana rotalar, hegemonyanın korunmasındaki ana etmenlerden biridir ve yüksek öneme sahiptir; doğrudan ABD çıkarlarını temel almayı kapsamasalar bile, özellikle rakiplerinin çıkarlarıyla kesiştiğinde kapsayıcı hale gelir. Günümüz uluslararası sistemi içinde, enerji bir eksen olarak, güvenliğin belirlenmesinde katkıda bulunur ve bölgesel ve uluslararası çatışmalara sebep olur. Enerji güvenliğinin sağlanması; gelişim, sanayileşmenin ilerlemesi ve sosyal refah için hayatidir. Jeo-ekonomide enerjinin odağı pek çok hükümet ve devlet dışı aktörün, enerji güvenliğini kendi çıkarları ve tavırları doğrultusunda tanımlamalarına sebep olmuştur. Dolayısıyla, var olan farklılıklar,

farklı türden aktörlerin aralarındaki etkileşimleri etkilerken, enerji güvenliğine de bölgesel ve küresel seviyelerde tesir eder. Bundan dolayı, enerji güvenliğini ayırt edebilmek, dünyadaki her yeni jeo-ekonominin en önemli trendlerini tanımlamayı gerektirir. (Zibakalam; Arabameri,2014:180)

Uluslararası siyasi ekonomi; yapısalcı realizmin yorumuna ve onun ulus devlet sistemine olan ilgisiyle siyasi ilişkilerin küresel ekonomideki örgütlenmesini inceler. Bu temel alındığında, tüm hükümetlerin kendi çıkarlarını güttüğünü varsayar ve uluslararası siyasetteki tek aracının, hükümetlerin gücü ve yetenekleri olduğunu farz eder. Dolayısıyla gücün uluslararası bağlamda nasıl dağıtıldığı, uluslararası siyasi ekonominin önemli bir özelliğidir. (Gilpin,2001:27)

Yapısalcı realizm teorisyenleri her daim yetenekler, kapasiteler ve hegemonya sahibi hükümetlerin güçlerinin diğer devletlere nüfuz ettiklerine ve hegemonya sahibi hükümetlerin, diğer devletleri kendine çekecek veya ikna edecek kapasite ve yeteneklere sahip olduklarına inanırlar. Elverişli devletler, hegemonya sahibi hükümetlerin üstünlüğünü kabul eder ve onlara sundukları imtiyazlardan yararlanarak uluslararası finans endüstrisi üzerindeki serbest piyasaya giriş yaparlar veyahut devletin hegemonyasına karşı olan devletler, hegemonya sahibi olmayan hükümetlerle işbirliği yapmanın imtiyazlarından faydalanırlar. (Gilpin,2001:32)

II. Dünya Savaşı'nın sanayileşmiş ekonomilere negatif bir etkisi dokunurken, ABD ilginç bir şekilde bu savaştan daha az etkiyle sıyrılmış ve uluslararası arenada en güçlü ekonomik ve askeri güç olarak çıkmıştır. Ancak sistem Amerikan egemenliğindeki bir liderliğe dönüşürken, ABD ekonomisinin sıkı sıkıya savaş dönemindeki diğer ülkelerin ekonomilerinin çöküşüyle bağlantılı olması normal bir durum değildi. Dolayısıyla bu zayıflamış ekonomiler iyileşme sürecine girdiklerinde, ABD'nin ekonomisi 1980'lerde gerilemeye başladı. Amerikan toplumunun üyeleri gerçekdışı ve son derece yüksek ekonomik beklentiler içindeydi, bunun sebebiyse ABD'nin savaş sonrasında doğal olmayan bir biçimde gelişen ekonomisiydi, sonrasında bu toplum ABD'nin ekonomik ve askeri alanlarda zayıflamasından ötürü ciddi zorluklar yaşadı. Dahası ABD'nin ekonomik durumu, devleti uluslararası atılımlara teşvik etti, bu da uzun vadede onun kapasitesini oldukça açıyordu. Bu durum ABD'nin müttefiklerini ekonomik ve siyasi istikrara olan desteklerini çekmelerine sebep oldu. (Gilpin, 1987:343)

II. Dünya Savaşı sona erdiğinde, ekonomik ve siyasi motivasyonlarını temel alan ABD, uluslararası liberal ekonomiyi canlandırmaya kendini adadı. Bu yüzden ABD, baş müttefikleriyle beraber siyasal ve güvenlik alanında anlaşmalar yoluna gitti. Bu müttefiklerin

en başında Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya yer alıyordu, liberal dünya piyasası ekonomisinin daha pürüzsüz işleyebilmesi için siyasi bir altyapının oluşturulması öngörülüyordu. Müttefikler arasında çatışmasızlık içeren bir operasyon sürdürülebilmesi için hem ABD hem de onun müttefikleri, kısa vadeli ve kalıpsal amaçlarını bir kenara bırakıp, herkesin çıkarına olan gayeleri sürdürmeye olumlu bir yaklaşım gösterdi. (Gilpin, 1987:343)

Neo-realistler için uluslararası bir hegemonya üstünlüğü seviyesine erişebilmek için dört kaynak kategorisi üzerinde kontrol sahibi olmak gereklidir: (1) Enerji de dâhil olmak üzere, dünya üzerindeki hammaddeler üzerinde hâkimiyet; (2) dünya sermaye kaynakları üzerinde hâkimiyet; (3) dünya pazarlarında hâkimiyet; (4) yüksek katma değerli mallar üzerinde hâkimiyet. Bu korelasyon içinde sistemin baş oyuncularını olan Rusya, Çin ve ABD hegemonya sahibi bir statüye sahiptir ve hepsi de artık bu yeni yapının salt askeri güce dayanmadığının bilincindedirler. Yeni sistem ekonomiye ve teknoloji transferine dayalıdır ve diplomasinin ana odağı sadece siyasi ve askeri ilişkilere bağlı olmayıp aynı zamanda da konsantrasyonla da alakalıdır. (Luttwak ,1998:12) Bu devletler aynı zamanda da ekonomik etkileşimler üzerinde de çalışırlar; enerjiyi bir güç uygulama aracı olarak kullanmak için fazlasıyla çaba harcarlar ve aynı şekilde de güç elde etme ve gerçekçi varlık kazanmak amacıyla dünya ekonomisi içindeki materyal hegemonya etmenlerini sağlamlaştırmak için, siyasi davranış örüntüsünü önlerler. (Luttwak ,1998:12)

Realizm paradigması, entegre devlet aktörlerinin varlığı üzerine kuruludur örneğin, ulusal hükümetler gibi. Bu paradigma esas alınarak, uluslararası seviyede enerji ilişkileri belirlenirken, hükümetler ana oyuncular olarak görülür; başka bir tabirle hükümetler enerji kaynaklarını uluslararası petrol şirketlerine, serbest piyasa mekanizmalarına veya uluslararası organizasyonlara transfer etmekte gönülsüz davranırlar. Örneğin devlet tarafından sahiplenilen petrol şirketleri küresel rezervlerin %85'ini ve doğalgaz rezervlerinin de %70'i ile %80'i kadarını kontrol ederler. Günümüz küresel iklimi içerisinde, petrol ve doğalgaz ihraç eden ülkeler, enerji kaynakları üzerindeki kontrollerini artırmakta ve küresel enerji pazarının dışında faaliyet göstermektedir. Şu anda enerji ihraç eden ülkeler, ulusal enerji sanayileri içerisinde, serbest ekonomiye ve uluslararası yatırımcılara daha ufak bir payda bırakmakta ve enerjiyi dış politika geliştirme aracı olarak kullanmaktadırlar. (Umbach,2011:4)

Realizm paradigması, uluslararası sistem içerisinde devletleri rasyonel aktörler olarak görür. Rasyonel davranış, hükümetlerin ulusal çıkarları doğrultusunda hizmet eden davranışlar biçimi

olarak tanımlanır. Hükümetlerin ulusal çıkarları; varlık elde etme, güç kazanma ve bekayı koruma olarak açıklanabilir. Bu ana hatlar çerçevesinde enerji kaynakları hem bir varlık kaynağı hem de devletin gücünü en üst seviyeye çıkarmaya yarayan bir etmen olarak görülebilir. Her hükümetin enerji kaynaklarıyla ilintili rasyonel davranışı, bu kaynaklara duydukları ihtiyaçla belirlenir ve tanımlanır. Dolayısıyla her devletin yaptığı üretim ve tüketim miktarı, dış politika davranışlarında belirleyici bir rol teşkil eder. Küresel enerji yapısı içerisinde üç farklı tür hükümet vardır: enerji üretenler, transfer eden hükümetler ve tüketici durumundaki ülkeler. Genel olarak rasyonel davranış, enerji kaynaklarına makul fiyatlar karşılığında yeteri kadar erişim sahibi olabilen, tüketici ve transfer eden ülkeleri tanımlar. (Winzer,2012;36)

Morgenthau bilhassa enerji kaynaklarının dış politikaya olan etkilerini inceler. Onun görüşünde, tabii kaynaklar üzerindeki ana bileşen etmen yiyecek ve hammadde olmak üzere ikiye ayrılır. Morgenthau'ya göre, "Bu tabii kaynaklar sanayi üretiminde ve özellikle savaşla alakalı durumlar için önemlidir." (Morgenthau,1973:110-111)

Morgenthau geçtiğimiz yüzyıl içerisinde petrolün önemli rolü üzerine odaklanmıştır ve Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana petrol önemli bir endüstriyel ve askeri enerji kaynağına dönüştüğüne, bu bağlamda da devasa petrol rezervlerine sahip olan ülkelerin işgal edildiklerine inanmaktadır. Morgenthau'nun fikrine göre petrole duyulan ihtiyaç, büyük devletlerin güç şiddetlerini değiştirmiş ve örneğin Sovyetler Birliği petrol konusunda kendisine yeterliliği sayesinde daha güçlü bir hale gelirken, Japonya bu kaynağı bağımlılığı yüzünden zayıflamıştır. Büyük güçler bu rezervleri kontrol etmeye çalışırlar (özellikle de Ortadoğu'da) ve kendi rakiplerini de bu kaynaklara olan erişimlerine engel olurlar. Sonuç olarak da güç dağılımını kendi lehlerine göre değiştirmiş olurlar. Ayrıca petrol diplomasisini kullanarak, petrol rezervlerine özel erişime izin veren sondaj bölgeleri yaratıp, işbu bölgelerde kendilerine üstünlük sağlarlar. (Morgenthau,1973:110-111)

Morgenthau'nun bu görüşünün anlamı şudur; gücün farklı formları bir diğerini dönüştürme yetisine sahiptir, bunun anlamıysa hükümet liderlerinin algılarına göre kendi coğrafyaları içerisinde enerji kaynaklarının bulunup bulunmamasının önemli olmamasıdır. Diğer bir değişle bu teoride, dünyadaki enerji coğrafyası önemlidir fakat dünya enerjisinin jeopolitiği pek el değmemiş durumdadır veya Morgenthau'nun anlatımıyla, güç sahibi olan bu devletler için enerji kaynaklarının rolü üstlenilen türdendir. (Morgenthau,1973:110-111)

Morgenthau için iki faktör bir güç sıçramasına sebep olmuştur: İlki petrol ihraç eden ülkelerin petrol ticaretini ve petrol fiyatlarını kontrol ediyor olmasıdır. İkincisiyse, kaynakların azlığı ve talebin fazlalığı yüzünden, alıcı piyasası bir pazar satıcısına dönüşmüştür. Bütün boyutlarıyla güç eksiği çeken bir hükümet, geleneksel güç algısı içerisinde bir ana kuvvet olarak görülemese de muazzam bir güce sahip olabilir ve bazı koşullarda, petrol rezervleri dışında bütün açılardan güç sahibi olan diğer ülkelere karşılık daha belirleyici bir rol elde edebilir. (Morgenthau,1973:110-111)

2.2.2. Hegemonya ve Boru Hatları

Bu perspektifte, enerji ve enerji transferi boru hatları hegemonyanın baş bileşenleri olup, hükümetlerin küresel ticaret sistemi içerisinde dış ticarete yer almasını sağlayan bir mekanizmadır. Bu bağlamda enerji ve enerji transferi boru hatları, yabancı yatırımı kendine çekerken, bölgesel işbirliği için de uygun bir taban sağlar, ekonomik altyapıyı güçlendirir, nüfuzu artırır. Bu denklemdeki ülkelerin siyasi rolünü önemli bir diplomasi aracına çevirerek; bu iki ülkenin, ekonomik, politik ve ikili kültürel veya çok taraflı hedeflerini elde etmeleri için yardımcı olur, ayrıca üç komşu ülkenin işbirliğini güçlendirip bölgesel barış ve istikrarı sağlamlaştırır. (Sovacool,2009: 2356)

ABD'nin Hazar bölgesine olan politikalarını şekillendiren birincil kaygısı, buranın ekonomik çıkarlarının korunmasıdır ve asıl menfaat odağıysa doğal olarak petroldür, zira ABD ve onun Batılı Müttefikleri için artmakta olan bir petrol bağımlılığı bulunmaktadır ve ihtiyaç duydukları petrolün önemli bir kısmı bu bölgeden sağlanmaktadır. Batılı ülkelerin petrol ihtiyaçları artarken, petrole alternatif olabilecek yeni kaynaklar ortaya çıkmadığı sürece, bu bölgeye olan bağlılığın devam edeceği açıktır. Diğer yandan petrol arzındaki bir azalış veya dağıtımındaki bir kesinti, dünya ekonomisine ciddi bir olumsuz etki yaratmaktadır.

Alternatif enerji kaynaklarına yönelik araştırmalar alarm verici bir hızda yürütülmeye devam edilse bile, bu bölge hâlâ petrol açısından rakipsiz olan konumunu korumaktadır, bunun sebebiyse Körfez petrolü üreten ülkelerin oldukça düşük üretim maliyetlerine sahip olmasıdır. Buna ek olarak, 735 milyar varil rezervi bulunduğu düşünülürse, görünüşe göre bu bölge dünya petrolünün yüzde 67'sinin bulunduğu bir yerdir ve en az önümüzdeki 20 yıl boyunca herhangi bir enerji alternatifi bulunmadığı sürece böyle kalmaya da devam edecektir. Bu bölge dünya

petrol üretiminin yüzde 40'ını karşılamakta ve hâlâ en yüksek üretim fazlası kapasitesine sahip olmayı sürdürmektedir. (Ari,2017:230-270)

2.2.3. Ekonomik Güç

Ekonomik gücün önemi, enerji kaynaklarının dış politika analizine girebilme ihtimalinin temeli, hangi enerji kaynaklarının ekonomik güç ve devlet gücü yaratabilecek en önemli uyarıcı olduğuyla alakalıdır. Hükümetler kendi güvenliklerini kolladıklarından, güce dayalı ve askeri üstünlüğe yüklenmenin de maliyetli olduğundan dolayı diğer metotların ön plana çıkması daha muhtemeldir. (Orban,2008:18)

Enerji kaynaklarını kullanmak veya manipüle etmek veya belirli kaynaklara ya da enerji sağlayıcılarına bağımlı olmak, arzı sağlayan taraflara birtakım fırsatlar sunup diğer hükümetlerin uluslararası ilişkilerdeki gündemlerini uygulamaya sevk eder. Arz sağlayan tarafların enerji kaynaklarını dış politika aracı olarak kullanması daha az maliyetlidir ve hükümetin dış politika teşebbüslerine daha fazla yurtiçi desteği sağlamasına yol açar. (Shirkhani, Mohajeripour,2012:24)

Mearsheimer'ın teorisinde, devletler ve özellikle büyük güçler birbirlerinden korkarlar ve yalnızca beka yeteneklerine güvenirlir, bunu yapabilmenin en iyi yolu da diğer hükümetlere karşı olan güçlerini artırmaktan geçmektedir. Dolayısıyla güç elde etmek, saldırgan realizm teorisinde savunmacı realizm teorisine kıyasla daha yüksek bir yere sahiptir. (Mearsheimer,2001:36)

Ekonomik gelişme gibi ikinci dereceden hedefler, güç dengesi mantığına aykırı değilse devletler erişimi ihmal etmez. Bu hipotez, ülkelerin enerji kaynaklarını kontrol etme çabalarını genişletebilir. Enerji kaynağı kontrolü, ekonomik gücü veya askeri gücü geliştirmek için önemlidir, çünkü ekonomik büyüme zenginlik artışına ve dolayısıyla askeri gücün artmasına yol açar. Mearsheimer teorisinde, materyal gücün çeşitli yönlerini vurgular ve hükümetlerin toprak savaşı için zenginlik ve askeri yetenekleri en üst düzeye çıkarmak istediği anlatır.(Mearsheimer,2001:70) Fakat kendisi zenginliğin önemini ehemmiyetsiz görür ve askeri gücü, güçlü bir ulus yaratmada en önemli unsur olarak görür; bu nedenle, enerji kaynakları askeri güç kadar önemli değildir çünkü bu son faktör uluslararası sistemde ülkelerin durumunu belirlemektedir.(Orban,2008:15-16)

Saldırgan realizm; enerji kaynaklarının, onların ihracatçılarının dış politikasında, enerji kaynaklarının askeri hazırlığı ve savunma gücünü artırmak için bu enerji kaynaklarının kullanıldığı ölçüde, enerji kaynaklarının nasıl etkili olduğuna dair bir açıklama sağlayabilir. Bu teori, bir ülkenin askeri gücü zayıf olduğunda, enerji diplomasisinin olumlu sonuçlarını hesaba katmaz. Sonuç olarak, ekonomik kapasiteleri artırmak için daha fazla enerji kaynağı kullanıldığından, bu teori birçok analitik zayıflıkla karşı karşıya kalmaktadır; başka bir deyişle, bu teoriye dayanarak, bir ülkenin kontrolünde olan enerji rezervi miktarı arasında doğrudan bir bağımlılık yoktur veya enerji ve askeri güçte ticaret yapılmamaktadır. Ek olarak, saldırgan realizm, hem politik hem de diplomatik olarak etkisini güçlendirmenin bir aracı olarak kullanıldığında, enerji kaynaklarının rolünü açıklamakta yetersizdir. Bunun yanı sıra, bu teori, enerji tedarikçisinin ithalatçı veya enerji transferi yapan ülkelerinin uluslararası ilişkilerinde işlevini de hesaba katamaz ve bu kategorilerde devletler, enerji arzlarını uluslararası ilişkilerde kullanamadıkları için bu malzemelerin konumunu açıklamak için savunmacı realizm teorisinin kullanımı gerekmektedir. (Shirkhani, Mohajerpour,2012:27,28)

Waltz teorisinde insan doğasının tartışılması gibi herhangi bir felsefi boyuttan kaçınmak için itina göstermektedir ve daha doğrusu mikroekonomiye benzer bir uluslararası siyaset teorisi oluşturmayı amaçlamaktadır. (www. stanford.edu ,2017). (Waltz, 1997:93) Waltz şöyle düşünmektedir:

“... Uluslararası sistemdeki devletler, iç ekonomideki firmalar gibidir ve aynı temel ilgi alanına sahiptir: Bekayı korumak için. “Uluslararası olarak, devletlerin eylemlerinin ortamı veya sistemlerinin yapısı, bazı devletlerin kısa vadede elde edilebilecek diğer uçlara karşı hayatta kalmayı tercih etmesi ve bu amaca ulaşmak için göreceli verimlilikle hareket etmesi” ile belirlenir. ”

Waltz işbirliğinin kaotik bir uluslararası sistem tarafından kısıtlanmasının altında yatan nedeni açıklamaya şöyle devam eder:

“... güvensizlik ve eşitsiz kazanç. Anarşik bir durumda, diğer insanların niyetleriyle ilgili belirsizlikler her devlette mevcuttur. Dahası, halk işbirlikçi davranmaktan elde edilebilecek faydaların, diğer devletlerin kendinden çok başka devletlerin faydasına olabileceğinden korkar. (www.stanford.edu 2017) Devletler diğer devletlere kendi rızalarının dışında gittikçe artan bir şekilde bağımlı hale gelmezler. Başkasına muhtaç olmadan yaşanabilen bir sistemde, güvenlik arzusu, siyasi çıkarları, ekonomik kazançtan daha önemli bir hale getirir.”
(www.stanford.edu 2017)

John Mearsheimer’a göre (www.mearsheimer.uchicago.edu,2016) Waltz’ın teorisi yoluyla cevap verdiği saldırgan yapısalcı teori ekolünde, devletlerin bir dizi varsayıma göre gücü aradıklarından bahsedilir:

“İlk olarak büyük güçlerin dünya siyasetinde en etkili devletler olduğu ve anarşik bir şekilde işledikleri varsayılmaktadır. Ayrıca, dünyadaki her devletin diğer devletlere saldırabilecek bir askeri güce sahip olduğu varsayımı da mevcuttur. Başka bir tanesine göre de, hiçbir devletin diğer devletlerin ne yapmak istediğini kesinlikle bilemeyecektir. Ancak devletler, güç dengesini değiştirmek için başka devletlerin–revizyonist devletlerin– güç dengesini değiştirmek için güç kullanmaya karar verip vermedikleri veya başka devletlerin– statüko devletlerin –mevcut dengeden memnun olup olmadıkları hakkında bir fikir sahibi olmak isterler. Bu nedenle de kuvvet uygulayarak değiştirmek istemezler. Yapılan dördüncü varsayım, devletlerin temel amacının hayatta kalma, yani beka sorunu olduğu yönündedir. Son olarak, devletlerin rasyonel olduğu ve bekalarını koruma şanslarını arttırmak için sağlam stratejiler ürettiği varsayılmaktadır.”

2.2.4. Liderler

Liderler, güç kaynaklarını, doğalarından bağımsız olarak kullanmamaktadırlar. İdarecilerse, yalnızca devlet kurumlarının amaçlarına ulaşmak için kullanabileceği ulusal güç kaynaklarının bir bölümünü kullanır. Fareed Zakaria, neo-klasik realizmin, “hükümetler ulusal çıkarlarını geçici olarak yurtdışına genişlettiğini, önemli karar mercilerininse göreceli olarak güçlerinin arttığını düşündükleri,” hipotezine dayandığına inanmaktadır. Diğer yandan, dönemin hükümetinin gücü, hükümetin ulusal kapasiteleri kullanma yeteneğini geliştirme yeteneğini artırmaktadır. (Zakaria,1998:38)

2.2.5. Dış Politika ve Enerji Kaynakları

Enerji sektörünün hükümetle daha yakın ilişkilere sahip olduğu ülkelerde, enerji kaynakları, petrol ve doğalgaz endüstrisini liberal hale getiren hükümetlerden daha yüksek bir statüye sahiptir ve enerji sektörünün faaliyet gösterecek daha fazla alanı vardır. Enerji kaynaklarını ulusal gücün bir unsuru olarak kullanmak ve onu devlet gücüne dönüştürmek, enerji sektörünün daha solcu bir hükümete sahip olduğu ülkelerde zorlaşacaktır. Bu şekilde, demokrasiden uzak olan hükümetlerin dış politikada neden daha fazla enerji kaynağı kullandıkları açık hale gelmektedir.(Shirkhani, Mohajerpour,2012:33)

Klasik realist dış siyaset modeli, farklı dönemlerdeki bir devletin dış politikasının davranışlarındaki farklılığı, örneğin Putin’in başkanlığı ve Medvedev’in iki dönemi boyunca Rus siyasetinde enerjinin rolünü açıklayabilir. (Shirkhani, Mohajerpour,2012:33)

Rusya, Ocak 2006 ve 2009'da, Avrupa ülkelerinin etkisinin bölgeden çıkarılması ve Ukrayna'daki politik sürecin etkilenmesi için enerjiyi bir araç olarak kullandı, fiyat farklılıklarını bahane ederek Ukrayna'ya doğalgaz ihracatını kesti. Ancak Medvedev'in döneminde, Avrupa-Atlantik toplumunun kurulması için bir fırsat olarak uluslararası güç dağıtımını görüşüyle, ABD ve Avrupa uluslarının işbirliğinin ardından Rusya ekonomisini modernize etmek ve Batı ile karşılıklı bir ilişki kurmak için enerji yine bir araç olarak kullanıldı. (Lough,2011;24)

Bu model aynı zamanda petrol ve doğalgaz ihraç eden ülkelerin dış siyaset davranışlarını karşılaştırmaktadır. Venezüella gibi bir devlet için, kendine ait bir ulusal petrol şirketinin olması ve devletin enerjiyi siyasi amaçlar için kullanması, Suudi Arabistan ve onun Aramco ulusal şirketinden bile daha fazladır ancak hükümetten bağımsız olarak, büyük güçlerin enerjiyi uluslararası alanlarda kullandığından daha farklı bir bakış açısıyla hareket eder.(Shirkhani, Mohajerpour,2012:35)

Neoklasik realizm, transit devletlerin politikalarını siyasal istikrar ve bağımsızlık sağlama bağlamında da açıklayabilir; örneğin, Türkiye gibi bir ülke Avrupa ülkeleri üzerindeki etkisini arttırmaya çalışmaktadır ancak Ukrayna gibi bir ülke Avrupa ülkelerinin desteğiyle Rusya'nın etkisine karşı politik istikrarını korumayı hedeflemektedir. (Goldthau,2008:3)

Klasik realizm, enerji kaynaklarının dış politikadaki konumunu açıklamada güçlü olmakla birlikte, tüm hükümetlerin güçlerini artırmak ve yurtdışındaki etkilerini artırmak için neden mevcut enerji kaynaklarını kullanmadıklarını açıklayamamaktadır. Bu teori büyük enerji rezervine sahip olan bazı ülkelerin davranışlarını uluslararası ortamla ilgili alakalı olarak açıklayamaz. Örneğin, bu teori İran ve Venezüella gibi ülkelerinin davranışlarını açıklamak için bir takım savlara sahip olsa da çok fazla enerji kaynağına sahip olan ancak bunları yaygın olarak dış ilişkilerinde kullanmayan Kanada, Meksika, Norveç ve Hollanda gibi ülkelerin davranışlarını açıklayamaz. Klasik realizmin bu bilmecedan kurtulmasına yardımcı olacak bir araç olarak kullanılabilecek bir anahtar bulunmaktadır, o da hükümet davranışlarını şekillendirmede etik güdüler uygulamaktır. Morgenthau'nun bu argümanı, klasik realizm ilkelerine dâhil olmasa da, yazılarında ele alınmıştır. (Shirkhani, MohajerPour, 2012:18)

Neoklasik düşünce, petrol ve doğalgaz ithal eden ülkelerin dış politikasındaki farklılıkları açıklayabilir. Örneğin, ABD'nin geleneksel ve geleneksel olmayan rezervlerin sömürülmesine yaklaşımının yanı sıra, topraktan elde edilen tabii kaynağının hâkim olduğu ülkelerin işgal ve

kontrolü, ihracatçı ülkelerin siyasal hâkimiyeti, enerji sisteminde bağımsızlık ve uluslararası sistemin üstünlüğünün korunması çerçevesindeki davranışları açıklanabilir. Benzer şekilde, Japonya gibi uluslararası sistemde mevcut koşullarını sürdürme tutumuyla bir ülkenin davranışlarıyla ve Japonya gibi sınırlı kaynaklarla karşı karşıya kaldıklarında, uluslararası sistemdeki gücün yapısına farklı bir tavır sergileyen Çin hükümetinin davranışları arasındaki farklılıklar, neoklasik bir bakış açısıyla açıklanabilir. (Shirkhani, Mohajerpour,2012:36)

Ulusların birbirleriyle ilişkileri sürekli değişse de uluslararası politikanın temel yapısı hâlâ anarşiktir. Her devlet, türdeşi ile işbirliği yapıp yapmadığına bakılmaksızın kendini korumaya devam eder. Devletlerin liderleri ve destekçileri, ülkelerin konumlarına göre sıralamalarına önem verirler. (Waltz, 2000: 5-41) Geleceğin belirsizliği yaşamın her alanında hissedilen bir şeydir ve uluslararası politikada da yaşananlar bundan daha az değildir. Anarşi, tahmin değerlerinin artması demektir. O zaman, mantıklı bir şekilde, gelecekte ne olacağını bilmenin mümkün olmadığını görmek, devletin mevcut koşullara göre kaynak tabanını iyileştirmek ve en azından bu süre zarfında refahın daha sağlam bir şekilde gelişmesi sağlanabilir. (Waltz, 2000: 5-41) Barışın ve istikrarın önemi neredeyse açıktır: Sürtüşmeler, istikrarın sistematik olarak bozulması ile ortaya çıkar. Büyük Savaşlardan sonra ortaya çıkan sistemler bozulmadan kalmayı başarmıştır. Çok kutuplu dünya düzeni, bu düzende var olan ve bitmek bilmeyen kargaşaya bakılmaksızın büyük ölçüde istikrarlı olduğunu kanıtlamıştır. (Waltz, 2000: 5-41) ABD, Hazar Havzası bölgesi de dâhil olmak üzere, dünya genelinde enerji kaynakları ve pazarları anlama ve bunlara erişim konusunda geniş ve sürekli bir ilgiye sahiptir, zira Amerika ve Hazar bölgesi de de büyük bir dünya enerji tüketicisi ve enerji ihracatçısıdır. Enerji kaynaklarına erişim, ABD ve küresel ekonominin gelişmesi ve istikrarı için esastır. Ek olarak, ABD, Hazar bölgesinin istikrarlı durumu konusunda stratejik olarak endişelenmektedir; Orta Asya'ya erişim yollarından biri olarak ve ABD'nin dünya çıkarlarını etkileyebilecek dengesizliklere ve öngörülemeyen olaylara eğilimli daha geniş bir bölgenin bir parçası olduğundan korunması gerekmektedir. (Yazarın, Büyükelçi John Marsca ile röportajından ,2016).

Amerika Birleşik Devletleri başkanları George W. Bush ve Barrack Obama'nın yaklaşımları birbirinden farklıydı, ancak bu iki başkan da radikal biçimde farklı uluslararası zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Örneğin Başkan Bush döneminde, kendisi başkanlık görevini üstlendikten kısa bir süre sonra ABD, Pentagon'a ve eş zamanlı olarak New York'ta bulunan

ikiz Ticaret Kuleleri'ne tarihin seyrini değiştiren bir terör m¼dahalesine maruz kaldı; ayrıca başarısız olan muhtemel bir saldırı ile Beyaz Saray da hedefteydi. Başkan Roosevelt'in Pearl Harbor'a yapılan saldırının ardından yaptığı gibi Bush da, tüm medeni dünyanın desteklediği bir şekilde, saldırganlara karşı topyek¼n savaş ilan ederek yanıt verdi. Bu savaşı devam ettirmesi zordu zira d¼řman (İkinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi) mağlup edilebilecek bir ¼lke değil, amorf ve uluslararası bir terörist gruptu. Savaş, ABD'yi uzak Orta Asya'da yük¼ml¼l¼klere soktu ve başkanlık koltuğu Barrack Obama tarafından devralınmadan önce hiçbir zaman net bir sonuca varılamadı. (Yazarın, Büy¼kelçi John Marsca ile röportajından ,2016).

Başkan Obama da eşit derecede zor fakat tamamen farklı bir zorlukla karşı karşıya kaldı: ABD'yi net bir sonuç alınamayan uzun bir savaştan çıkarmak. Böylesi onurlu bir geri çekilmenin zorluğu; Obama'nın iki başkanlık döneminin sonunda ABD'nin kendisini Afganistan'dan çıkarmaya çalıştığı ve Irak'taki durumun h¼l¼ DAEş'in yarattığı yeni bir terör tehdidi ile dengesiz olduğu gerçeğiyle ortaya çıkmaktadır. Uzmanların çoğu, İkiz Ticaret Kulelerine yapılan saldırılarla başlayan karmaşık terör tehdidinin yıllar boyunca devam edeceği ve kolay bir çözüm¼n¼n de olmayacağı konusunda hemfikirdir. Aynı tehdit şu anda Avrupa'da ve başka yerlerde de çok güçlü bir şekilde hissedilmektedir. Her iki Başkan da Rusya ile ilişkileri dikkatli bir şekilde yönetmiştir zira aynı dönemde bu ¼lkenin de eşit derecede geniş kapsamlı çıkarları ve yenilenmiş bir milliyetçi eğilimi bulunmaktaydı. Aynı zamanda uluslararası terörizmin merkezi mücadelesiyle de ilgili olan bu zorluk, hem Rusya ile işbirliği yapmaktan hem de onun bölgedeki kabul edilebilir olduğundan emin olmaktan geçiyordu zira Rusya'nın meşru çıkarları içerisine; "Orta Asya, Kafkaslar ve Orta Doğu " d¼hildi. (Yazarın, Büy¼kelçi John Marsca ile röportajından ,2016). Ed Chaw, eski SSCB'nin dağılmasıyla beklenen şoku göz önüne alındığında, ilk odak noktasında yeni ortaya çıkan Sovyet sonrası devletlerin bir yeniden düzenleme aracı olarak Rusya'dan ekonomik özerklik kazanmaları olduğunu savunmaktadır. (Yazarın, Ed Chaw ile röportajından ,2016)

"...bu ¼lkelerin siyasi bağımsızlığını ve egemenliklerini sağlayabilmek için onlara ekonomik otonomi sağlanması gerekir... Ancak Rusya'ya olan ekonomik bağımlılıklarını da bu yolda artırmamaları gerekir, ellerinde araç olarak kullanabilecekleri ne var? Kazakistan ve Azerbaycan'da petrol var, dolayısıyla Batılı firmalar onların petrol sektörlerine yatırım yapıyorlar, bizim firmalarımız Rusya etkisi olmadan ilişkilerini genişletmeyi başarabildiler ve işbu ¼lkeleri ekonomik ve finansal olarak desteklediler. Bu aynı zamanda da Nazarbayev ve Haydar Aliyev gibi yerel liderlerin de vizyonlarıyla örtüştü. Dolayısıyla bir tür karşılıklı fayda söz konusuydu. ABD dış politikası bu iki

ülkenin de bağımsızlığını istemektedir, enerji de bu amaçlara erişebilmeleri için kullanabilecekleri araçlardan bir tanesidir. ABD Dış politika çıkarları, Amerikan şirketlerinin ticari çıkarları ile örtüşüyordu... Kazakistan'da Chevron, Azerbaycan'daysa BP yatırım yapıyordu... işin önemli kısmı, bu ülkelere Rusya'dan farklı bir ilişki alternatifi sunabilmektir.”

2.3. Güç Dengesi

Güç dengesi teorisinde, hükümetlerin serbestçe yaptıkları seçimlere göre ya zayıflığa düştüğü ya da iktidara geldiği savunulur. Ancak daha güçlü devletler politikalarını, bu sistemin sistematik bir kaçınılmazlığı olarak, daha zayıf olanlara, itecektir. Bu durum anarşinin özünden doğmaktadır.

Mearsheimer, anarşiyi, merkezi bir otoritenin, bir gece bekçisi ya da hükümetin üstünde onu koruma işlevi ile üstün bir statüye sahip olan bir hakemin yokluğu olarak tanımlar.(www.theatlantic.com ,2016) Mearsheimer, ABD'nin beklenmedik gücünün, iç politikasını, yapısalcı realizm ile kolayca açıklanamayan dinamikleri olan, küresel bir satın alma gücü olarak gösterdiğini öne sürerek modern siyasal gerçekliklere genişletmektedir. (www.theory-talks.org ,2017) Siyaset bilimciler, Soğuk Savaş'ın sonuna kadar, ABD'nin uluslararası ilişkilerini realist terimlerle açıklamanın mümkün olduğuna inanmaktadırlar. Ancak, Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana, realist terimler uluslararası ilişkilerini açıklamada yetersiz kalmaya başladı. Mearsheimer, ABD'nin genellikle realist davrandığını ve idealist retoriğinin de davranışlarını desteklediğini belirtir. Mearsheimer devamında, ABD'nin realist davranıp, idealist konuştuğunu ancak Soğuk Savaştan bu yana ABD'nin realist olmayan bir şekilde hareket etmeye başladığını ve mantıksız politikalar izlediğini belirtir. Sorunlu dönemlerde de Amerika, sistemdeki diğer devletlerin gücüne kıyasla daha büyük bir güç olması nedeniyle, onlar gibi tüm bu sonuçları yaşamamaktadır. (www.theory-talks.org ,2017) ABD ve SSCB'nin askeri güçleri genel bir dengeye sahipti ve askeri doktrinleri Soğuk Savaş'ın büyük bir kısmında birbirleriyle örtüşüyordu. Ancak 1960'larda, Waltz'a göre(Waltz, 2000:5-41) yurtiçindeki askeri politika eleştirileri ABD'yi, “askeri kabiliyetlerini yeniden kurması,” için teşvik etmeye başladı. Savunma Bakanı olmadan önce M.R. Laird, ABD'nin stratejik çabalarının şu hedeflere sahip olması gerektiğini belirtmişti: “Savaşmak, kazanmak ve yenilemek.” Bu strateji de nükleer savaş yapabilmek ve başka ülkelere darbeleri gerçekleştirebilmeye niyetli olmaktan geçiyordu.

Bu düşünce akımı Ronald Reagan başkan olduğunda 1980’lerde zirveye ulaşmıştı. Cumhuriyetçilerin saldırganlığı ele alma konusundaki yeni bağlılıklarını ılımlılaştırmak yerine, Reagan aktif bir şekilde ABD için bir “güvenlik bariyeri” oluşturacağına ant içmişti. Bunun sonuçları aynen beklenildiği gibi oldu; askeri güçler ve doktrinler eşit bir şekilde yüksek seviyelere çıktı. (Waltz, 2000:5-41) Bu kısım, neo-realist terimlerle açıklanabilir: herhangi bir hükümetin ana hedefi, anarşik koşullar altında kendi varlığını koruma altına almaktır. ‘Beka’ kavramı için daha yaygın kullanılan başka bir tabirse ‘güvenliktir’. Neo-realistlere göre, güvenlik bütün hükümetlerin en büyük amacıdır. Waltz’a göre bir hükümetin asıl görevi güvenliği en azami seviyeye çıkartmaktır. (www.popularsocialscience.com, 2017). Waltz’ın argümanında uluslararası sistemin anarşik doğası, güçlü ülkelere çıkarlarını daha büyük bir titizlikle korumaları için büyük bir baskıda bulunur. John Mearsheimer (Mearsheimer, 2014:18) bu mantığı şu şekilde netleştirir:

“Kendi kendine yeterlilik dünyasında faaliyet gösteren devletler, hemen hemen her zaman kendi çıkarlarına göre hareket eder ve çıkarlarını diğer devletlerin çıkarlarına veya ‘uluslararası toplumun’ çıkarlarına tabi tutmazlar. Sebepse basittir: Kendi kendine yeterliliğin olduğu bir dünyada bencillik kazandırır. Bu, kısa vadede olduğu kadar uzun vadede de geçerlidir, çünkü kısa vadede bir devlet kaybederse, uzun vadede bu olmayabilir.”

Waltz bunun sonucunun küresel sistemde yaşayan, kazananlar ve kaybedenlerin bir bölümü olduğu görüşüne dikkat çekmektedir:

“anarşik bir dünya içerisinde devletler güvende olmak istiyorlarsa, altında faaliyet gösterdikleri yapısal kısıtlamalara kulak vermelidirler. Basitçe belirtmek gerekirse, güçlü devletler, kendilerinden daha az güçlü devletlerden ‘çok daha fazlasını’ yapmalıdır. Güç artarken çıkarlar da göreceli olarak artar. Yine de en güçlü devletler bile büyük kabiliyetlere sahip olduklarından dolayı elde ettikleri güç gösterme fırsatları hakkında fazla hevesli olmamadırlar.” (www.popularsocialscience.com ,2017).

Bekalarını koruma araçlarını derinleştirmeyi amaçlayan devletler, çoğu zaman saldırgan askeri yetenekler kazanır. Böylece uluslararası sistemdeki göreceli güçlerini arttırırken, diğer devletlerin güvensizliğini kışkırtırlar, diğerlerinin de buna karşılık olarak askeri yeteneklerinin güçlenmesine sebep olurlar. Bu *sorun güvenlik* ikilemi olarak tanımlanmaktadır. (Bluth ,2014:5)

Bölgesel denge teorisi, neorealist yaklaşımda özel bir yere sahiptir. Bu neo-realistlerin güç ve güvenlik konusundaki vurgularına bağlıdır. Kenneth Waltz, Stephen Walt ve John Mearsheimer gibi akademisyenler bu etkileşime çeşitli yanıtlar vermektedirler. Waltz'ın teorisine göre, güç dengesi konusu önemlidir, çünkü her bölgedeki çatışmaları ve krizleri ılımlılaştırabilme özelliğine sahiptir. İnsani kaygıların bir parçası olmasına rağmen, istikrara kavuşturmanın ana unsuru bölgedeki ve dünyadaki aktörlerin koyduğu dengede yatmaktadır. (Waltz, 1979: 87) Soğuk Savaş sonrası bir dünya, devletler arasındaki işbirliğine gelince oldukça karamsar olan Waltz ve Mearsheimer gibi neorealistlerin aksine, diğer bir neorealist düşünürün daha aydınlık bir görüşü vardır. Charles Glaser'e göre, “yerleşik anlayışın aksine, genel hareket etme eğilimi, yapısal gerçekleştirmenin temel varsayımlarına mantıklı bir son değildir.”(Baylis,2008:76.77)

2.4. Orta Asya ve Hazar Denizi Bölgesinde ABD Dış Politikası

ABD'nin Kafkasya'da tezahür ettiği enerjiye yönelik dış politikası esas olarak BTC müzakeresi ve sonucu ile başladı ve ABD diplomatlarının enerjiyi ve kendi hedeflerini nasıl anladıklarına dair birçok taslağı ortaya koydu. Özellikle bu taslaklar, Rusya'ya bağımlılığı azaltmanın temelini oluşturan ülkelerin enerji diplomasisindeki egemenliğini ve bağımsızlığını teşvik etti. Bakü-Tiflis-Ceyhan, ülkelerini farklı bir enerji ağına sokan bir anlaşmayı müzakere etmek için ABD enerji diplomatlarıyla çalışan özel şirketlerin sahip olduğu kazanılmış formülün anlaşılmasını içeren bir simge haline geldi. Bununla ilgili sorunsal, ileride enerji diplomasisinin paradigması olduğu beklentisini yaratmasıdır. (Yazarın Alexander Cooley ile olan röportajından, 2017) .Clinton yönetimi, Dışişleri Bakanlığında Strobe Talbott tarafından yönetilen aktif bir “Önce Rusya” politikası izlemiştir. Savunma Bakanlığı, bu önceliklere erişmek için stratejik silah azaltma ve işbirliği ile tehdit azaltma politikasını (nükleer silahların ve stratejik füzelerin kaldırılmasının güvenli ve emniyetli bir şekilde yapılmasını sağlanması) izlemiştir. ABD böylelikle, Sovyet sonrası topraklarda Rus hâkimiyetini kabul etmiş oldu. (Bluth, 2014:17). Afganistan'da Taliban'ın yıkılmasından sonra Orta Asya ve Hazar Denizi'nde ABD'nin diplomasisi bazı büyük farklılıklar ile karşı karşıya kaldı. Bunlardan ilki, ABD'nin bölgesel güvenliğe olan bağlılığı belirsizliğini korudu ve bu nedenle Orta Asya genellikle onları Rusya'dan daha az güvenilir bulduğunu belirtti.(Bluth, 2014:17). Resmi görüş Amerika'nın bölgede kalıcı askeri üstler aramadığı üzerinedir.(Bluth, 2014:17).

Enerji, ABD dış politikasının temel etmenlerinden biridir. Petrol ilk keşfedildiğinde ve Pennsylvania eyaletinde kullanıldığında, tüm mesele sadece ticariydi ve ham petrol savaş unsuru olarak kullanılmıyordu. Asıl olarak, petrol ABD'nin çatışmalara büyük ölçüde girdiği İkinci Dünya Savaşı boyunca bir savaş ve jeopolitik faktörü olduğu ortaya çıktı. Böylelikle, ABD'nin dış politika odağına Suudi Arabistan ve Orta Doğu, girmiş oldu. O zamana kadar, Sovyetler Birliği hâlâ mevcuttu ve bu nedenle, petrol zengini Orta Asya ve Kafkasya bölgelerine her ülke için ulaşılmaz bir haldeydi. Bununla birlikte, SSCB'nin dağılmasının ardından ABD, bölgedeki petrol ve doğalgaz sektörüne yatırım yapmak için bölgeye ulaşmak için elinden geleni yaptı, ancak halen Rusya'daki komünist rejimin kuruluşundan önce bölgede çok daha fazla deneyime sahip olan İngiltere'nin gerisinde kalmıştı. Ayrıca Washington, bölgedeki petrol hacminin doğru rakamlarıyla ilgili tartışmaların da üstesinden geldi. Ham petrol rakamları 1991'de 12 Milyar varilden başlarken kısa süre sonra bu rakam 60 Milyar varile ulaştı. 1997 yılında API, mevcut teknik bilgi kapsamında toplam ham petrol hacminin 35 Milyar varili geçemeyeceğini açıkladı.(Yazarın Dr. Fereydoun Barkeshli ile olan röportajından,2017)

Amerika'nın Orta Asya ve Hazar Denizi'ne yönelik dış politikası, potansiyel çıkarların nasıl tanımlanacağı ve geliştirileceği konusundaki keşiflerle başlamıştır. ABD dış politikası terimleri, aşağıdaki üç kategoriden birine giriyorsa bir 'çıkâr' olarak tanımlanır: 1) Hayati Çıkarlar: ABD sınırları içerisinde olup Amerikan halkının temel refahını ilgilendiren çıkarlardır. 2) Stratejik Çıkâr: Hayati çıkarların güvende olmasını sağlayan birincil öneme sahip bölgelerle alakalı çıkarlar (örn. Avrupa Kuzeydoğu Asya ve Orta Doğu). 3) Temel Çıkarlar: Amerika için cazip görünen ancak doğrudan ABD'nin hayati çıkarlarını etkilemeyen bölgeleri tanımlamak için kullanılır (örn. Latin Amerika, Güney ve Güneydoğu Asya, ekonomik bağlantılar ve yurtdışındaki insani sorunlar da buna dâhildir). İşbu çıkarlar Amerikan halkının ve pek çok çıkâr grubunun normatif tanımını temel alır. (www.css.ethz.ch ,2016).

Hem müttefiklerin hem de küresel enerji piyasalarının güvenliğini desteklemenin bir aracı olan enerji kaynakları, bahsedilen ikinci ve üçüncü kategorilere aittir ve böylece ABD'nin çıkarlarını garanti altına alınmış olur, dolayısıyla Orta Asya'da diğer bölgeler arasında bir odak noktası bulunmaktadır. 2000'lerin ilk on yılında ABD, İran'a bir dizi ekonomik yaptırımlar uyguladı ve Batı Avrupa'daki müttefikleri ile bölgedeki ülkeleri İran'la enerji pazarında

ilişkilerini soğutmaları için zorladı. Aynı zamanda ABD, Rusya'nın ekonomisini ve ayrıca Orta Asya ve Kafkasya'daki geleneksel politik etkisini, NATO'nun hedefleri doğrultusunda zayıflatmak için bölgesel ticarete kısıtlamalar getirmekten yanaydı. ABD ayrıca, Rus ekonomisini bölgesel ve küresel düzeyde siyasi ve askeri bir rakip olarak izole etmenin ilave etkisine sahip olan ve AB enerji çeşitlendirme aracı şeklinde kullandığı, Rus petrol ve doğalgazına bağımlılığı azaltmayı amaçlayan bir fırsat buldu. Bu politikanın, ABD'nin Orta Asya ve Kafkaslardaki etkisini genişleteceği umut ediliyordu; petrol ve doğalgaz üreticisi olarak (Rusya ile İran arasında bulunan) bu ülkelerin ekonomisini güçlendirmek ve Hazar Denizi bölgesindeki her iki ülkenin(Rusya ile İran) politik ve ekonomik etkilerini azaltmak amaçlanıyordu. (Yazarın Javad Amin Mansour ile olan röportajından, 2016)

Bush yönetiminin Orta Asya'ya ve Kafkasya'ya odaklanması, 11 Eylül 2001'de ABD'ye yönelik El Kaide'nin saldırılarını takip eden yıllarda büyük ölçüde güvenlik endişelerine yöneldi. Enerji meseleleri bile göreceli olarak arka planda kaldı. Obama yönetimiye, diğer konularda olduğu gibi geniş bir siyasi, güvenlik ve ekonomik konu yelpazesine genel olarak daha fazla katılmaya odaklanmak için ABD politikasını haklı olarak değiştirdi. Rusya ile alakalı olarak Obama'nın yönetiminin sürdürdüğü "yeniden başlatma" politikası 2000'lerin ortasındaki bir dizi gerginliği geride bırakmayı amaçlıyordu fakat nihayetinde, Rusya ile ilgili gelişmeleri idare edemediği ve Moskova ile onun komşusu olan ülkelerin pozitif ilişkiler içinde olmasını başaramadığı kanıtlandı. (Yazarın Büyükelçi Ross Wilson ile olan röportajından, 2016)

Eski SSCB ülkelerinin bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle beraber, Amerika'nın ana çıkarları jeopolitik bir doğaya sahipti. Jimmy Carter'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski'nin söylevi bunu samimi bir dille yansıtmaktadır: "Hazar bölgesinin stratejik önemi en başından beri mevcuttu; bu sadece petrolle alakalı değil." Ayrıca, ABD'nin çıkarları, bölgedeki her olayın ABD'nin çıkarlarını doğrudan etkilememesi nedeniyle, yalnızca 'önemli' olarak adlandırılmasına rağmen, stratejik veya hayati çıkarlar olarak sunuldu. Ancak bölgedeki daha büyük güçler arasında aktif bir sürtüşme olduğunda, özellikle bu gelişmeler uluslararası dünyaya dokunduğunda (siyasi, etnik gelişmelerin ve dini hareketlerin yükselişi gibi) veya siyasi istikrar zayıfladığında, stratejik çıkarlar ön plana çıkabilir. Ek olarak, bu coğrafyadaki aktörlerin sayısı arttıkça, güç çeşitli dönemlere gidip gelmekle birlikte, ABD'nin çıkarlarının yeniden tanımlaması gerekiyordu. (Gürpınar, Kesici ,2005: 167–190). Başlangıçta ABD'nin

“önemli çıkarları” olarak formüle edilenlerin birçoğu, başarılı baskı grupları kampanyalarının ve kongre üyelerinin taktiksel desteğinin ürünü gibi görünmektedir (örneğin, Karabağ anlaşmazlığındaki Ermeni lobisinde olduğu gibi). Dolayısıyla bu gruplar tarafından tanımlanan çıkarlar, etnik azınlık haklarının, çevre, insan haklarının, demokratik reformun ve dini özgürlüğün belirli sorunları etrafında döner. (Gürpınar, Kesici, 2005: 167–190)

Ayrıca, ABD'nin bölge politikasını tanımlayan, çıkarların ötesinde birkaç unsur vardır: 1) Dış çevreye ilişkin konular. 2) İç yapıya ilişkin tahminler. Bu bağlamda, ilki, bölgedeki komşu güçlerin, yani Çin, İran ve Rusya'nın etkisine değinmektedir. Bu ülkeler ABD'ye potansiyel rakiptirler ve sistemleri ABD'den farklıdır, ABD politikalarından da derinlemesine etkilenmişlerdir. Bu tür farklılıklardan kaynaklanan endişeler, ABD'nin görüşüne göre, bu bölgedeki ülkelerin kasıtlı olarak aktif katılımının sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Nitekim ABD'nin 1990'ların başlarından itibaren öncelikli olarak kaygılarından biri, Almanya, AB, Rusya ve Çin üzerinde etkisinin artması ve onları ABD'nin hedeflerine ve ulusal çıkarlarına bağlı kılmaktır. (Gürpınar, Kesici, 2005: 167–190)

Mevcut teoriler arasında neo-klasik realizmde; uluslararası sistem düzeyinin ve iç seviyenin değişkenlerine verilen eşzamanlı dikkat nedeniyle, tartışma için daha fazla alan bulunmaktadır. Neo-klasik realizmin altında, liderlerin algılarının rolünü, devlet ile toplum arasındaki ilişkileri ve farklı ulusal çıkar tanımlarını vurgulanırken, enerji kaynaklarının ulusal iktidarın bir parçası olarak durumunu, liderlerin ve devletlerin elitlerinin rolünü kabul edilmekte ve enerji alanındaki devlet-pazar etkileşiminin tipi, bu kuramdaki önemli değişkenler olarak kabul edilmektedir. Bu şekilde neo-klasik realizm, ithalatçıların, enerji taşıyıcılarının ve enerji ihracatçıların dış politikasını açıklamasının yanı sıra, bu üç kategorinin her birinin oryantasyonundaki farklılığını da açıklayabilir. Ayrıca bu teori, bir devletin dış politikasının davranışının enerji sektöründe farklı zaman dilimlerindeki değişimleri tanımlayabilir. Böylece, teorinin yararı göz önüne alındığında, işbu teorideki değişkenleri elde tutmak adına analitik hassasiyet feda edilir. (Shirkhani, Mohajerpour, 2012:37-38)

2.5. Veri Toplama

Referanslar kısmında sunulan çok sayıdaki kaynağın yanında, temel veri toplama metotları da sistematik röportaj (enerji analistleriyle, dış politika uzmanlarıyla yapılanlar v.s.) ve çok sayıdaki veri bilimlerine ait olan doğrudan gözlem yoluyla yapılanlar da çalışmaya eklenmiştir.

Ana kaynaklarım olarak kullanılan, bölgede çalışan büyük düşünce tankları ve akademisyenler şu şekildedir; “Brookings Enstitüsü”, “Avrasya Vakfı”, “Carnegie Bağış Fonu”, “Stratejik Çalışmalar Kraliyet Enstitüsü–RISS”, “Rand Derneği”, “Belfer Bilim ve Uluslararası İlişkiler Merkezi”, “Harvard Üniversitesi John F. Kennedy Siyaset Bilimi Okulu”, “CSIS–Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi”. Bunun yanı sıra Tahran merkezli Hazar Çalışmaları Uluslararası Enstitüsü’nün(IICS) de dâhil olduğu bölgedeki pek çok ülkenin çeşitli enstitüleri; Hazar Denizi Ulusal Araştırma Merkezi, Atlantik Konseyi, Amerika Birleşik Devletleri Enerji Topluluğu (USEA), Wilson Merkezi, Rice Üniversitesi Enerji ve Çevre İnisiyatifi, Illinois Üniversitesi Enerji Kaynakları Merkezi, Catham House, Uluslararası İlişkiler Kraliyet Enstitüsü, Amerikan Girişim Enstitüsü, Orta Asya Programı, Avrupa, Rusya ve Avrasya Çalışmaları Enstitüsü, George Washington Üniversitesi Elliott Uluslararası İlişkiler Okulu, Amerikan Dış Politika Konseyi (AFPC) ve Enerji Ekonomisi Uluslararası Derneği (IAEE). Ayrıca Hazar enerji kaynakları gelişimine odaklanan çok sayıdaki seminere, mitinge, foruma ve konferanslara katılarak fazla miktarda veri ve makale toplandı. Petrol ve Doğalgaz, Enerji Politikası ve Enerji Güvenliği dergileriyle Data Book’un 2013 basımı standart referans kaynaklar olarak kullanıldı. Bunun yanı sıra Hazar bölgesinde çalışan SOCAR, BP, TPAO, BOTAS, Shell ve Exxon Mobile gibi bazı büyük petrol boru hattı şirketleriyle erişim sağladım.

2.5.1. Röportajlar

Bu çalışma için birtakım yazılı ve sözlü röportajlar gerçekleştirilmiştir. Şu ana kadar yapılan görüşmelerin sayısı 86’dır. Hazar devletlerinde görev yapmış olan eski ABD büyükelçiler ve Savunma Bakanlığı’nda hizmet etmiş olan eski ABD diplomatlarıyla da röportajlar yapılmıştır. Kendileriyle röportaj yapılan bazı enerji uzmanları, bir tanesi Avrasya Enerjisi ABD özel delegesi olmak üzere, doğrudan Hazar bölgesiyle çalışmış olan kimselerdir. Diğer görüşülenler içinde; ABD ve AB merkezli Think Tanks’deki(Düşünce Kuruluşları olarak geçen kimseler) analistler, Orta Asya ve Hazar Denizi bölgeleri hakkında ABD enerji dış politikası hakkında makaleleri basılmış olan üniversite hocaları yer almaktadır. Röportajların büyük bir kısmı İngilizce yapılmıştır ancak diğerleri Türkçe ve Azerbaycan Türkçesi ile gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze yapılan röportajların çoğu genellikle bir saat içinde tamamlanmıştır. Katılımcılara sekiz genel soru sordum, bazense azami on iki soru için onların görüşlerini teşvik ettim. Enerji

uzmanlarının ve dış politika analistlerini seçmemin ardındaki sebep şuydu; bu bölge hakkında tecrübeye sahiplerdi, bir kısmı diplomat, yönetici veya uluslararası petrol şirketlerinde yöneticilerdi ve Hazar Denizindeki bazı transit projelerinde yer almışlardı. Röportaj yaptığım enerji uzmanları ve dış politika analistlerinin büyük bir kısmının enerji diplomasisi ve Hazar Denizi üzerine ABD dış politikaları hakkında basılmış yayınları bulunmaktaydı. Onlar ayrıca enerji ile alakalı konferanslara katılmışlar ve Hazar Denizi ile dünya enerji pazarındaki Hazar enerjisinin jeopolitik önemi hakkında sunumlar yapmışlardı. Ayrıca bölge içindeki politikaları anlayabilmek amacıyla bölgedeki devletlerde çalışmış olan bazı analistler seçtim. Araştırma konum; Bush ve Obama Yönetimleri Dönemlerinde Hazar Denizi'ndeki ABD Enerji Diplomasisi olduğu için, her iki başkanın yönetim dönemleriyle ilgili olabilecek sorular tasarlamaya özen gösterdim. Kimin dönemde bölgede ne tür gelişmeler yaşanmıştı? ABD enerji politikası ve dış politikasının, Hazar Denizi ile herhangi bir alakası olup olmadığını öğrenmek istiyordum. Bush döneminde ABD, Orta Asya ülkelerini Afganistan ve Irak'a asker göndermek için kullanmıştı. Bu bağlamda ABD bölgede son derece aktifti. Enerji uzmanlarına ve dış politika analistlerine neden ABD politika mercilerinin Orta Asya'nın genelinde ve özellikle de Hazar Denizi'ndeki ilgisini yitirmiş olduğunu sordum. Bush döneminde ABD'nin enerji tüketimi artmış ve ABD daha geniş bir yelpazede daha fazla enerji kaynağı bulma yoluna gitmişti; Hazar enerji kaynaklarıysa ABD'nin ana petrol sağlayıcıları olan Körfez ve Ortadoğu petrolüne bir alternatif olma potansiyeli taşıyordu. Ancak Obama döneminde, ABD kaya doğalgazı devrimini yapmıştı ve röportajlarımdan birindeki soru doğrudan bunun dış politikayı nasıl etkilediği ile alakalıydı.

2.6. Metodoloji

Derek Beach, süreç izlemeyi; sebep-sonuç ilişkilerini detaylı, vaka içi deneye dayalı bir analizle izlemek için kullanılan, bir araştırma yöntemi olarak tanımlar. Bu yöntem, belirli bir tarihsel durumda nedensel ilişkileri ortaya çıkarmak için vaka çalışmalarında kullanılabilir. Aynı zamanda, benzer vakalardan oluşan benzer bir popülasyona genellenebilecek sebep-sonuç ilişkilerini ortaya çıkarmak için de kullanılabilir. (www.politics.oxfordre.com,2017).

Bu nedenle, bu çalışmada, Bush ve Obama yönetimleri boyunca Hazar Denizi bölgesi ile ilgili ABD dış ve enerji politikalarındaki değişimin arkasındaki nedenleri incelemek için vaka çalışmaları yapıldı ve süreç izleme araştırma yöntemini kullanıldı. Dolayısıyla, vaka

çalışmasının çekirdeğini oluşturan bu örnek olay Hazar Denizi bölgesindeki ABD enerji diplomasisiydi.

Literatürde, teori geliştirmede hem vaka içi analiz hem de vaka içi karşılaştırmaları kullanan çalışmalarda elde edilen verilerden daha güçlü çıkarımların alınabileceği konusunda fikir birliği vardır. Bazen, ‘nitel yöntem’ terimi, yalnızca bilim felsefesine ilişkin göreceli olarak pozitivist bir görüşe dayanan vaka incelemesi analizlerini değil, aynı zamanda post modern veya yorumlayıcı bir paradigmaya dayalı olanları da içerir. Bazı söylem analizi metodolojileri yukarıda tanımlanan vaka incelemelerine yakın olsa da post modern anlatılar vaka çalışmaları açısından dışlanmıştır. (George, Bennett ,2005 18-19)

Örnek olay incelemeleri ve süreç takibi, Bush ve Obama yönetimleri sırasında Hazar Denizi bölgesindeki ABD dış ve enerji politikasındaki değişimin altında yatan nedenleri araştırmak için kullanılan temel araştırma yöntemleridir. Bu temel nedenden ötürü ABD Hazar bölgesindeki enerji diplomasisi bir vaka çalışması olarak seçilmiştir. Keza Bush döneminde ABD, Afganistan'a yönelik birlikler ve askeri teçhizatlar göndermek amacıyla bu bölgeye daha fazla önem verdi.

Bu bağlamda, MIT tarafından basılan, Alexander George ve Andrew Bennett’in, “Sosyal Bilimlerde Örnek Olaylar ve Teori Geliştirme” adlı büyük eserlerinden alıntı yaptım. Alexander George ve Andrew Bennett vaka çalışması yöntemlerini şöyle tanımlamaktadır:

“... hem tek vakaların vaka içi analizini hem de az sayıdaki vakaların karşılaştırmasını içermesi için; vaka çalışmalarından en güçlü çıkarım araçlarının, vaka içi analiz ve çaprazlama kombinasyonunun kullanılması olduğu konusunda artan bir fikir birliği vardır. Tek bir çalışma veya araştırma programı dâhilinde karşılaştırmalar (her bir vaka çalışması da) teori geliştirmede rol oynayabilir. “Niteliksel yöntemler” terimi, bazen hem bilim felsefesi hem de postmodern veya yorumlayıcı bir bakış açısıyla uygulanmış olanların, göreceli olarak pozitivist bir bakış açısıyla yapılan vaka çalışmalarını kapsamak için kullanılır. Daha disiplinli söylem analizi biçimlerinden bazıları, vaka çalışmaları görüşümüze yaklaşırken, postmodern anlatıları vaka incelemeleri görüşümüzün dışında tutmaktayız. ” (George, Bennett ,2005 18-19)

2.6.1. Temel Nitel Araştırma Aşamaları

Bu çalışmaya katkıda bulunan nitel araştırmalar aşağıdaki kontrol listesine göre yapılmıştır:

- Problemi tanımlamak;
- Alandaki var olan Literatürü ve araştırmayı gözden geçirmek;
- Alandaki kamusal alanla alakalı problemler.

Nitel yöntemin her aşaması araştırma problemlerinden etkilenebilse de, bu faktörler araştırma probleminin daha net tanımlanmasına katkıda bulunur. Araştırma problemi tanımlandıktan

sonra, problem “önem” ve “geçerlilik” açısından değerlendirilmelidir. (Şimşek ,V 2003:35) Pozitivist yaklaşım, nicel araştırmalara dayanır ve doğanın ve evrenin insan müdahalesinden bağımsız bir dizi yasa tarafından yönetildiği kuralını alır. Bu yaklaşıma göre, insan müdahalesinden kaynaklanmayan olayları tarafsız olarak görmek, nicel yöntemlerle çalışan bir araştırmacının görevidir. Diğer bir deyişle, nicel araştırma yöntemine göre, araştırmacının bilgi üretme sürecindeki nesnelliği bilimsel araştırmanın temeli olarak kabul edilmektedir. Nitel araştırmanın doğası gereği, araştırmacı; konuyu herhangi bir şekilde doğrudan veya dolaylı olarak etkileme potansiyeline sahiptir çünkü araştırmacının olayları ve olayları yakından gözlemlemesi ve nicel yöntemle aykırı olarak katılımcı bir tutum sergilemesi gerekmektedir. (www.eytepe.com 2016) Bu yöntem, en iyi kullanıldığı zaman, çevrenin bağlamını ve çalışmaların sınırlarını açıklamada etkilidir. Ancak, nitel yöntem, nicel yöntemlere bir alternatif olarak düşünülmemelidir. (www.eytepe.com 2016).

Bu çalışmada, veri işleme ve analizler araştırmacıya yönetilebilir ve yorumlanabilir bilgi parçalarına toplanan bilgi kütesinin küçültülmesinde yardımcı olmuştur. Araştırmacı, aşağıda tanımlanan beş aşamalı nitel analiz sürecini kullanmaya çalışmıştır:

1.Aşama– Veri Azaltma: Analiz sürecinin ilk aşaması, kullanılamaz ve yorumlanamayan verileri kolaylaştırmak ve filtrelemekten ibaretti. Veri azaltma, değerli bilgilerin kaybedilmesi ve toplanan verilerin büyük bir bölümünde analiz izinin kaybedilmesi üzerine kuruludur. Mevcut araştırma çalışmasında bu sorun sistematik bir sınıflandırma ve mevcut verilerin kodlanması yoluyla önlenmiştir.

2.Aşama– Sınıflandırma: Sınıflandırma süreci boyunca röportajlardaki tutarlı düzenlilikler, yerli tipolojiler ve göze çarpan kategoriler, medya içeriği ve kurumsal raporların ilgili bölümleri belirlenmiştir. Tutarlı düzenlemeler, görüşülen dış politika mercileri ve analistlerin açıklamalarında ortaya çıkan en yaygın kaygıları ifade eder. Yerli tipolojiler, parti üyeleri, askeri subaylar ve düşünce tankı analistleri gibi çeşitli gruplar tarafından yapılan açıklamalarda ortaya çıkan genel kalıpları ifade eder. Belirgin kategoriler, görüşülen kişilerin ifadelerinde en sık ortaya çıkan ana temaları yansıtır. Bu süreç, uygun çabalarla ve ifadelere gömülü açık ve örtük mesajların belirlenmesinde yüksek bir bilinç düzeyiyle gerçekleştirilmiştir.

3. Aşama– Veri Girişi ve Kodlama: Röportaj dökümü, ilgili medyanın içerikleri ve kurumsal belgeler kodlanmış ve analiz edilmiştir. Bunlar, araştırmacının konuyla ilgili ifadeler arasında

temaya göre araştırma yapma ve ilişki kurmasını sağlamıştır. Ayrıca, araştırmacının mevcut nitel verilerdeki mevcut boşlukları ve çakışmaları tespit etmesini sağlamıştır.

4.Aşama–Yorumlama ve Varsayımlar İçin Test: Veri setinin sistematik sınıflandırılmasından sonra, araştırmacı ilgili literatürde tanımlanan varsayımları test etmiştir. Topraklanmış teori yaklaşımı sayesinde(GT), araştırmacı üç politika alanındaki temel açıklayıcı faktörleri araştırmıştır: terörle mücadele, nükleer yayılma ile enerji güvenliği ve bunun yanında dış politika düzenlemesinin kanıtları. Araştırmacı, bu süreç boyunca, ABD ile Hazar Denizi bölgesindeki devletler arasında enerji ve güvenlik alanlarında artan ortaklıklar konusuna alternatif açıklamalar arayışına gitti. Röportajlar sırasında toplanan verilerde, mevcut literatürde bildirilmemiş çok sayıda açıklayıcı faktörü ortaya koymuş olduğu ortaya çıktı.

5.Aşama–Raporlama: Analiz edilen nitel metinler bu tezin gövdesine yerleştirildi ve bağlamlaştırıldı. Araştırmacı ayrıca, mevcut ve eski politika yapıcılarının ve analistlerin argümanlarını analitik olarak da karşılaştırdı. (Ekici,2010:19)

Obama'nın dış politika stratejisi, 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde sunulmuştu ve 2002 ve 2006 ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi belgelerinde hazırlanan Bush doktrininden böylelikle ayrılmış oldu. Bu stratejinin amacı, Amerikan gücünün, Brix Grubu (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) gibi bölgesel güçler de dâhil olmak üzere yeni oyuncular tarafından zorlandığı değişen bir dünyada, ABD'nin sahip olduğu liderliği vurgulamaktı. Barrack Obama'nın başkanlığı döneminde, Asya-Pasifik bölgesindeki ABD menfaatlerini korumak için, odak ve yönelim Orta Doğu'dan Uzak Doğu'ya kaydırıldı.

Obama'nın dış politikasının Bush doktrininden nasıl ayrıldığını anlamak için, her iki dönemde de ABD'nin göreceli gücünü tanımlamak gerekir. Bu görüş, 2000'li yılların başında Brzezinski, Joseph Nye gibi ünlü dış politika analistlerinden bazıları tarafından ve son zamanlarda Fareed Zakaria'nın, “Amerikan Sonrası Dünya ve Diğerlerinin Yükselişi” başlıklı makalesinde tanıtıldı. Karmaşık bir bağımlılık dünyasında, “ABD tek başına ilerleyemez” savı haklılığını korumaktadır. Obama yönetiminin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton şöyle demiştir: “Dünyamızı tanımlayan kaçınılmaz gerçeği kabul etmeliyiz: hiçbir ulus, dünyanın zorluklarıyla tek başına yüzleşemez. Bu sorunlar son derece karmaşıktır. Yükselişe geçen güçlerden, şirketlere ve suç şebekelerine, devlet dışı organizasyonlardan El-Kaide'ye, devlet yanlısı medyadan Twitter ve Facebook'daki insanlara ve daha fazlasına kadar, pek çok aktör nüfuzlarını artırmak için yarış halindedir. Diğer uluslar da benzer tehditlerden dolayı

endişelidir, nükleer silahların yayılmasını önlemekten, terörle mücadeleye kadar.” (www.iirjournal.ir ,2018)

Amerika'nın en dünyadaki büyük askeri tehditlerin olduğu yerlere ve ekonomik zenginliğe odaklanan çabaları içinde Asya stratejisi, Obama yönetiminin gerçekçi doktrinler peşinde olduğunu açıkça ortaya koymuş oldu. Obama yönetiminin dış politikası dünyayı değiştirmeye çalışmıyor, dünyayı olduğu gibi kabul ediyordu. Askeri güç kullanımındaysa ihtiyatlı davranıyordu, demokrasiyi ve insan haklarını destekleme amacıyla askeri müdahaleye karşı çıkıyor, diğer ülkelerin küresel düzen sorumluluğunu sağlamada rol oynamaları konusunda ısrar ediyordu. Aynı zamanda, realizm ilkelerine göre; Obama'nın dış politikası ne izole ne de barışçıldı. Uygun bir maliyetle iyi sonuçlar getirebileceğine inandığında askeri güç kullanmakta tereddüt etmiyordu. Obama ayrıca, bu gerçekçi kaygının, kaynakların marjinal tehditlerle boşa harcanmaması gerektiğine ve ülkenin gelecekteki güçlü düşmanların getireceği zorluklarının üstesinden gelmesinde acil bir durumda kullanılması gerektiğini düşündüğünü göstermiştir. (Ebrahimi, 2017:101)

ABD'nin Soğuk Savaş sırasında Sovyetler Birliği'ne karşı kullandığı çeşitli siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal stratejiler; komünizmi zapt etmek ve sınırlandırmak, onun uydularınınsa yükselmesini önlemek temelinde haklı çıkmıştır. Dünyadaki komünizm ve sosyalist modellerin çöküşünden önce ve sonra, her ABD başkanı bir ritüel ve emir sunmuştur. Reagan'ın gündemi, yaşanan kısa süreli düşüşün ardından askeri gücü arttırmak, ekonomik gücü korumak ve Amerika'nın küresel lider rolünü sağlamlaştırmaktı. George Bush'un babası; ABD'nin kendilerine yönelik tehditlerle başa çıkma, silah kontrolü anlaşmalarıyla güvenliği yönetme, stratejik caydırıcılık ile geleneksel füze ve konvansiyonel yeteneklerin pekiştirilmesi konusundaki rolünü müttefiklerine arabuluculuk etmeye odaklanmıştı. Sovyetler Birliği'ndeki demokrasi teşvik ediliyor, bunun yanı sıra askeri silah teknolojisinin ülkelere ve işbu silahların düşman gruplara transferini önleme tedbirleri alınıyordu. Bölgenin bazı kısımlarında, diğer güçlerin onlara hükmetmesini önlemek için askeri denge sağlanmıştı. (www. donya-e- eqtesad.com ,2017).

Clinton yönetiminin üç ana odağı bulunmaktaydı: Ülkenin güvenliğini askeri güç yardımı ile arttırmak, ekonomik gücü ve ekonomik canlanmayı güçlendirmek, son olarak da demokrasiyi dünyada genişletmek. (Matin,2012:45)

Devletler, bekalarını ve güvenliği sağlamak için güç kazanmaya mecbur bırakılır ve iktidar için rekabetin bir sonucu olarak, bu devletler arasındaki ilişkilerde kalıcı bir mesele haline gelir; bu nedenle uluslararası politika, güç kazanımı için kalıcı bir rekabet alanı olarak tanımlanmaktadır. Ancak Waltz'in hedefi, kendi sözleriyle, hükümetlerin dış politikasını değil, uluslararası politikayı açıklamak olduğundan, dış politikanın nasıl düzenlendiğini ve mevcut araçların nasıl kullanıldığını, neo-realizm teorisinin dışında bir faaliyet olarak tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle, enerji kaynaklarının dış politikadaki rolü, mikro düzeyde bir analizin benimsenmesini gerektirecektir. Neo-realizm teorisinde ise, devletler aynı işlevin aktörleri olarak görülür ve belirli bir devletin davranışını açıklamak için girişimde bulunulmamaktadır. (Donnelly,2000:16-18)

George Bush'un stratejisi, insanlık onurunu desteklemeyi, küresel terörizmi yenmek için ittifakları güçlendirmeyi ve bölgesel çatışmaları etkisiz hale getirmek ile düşmanları caydırmak için başkalarıyla birlikte çalışarak, Amerika'ya yönelik saldırıları önlemek için harekete geçmeyi içeriyordu. Ticarete ve serbest piyasada yeni bir küresel ekonomik büyüme çağının başlangıcı da istenmekteydi, bu da toplumlarda açık alanların tanıtımına ve demokrasinin inşa edilmesine yol açtı. Bush'un doktrini, önleyici, asimetrik ve engelleyici olarak ilan edildi. (Matin ,2012:45)

3.Bölüm

Literatür Taraması

Tarihsel olarak ABD, yerli üretimdeki eksiklikleri gidermek için yeterli miktarda yabancı petrol kaynağına erişimin sağlanmasına odaklanmıştır. Çoğunlukla, bu çabalar, ABD petrol şirketlerinin özellikle Suudi Arabistan'da bir avantaj sağladığı Basra Körfezi bölgesine erişime odaklıdır. Körfez'e erişim; Sovyetler, İran veya Irak tarafından tehdit veya tehlike altındaysa, ABD her zaman arzının güvenliğini sağlamak için güç kullanmaya hazırды. Ancak, ABD dış ve enerji politikasının ana odak noktasını Körfez her zaman oluştururken, ABD aynı zamanda herhangi bir büyük kaynağa aşırı bağımlı kalma riskini azaltmak için yabancı hammadde kaynaklarını çeşitlendirmeye çalışmıştır. Başkan Clinton tarafından bu çeşitlendirme politikası iletildi ve Hazar Denizi çevresindeki kaynaklardan ABD'nin tedarik yollarının artırılması amaçlandı. Günümüzde, ABD'nin ithal petrole olan bağımlılığı, yerel kaya gazı rezervlerinden elde edilen üretim artışının bir sonucu olarak azalmıştır. Ancak petrol piyasalarındaki istikrar, temelinde küresel ekonomik dengeye büyük ölçüde eşittir ve bu nedenle ABD ekonomik istikrarı için hayati öneme sahiptir. Daha fazla yerli üretim kapasitesine rağmen, ABD küresel petrol akışını korumaya devam etmektedir; bu daha çok ABD'nin ithalat ihtiyaçlarını korumak için değil, küresel petrol pazarının yeterince tedarik edilmesini sağlamak içindir. (www.irdiplomacy.ir,2018)

Orta Asya Cumhuriyetleri ve Hazar Denizi ülkeleri, Rusya'ya karşı bağımsızlıklarını güçlendirme sürecinde olup, bu esnada ABD de Rusya'nın doğalgaz ve petrol tekeli ortadan kaldırıp, İran'dan geçip güneye inen Rus boru hatları planlarını önlemeye çalışmaktadır. Her iki amacı da gerçekleştirebilmek için ABD, Unocal adlı enerji şirketini Türkmenistan'dan Afganistan'a uzanan boru hattını inşa etmesinde desteklemiştir. Bu hattı gerçekleştirebilmek için, ilk olarak bunu regüle etmesi için temasa geçilen Taliban'la beraber, Afganistan'da bir düzenin oturtulması gerekmektedir. Kaya gazı devriminin ABD dış politikasını nasıl etkilediğine dair son derece az sayıda yayın bulunmaktadır. Özellikle bunlardan hiçbirisi kaya gazı devriminin ABD dış politikasını Orta Asya ve Hazar Denizi bölgesine nasıl etkilediği ile ilgilenmemiştir. Bu tezin ABD'nin Hazar Denizi bölgesine yönelik enerji diplomasisinin analiz edildiği ilk akademik bir çalışma olduğu söylenebilir. Daha önceki çalışmaların çoğu, Hazar Denizi bölgesinden ziyade, Orta Asya'ya yönelik büyük güç politikaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Diğerleriyle bölgede kurulan yeni Büyük Oyun'a odaklanmıştır. ABD'nin

Orta Asya'daki dış politikası ile ilgili olarak, bölgeye yönelik ABD genel politikası hakkında bazı çalışmalar vardır ancak bunlar bir yönetim ile diğeri arasındaki farklılıkları göz önüne almaktadır. Dünyadaki enerji ve politika arasındaki etkileşimin bir başka örneği de Çin'deki büyüme ve gelişmedir. Amerika Birleşik Devletleri, Çin'i 2050'lere kadar dış politikasının en önemli sorunu olarak görmekte ve Çin'in enerji temini kontrol sistemini ve ekonomik büyümesini, son zamanlarda çevre diplomasisi aracılığıyla kontrol etmeye çalışmaktadır. Öte yandan, Çin, Afrika'ya yaptığı petrol ve gaz endüstrisindeki yatırımlarında olduğu gibi boşluk ve fırsatın olduğu her yerde kendi kendine yeterlilik ve genişleme belirtileri göstermektedir. Çin, enerji kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve enerjisini tedarik etmek için alternatifler aramayı hedeflemektedir. (www. irdiplomacy.ir,2018). Orta Asya'da bulunanlar gibi kara ülkelerinin hidrokarbon rezervleri konusu, küresel ölçekte enerji ve politika arasındaki etkileşimi gösteren bir başka jeopolitik fenomeni oluşturmaktadır. Bu ülkelerin enerji kaynaklarını dünya pazarlarına nasıl getirdikleri ve Türkmenistan'dan ve diğer ülkelerden doğalgaz nakli için kullanılan yollar konusunda bazı sorunlar dile getirilmiştir. Bu sorunun aynı zamanda birçok bölgesel gelişmenin arkasındaki itici güç olduğu ve uluslararası gelişmeleri tetiklediği görülmektedir. (www. irdiplomacy.ir,2018).

3.1. Bölge Üzerine Olan Literatür

Enerji yolları, transit ülkeler ve enerji güvenliği, hidrokarbon kaynakları tüketicileri ve satıcı ülkeler için çok önemlidir. Bu araştırma konusundaki soruları cevaplamak ve Hazar Havzası'nda hidrokarbonların gelişimini çevreleyen konuların daha derin bir analizine çekmek için uygulanabilirliğin gözden geçirilmesi esastır. Bu tartışma, Hazar Havzasındaki ABD enerji diplomasisi konusundaki literatürün Bush ve Obama yönetimleri boyunca gözden geçirilmesini içerecektir. Hazar Havzasında daha geniş bir enerji diplomasisi anlayışı kazanmak için 1990'lardan bu yana enerji gelişmelerine ilişkin bir araştırma yapılması gerekmektedir. Robert Ebel ve Rajan Menon; Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, Hazar Havzası bölgesinde eski Sovyet hâkimiyet dönemini göz önüne alınırsa, yaklaşık 150 yıldan beri ilk kez Hazar Havzasının dış dünyaya açıldığını belirtir. Ancak, Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan'ın coğrafi olarak kilitli konumu göz önüne alındığında, Hazar bölgesi enerji üreten devletlerinin geleceği, her zaman hem güvenli hem de finansal açıdan uygun olan ihracat yollarına bağlı olmuştur. (Ebel, Menon 2000:13)

Alaeddin Yalçinkaya'nın (Yalçinkaya, 2006:384) belirttiği üzere; Rusya'nın bakış açısına göre, Kafkasya'nın geleceğine dayanan konulardan biri olan Çeçenistan'la ilgili Rusya Federasyonu'nun sorununu, sosyo-kültürel değişimler ışığında, Rus toplumunun geçirdiği tarihsel, yasal ve bölgesel gerçeklerle birlikte değerlendirmek esastır. O yüzden sorun "Çeçenistan'ın kaybindan" daha fazlasıdır, buradaki asıl sorun, Rusya Federasyonu'nun ömrü ile ilgilidir. Bu sorunla ilgili iddiayı Piontkovsky'nin şu cümleleri aracılığıyla dile getirelim: "Putin'in haklı olarak belirttiği gibi, 'Nihayetinde Çeçenistan'ın resmi statüsü bizim için önemli değildir.' Rusya 10 ila 15 yıl içinde güçlü ve refah içinde yaşayan bir ülke olursa, uzlaştırılmış fakat sitemkar bir Çeçenistan'ı kaybetme endişesi duymayacak. Aksi takdirde, Rusya Çeçenistan sorunundan daha ciddi sorunlardan endişe etmek zorunda kalacak. "

Bu yeni ortaya çıkan koşullar ve enerji servetinin birleşimiyle beraber, bölgenin yerel siyasi dönüşümleri üzerindeki etkileri açısından, Indra Overland'ın gözlemleri en uygun olanlarıdır; yüksek miktarda petrol ve doğalgaz kullanan ülkeler arasındaki eğilim, otokratik unsurları güçlendirmek ve demokratikleşme olanaklarını azaltmak için kazanç sağlamaktadır. Düzenli olarak, ülkeler zenginleştikçe daha demokratik olma eğilimindedirler. Bununla birlikte, bu, daha fazla gelirin petrol ve gaz ihracatından elde edildiği durumlarda mahsup edilir. Petrolün, otoriter rejimler üzerinde doğrudan etkisi vardır ki bunlar petrolün etkilendiği üç kanalı içeren "rantiye" statüsüne sahip uluslar kurar: Birincisi, petrol ve doğalgaz serveti elitlerinin destek alma veya muhalefet yapma yeteneklerini arttırır; ikincisi, petrol üretiminden elde edilen gelir bir hükümeti vatandaşının vergilendirmesine daha az güvenmesine neden olur; ve son olarak, petro-servet, genellikle demokratikleşme için bir teşvik işlevi gören sivil toplum örgütlerini baskı altına almak ya da bir araya getirmek için finansal araçlara sahip bir hükümeti karşılayabilir. (Overland , 2010:1-10) Bu trend içerisinde Hazar bölgesi de bir istisna değildir. Maureen S. Crandall (Mauren 2006:23-26) Hazar petrol ve doğalgaz boru hatlarının alıcı pazarlarına bağlanması için çeşitli öneriler tanımlamıştır. Bununla birlikte, önerilen bu projelerin birçoğu, şüpheli finansal kaynaklar tarafından desteklenmiş ve bazı projeler, bağlandıkları rezervlerin büyüklüğünün verimsiz çabaları temsil edebileceği için sadece bir boru hattı rüyası olarak kalmıştır. Bu genellikle sürekli değişen bir piyasada dengesiz petrol fiyatlarının sorunudur. Bölgedeki petrol ve doğalgaz alanındaki gelişmeler veya boru hatlarına yapılacak yatırımlar ne olursa olsun, coğrafi ve jeoloji ile ilgili risklere maruz kalmaktadır. Uluslararası petrol firmalarının, boru hattı kullanım oranlarının yanı sıra, hem yurtiçinde hem

de yurtdışındaki ekonomik ve politik risklerle yüz yüzedir. Ev sahibi ülke üretim maliyetleri ve petrol fiyatlarındaki değişiklik ve tüm bunlardan sonra hedef müşterilerin alımlarını gerçekten ödeyebilme potansiyelleri dikkate alınmalıdır.

- “Coğrafya boru hatları projelerindeki gerçek katılımcıların en büyük endişesidir.
- Jeolojinin, uzunluk, derinlik, yapı ve rezervlerin bedeli açılarından her zaman önemi vardır.
- Bir petrol boru hattı inşa edildikten sonra, büyüklüğü ve kapasitesi, genellikle çap ve pompalama kabiliyeti ile ölçülür ve doldurma hızı da kârlılığını etkiler.
- Doğalgaz boru hatları ilaveten risklere sahiptir, çünkü doğalgazın petrolden daha uzun mesafelerde taşınması çok maliyetlidir.
- Politik riskler Hazar enerji gelişimi projelerine nüfuz etmiştir. Genel olarak, politik risk faktörü iki türe ayrılabilir: birincisi, yabancı şirketlerin, ev sahibi ülkelerde karşılaştığı şeyler; ikincisiyse, işbu şirketlerin kendi hükümetlerinden karşılaştıkları şeylerdir. Politik risk, Hazar bölgesinde, yasalar ve kurumlar zayıf olduğu için büyük bir endişe kaynağıdır. Hükümetler, şirketlerin için çok katı sayılabilecek sözleşmelerle onlara meydan okurlar; mali rejimler tahmin edilemez biçimde değişir; çevre koruma için kesilen para cezaları bir miktar karpisle uygulanır; etnik, aşiret ve çeşitli sivil çatışmalar meydana gelmektedir; yolsuzluk çok yaygındır ve rejimlerse daha da otoriterdir...
- Beklenen petrol ile doğalgaz üretim maliyetleri ve piyasa fiyatları genel olarak kesin olarak bilinmemektedir, işbu nedenle üreticiler ve taşımacılar için risk oluşturmaktadır. Hem petrol hem de doğalgaz normalde, müşterilerin pazarında rekabetçi olması gereken ve başka bir tedarik kaynağına sahip olabilecek fiyatlarda satılır. Bu rekabet genel olarak netback fiyatlandırması ile sonuçlanır; taşıma fiyatından sonra kalan artık ve diğer maliyetler teslim fiyatından düşülür. Eğer petrol veya doğalgazın topraktan çıkarılma maliyeti nispeten düşükse, nakliye fiyatları ortalamadan biraz daha yüksek olabilir. Üretim maliyetleri ve piyasa fiyatı arttıkça, boru hattının kâr marjları düşmektedir. Piyasa fiyatları düşer ve nakliye fiyatı düşmezse, üreticiler marjları sıkıştırabilir ve belki maliyetleri geri getirememe riskini ya da hedef getiri oranını üretememe riskini göze alırlar. Çıkartılması yüksek maliyetli olduğu bilinen (veya beklenen) petrol veya doğalgazı nakletmek için bir boru hattının göz önünde bulundurulması durumunda, bu riskler daha büyük hale gelir. Petrol ve gaz piyasalarında fiyat oynaklığı önemli ve yaygın bir durumdur...

- Piyasaların çalışabilmesi için, satın almayı kabul edenler ödemelerini yapmalı ve satmayı kabul edenlerse, diğer tüm sözleşme şartlarının yerine getirildiğini varsayarak teslim etmelidir. Bu ilkeler görüldüğü kadar basit olsa da, Hazar bölgesinde sıklıkla uyulmamaktadır.

Özetle, nakliye sınıflandırılmıyorsa, petrol ve doğalgaz rezervleri neredeyse değersizdir. Uluslararası petrol şirketleri ve hükümetleri, pazarların, maliyetlerin, transit yolların ve finansmanın belirlenmesinde ve aynı zamanda üretim ve nakliye olanaklarının birlikte tamamlanmasının sağlanmasında büyük zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır ”.

Doug Stokes ile Sam Raphael’ın çalışmasında şöyle anlatılmaktadır: ABD'nin Hazar Havzası hidrokarbon kaynaklarına olan ilgileri, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden önce önemsizdi. Soğuk Savaş sonrası ilk yıllarda, bölgedeki ABD menfaatleri göreceli olarak düşük kaldı ve bir bütün olarak eski Sovyetler Birliği'ne yönelik uygulanan hassas stratejiye paralel olarak düştü. Bu strateji, 1990'lı yıllarda bölgesel bir görünüm yerine doğrudan Moskova ile ilişkilerin yönetilmesine odaklandı. İlk kez, geçiş sermayesi bölgeye nüfuz edebilirken, Washington yeni ortaya çıkan ulusları etkilemek için diplomatik, siyasi ve askeri devletçilikle erişimi güvenceye almak için nazıkçe hareket etti. (Stokes , Raphael, 2010: 112-144)

Brenda Shaffer’e göre; Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Rusya ve İran sınırlandırmaya karşı birleşik bir tutum sergilediler, Hazar ve deniz tabanının ortak bir mülkiyet politikasını ve her devletin maliyetine göre sektörlerde deniz dibi enerji kaynaklarının araştırılmasını yasakladılar. “Müşterek Hâkimiyet” politikasının bir parçası olarak, Hazar'ın herhangi bir bölgesinde petrol ile doğalgaz sondajı ve keşif, beş sahile yakın devletin tamamının onayını gerektirecekti. Rusya ve İran tarafından yapılan bu ilk teklifin temel motivasyonu, Hazar devletlerinin sadece kendi topraklarına petrol ve doğalgaz ihraç etmelerini sağlamak ve böylece bağımlılıklarını korumaktı. Enerji ABD dış politikasında bütünleşik bir politika aracıdır; genel olarak enerji güvenliği ile ülkenin ulusal güvenlik politikasının kapsamına girmektedir. Bununla beraber, ABD’nin enerji üretimi ve tüketimindeki ölçek, her zaman bu konuda daha fazla erişim sağlamıştır; ülke, küresel olarak ve çeşitli bölgesel ortamlarda enerji politikasını etkileyecek şekilde benzersiz bir konumda yer almaktadır. 1990'ların sonunda ABD açıkça petrol ve doğalgaz boru hattı güzergâhlarını siyasi ve güvenlik ilişkileriyle birleşik olarak tanıtıyordu. (Shaffer ,2009:83-114)

“Hazar enerji gelişimi, sıfır toplamı bir oyun olarak görülmemesi gerekir,” diyen Michael Klare, Hazar Havzası’nda Amerikan müdahalesinin büyük bir savunucusudur, aynı şekilde bir

çok ABD hükümeti yetkilisi, Hazar Havzası'nın enerji kaynaklarının, buna dâhil olan her önemli aktörün arzularını tatmin edebilecek gelire sahip olduğunu böylelikle de bölgesel çatışma riskini azalttığını iddia etmektedir. ABD'nin iki kilit amacı vardır: Birincisi, Basra Körfezi arzlarına alternatif olarak Hazar Havzasını geliştirmek; ikincisiyse, Hazar petrolünün ve doğalgazının Rusya ve İran'dan geçmeden kendi pazarına tedarik edilmesini sağlamak. İran ve Rusya'yı baypas etmek amacıyla ABD, Hazar Havzası'nın altından geçerek, Kazakistan ve Türkmenistan'dan Azerbaycan'a, oradan da Gürcistan ve Türkiye'ye uzanan yeni bir petrol ve doğalgaz boru hattı inşa etme isteğindedir. Buna karşılık, Rusya Hazar enerji çıkışını, Karadeniz'deki Rus altyapısı yoluyla aktarıp Avrupa'ya ulaştırmasını sağlamak istemektedir. (Klare ,2001:81-92). Klare'in oldukça sert bir şekilde savunduğu üzere; Soğuk Savaş sonrası dönemde, kaynaklar üzerindeki çatışmalar uluslararası güvenlik krizlerinin tipik bir özelliği olacaktır. ABD'nin Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana belirttiği hedefler arasında, 'hiçbiri Amerika'nın denizaşırı kaynakların tedarikine deniz yoluyla erişmesini sağlama konusundaki kararlılığı belirleyen, ABD askeri politikasını o kadar derin bir şekilde etkilememiştir(Klare, 2001: 81-92).' ve bu doğal kaynakların hiçbirinin, yirmi birinci yüzyılda petrolün için yapılan çatışma kadar şiddetlenme olasılığı kadar yüksek değildir. (Klare, 2001: 81-92).

ABD'nin bölgedeki varlığı önemli ölçüde arttı ve bu da eski çağın en kalabalık iki dış politika kurumu olan, Rusya ve Çin'in konumlarına zarar verdi. Moskova artık Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Washington'la olan ilişkilerinde kendi çıkarlarını koruyamıyordu. Dahası, Rusya'nın Orta Doğu'daki varlığı hızla azalmaktaydı. Günümüzde artık, Astana'nın Moskova'dan izin almadan Washington ile bağımsız bir ilişki kurması mümkün bir hale gelmiş oldu. Bu, yerel güç dengelerinde ciddi bir jeopolitik değişime işaret etmektedir: ABD Hazar bölgesinde tam hâkimiyet kurmaya çalışmaktadır. (Aydın,2005:409)

Tuncay Babalı'ya göre, Hazar Havzası'nın coğrafi özellikleri, üretici ülkelere enerjiye yüksek derecede bağımlılık yaratmaktadır, çünkü enerjinin nasıl iletileceği sorusu çevreleyen ulusların emelleri ile birlikte aniden bir ihtilafa yol açmaktadır. Hazar Havzası'nın hidrokarbon kaynakları sebebiyle; Rusya, Türkiye ve İran arasındaki ihtilaf ve petrol ile doğalgaz boru hattının konumu karmaşık bir durumdur. İşbu durum sadece üç rakibin birbirini gölgede bırakma çabalarından ibaret değildir, aynı zamanda bölgedeki Türk devletlerinin; Türkiye, Rusya veya İran'ı yanıltmadan ve maddi kaynaklarının ekonomik faydalarını, kimseye bağlı

kalmadan en iyi şekilde nasıl kolaylaştıracağı konusundaki hesaplamaları içerir. Sadece bir ülkeye bağlılık Kazakistan, Azerbaycan veya Türkmenistan'ı bir başka ülkelere de rehin bırakabilir. Buna karşılık, Batı'nın karşı hamlesi, bölgenin ötesinde, petrol ve doğalgaz kaynaklarındaki çeşitlilik talebinin güçlü olduğunu, AB ve diğer aktörlerin Körfez, Sibirya ve Hazar Denizi'nden almak için çok çaba harcadıklarını göstermektedir. Hazar Havzası, düşük risk açısından, iyi koşullarda elde edilebilecek düşük fiyatlı kaynaklara sahiptir; dolayısıyla koşulları elverdiği sürece sunacağı çok şeyi vardır. (Babalı, 2006: .223-224)

Dünyanın bir numaralı enerji tüketicisi olan ABD, enerji güvenliğine fazlasıyla önem göstermektedir; bu ABD dış politikasında önemli bir dayanaktır. David Bernell ve Christopher A. Simon'ın da belirttiği gibi, enerji güvenliği arayışı, ulusal güvenlik gibi Amerikan politikasının diğer ana hedefleriyle de çok fazla çelişmemektedir, ancak 1973 OPEC petrol ambargosu ABD'nin enerji kaynakları konusundaki endişelerini, iç ve dış politika söylemlerinde önemli ölçüde artırmasına yol açmıştır. Dış politika ile ilgili olarak, ABD'nin Orta Doğu'da sürdürdüğü muazzam askeri varlığı bu durumun ilk ve en belirginidir. Bunun ardındaki mantık kendi içinde, iç ekonomik kaygıları içermektedir: Makul fiyatlı enerji kaynaklarının sürekli tedarikine hazır erişim olmadan, gelişmiş dünyanın çoğu ticari faaliyeti, ekonomik dinamizm ve genel günlük yaşam kalitesi açısından hızla gerisinde kalacaktır. (Bernell, Simon 2016:30-197).

ABD, Basra Körfezi bölgesindeki Arap Ülkelerine uzun süredir silah ve askeri eğitim sağlamış ve 1990'a kadar ABD, Hazar Havzası'ndaki potansiyel ortaklara da bu yardımı yapmıştır. Bu arada Rusya, 1990 sonrası ise eski Sovyet Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetlerine silah sağlamaya devam etmekte ve İran için önemli bir askeri tedarikçi olarak ortaya çıkmış durumdadır. Bu bölgeye göreceli olarak yeni sayılan Çin ise, İran'a silah ve askeri teknoloji tedarik etmekte ve Kırgızistan ile ortak askeri tatbikatlar yapmaktadır. Aynı zamanda, Çin'in petrol şirketleri de Kazak petrol sahasında faaliyet göstermektedir. Bölgedeki askeri yardım ve nüfuz girişiyle ilgili olarak Michale Klare, bu tür bir rekabetin *jeopolitik* alanında ortaya çıktığını belirtir. Başka bir deyişle, rakip güçler bölgeye ait olan; doğal kaynaklar, limanlar, nehirler ve vahalar gibi önemli coğrafi özellikler ile diğer ekonomik ve askeri fayda kaynakları üzerinde kontrol sağlamak için birbirleriyle rekabet ederler. Bu tür bir rekabet, 15. ve 20. yüzyıl başları arasında Avrupa güçlerinin uluslararası davranışlarına hâkim olmuştur. Ayrıca denizaşırı imparatorluklarının temelini de teşkil etmişlerdir. 1997 yılında Eski Ulusal Güvenlik

Danışmanı, Zbigniew Brzezinski tarafından gözlemlendiği gibi, bu imparatorluklar Cebelitarık, Süveyş Kanalı ve Singapur gibi önemli coğrafi bölgeleri dikkatlice ele geçirmeleri ve ellerinde tutmaları sayesinde inşa edilmişlerdi. Günümüzde jeopolitik faktörler, Hazar Havzası, Avrasya ve Orta Doğu'daki büyük aktörlerin stratejik bakış açılarının belirlenmesinde rol oynamaya başlamış ve bu alanları 'küresel üstünlük için mücadelenin sürdüğü' bir tür 'büyük satranç tahtası' haline getirmiştir. Bu nedenle, Brzezinski tarafından Amerikan dış politikasının dünya ilişkilerinin jeopolitiği ile yakından ilgilenilmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir. (Klare, 2005: 156-157)

ABD Enerji Güvenliği (2003:1) Amerika'nın ulusal güvenlik meselelerinin, istikrarlı bir küresel piyasa içindeki ilgiden izole edilemeyeceğini açıklamıştır. Enerji Güvenliği, ABD'nin ithal ham petrole olan bağımlılığının, Amerika'nın ulusal güvenliğini etkileyebilecek olan ve ABD ekonomisine yönelik olası güvenlik açıklarına yol açabileceğini iddia etmektedir. Yakın gelecekte enerji bağımsızlığına ulaşamaması nedeniyle, Amerika, Amerika'nın birbirine bağlı dünyasının gerçeklerini dikkate alan ayrıntılı bir enerji politikası oluşturmalıdır. Bu sebeple, ABD Enerji Güvenliği şu anda ülkenin ulusal enerji güvenliği stratejisinin Rusya ve Hazar Denizi bölgesindeki enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve kullanılabilirliğinden nasıl etkilenebileceğini araştırmayı hedeflediklerini açıklamıştır. ABD Enerji Güvenliği, Hazar'ın potansiyelinden en etkili şekilde faydalanabilmek için, ABD'nin yalnızca enerjinin üretimi, rezervleri, boru hatları ve altyapısına odaklanmanın ötesine geçmesi gerektiğini belirtir. Buna göre ABD, bölgedeki politik ve jeopolitik dinamikleri de göz önünde bulundurmalıdır. Son olarak, ABD Enerji Güvenliği tarafından, hem İran'ın hem de ABD-İran ilişkilerinin geleceğinin, Hazar bölgesindeki enerji gelişimini etkileyeceği ileri sürülmüştür.

Carlos Pascual ve Jonathan Elkind, büyük petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olan İran, Rusya ve Venezüella'nın, bugünün petrol pazarının realiteleri üzerinde, tüketici pazarlarının yönetimlerinin sıkça belirlediği ölçüde ekonomik bağlarını korumak için politik kaygıları bir yana bırakıp, en net siyasi etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Bu ülkelerin üçü de enerji varlıklarını ve temayüllerini daha erişilebilir komşular üzerindeki bölgesel etkiyi güçlendirmek için kullandılar. Üçü de ABD'nin çıkarlarını sarsmak için bölgesel müdahaleleri ve servetleriyle elde ettikleri yapıyı kullandılar. (Pascual , Elkind, 2009:17).

Jan H.Kalicki ve David L.Doldwyn (Kalicki, Doldwyn 2005: 562-566), enerji güvenliği talebinin; temel olarak, elektrifikasyon ve taşımayı körüklemek için istikrarlı ve uygun fiyatlı

malzemelere erişim talebinin, her gelişmiş, sanayileşmekte olan veya sanayileşmiş ulusun dış politikasını renklendirdiğini savunmaktadırlar. Bu bağlamda, her ülkenin önümüzdeki yıllarda ortaya çıkan enerji krizi sorunlarıyla yüzleşmek için yeni bir enerji güvenliği stratejisine ihtiyacı vardır. ABD, daha spesifik politika yanıtlarının verilebilmesi için genel olarak politika düzeyinde altı genel ilkeyi izler:

- “Örnekle yol göstermek.
- Yurtiçi ve küresel güvenliği korumak.
- Ulusal bir teknoloji stratejisi benimsemek.
- Arzı çeşitlendirmeye devam etmek.
- Tüketici uluslar topluluğunu genişletmek.
- Bu çabaları çok taraflı hale getirmek.”

ABD dış politikasına tamamen entegre olan enerji kaygıları ile bu ülke dört ana zorlukla karşı karşıyadır: kolektif enerji güvenliğini güçlendirmek, ittifaklar kurmak, enerji tedarikçileriyle çıkarlarını ortaya koymak ve enerjide devlet kontrolünün yükselişini ele almak. ABD dış politikasının bu zorluklara verdiği tepkilerse şöyledir:

- “doğruluk ve saygı
- Arzı sağlayan tarafın güvenliğini ve istikrarını destekleyen bir dış politika.
- Diğer büyük tüketicilerin enerji güvenliğini genişletebilmek için bir koruyucu şemsiye oluşturmaya önem vermek.
- Enerji güvenliği için hazırlık yapmak.
- Orta Doğu ülkeleriyle yapıcı, verimli ve içten ilişkiler içinde olmak.
- Hükümetin temel rolünü benimsemek.
- Enerji yoksulluğunu ve küresel çevre endişelerini yeni bir küresel ortaklığa dönüştürmek.” (Kalicki ,Doldwyn 2005: 562-566)

Meghan L. O’Sullivan, Obama yönetimi sırasında kaya gazı devriminin, Rusya gibi büyük doğal üreticilerin jeopolitik gücünü azaltarak, değişen dünya enerji pazarında önemli bir aktör olduğuna inanmaktadır. Bu gelişmeler kısmen, kaya gazı yükselişinin küresel gaz piyasalarındaki LNG hacmini doğrudan ve dolaylı olarak nasıl artırdığı ve henüz tüketicilerin bu enerjiye nasıl yaklaşabileceğinin bir sonucudur. (O’Sullivan 2017:291)

Lutz Kleveman’a göre, Hazar Havzası’nın stratejik öneme sahip bir alan olarak uluslararası ilgi odağına dönüşmesi ilk olarak Teröre Karşı Savaş ile başladı. Ancak kuşkusuz önemli bir harekât olsa da, Afgan harekâtı çok daha büyük bir mücadelenin yalnızca bir bölümüydü: “Yeni Büyük Oyun” başlamıştı. 1990’ların başında türetilen bu terim, on dokuzuncu yüzyıldaki ilk “Büyük Oyun’un” tuhaf bir şekilde geri döndüğünü tarif ediyordu. Bu terim; İngiliz İmparatorluğu ile Çarlık Rusya’sı arasında Asya’da üstünlük konusundaki gergin bir detant sürecinin ardından, her iki taraftaki gerilimleri körüklemesini tanımlamak için kullanılıyordu.

Kleveman, dönemin İngiliz ve Rus subaylarının kâşifler ve kartograflar kılığına girerek İpek Yolu'ndaki topraklarda nüfuzlarını yaymaya çabaladıklarından bahsetmektedir; şimdi onların yerini yeni bir tip maceracı almıştır: jeologlar ve petrol mühendisleri. Dolayısıyla “Yeni Büyük Oyun,” fiziksel bir coğrafyada değil, Orta Asya'daki petrol sahaları ve boru hatlarının kontrolü için verilen bir savaştır. (Kleveman 2004:25)

Ahmed Mahdi, ABD'nin uluslararası arenadaki hâkim konumunun, diğer önde gelen endüstriyel devletler tarafından ihtiyaç duyulan ve aranan enerji kaynaklarını ve transit yollarını ve diğer stratejik malzeme tedarikçilerini kontrol etme kapasitesi ile yakından bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Bu yüzden, Amerika Birleşik Devletleri, Avrasya'da üstün bir statü arayışı içinde bulunmak ve diğer devletlerin bölgede üstünlük kurmasını önlemenin yollarını aramak zorunda kalmaktadır. ABD'nin bölgelerde başlattığı birincil enerji projesi BTC boru hattıdır. ABD hükümetinin bu projeyi desteklemesinin birkaç nedeni vardı: Her şeyden önce, bu boru hattı her ikisi de ABD nüfuzunun dışında olan İran ve Rusya'dan geçmeyecekti; ikincisi, inşaat maliyeti 3.6 milyar \$ olarak tahmin edildiğinden şirketler için kârlı bir projeydi; üçüncüsü, proje Hazar Havzası da dâhil olmak üzere Doğu'daki Washington'un siyasi ve ekonomik etkisinin daha fazla tanıtılması için bir araç haline gelecekti; Ek olarak, petrol BTC aracılığıyla da İsrail tarafından güvence altına alınacak ve son olarak, Türkiye'nin ekonomisine de fayda sağlayacaktı. (Mahdi, 2012: 104-105)

Christoph Bluth'a göre, Orta Asya, Kafkaslar ve Hazar Havzası'ndaki uluslararası sistem şu anda değişim halinde olup, mevcut durumu kendisi şöyle açıklar:

1. “Uluslararası terörizm günümüzde uluslararası güvenlik gündeminin merkezinde yer almaktadır. Büyük güçlerin, özellikle ABD'nin bölgelere müdahalesi öngörülebilir durumdadır. Bu bağlamda, bölge devletleri ABD askeri ve finansal desteği için rekabet etmektedir.
2. Rusya, şimdiye kadar Orta Asya'yı ulusal çıkar alanında dâhil etmiştir. Bu politika, sınır güvenliği, etnik Rusların çıkarları, enerji kaynakları ve ekonomik varlıklar da dâhil olmak üzere Çin, Türkiye, İran veya ABD gibi potansiyel rakipleri uzak tutmaya yöneliktir.
3. Uluslararası cephede bu gibi gelişmelere rağmen, bölgesel istikrara yönelik temel tehdit içeriden gelir, yani ekonomik ve politiktir. Ekonomik cephede, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana ekonomik gelişme ve ekonomik gerileme eksikliği ve bunun sonucunda ortaya çıkan sosyal problemler önemlidir. Siyasi cephede, kimlikleri ve kurumları Sovyet çöküşünden bu yana yeni bir şekil bulamayan devletlerdeki iç etnik ve politik gerilimler önemli bir rol oynamaktadır... İslami grupların etkisinin azaltılması için, Hazar hükümetlerinin ekonomik ve politik kalkınmayı etkin bir şekilde destekleyememeleri ve önemli ekonomik ve sosyal bölünmeleri önleme konusundaki başarısızlıklarını gözden geçirmelilerdir.,
4. İnsani gelişme fırsatlarının dinamiklerini tahmin ederken Hazar Denizi bölgesi için ekonomik performans ve devlet ekonomik politikaları çok önemlidir. Ekonomik büyüme kendi başına daha iyi yaşam standartları, daha fazla seçenek veya nüfusun çoğu için daha güvenli bir varlık varoluşu garanti edemez.
5. Yoksulluk ve eşitsizlik çok boyutlu bir olgudur ve tüm Avrasya ekonomilerini etkilemektedir.

6. Bölgedeki enerji ve diğer doğal kaynaklar üzerinde kontrol sahibi olmak, bu yeni bölgesel devlet alt sisteminin uluslararası ilişkilerinde çok önemlidir. Hazar Denizi Bölgesi'nin kaynakları bakımından zengin ülkeler üzerinde kontrol sahibi olan hükümetleri iki ana sorunla karşı karşıya kalmaktadır. İlk mesele, doğal kaynakların gelişmesinden elde edilen gelirin yüzde kaçının bu nesle harcanması gerektiğidir. Başka bir konu, bu gelirin yüzde kaçının gelecek için saklanması gerektiğidir. Son olarak, hükümet harcamalarının iç ekonomiyi desteklemek ve petrol fiyatlarındaki ve gelirdeki beklenmedik dalgalanmalardan korunmasını sağlayacak şekilde nasıl düzenlenmesi gerektiği belirlenmelidir.” (Bluth 2014: 35-37)

3.2. Bölge Jeopolitiğinin Literatürü

Hazar bölgesindeki jeopolitik ortamın okunması, bölgedeki Amerika dış politika hedeflerinin analizi için gereklidir, çünkü burada formüle edildiği bağlamı sağlar ve ABD'nin bölgeye katılımının getirdiği sınırları ve teşvikleri gösterir. (Bluth, 2014: 35). Paul Kubicek, Sovyet sonrası dönemde Hazar Havzası'nın üç temel nedenden ötürü uluslararası politika ve ekonomik rekabetin yeni bir odak noktası haline geldiğini iddia etmektedir:

İlk olarak, eski Sovyet hükümeti tarafından uzun yıllardır ihmal edilmiş olan bölgedeki Sovyetler sonrası devletler, kaynaklarını kullanabilmeleri için acil olarak yeni teknolojiye ve sermayeye ihtiyaç duyuyorlardı. İkincisi, Hazar Havzası, kara içinde hapsolmuş bir coğrafi bölgedir ve bu nedenle, komşu ülkelerin petrol ve doğal gaz boru hatlarına ya da küresel pazara erişimleri için nakliye ayarlarına tabi tutulur. Bu bölgelerde Sovyet döneminden kalma sadece kuzeye uzanan boru hatları bulunuyordu: Bakü'den, Karadeniz'deki Rus Novorossiysk limanına uzanan bir petrol boru hattı ve buna ek olarak bir de Kazakistan'ı daha büyük bir Rus boru hattı ağına bağlayan petrol hattı vardı. Sonuncusuysa Türkmenistan'daki kaynağı ile Kazakistan ve Özbekistan'dan oradan da Rusya'ya kadar uzanan Orta Asya Merkez doğalgaz boru hattıydı. Üçüncüsü, bölgedeki bağımsızlığını kazanan yeni devletler, farklı derecelerde zayıf meşruiyete sahipti, askeri güç ve ekonomileriye oldukça zayıftı. Bu devletler, Dağlık Karabağ bölgesindeki bölgeler gibi çok sayıda bölünme ve hem iç hem de dış çatışmalar nedeniyle de risk altındaydı. Bu çatışmaların çoğu, bölgedeki bu zayıflıklardan yararlanmak için diğer hırslı devletlerin, özellikle de Rusya'nın önünü açmıştır. .(Kubicek , 2003: 180-181).

Evgeny F. Troitsky, ABD'nin Orta Asya'daki stratejik çıkarlarını sürdürmek için sınırlı stratejilere sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Orta Asya devletlerinin kendilerini geliştirme sorumluluğunun olduğunu belirtir. Bu nedenle ABD, bölgesel seçkinleri yalnızca Orta Asya ülkelerinin Rusya'ya bağımlılıklarını azaltmanın yanı sıra Çin'in kapsamına girmelerini engellemenin en etkili yolu olan Washington'a yönlendirmeye çalıştı. Bununla birlikte, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile günümüz arasındaki dönemde, bölgedeki Amerikan etkisi açıkça gözlemlenebiliyordu. Ayrıca, ABD planları, hedefleri ve katılımı ilgili kısıtlamalar ile ilgili belirsizlikler de devam etmekteydi. Bölgedeki tüm ülkelerde, ABD, Çin ve Rus

etkisinin eşsiz ve pürüzsüz bir dengesi bulunmakla beraber: bölgedeki güvenlik hem ABD askeri üsleri hem de Şanghay İşbirliği Teşkilatı, CSTO ve Orta Asya ülkeleri, ABD, Rusya ve Çin arasındaki ikili anlaşmalar ile sürdürülmektedir. (Troitsky, 2007: 417-428).

Marlene Laruelle ve Sebastien Peyrous, ABD'nin Orta Asya'daki konumu yalnızca karmaşık değil, aynı zamanda bölgedeki ateşli tartışmalara konu olduğunu belirtirler; bu meseledeki görüşler, özellikle Irak savaşıdan bu yana, ciddi şekilde bölünmüş durumdadır. Bununla birlikte ABD, Orta Asya'yı, kısmen, bölgeyi Afganistan, Pakistan ve İran'a uzanan "istikrarsızlaştırma" eğrisi olarak algılaması nedeniyle burası yalnızca ikincil öneme sahiptir. Bölge ayrıca geleneksel olarak Rusya'nın "etki alanı" içinde de algılanmaktadır (Laruelle, Peyrous, 2011: 437).

Amy Myers Jaffe ve Robert A.Manning, Hazar Havzasındaki *Asıl Büyük Oyun'un* etnik çatışmaya, jeopolitik rekabete ve bölgedeki istikrarsızlığın sürekli olarak Rusya'nın modernize etme çabalarında üstesinden gelmesi gereken zorlukları yaratmasına dayandığını iddia etmektedirler. Bununla birlikte, eski "Şeytani İmparatorluğu" bu tür zorluklar altında zayıflamış halde görme arzusunu teşvik etmek esasen Batı'nın birincil çıkarları arasında yer almamaktadır. Batı'nın birincil ve kısa vadeli stratejileri arasında Rusya'nın nükleer silahlarını ve sahipsiz nükleer silahların hâkimiyetini azaltmak bulunmaktadır. Öte yandan, ABD'nin birincil uzun vadeli stratejisi Rusya'yı Avrasya'da normal, modern bir aktöre dönüştürmektir. (Myers, .Manning, 1999: 127).

ABD dış politika mercileri, Hazar Havzası'nı ve Orta Asya'yı stratejik öneme sahip çok mühim sahip alanlar olarak görmektedir. Bununla birlikte, Obama yönetimi sırasında ABD, Güney Asya hükümetleri ile dostane ilişkiler kurmaya odaklanmıştı. 2011 yılında ABD, Orta Asya Ülkeleri, Afganistan, Hindistan ve Pakistan ile yatırım yapmayı teşvik etmek ve ekonomik bağlar kurmak amacıyla "İpek Yolu Stratejisi'ni" başlattı. Bu stratejiyle bağlantılı olarak ABD, TAPI boru hattının tanıtımını aktif olarak destekledi. Ocak 2013'te ABD'nin Güney ve Orta Asya ilişkileri genel sekreter yardımcısı, TAPI projesinin sadece Hindistan pazarına Türkistan doğalgazı değil, aynı zamanda Afganistan ve Pakistan'a da yüksek miktarda transit ödemelerden gelir sağlayacağı için bölgesel entegrasyonu hedefleyen en önemli projelerden biri olduğunu iddia etti. Bununla birlikte, bu, ABD'nin TAPI projesine verdiği destek yüzünden, Washington'un Güney Gaz Koridoru'na desteğini çekme niyetinde olduğu anlamına gelmiyordu. ABD'nin ulaşmayı umduğu hedef, enerji tedariki ve transit ücretlerden

elde edilen geliri kolaylaştırmaktı. ABD'nin bir başka önceliği de Hindistan'ın ve Pakistan'ın İran'daki doğalgaz arzını Türkmenlerin lehine göre azaltmaktı. (<http://www.aie.org.au>, 2013). George W. Bush, 2001'in başında bu kitlesel stratejiyi benimsemenin en önemli figürüydü; en önemli dış politikası henüz terörizmi yasaklamak veya kitle imha silahlarının yayılması üzerinde katı bir kontrol uygulamak değildi. Bunun yerine, dış politikaları, petrolün yabancı tedarikçilerden ABD pazarına taşınmasını artırmak yönündeydi. Yönetimi sırasında ABD petrol ithalatı, Amerikan tarihinde ilk kez ABD tüketiminin yüzde ellisinden fazlasını oluşturmak üzere artmıştı. Amerika'nın uzun vadeli enerji arzının güvenliği konusunda büyük ölçüde bir endişe vardı. Bu nedenle, bunlara ve diğer çeşitli sebeplere dayanarak, Bush, başkanlık görevindeki ana vazifesinin, ülkedeki “enerji krizi” konusunu ele almak olmasını sağlamıştı. (www.informationclearinghouse.info/article4458.htm ,2017)

Ariel Cohen, ABD'li politika mercileri için Orta Asya ve Kafkasya'ya erişimi kolaylaştırmanın en iyi yolunun, NIS'in bağımsızlığını sürdürürken, Özbekistan ve Kazakistan gibi dostane ülkelerle birlikte; Azerbaycan ve Gürcistan gibi Batı yanlısı ülkeleri güçlendirmek olduğuna inanmaktadır. Cohen, ABD, etnik çatışmaların barışçıl çözümüne erişmek, ekonomik büyümeye ivme kazandırmak ve Doğu-Batı ticareti ile yatırımı geliştirmek için İsrail, Türkiye ve Batı Avrupa gibi bölgedeki müttefikleriyle de çalışması gerektiğini vurgulamaktadır. (www.heritage.org, 2016).

Brenda Shaffer, Hazar Havzası'ndaki politikaların, kıyıya yakın devletler (Rusya, Kazakistan, Azerbaycan, İran ve Türkmenistan) açısından başarısıyla geliştirilebilecek bir dizi Amerikan çıkarının bulunduğu işaret etmektedir. Bunun yanında daha geniş güvenlik ve enerji transit resmine ait ve havzanın komşusu olan ülkelerin (Gürcistan, Türkiye ve Özbekistan) de bu çıkarlara dâhil olduğuna işaret etmektedir. Profesöre göre, bu çıkar alanları şunlardır:

- 1- Küresel enerji arzlarında istikrarlı bir şekilde faaliyet göstermek, istikrarı sağlamak ve Basra Körfezi dışındaki bölgelerde arz çeşitliliğini artırmak,
- 2- ABD müttefiki refahını, örneğin şu anda ekonomik bir kriz yaşayan Türkiye'yi teşvik etmek,
- 3- İslam ülkeleri ile ilişkileri geliştirmek,
- 4- ABD'nin ekonomik yararlarını teşvik etmek,
- 5- Kafkasya ve Orta Asya'daki devletlerin bağımsızlıklarını kazanma ve başarılı bir şekilde demokrasiyi kurma çabalarını teşvik etmek ve bölge genelinde barış, istikrar ve refahı savunmak. (www.belfercenter.org ,2016).

Brenda Shaffer, Hazar Havzasında enerji diplomasisinin ilk aşamasını şekillendirmede önemli rol oynayan bazı önemli faktörler olduğuna inanmaktadır; 1- Hazar Havzası'nın karayla

sınırlanmış coğrafyası, 2- Yeni enerji ihracat projelerinin yaratılması, ABD'nin çok aktif olduğu bir bölgede yeni devletlerin meşruiyetini sağlamanın bir aracı olarak görülüyordu. ABD, bağımsızlıklarını, güvenliklerini ve istikrarlarını teşvik ederek, böylece hem kendine hem de yeni kurulan Sovyet ülkelerine karşılıklı yararlarını arttırabilirdi. 3- Sovyetlerin çöküşünden sonraki ilk on yılda Rusya zayıf bir konumdaydı ve bölgedeki yeni enerji projelerinin kuruluşu için nispeten az imkâna sahipti. 4- Yeni devletler asgari kamu hizmetlerini yönetmek ve desteklemek için müthiş miktarlarda doğrudan yabancı yatırımlara ihtiyaç duyuyordu ve bu nedenle yatırımcılara cazip koşullar sunmaya istekliydiler. Hazar enerji diplomasisinin ilk aşaması petrol üretimi ve ihracatına dayanıyordu. Bunu Hazar enerji diplomasisinin doğalgaz üretimi ve ihracatına odaklandığı ikinci bir aşama izlemiştir. Hazar enerji diplomasisinin ikinci safhasındaki ana gelişmeler çeşitli projeler içeriyordu. Bu projelerden birincisi, Azerbaycan'ın Şah Deniz 2 sahasından kaynak sağlanan yeni bir boru hattıyla doğalgaz üretip ihraç etmesi için yapılan hazırlıklardır. İkincisi, yeni doğalgaz üretim projesi olan potansiyel boru hatları ekleme veya genişletme konularında Türkmenistan ile alakalıdır. (Shaffer ,2010: 7210-7212)

3.3. Orta Asya Üzerine ABD, Çin ve Rus Politikaları Literatür Taraması

“ABD Avrasya Enerjisi için eski özel Temsilcisi ”, Büyükelçi Richard Morningstar'a göre; ABD'nin Avrasya enerjisine yönelik stratejisinin ana temelleri, ilk olarak, yeni enerji kaynaklarının geliştirilmesini ve herkesin kullanımında verimliliği teşvik etmektir. Bölgesel enerji kaynakları ve yeni petrol ile doğal gaz üretimi, dünya enerji piyasasının artan taleplerini karşılamaya katkıda bulunacaktır. İkincisi, ABD, Rus doğal gaz ithalatına daha az bağımlı kalma arayışında Avrupa'ya yardım etmekle ilgilenmektedir. Üçüncüsü, ABD Orta Asya ve Hazar ülkelerinin dünya pazarlarına yeni transit yollar bulmalarına yardımcı olmak amacındadır. (Avrupa ve Avrasya Enerjisi, 2011: 13.14).

İhracatçı ülkelerdeki hükümetler; enerji kaynaklarını çıkarmayı veya ihracatı artırarak ya da azaltarak güçlerini artırabilir ve yurtdışı ile uluslararası pazarları etkileyebilirler. Buna iyi örnek olarak, Basra Körfezi bölgesindeki ve Suudi Arabistan'daki hükümetlerin davranışları gösterilebilir; Suudiler üzerlerindeki dış etkiyi artırmak için enerji kaynaklarının kullanılmaktadırlar. Suudi Arabistan ve onun egemen rejimi ABD için stratejik değere sahiptir. Amerika Birleşik Devletleri'ne 1973'te Suudi Arabistan liderliğindeki, “Arap ülkeleri; OPEC”

tarafından yaptırımlar uygulanmış ve Arabistan dış etkisini arttırmıştır. (Yergin 1993: 683-684)

1995 yılında ABD ilk defa “çoklu boru hattı politikasını” açıkladı. Bu politika çerçevesinde, dünyadaki enerji kaynaklarını çeşitlendirerek, tüm bölge devletlerinin bağımlı olduğu enerji tekellerini ortadan kaldırıp ve ABD şirketleri için fırsatlar yaratarak, ABD ve Avrupa müttefikleri için enerji güvenliğini arttırmak amaçlanıyordu; bu bağlamda, Hazar Denizi, Orta Asya ve Kafkasya’nın gelişmekte olan ülkelerine NATO’nun yanı sıra (ve daha spesifik olarak Türkiye’ye) jeopolitik olarak faydalı destek sunuluyordu (ABD Hazar Denizi’nin petrol ihracatı politikasının uygulanması, 1998: 5-6). Bu amaçlara hizmet etmek için ABD; demokrasiyi teşvik etmek, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü ve bölgeye yapılan yatırım ve ticaretle, Hazar Denizi ülkeleriyle ilişkilerini genişletmeye devam etti. ABD aynı zamanda ülkelerin serbest piyasa ekonomisi için gerekli yasal çerçeveleri oluşturmalarına yardımcı oldu ve bu ülkeleri Dünya Ticaret Örgütü’ne katılmaya hazırladı. ABD aynı anda Orta Asya ve Kafkasya ülkeleriyle güvenlik işbirliğini genişletti. (“ABD Hazar Denizi petrol ihracatı politikasının uygulanması”, 1998: 5-6).

Stephan Blank’e göre, Obama’nın 2009’da iktidara gelmesiyle birlikte ABD, Orta Asya’da üç büyük krizle karşılaştı; yani Afganistan’daki durum, ABD’nin ve müttefiklerini bölgede savaşmak için iştahını kaçıran bir ekonomik kriz ve Rusya’nın ABD’yi askeri olarak Orta Asya’dan çıkarmak konusundaki kararlılığı ve böylelikle Rusya’nın bölgedeki egemenliğini sürdürmek istemesi. (Blank, 2009; 1-5). Blank bu sorunları çözmek için, Obama İdaresi’nin Orta Asya ve Hazar için yeni bir diplomatik politika ortaya koyduğunu önermektedir. Bu, Bush yönetiminin, elektrik, enerji ve diğer emtia açısından Doğu ve Güney Asya ile bölgesel entegrasyonunu teşvik etmesini açıklamaktadır. Bu politikayı geliştirmek ve ABD askeri güçlerini bölgesel ekonomik kalkınma ve entegrasyonu teşvik etmek için bir araç olarak kullanmak da buna dâhildir. Keza bu strateji diğer ABD politikalarıyla birleştirildiğinde; birliktelik sürecinin reformu; güvenliği, sınır savunmalarını ve lojistik programları geliştirmek için genişletilmiş bir “ala carte” programları menüsü oluşturmak için NATO ile işbirliği yapmak; ve narkotik ticaretiyle mücadelede hem Orta Asya hem de Afganistan’da güvenlik konusunda bütünleşik ve kapsamlı bir yaklaşım kullanmak da sayılabilir. (Blank, 2009; 1-5). Vicken Cheterian, Rusya’nın bakış açısıyla, Afganistan ve Doğu Avrupa’dan ve 14 eski Sovyet cumhuriyetinin bağımsızlıklarını kazanmasının ardından güç kaybettiğinden, belirli bir strateji

oluşturmak suretiyle, “Yakın Çevre” konusundaki varlığını ve varlığını sürdürmesi gerektiğini belirtmektedir. Eğer Rusya “Büyük Güç” olarak sayılmak istiyorsa, eski Sovyet cumhuriyetlerinde, Kafkasya’da, Ukrayna’da ve Orta Doğu’daki etkisini tekrar kazanması gerekmektedir. Bu amaç için, Hazar petrolü ve doğalgazı hayati bir öneme sahipti. Bunun sebebi Rusya’nın oradaki kaynaklara ihtiyaç duyması değildi zira yeterince kaynağa erişimi vardı ancak Rusya’nın gücünü artırmak amacıyla yeni boru hattı güzergâhlarıyla yeni bir kanal oluşturması gerekmektedir. (Cheterian 2017: 406)

Alternatif olarak, “Avrasya’daki Enerji Güvenliği ve İşbirliği” ile ilgili kitabında Ekaterina Svyatets (Svyatets, 2016: 193-194), enerji güvenliği literatürüne ampirik bir bakış açısı getirmekte ve politika oluşturma konusunda bazı önerilerde bulunmaktadır. Jeopolitik rekabetlerin tüm enerji ve enerji dışı alanlarda önemli olduğuna ve aksi takdirde kazançlı enerji anlaşmalarına büyük engel teşkil ettiğine inanmaktadır. Enerji müzakereleri ile savaş, insan hakları, nükleer silahlar ve milliyetçilik gibi birbiriyle ilgili olmayan güvenlik kaygıları arasındaki bağlantıyı göz önünde bulundurmanın çok önemli olduğunu ifade eder. İkinci argümanında; ülkelerin ve uluslararası petrol şirketlerinin enerji projeleri (iki farklı boru hattı projesi gibi) konusundaki rekabeti tercih etmeleri ve her kararı sıfır toplamı bir oyun olarak görmemeleri gerektiği bunun yerine, ilgili tüm taraflar için uygun bir fırsatlar grubu olarak kavranmasını ifade eder. Ayrıca, enerji alanındaki karar alma sürecini, geleceğin enerji geçiş rotaları hakkında daha objektif bir içgörü sağlayabilecek olan Dünya Bankası enerji bölümü Uluslararası Enerji Ajansı gibi uluslararası kuruluşlara bırakmayı teklif etmektedir.

Robert E. Bedeski ve Niklas Swanstrom’a göre; Rusya, Çin’in Orta Asya’daki ekonomik dinamizmi konusunda endişelidir. Bu dinamizmin korkulma sebebi Çin’in kendisini Hazar Havzası ve Orta Asya’da baskın bir güç olarak sunmasını sağlayabilmesidir. Buna karşılık, Çin’in Orta Asya’da Rusya’nın askeri hegemonyasını ve Çin’e karşı avantaj sahibi olmasını kabul etme niyeti bulunmamasıdır. (Bedeski, Swanström, 2012: 66,79). Bununla birlikte, bu gerçeği bir bakıma hafifleten Huasheng Zhao; her ikisi de Orta Asya devletlerini çevreleyen Çin ve Rusya’nın, bölgede işbirliği için daha fazla temel oluşturan birçok ortak kaygı ve çıkarları olduğunu savunmaktadır. Her iki ülke için bir güvenlik tehdidi oluşturan, Orta Asya’da sınır güvenliğinin korunması ve aşırılık yanlısı ya da irredantist faaliyetlerle mücadele etmek, onların aktif rekabete yönelme eğilimlerini soğutabilir: zira bölgesel güvenliğin ve

istikrarın sağlanması temel bir ilgi alanıdır. 11 Eylül'den bu yana, her iki ülke de bölgedeki ABD güçlerinin artışını yükselen bir endişe ile izlemiştir. (Rumer, Huasheng, 2007; 180-181). Daniel Moran ve James A. Russell; enerji politikasının militarize edilmesinin ABD’de belirli sorunlar getirdiğini, bu durumun ulusal çıkarları ve enerji kaynaklarına piyasaya dayalı erişimin korunması ile güçlü bir şekilde tanımlandığını savunmaktadırlar. Kaya petrolü ve doğalgaz devrimi, Amerikan arz dengesini azaltmadan önce, Amerika’nın enerji konusundaki endişeleri hem ithal petrole hem de Amerikan iç petrol fiyatlarının yüksek olduğu konusunda farkındalık yaratmasına dayanıyordu. Ancak, bu gerekçelerin hiçbiri bölge üzerinde doğrudan bir etkiye sahip değildi. (Moran, Russell 2000: 12).

Bush yönetimi, enerji politikası ve enerji araştırmalarına çok daha fazla dikkat etmiştir, Bush yönetiminin Enerji Bakanlığı'ndaki ArGe bütçesi, Clinton yönetimi tarafından finanse edilen kısmına kıyasla artmıştır. Ancak bu durum, iletişim araştırmalarından bile uzakta olan önceliklerde bir kayma içermiştir. 2001-2007 arasında DOE’nin konuşma ve enerji verimliliği konusundaki ArGe bütçeleri üçte bir oranında düşürüldü. Bunun yerine, Bush yönetimi nükleer enerjiye odaklandı. Clinton ve Bush yönetimleri boyunca ABD enerji sektörü üç büyük güçlkle karşı karşıya kalmıştı; ABD yüksek enerji tüketimi ile İç Üretim arasındaki boşluğu doldurmak, sera gazı salınımını azaltmak ve enerji izolasyonu çağrılarını yapmaktan kaçınmak. Gelecekteki enerji taleplerini karşılamak amacıyla, kişi başına tüketimde azalma ve yerli üretimde artış sağlanması yoluna gidilmiştir. (Wenger,... 2009: 227.241).

Viktor Chernomyrdin’in Aralık 1992’de Yegor Gaydar’ın halefi olarak Rusya Federasyonu Başbakanı olarak atanması, Rus seçkinlerinin enerji sektörünün modernizasyonunu yeni gücün temeli olarak gördüğünün en açık göstergesiydi. Chernomyrdin, Sovyet Enerji Bakanlığı’nda çalışmış olan sadık eski bir bürokrattı ve 1990’ların başında büyük bir devlet şirketi olan Gazprom’un kurulması sırasında yönetici olarak çalışmıştı. Gaydar’ın “şok terapisi” enerji endüstrisinin uygulanmasını mümkün kılmış ve hükümetin belirlediği sabit fiyatlara son vererek, enerji sektörünü yeni Rus ekonomisindeki en güçlü sektörlerden biri haline getirmişti. “Müthiş bir fikir” peşinde olan Rus elitlerine göre, enerji sektörü yeni bir “liberal imparatorluk” kurmanın temelini oluşturmalıydı. (Cheterian 2017: 406)

David B.H. Denoon, askeri güçlerin çekilmesinin ardından ABD’nin rolünün bölgedeki Çin ve Rusya’nın nüfuzunun artmasına karşı dengede olacağına inanıyordu. Çin bölgede önemli

rol oynayacak, Çin politikasıysa bölgenin önemini vurgulamış olacaktır. Çin'in dış politikasındaki ana kaygının halen ABD olduğuysa açıktır. (Denoon, 2015: 13-15).

David Steven'a göre, değişen ekonomik, çevresel ve teknolojik faktörler önümüzdeki yıllarda enerji yönetimi için ciddi yeni zorluklar yaratacaktır. Yeni enerji sahnesi, yönetime teknik ve siyasi zorluklar getirecektir. ABD, kaya doğalgazı ve petrol üretiminde meydana gelen yükselişi yeni bir dinamiğe borçludur, bu da hem dünyanın en büyük tüketicisi hem de en büyük petrol üreticisi unvanını elde eden üretici-tüketici olmasıdır. Bugüne kadar ABD, enerji teknolojisinin küreselleşmesinde merkezi bir rol oynamış olmakla bununla birlikte, geleneksel olmayan petrol ve doğalgaz üretiminin tasarımını ve dağıtımını artırarak, enerji yenilikçiliğinde merkezi bir aktör olarak benzer bir fırsata sahiptir; aynı şey yeşil enerji teknolojileri için de geçerlidir. (Steven, 2015: 328.332).

ABD'nin Hazar ve Orta Asya'daki rolü ile ilgili birçok akademik çalışma ABD'deki araştırma grupları tarafından yayınlanmıştır. Bu gruplardan bazıları, ABD politika mercileri için önerilerde ortaya koymakta ve ülkenin bölgede daha aktif rol oynamasını teşvik etmektedir. Task Force 2012'de(Görev Gücü 2012), "Washington Üniversitesi Henry Jackson Uluslararası Çalışmalar Okulu'ndaki" araştırma grubu üyeleri, enerji zengini Hazar Havzası ve Orta Asya'nın bölgede ABD'nin nüfuzunu alma potansiyeline sahip olduğunu ve tedarikçi devletlerin benimsemelerini engellediğini belirtmiştir. Farklı tüketici devletleriyle birlikte kabul edilebilir ekonomik koşullar, yeterli düzeyde tanınmış enerji güvenliği sağlamaktan kaynaklanmaktadır. Task Force'un tavsiyelerine göre: ABD bölgesel devletlerle ilişkileri korumalı ve geliştirmeli, bölgedeki sosyopolitik istikrara ilişkin herhangi bir programı desteklemeli, politikalarını destekleyen müttefikleri ve dünya güçleriyle birlikte küresel bir stratejiyi yerine getirmeli, enerji kaynaklarının sürdürülebilirliğini desteklemeli ve enerji kaynaklarının geliştirilmesine yatırım yapmalıdır. (Task Force, 2012: 198).

Bush dönemindeki Başkan Yardımcısı, enerji politikası konusunda üst düzey bir hükümet görev gücüne başkanlık etmeye başladığı ilk aylardan itibaren, enerji güvenliği ve enerji politikasına daha fazla ilgi göstermiştir. Bundan birkaç ay önce, "James A. Baker III Rice Üniversitesi Kamu Politikası Enstitüsü" işbirliğiyle Dış İlişkiler Konseyi, bağımsız "Görev Gücü Raporu: Stratejik Enerji Politikası: 21. Yüzyıl için Zorluklar" başlıklı raporu yayımladı. "Stratejik Enerji Politikası raporu, Bush yönetiminin, Kyoto Protokolü'nü bırakma kararından Kuzey Kutbu Ulusal Yaban hayatı Sığınağı'nda petrol sondajını teşvik etme istekliliğine kadar

tüm enerji politikalarını analiz etti. Ayrıca, idare ve takip eden idarelerin sürdürülebilir bir enerji politikası oluşturmak için atması gereken birkaç adım önerildi. (www.cfr.org, 2017). Raporda, hem Hazar Havzası ülkeleri hem de Rusya'nın dünyadaki keşfedilmemiş petrol kaynaklarının yaklaşık% 27'sini elinde tuttuğu belirtiliyor. Bununla birlikte, bu kaynakların çıkarılması ve teslimini çevreleyen mevcut lojistik, bürokratik ve politik problemler, zamanında gelişmeleri ve gelecekteki keşiflerinin önündeki bir engel teşkil ediyor. Rapordaki görüşe göre ABD'nin en büyük hatası, daha geniş bir enerji stratejisi yerine, Orta Doğu ve Rusya'dan petrol tedarikine güvenmeye devam etmek olmuştur. Ayrıca ABD enerji politikasının enerji verimliliğine de odaklanması gerektiği de vurgulanmıştır. 1970'ler, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi sayesinde daha fazla enerji güvenliği ve enerji fiyat rekabeti sağlamıştır. (Task Force Raporu, 2001: 23,24)

3.4. Özet

Hazar Havzasındaki yeni jeopolitik durumu ve bunların Orta Asya, Avrasya, Rusya, Hazar, Hindistan ve Uzak Doğu'daki enerji alanındaki gelişmeleri nasıl etkilediğini açıklamaya çalışmaktadır. Hazar Havzası araştırmada ön plandadır ve mevcut literatürün çoğu bölgede meydana gelen ekonomik, teknik ve politik gelişmelere dair değerli görüşler sunmaktadır. Ayrıca bu çalışma Hazar Havzası'nın yeni enerji jeopolitiğinin ve ilgili aktörlerin rollerinin kapsamlı bir analizini sağlayarak bunlardaki boşlukları kapatmaya çalışmaktadır. Yapılan literatür taraması, ABD'nin sanayileşmenin başlaması nedeniyle yurtdışında enerji kaynaklarına olan ihtiyacı giderek daha fazla hissettiğini, böylece enerji açısından zengin bölgeleri jeopolitik olarak stratejik hale getirdiğini ve arz güvenliğini arttırmak için güvenliğini sağlama taahhüdünde bulunduğunu tespit etmiştir. Tüm hükümetler, çalışma şartlarını ve Amerikan seçmenlerinin refahını istikrara kavuşturmak için bu ilke üzerinde çalıştı. Ek olarak bir Ekonomik Büyüme, Enerji ve Çevre Sekreteri rolünün varlığı, ABD Hükümetinin dış ilişkilerinde enerji sorununa verdiği önemi açıkça ortaya koyarken, ABD diplomasisi, her zaman küresel enerji güvenliğini korumak, özel teşebbüslerin ve vatandaşları tarafından enerjiye erişimini sağlayan politikalar ve eylemler sergilemiştir. Yukarıdaki argümanlardan anlaşıldığı kadarıyla, yeni ve ileri teknolojinin kullanılmasıyla ABD'nin alışılmadık bir enerji kaynağı olarak kaya gazı ürettiği, yalnızca doğalgaza olan ihtiyacını karşılamadığı gibi, aynı zamanda bir gaz ihracatçısı olarak ortaya çıktığı da açıktır. Yeni şartlar ABD'yi diğer fosil

yakıt üreticileriyle rekabet eder hale getirmiştir ve bu nedenle de petrolün ve yüksek oranda doğalgazın küresel düzeyde düşmesine neden olmuştur. Geleneksel olmayan gazın ABD dış ilişkilerinde politik etkileri görmezden gelinemez. Sondajlama, özellikle Orta Doğu ve Latin Amerika'dan ithal edilen fosil yakıtlara ABD bağımlılığını azaltmıştır. Ayrıca, yukarıda belirtilen bölgelerdeki ABD müttefikleri arasında bazı endişeleri de tetiklemiştir; yeni durum, uzun zamandır ABD'nin bölgesel ilişkilerinde kendilerine danışmak veya onlarla istişare etmek veya onları desteklemek için devam eden siyasi ve askeri taahhütlerini zayıflatacak bazı tatmin edici olmayan politikalara ve pozisyonlara yol açabileceği yönündedir.

Uluslararası politik ekonominin yeni yapısında, enerji, içinde bulunduğu Avrupa Birliği, Çin, Hindistan, Güneydoğu Asya ve Kuzey Amerika gibi birçok sanayileşmiş ve hızla sanayileşen bölgeleri dünyanın Aşıl topuğudur. On yıllardır dış tedarikçilere olan topyekûn bağımlılığa alternatif olmamıştır. Bu nedenle, ticari piyasalarda bu kısa vadede ve uzun vadede bu stratejik emtia üretimindeki dalgalanmalar, küresel ekonomiye meydan okuyabilir durumdadır. Bu arada, Orta Asya ve Hazar Denizi'nin rezervleri ve enerji kaynakları Tüketici pazarları açısından büyük önem taşımakta ve Büyük Oyun'un yeniden başlatılmasının fitilini ateşlemektedir. (Sadeghi, 2012: 96).

Amerika Birleşik Devletleri'nde enerji diplomasisinin dış politika üzerindeki etkisinin incelenmesi, ülkenin enerji araçlarını dış politika hedefleri doğrultusunda nasıl kullanabildiğini göstermektedir. Enerji alanında ABD daha fazla kapasiteye sahip ve çeşitli bölgesel kuruluşlara üye olarak çeşitli özel ve devlet ortaklarının işbirliğini ve katılımını etkileyebilmektedir. Petrol rezervlerinin çoğunun hâkimiyeti ve geçiş yolları üzerindeki kontrolü, dünyanın en büyük gücü olarak Amerikan egemenliğinin ve üstünlüğünün adeta kaldıraçlarından biri olmuştur. Orta Doğu bölgesi, özellikle Basra Körfezi, dünyanın en büyük petrol rezervine ve dünyanın doğalgaz rezervlerinin büyük bir kısmına sahiptir. Bu nedenle, Amerikalıların çabaları bu bölge üzerindeki kontrolünü en üst düzeye çıkarmak ve bağımlılıklarını en aza indirmek için kaçınılmaz olarak fırsatları almak için açıkça çaba sarf edilmiştir. Bu durum enerji oyunlarındaki rakiplere karşı bir uyarı görevi görmenin ikincil etkisine sahiptir; Amerikan işbirliği olmadan, ekonomik rakipleri karşısında üstünlük yaratmaktadır. Amerikalı politikacılar her zaman enerji politikasının dış politikalarının merkezinde bulunduğunu söylemişlerdir. Bu çalışma, ABD'nin bölgeye yönelik enerji diplomasisini etkileyen hem yerel hem de uluslararası dinamiklere daha fazla önem vermeyi

amaçlamaktadır. Peki, ABD dinamikleri üzerinde hangi dinamikler ve faktörler daha fazla etkiliyor? Kaya gazı devrimi gibi enerji sektöründeki hangi iç gelişmeler ABD'nin bölgeye yönelik dış politikasını etkilemektedir? ABD'nin bölgedeki diğer büyük politikalara tepkisi ne olmuştur? Bu çalışma, öğrencilere, araştırmacılara ve bölgenin enerji politikalarıyla ilgilenenlere yardımcı olabilir.

ABD'nin dış politika gelenekleri hakkında; 21. yüzyılın gelişmelerinin, belirli yönetimlerin önderliğinden ziyade, Amerika'nın dış politikasını bu yüzyılda şekillendirdiğinden bahsedilebilir. Farklı değerlere sahip başka bir ulusun bugünkü ABD topraklarına yerleşmiş olması halinde, ABD'nin Kuzey Amerika ile özdeşleşme ve onu dünyaya şekillendirme istekliliğinin o kadar da baskın olmayacağı kabul edilmelidir. Dış politika analizi söz konusu olduğunda Rosenau'nun "teorik öncesi" değişkenlerinin, özellikle de sosyal sistemin büyük bir rol oynadığını görüyoruz. Neo-realist etkilerin hâkimiyetinin yanı sıra, aktif dış politika bir zorunluluk haline gelmiştir. Diğer yabancı devletlerin dış politikalarından farklı çok geniş bir hareket yelpazesini kapsayan Amerikan dış politikasının, alt ve üst kademeleri bulunmaktadır. Bununla birlikte, artan devlet müdahaleciliği, Amerikan dış politikasının bilinen kökenleriyle bağlantısının kesildiğini göstermektedir. ABD'nin neredeyse tüm bölgesel sorunlara karıştığı gerçeği, yalnızca bölgesel güç olmadığı alanlarda manevra kabiliyeti üzerinde de kısıtlayıcı bir etki yaratmıştır. (Gültekin, 2008: 119-144).

ABD açısından bakıldığında, Rusya'nın tekeli bu tür bir bölgeden enerji kaynaklarının akışında kırmak demek, Hazar ve Orta Asya bölgelerinde Birleşik Devletlerin baskınlığını tesis etmeye eşdeğerdir. Doğal olarak, son yıllarda yükselen siyasi, ekonomik ve askeri güç merkezleri, ABD'nin tek küresel süper güç olarak statüsünü ortadan kaldırma potansiyeli olan çabalarını kontrol etmek için artmıştır.

Bugün ABD, enerji güvenliği ve küresel ekonomik sistemin sürekliliğini sağlamak için dünyanın en önemli petrol ve gaz üreten ülkeleri ile yakın işbirliği içindedir. Bu grup ülkeler içinde ayrıca Orta Asya'nın yeni bağımsız cumhuriyetleri de vardır. Başta Rusya, Çin ve İran olmak üzere diğer bölgesel aktörlerin güçlenmesi, Amerikan şirketlerinin artan yatırımları ve Afganistan'daki askeri çatışma, Washington'un çıkarlarını bölgedeki olayları anlamak için çok önemli kılmaktadır. Afganistan'da devam eden operasyonları ve terörle mücadeleyi desteklemek, ABD'nin Orta Asya ülkeleriyle askeri ve güvenlik işbirliğini geliştirmesi için en önemli itici güç olmuştur. ABD'nin azalan varlığına rağmen, Orta Asya'da daha uzun süre

kalacağı, stratejik konumu ve enerji kaynakları konusundaki yoğun küresel rekabet nedeniyle iddia edilebilmektedir.

George W. Bush'un ABD Başkanı olarak seçilmesinden 11 Eylül 2001 tarihine kadar, ABD'nin bölgeye ilgisi büyük ölçüde ekonomik olmaya devam ediyordu. ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın Sovyet cumhuriyetlerinin eski danışmanı Clifford Bond, ABD Temsilciler Meclisi'nin Uluslararası İlişkiler Komitesinde; ABD'nin bölgede dünya pazarlarına kaynaklar ve serbest piyasa koşullarının benimsenmesinin, enerji aktarımı konusunda hayati bir öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, o zamandan bu yana jeopolitik etmenlerin de bölgeye yönelik politikada önemli bir rol oynadığı ve ABD'nin Rusya, Çin ve Hindistan'ın bölgedeki etkilerini dengelemek için bölge ülkeleriyle çok boyutlu stratejik ilişkilerde bulunmak için aktif bir politika izlediği açıkça ortaya çıkmıştır.

Rusya, Afganistan harekâtını askeri işbirliği ile desteklemiştir. Bununla birlikte, Rusya'ya eski Sovyet uyduları tarafından verilen destek, Rusya'nın etkisinin azaltılması, güvenlik kaygılarının giderilmesi ve Batılı sermayenin önünü açılmasından çok daha fazlasını borçluydu. (www. akademikperspektif.com, 2017).

Obama yönetimi, Bush'un takip ettiği agresif politikalarından ziyade daha ılımlı ve uzlaşmacı bir yol izleyerek, pratikte farklılık gösterdi ancak öncelikleri yine aynı kaldı. Obama yönetimi, Amerikan birliklerini Irak'tan çekti ve Orta Asya bölgesini yeniden ön plana çıkararak, Afganistan'a daha fazla konsantre olmaya başladı.

Odağın bu şekilde yeniden konumlanması, ABD'yi yeni ortaya çıkmakta olan bir süper güce dönüştürmek için Kuzey Amerika'daki yeni enerji kaynaklarını serbest bırakan yeni petrol ve gaz çıkarma teknolojilerinin geliştirilmesiyle aynı zamana denk geldi. Bu teknolojinin ayrıcalığı ve istihdam oranlarının iyileştirilmesi açısından ekonomik avantajları, petrol ithalat maliyetlerini ve yurt dışından ithal edilen gaz miktarını düşürdü. Aynı şekilde ABD ekonomisinin küresel piyasalardaki petrol fiyatlarındaki dalgalanmaya karşı hassasiyetini ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki enerji fiyatlarını, diğer tüketici ülkelerle karşılaştırıldığında azaltmış oldu. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kaya enerji kaynaklarının sömürülmesi, henüz dünya pazarında petrol fiyatlarının dengelenmesi açısından da Körfez bölgesinin yerini alamadı. Aynı şekilde ABD, Asya'nın büyümesini sağladıkça bu bölge, gelecek on yıllar boyunca ABD'li politika mercilerinin odağında kalmaya devam edecektir.

4.Bölüm

Yeni Dönemin Uluslararası Şartları ve Hazar Bölgesi

Bu bölümde, bölgedeki başlıca aktörlere ve oyunculara odaklanılmaktadır. Hazar Denizi'ne kıyısı olan beş devletin yanı sıra, diğer bölgesel ve küresel güçlerin bölgede kendi çıkarları vardır ve bölgeden daha fazla çıkar sağlamak için tüm araçları kullanmaya çalışmaktadırlar. Bu bölümde, bölgesel ve uluslararası kuruluşlar da dahil olmak üzere tüm büyük aktörlerin Hazar'a yönelik enerji politikaları araştırılacaktır. Her bir aktörün, “Şangay İşbirliği Örgütü” gibi diğer bölgesel kuruluşlarla olan ilişkisi de incelenecektir. Bu bölümün ilk kısmında, beş kıyı devlet ile bölgesel ve küresel aktörlerin bölgedeki çalışma etkilenimi üzerinde durulacaktır. Çin'in “One Road, One Belt” (Bir Kuşak, Bir Yol) gibi daha geniş kapsamlı vizyonlarının bir unsuru olarak Hazar ile birlikte mevcut ve gelecekteki potansiyel transit boru hattı projelerinin sonlanması tartışılacaktır.

Ekonomistler, politikacılar ve politika yapıcılar, en büyük petrol rezervlerine sahip olduğu sürece Orta Doğu'ya ilgi göstermeye devam edeceklerdir. Orta Doğu'da bulunan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Irak ve İran gibi ülkeler ile OPEC gibi petrol üreten kuruluşlar dünya petrol pazarında lider kuruluşlardır. Hudson tarafından da belirtildiği gibi (... 'de bahsedildiği gibi), Arap ekonomisi, iç, yerel ve uluslararası politikalarla yakından

ilişkili olan petrole bağı olarak temelde değişmektedir. Araplar arasında petrolü kimin kontrol etmesi gerektiği ve petrol rezervlerinin hangi şekillerde kullanılması gerektiği konusunda tartışmalar yapılmaktadır (Milton-Edwards,2011:90). 1920'lerde büyük petrol rezervleri keşfedilmesinden ve petrol üretim alanlarının kurulmasından bu yana, Arap ve Fars petrolünden yararlanma konusundaki “onursuz” mücadele 20. yüzyılda bir süre devam etmiştir. Petrol çağı rahatsız edici olaylarla doludur. Bunlar arasında Avrupa ve Amerikan rezerv sömürsünü, petrol fiyatlarını dengelemek için 1973 petrol boykotunu, İran Devrimi'ni ve Körfez'deki üç savaşı listeleyebiliriz. Körfez'deki bu üç savaş 1980- 1988 arasındaki İran- Irak savaşı, 1990 ve 1991 arasındaki Körfez krizi ve Kuveyt'in Irak'ın işgal etmesinin ardından Amerika'nın önderlik ettiği Çöl Fırtınası Operasyonu ve 2003'te ABD'nin Irak'a saldırmasıdır. (Milton-Edwards,2011:90)

Sovyet Sonrası Politik Ekonomi

Uluslararası politik ekonomiyi kavrayabilmek için iktisat bilimine dair bir anlayışa sahip olmak şarttır, ancak bu kitap özellikle piyasaların etkileşimli bağlantılarına ve politik alanda rol oynayan aktörlere dayanmaktadır. Sadece bir ekonomi anlayışı yanlış bir tasvir yaratacaktır ve dünya genelinde servet ve ekonomik faaliyetlerin dağılımı, dünya ekonomisinin iç menfaatlere etkisi ve uluslararası rejimlerin etkinliği gibi önemli sorunları analiz etmek için yeterli değildir. Küresel ekonominin şu anda evrensel ekonomik yasalar ve güçlü ekonomik güçler tarafından yönetildiği fikrine karşı çıkmaktadır. Ekonominin küreselleşmesinin ve ulusal ekonomilerin birleşmesinin arttığı doğrudur. Ancak, ulusal ve uluslararası ekonomileri ayrı tutmak hala önemlidir. Ülkelerin ekonomileri, ekonomik politikaları ve ekonomik faaliyetleri sadece siyasi sınırlarla değil, aynı zamanda politik düşüncelerle de farklılaşmaktadır ve bu şekilde olmaya devam edecektir. Güçlü ekonomik güce sahip ülkeler, özellikle de ABD, kendi ekonomik ve politik çıkarlarını en üst düzeye çıkarmak için ekonomik faaliyetleri etkileme gücünden yararlanır. (Gilpin,2001:103)

Eski Sovyetler Birliği'nin parçalanmasının ardından, çelişen ideolojilerin yerini, yeni kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu ve Doğu Avrupa'da reform yönelimli yeni liberal ideolojiler almıştır. Yine de, Soğuk Savaş döneminde iki ideoloji arasındaki rekabet, jeopolitik rekabet

açısından büyük güçler için hayati bir öneme sahiptir. Ek bir not olarak belirtilebilir ki, ideolojiler arasındaki bu rekabetin jeopolitik gen farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. (Alakel,Bakir,2011:23)

Büyük enerji altyapısı ağları inşa edildiğinde, tüm boru hatları Moskova'ya ve Sovyetler Birliği'nin en önemli sanayi merkezlerine Rusya topraklarına odaklanmıştır. Bu Rus merkezli yaklaşım, enerji kaynaklarını batı pazarlarına ulaştırmak için Rusya'daki mevcut bağlantıları kullanmaya zorlanan Orta Asya ülkelerinin üretiminde uzun vadeli ve önemli aksamalara neden olmuştur. Örneğin, Kazakistan'da birkaç petrol sahası bulunmasına rağmen, Kazakistan'ın bağımsızlık döneminde petrol üretimi bugünden dört kat daha küçüktür. (Raszewski.2018:110)

İstikrarsız rejimler, demokrasiye doğru ya da demokrasiden uzak hareket etmelerine rağmen, ekonomik bağımsızlığın ilk yıllarında, ekonomik performansın zayıf olduğunu göstermiştir. Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan gibi daha istikrarlı rejimler, Dünya Bankası ve IMF'nin ekonomik reformlar konusundaki önerilerine uyulmamasına ve Özgürlük Evi'ndeki (Freedom House) düşük demokrasi sıralamasına rağmen daha hızlı büyümüştür. (Raszewski.2018:111)

ABD, Sovyet karşıtı ittifakı sağlamlaştırmak amacıyla, öncelikle ABD ve müttefiklerinden oluşan açık ve birbirine bağımlı bir uluslararası ekonominin geliştirilmesinde aktif bir rol üstlenmiştir. ABD'nin bu çabasının altında yatan nedenlere bakıldığında başka ülkeleri düşünen fedakar bir çaba olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, yaklaşımlarında farklılıklar olsa da, Kindleberger'in hegemonik istikrar teorisinin liberal versiyonu ve Krasner ve Gilpin'in devlet merkezli görüşü, liberal bir dünya ekonomisine ve serbest ticaret ve parasal istikrar gibi uluslararası kamu mallarını sağlama hedefine ulaşmak ve sürdürmek için ekonomik ve politik kaynaklar tahsis etme konusunda hem fikirdir (Gilpin,1987:343).

Hem Türkmenistan hem de Kazakistan, çok taraflı dış politikalarının somut sonuçları olarak Çin'e yeni boru hatlarının kurulmasını resmen destekledi. Ancak hiçbir ülke yeni tabakaları keşfetmeyi başaramadı. Nitekim, Hazarlar arası boru hattının Türkmenistan için olasılığı çok düşüktü ve Bakü-Tiflis-Ceyhan rotası 2015 yılı sonuna kadar sona ermişti. Batı vektörlerinin kilitlenmesiyle, güney vektörlerinin açık kalmaya devam etmesi gerekiyordu. Yine de, Kazakistan'ın ONGC Hindistan tarafından Kashagan'da hisse satın almak için verdiği teklife cevabıve Türkmenistan'ın TAPI doğal gaz boru hattının inşasında ilerleme kaydetme

kabiliyetinin yetersizliği göz önüne alındığında, ufukta yeni bir vektör oluşmuyor gibi görünüyordu. Bu açıdan, çok boyutlu bir geriliği olduğu göz önüne alındığında, bu bölüm, Orta Asya'daki müreffeh ülkelerin uluslararası yönetimi için statik bir hegemonya kurulmasına güçlü bir gerekçe teşkil ettiğini öne sürmektedir. (Raszewski.2018:121)

4.1. Rusya

Rusya, devasa miktarda petrol ve doğal gaz rezervine sahiptir. Ülke, dünyanın en büyük üçüncü sıvı yakıt üreticisi, ikinci en büyük doğal gaz üreticisi ve üçüncü en büyük nükleer enerji üreticisidir. (www.eia.gov,2017). Rusya, dünyanın en büyük enerji ihracatçısı ve ikinci büyük üreticisidir. Enerji ihracatı Rusya'nın en büyük dış kazanç kaynağıdır ve on dokuzuncu yüzyılın sonlarından bu yana ekonomik gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Coğrafi konumu, Rusya'ya enerji ihracatı fırsatları ve politikalarında önemli bir rol oynama fırsatı vermektedir. Dünyanın başlıca enerji ithalat pazarlarından ikisi: Çin ve Avrupa Birliği, sınırda bulunmaktadır. (Shaffer, 2009: 114). 2013 yılına kadar, enerji (petrol ve doğal gaz) satışları Rusya'nın ihracat gelirinin % 68'ini oluşturmuştur. Tek başına petrol ihracatı, bütün petrol dışı ve doğal gaz ihracatının değerinden daha değerlidir. (www.eia.gov, 2017)

Rusya'nın Doğu Asya, Avrupa, Orta Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya'ya bölgesel yaklaşımının enerji bileşeni çok önemli bir faktördür. Aynı zamanda, Rusya enerji politikasının yaklaşımı ve yönelimi farklı pazarlarda farklıdır. Moskova doğu Asya'ya oldukça esnek bir yaklaşıma sahipken ve bölge ülkelerine enerji iletim ağlarını daha da genişletmeyi hedeflerken, Rusya kıtasındaki geniş gaz boru hattının altyapısını güçlendirmeye devam etmektedir. Çevresinde Avrupa'ya ve Avrupa çevresine yönelik enerji ağlarını ve enerji iletim hatlarını koruyarak ve genişleterek, özellikle en dış bölgelerde, istikrarlı bir bölgesel güvenlik ortamı oluşturmaktadır; Bu nedenle, Rusya'nın Avrupa Birliği'ne yönelik enerji stratejisinin ekonomik hedefleriyle birlikte stratejik hedefleri vardır. (Karimi Pour, 2017,192)

Rus liderler, bu ülkedeki petrol ve doğal gaz kaynaklarının büyük potansiyeli nedeniyle, Rusya'nın enerji tüketicilerini etkilemede bu kaynakları etkili bir unsur olarak kullanabileceklerinin farkındalardır. Fosil yakıtların tespit edilmemesinin yanı sıra enerji tüketimini arttırmak, sanayileşmiş ülkelerin en büyük endişelerinden biridir. Petrol ve doğal gazın hayati önemi, bu kaynakların kontrolünü Rus dış politikasının kilit faktörlerinden biri haline getirmiştir. Rusya'nın dış politikasında, enerji kapasitesini kullanarak ekonomik

ilişkileri artırmak, diğer ülkelerin ve uluslararası kuruluşların petrol ve gaz endüstrisi üzerindeki etkisini güçlendirmek ve petrol ve doğal gaz ihracat ve geçişi yapmak ve tüketici pazarlarını etkilemek için kapasiteyi geliştirmek istemektedir. (Karimi Pour,..2017,192)

4.1.1. Putin Yönetiminde Rusya

Putin, emeklilikte devlet desteği ödemeleri ve askeri harcamalardan dolayı petrol endüstrisine karşı suçlamalar yöneltmiştir. Putin, Yeltsin yönetimi sırasında Rusya'daki kaotik yıllara karşı istikrarı sağlamıştır. Ucuz olan Rus petrolünün yüzde altmışı, hala Sovyetler Birliği'nde kurulan “popüler varlıklardan” gelmektedir. Öte yandan, Doğu Sibirya'daki yeni alanlar, yalnızca mesafe ve hava koşulları değil, aynı zamanda Sibirya platosunun erişimi zorlaştıran jeolojik özellikleri nedeniyle oldukça maliyetlidir. (Raszewski ,2018:29) .1990'lı yıllarda, yabancı petrol şirketlerinin, Rus şirketlerinin teknolojik uzmanlığa sahip olmadığı Rusya'nın uzak doğusundaki Sakhalin (Sahalin)'deki denizasırlı projeler dışında, özelleştirme hisselerini elinde bulundurmaları yasaklandı. 1996 yılında ExxonMobil tarafından Sakhalin 1 için PSA Sodeco, Rosneft ve India Videsh ortakları ile birlikte imzalandı. Üretime 2005 yılında başlandı. Sakhalin II petrol ve doğal gaz projesi 1999 yılında PSA kapsamında uygulandı ve Shell ve ortakları Mitsui ve Mitsubishi'ye % 17.5 üretim garantisi verdi. Daha yüksek maliyet ve çevresel zarar cezaları ile karşılaşan Shell, 2006 yılında hisselerinin önemli bir kısmını Gazprom'a 7.5 milyar dolara devretmeye zorlandı. (Raszewski ,2018:30)

Rusya'nın enerji ihracatına bağımlılığına karşı eleştiriler vardır. Liberaller ekonomiyi sadece petrol ve gaza bağlı olmayacak şekilde çeşitlendirme arzusuna sahiptirler. Bunu, küçük işletmeleri ve yabancı yatırımları teşvik etmek için artan serbestleşmeyi teşvik ederek başarmak istemektedirler. Maliye Bakanlığı ve Merkez Bankası'nın kontrolü altında olan liberallerin ilk başarısı, petrol gelirlerinin dengelenmesi için bir İstikrar Fonu'nun kurulmasıdır. Petrol gelirleri şu anda rezerv fonu ve ulusal refah fonu gibi çeşitli fonlara tahsis edilmektedir. Bunun enflasyon ve dengeli bir bütçenin korunmasında olumlu etkisi vardır. Öte yandan, Sergey Glyzov gibi milliyetçi ekonomistler, altyapı ve üretime yatırım yapmak için bir kampanya aracılığıyla petrol geri dönüşümünü desteklemektedirler. İthalatı engellemek ve sermaye üzerinde kontrol sağlamak için korumacı tarifeler uygulamayı desteklemektedirler. (Raszewski ,2018:31)

2000 yılında Rusya, Belarus ve Ukrayna'yı ele geçirmek için Baltık Denizi ve Karadeniz'de yeni boru hatları üretti. 2005 yılında, Putin ve Gerhard Schroeder, Gazprom aracılığıyla yeni bir doğal gaz boru hattı ve Baltık genelinde bir Kuzey Akım boru hattı inşa ederek Rusya'dan doğrudan Almanya'ya gaz taşıdı. 2005 yılında Karadeniz'de Türkiye'ye "Mavi Akım" denilen bir gaz boru hattının yapımı tamamlandı ve 2007'de Putin, Karadeniz'den Bulgaristan'a oradan da İtalya'ya Macaristan'a uzanacak Güney Akım doğalgaz boru hattının duyurusunu yaptı. (Raszewski ,2018:32)

Her zamanki gibi, coğrafya, ülkenin enerji politikasında ve ihracat projelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Rusya, dünyanın birçok enerji tüketicilerine, Çin'e ve AB'ye doğrudan gaz sağlayabilmektedir. Öte yandan, coğrafya, Rusya'yı esasen bir kara devleti haline getirmektedir çünkü buzlu hava Rusya'nın limanlarının çoğunu kullanamayacağı anlamına gelmektedir. Karadeniz'deki Novorossiysk muhtemelen Rusya için en erişilebilir limandır, ancak bu liman bile hava koşulları nedeniyle yılda birkaç kez tankerlere kapalı kalmaktadır. Bu limanın kullanılması için ayrıca Rusya, İstanbul Boğazı'ndan geçişe ihtiyaç duymaktadır. Bu çerçevede ülkenin dış politika ve enerji politikalarının çoğu transit devletlere dayanmaktadır. (Shaffer ,2009:112) Paul Kubicek'in belirttiği gibi, ülkenin boru hattı politikası, bölgedeki jeopolitik durumun altında yatan meselelerle gayri resmi olarak ilgili kalmaya devam etmektedir. (Kubicek ,2004:209) Bölgedeki kapsamlı politikanın yanı sıra Hazar Denizi'ndeki Rus enerji politikası, eski imparatorluğun tekrar ayağa kalkması olarak nitelendirilen Rusya dış politikasındaki kritik bir eğilimin göstergesidir. (Kubicek ,2004:209) 2005 yılında, Putin Rusya'yı Orta Asya ve Hazar Denizi'ndeki enerji odaklı politikalara odaklanan bir "enerji süper devletine" dönüştürmeyi önerdi. Ülkenin bölgesel enerji geçişi ve enerji altyapısı konusundaki hegemonik tutkuları, Rusya'nın Hazar Boru Hattını ve Kazakistan ve Türkmenistan'dan dış pazarlara petrol aktarması için boru hatlarının inşasını engelledi. Böylece dış kaynak kullanımına yönelik girişimler başarılı bir şekilde feshedilmiştir. 2008 yılına kadar Rusya, öngörülebilir gelecek için Trans Hazar Boru Hattının rafa kaldırılmasını sağlayarak kendi boru hatlarının ana hat olarak kullanılmasını temin etmeyi başarmıştır. (Kazantsev ,2008,1085-1086).

Andrei Kazantsev, Rusya'nın bu başarısının iki temel nedeninden bahseder bunlardan ilki terörizme karşı koalisyonun bölgedeki El Kaide ve Taliban kuvvetini 2001-2003'te zayıflatmasıdır ve ikincisi ise ABD'nin "renki devrimler"e verdiği destek bölgesel siyasi

sınıfları yabancılaştırırken, Rusya bu seçkinlerin yanında yer almasıdır. (Kazantsev ,2008,1085-1086).

2000'den bu yana Rusya'nın Yeni Hazar politikasını ele aldığı çalışmalarında Douglas Blum, Rusya'ya ilişkin şu anki gözlemleri şunlardır (Blum,2000:5).

“Rusya'nın kabul ettiği yeni Hazar politikası, enerji anlaşmaları ve avantajlı ulaşım yolları için yüksek riskli rekabette kazanan olma hedefini önemli ölçüde canlandırdı. Moskova'nın ustaca oluşturduğu politikanın gelir elde etmesi muhtemeldir, bu da Kazakistan'la daha güçlü ilişkiler kurmaya ve belki de Azerbaycan ile daha dostane bir ilişki kurmaya yol açacaktır.

Rusya şu anda gündemde bulunan enerji nakil projelerinin en azından büyük bir bölümünü kazanmak zorundadır. Bu payı elde etme sürecinde, kesinlikle TCP ve Bakü-Ceyhan'ı raydan çıkarmayı başarabilirdi. Bununla birlikte, böyle bir sonuç olması durumunda, bunun Rusya'nın yıkıcı mekanizmalarıyla değil, güçlü diplomatik girişimlerin, coğrafi ve altyapı avantajlarının, mevcut jeopolitik gerçeklerin ve uluslararası enerji piyasasının ekonomisinin bir kombinasyonu ile bağlantılı olması gerekir.

Rusya'nın bu alanda zorlu bir rakip olarak kendisini yeniden inşa etme girişimleri Amerika'nın çıkarlarını tehlikeye atmayacaktır. Aksine, Rusya daha etkin bir şekilde bütünleştirildiğinde ve daha fazla iş yapmak için bir yaklaşım sergilediğinde, ABD şirketlerine Hazar bölgesinde çalışmak için sayısız fırsat sağlayacaktır. Ayrıca, istenen hedeflere ulaşmak için askeri araçlardan ziyade ekonomik kullanımdan daha fazla tahmin edilebilir olacaktır. Belirli işletmelerin zaman zaman yaşadığı bazı zorluklar kaçınılmaz olsa da, böyle bir sonuç Amerika'nın Sovyet sonrası politikasının temel hedefleriyle tamamen uyumlu olacaktır.”

4.1.2. Rusya'nın Siyasi Ekonomisi

GSYH'da enerji kaynaklarına aşırı bağımlılık ve Avrupa gaz pazarına aşırı vurgu yapmak Rusya'yı ekonomik ve güvenlik istikrarı açısından ciddi tehlikeye sokmuştur. Buna göre, dünya petrol ve gaz fiyatlarında (2009 mali krizinde olduğu gibi) önemli bir dalgalanma olması yalnızca Rus ekonomisinin temeline değil, tüm modernleşme sürecinin olumsuz etki eden bir faktöre dönüşebilirdi. Bunu akılda tutarak, Rusya ekonomisini yumuşak gücün en etkin göstergesi olarak modernize etmek için herhangi bir eylemde bulunmazsa, bir güce dönüşme hedefine kaybetmekle kalmaz, aynı zamanda uluslararası rekabetin artması karşısında şu anki konumundan da olabilirdi. (Karimi Pour, 2017,192)

Rusya'nın jeopolitiğinin yüksek kapasitesi, büyük rezervler ve Asya ve Avrupa'daki büyük tüketim pazarlarına erişimin yanı sıra, geniş bir transit ağı olması Rusya'nın uluslararası konumunu güçlendirdi.

Aslında, Rusya'nın enerji yoluyla durumunu iyileştirme potansiyeli vardır Rusya'nın amacı, kısa vadede eski Sovyet cumhuriyetleri, Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri üzerindeki etkisini geri kazanmak için dış politikada enerji diplomasisini kullanmak ve bu ülkelerin Batı ve NATO ile uzun süredir yakınlaşma eğilimlerini tersine çevirerek ABD'nin kıta üzerindeki etkisini azaltmaktır. Kremlin'in Avrasya'daki enerji kaynaklarını ve iletim hatlarını kontrol etme ve

ülkeyi özel bir enerji kaynağı ve Batı ekonomisinin nabız kontrolüne çevirme stratejisi, uzun vadede Avrupa'nın güvenliği üzerinde önemli bir güç dengesi olabilme ihtimali vardır. Nitekim, özellikle Putin'in başkanlığının ikinci döneminden itibaren Rusya, ekonomik altyapıyı iyileştirerek, özellikle enerji olmak üzere çeşitli kaldıraçlar kullanarak uluslararası politikadaki ana güç olma konumunu güçlendirmeye çalışmıştır. Bu süreç, günümüzün en büyük küresel enerji politikası alanında Rusya'nın gelişmemiş bir süper güçten hegemonik bir oyuncuya geçişinin ana belirleyici faktörlerine yol açmıştır. (Karimi Pour,2017,197)

Tablo 2. Rusya GSYH (2000-2016)

Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Fiyat (\$)	14050	14829	15604	16818	18098	19325	20970	22798	24005
Yıl	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	-
Fiyat (\$)	22121	23107	24310	25156	25551	25284	24516	24416	-

2000'den 2016'ya kadar Rusya ekonomisini geri kazanmak için enerji ihracatını kullanmış ve yüksek enerji ihracatı nedeniyle GSYH kademeli olarak artmıştır.

4.1.3. Rusya Enerji Politikası

Rusya'nın siyasi karar vericileri enerji kaynaklarını hem varlık üretimi hem de Rusya'nın küresel önemini artıracak bir araç olarak yararlı görmektedir. Putin başbakan olarak iktidara gelmeden önce, doktora tezinde ("Rusya Ekonomisinin Gelişme Stratejisinde Mineral Doğal Kaynaklar") zaten böyle bir politika ortaya koymuştur. Putin, Rusya'nın enerji rezervlerinin devletin diğer devletlerle entegrasyon sürecini kolaylaştırmasına yardımcı olabileceğini ve doğal kaynak politikasında Rusya'nın "jeopolitik çıkarlar ve ulusal güvenliğini korumak için

iç ve dış ekonomi politikası ile ilgili çeşitli kararlar almak konusunda yüksek derecede sorumluluk alması gerektiğini” iddia etmektedir. (Shaffer ,2009:123).Enerji kaynakları ekonomi için çok önemli olduğu için, enerji politikası ve düzenlemesi ile ilgili çok sayıda kritik kararlar hükümetin en üst seviyesi tarafından alınmaktadır. Rusya enerji politikasının ana hatlarıyla belirtildiği birincil belge “Rusya Federasyonu'nun 2030 yılına kadar Enerji Stratejisi” dir. Rusya enerji politikası, doğal enerji kaynaklarından en iyi şekilde yararlanmayı ve sürekli ekonomik büyüme, daha yüksek yaşam standartları ve dünya pazarında daha güçlü bir statü elde etmek için enerji sektörünün potansiyelini kullanma hedefine sahiptir. Bu belge, Rusya'nın enerji endüstrisindeki en önemli stratejik girişimlerini şu şekilde sıralamaktadır: (Mitorova,2014:11-13)

- Ülkelerin doğu bölgelerinde petrol ve gaz sanayi komplekslerinin kurulması, bölgelerin sadece dış enerjiye bağımlı olmalarını önleyip kalkınmayı hızlandırmasını sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda Asya Pasifik ülkelerine de ihracat akışını genişletme olanağı sağlayacak,
- Batı Sibirya'daki geleneksel petrol üreten bölgelerde 2015-2030 yılları arasında muhtemel bir düşüşün ardından petrol ve gaz üretiminin dengelenmesini kolaylaştırabilen Kuzey Kutbu kıta sahanlığı ve kuzey bölgelerini keşfetmek,
- Girilmesi zor alanların, vergilerdeki indirimler yoluyla geliştirilmesi.
- Enerji altyapısının bölgelerinin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi,
- Enerji tanıtımının yenilenmesi ve
- Enerji tasarrufu.

Farklı ülkelerden Avrupa'ya enerji nakil hatlarının inşası ve bakımı, Rusya'nın ulusal güvenliğini sağlarken, ABD, Avrupa ve NATO ile pazarlık gücünü artırmaktadır. Enerji, Rusya'nın uluslararası sistemdeki konumunu ve rolünü geliştirirken, Çin ile Rusya arasındaki enerji bağlantıları iki ülkenin politik gündemlerindeki ekonomik çıkarlardan iki katından fazlasını getirmektedir. (Sammy,2015,1)

Rusya, komşularının enerji altyapısını alarak geçiş devletleri üzerindeki kaldıraç politikasını uygulamaktadır. Eski Sovyet Cumhuriyetlerinin tüm enerji altyapısını edinmek Rusya'nın resmi bir amacıdır. Rusya, yabancı şirketlerin Rusya içindeki enerji geçişi veya dağıtım altyapısını satın almalarına izin vermemektedir. (Mitorova,2014:11-13)

Moskova, tüm Avrasya'da petrol ve gaz kaynakları üzerindeki kontrolünü, özellikle de Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan ile uzun vadeli anlaşmalar ve sömürü protokolleri imzalayarak ve Batı ile ayrı ihracat anlaşmalarını önleyerek güçlendirmektedir. Strateji, Avrupa Birliği'nin Rus doğalgaz arzına stratejik bağımlılıktan kaçınma çabalarını alt etmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle, Rusya enerji diplomasisindeki çeşitli eksenlere odaklanmıştır:

1. Orta Asya ülkelerinin enerji kaynaklarının Rus petrol ve doğal gaz boru hatları üzerinden küresel tüketim pazarlarına ulaştırılması;
2. Batı Asya'da Orta Asya ülkelerinin yakınlaşmasının engellenmesi;
3. Bölge ülkelerinin hammadde kullanımı. Avrupa enerji pazarında tekeli korumak için, Rusya iç gazını Asya ülkelerinden satın almakta ve aynı anda gazını Avrupa'ya daha yüksek bir fiyata satmaktadır. (Karimi Pour,..2017,193)

Rusya'nın Hazar Denizi'ne birinci ve ikinci safhalardaki ilgisi, Hazar Denizi üretiminden çıkan petrol ve doğal gaz boru hatlarından nakliye gelirleri arzusu olarak düşünülebilir. CPC'de Novorossiysk'e aktarma petrol tarifesi varil başına 4.00 \$'dır. Bununla birlikte, Rusya tarifeleri yükseltmek için yeni transit geçiş tarifesi getirirse, diğer CPC sahiplerinin itirazına karşı, bu oran 5:20 \$ 'a yükselebilir. Halihazırda Rusya ve Azerbaycan, kuzey hattında Novorossiysk'e taşınmak üzere Azeri petrolünü taşımak üzere bir anlaşma imzalamışlardır. (S. Crandall ,2006,120-121)

Ülkenin Hazar enerji diplomasisinin ilk aşaması boyunca, Rus petrol ve gaz şirketleri Hazar Denizi'nden tüketici pazarlarına çok sayıda ihracat ve transit projesinde aktif hale gelmiştir. Hazar Denizi'ndeki Rus petrol gazı çıkarları şu şekilde özetlenebilir:

- “Kazakistan'da, LUK Arco, Tengiz petrol sahasında % 5 sahip, LUKoil ise Karaçganak'ta % 15'lik hisseye sahiptir.
- Rosneft ve KazMunaiGaz ise Kurmangazy sahasını Total ve Zarubezh- birlikte geliştirmeyi kabul etmiştir.
- KazMunaigaz ve LUKoil, Rus sularında Khavalskoye'yi keşfetmeye karar verdiler
- LUKoil, Hazar Denizi'nde Korchagina ve Rakushechnoye sahasını geliştiren tek petrol şirkettir.
- LUKoil, Azerbaycan-Rusya sınırındaki deniz aşırı Yalama sahasına % 80 oranında hisseye sahiptir
- BTC projesinde LUKoil, Azeri ACG sahasında % 10'luk bir pay sattı ve BTC boru hattı konsorsiyumuna katılmayı reddetti
- LUKoil, Buzachi alanındaki eski Chevron Texaco hissesine sahip olan Kanadalı bir şirket olan Nelson Resources'ı satın aldı.
- LUKoil, İran'ın Aananan Sahasında % 25 paya sahip.” (S. Crandall ,2006,120-121)

4.1.4. Yakın Çevre Politikası

Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonrası Rus hükümeti, çevresi boyunca eski Sovyet devletlerinin bağımsızlığını tanıdı. Rus dış politika yapımcıları bu gelişmekte olan ülkeleri izlemeye devam ettiler ve bu devletleri dışlamış değillerdi ve bu nedenle “Yakın Çevre” terimi, bu yeni devletleri bir şekilde hâlâ Rusya'nın etki alanı içinde yeniden sınıflandırmak için kullanılmaya başlandı. Ayrıca, “Yakın Çevre” cumhuriyetlerin “kendi başlarına dayanamayacakları,

Rusya'nın ekonomik ve askeri etkisinin çekiciliğine karşı koyamayacakları" iddia edilmeye başlandı. (Denoon ,2015:175)

4.1.5. Enerji Süper Gücü

2006-2009 arasında Rus bir "Enerji Süper Gücü" haline geldi. Bu tür bir terim, dünyanın en büyük doğal gaz, petrol, kömür ve uranyum rezervlerinin bazılarının yanı sıra yenilenebilir enerji tesislerinin ve dolayısıyla fiyatlandırmayı ve ticareti etkileyen büyük bir enerji ihracatçısı olma potansiyeline sahip bir ülkeye kullanılabilirdi. Dünyadaki mevcut enerji talebi seviyelerine bakıldığında, böyle bir güce sahip olan bir ülke kuşkusuz küresel pazardaki ve dünya ekonomisindeki çıkarlarını rakipsiz bir şekilde savunabilecek en önemli oyuncular arasında yer aldığı ortaya çıkmaktadır. (Taheri ,2014:162) Rusya'nın asıl amacı uluslararası sistemdeki gücünü geri kazanmaktır. Enerji kaynaklarının dış politika aracı olarak kullanılması bu amaca ulaşmada önemli bir unsurdur. Bu nedenle, Putin Rusya'nın amaçlarının küresel enerji liderliği ile ilgili olduğunu açıkça belirtmiştir. Vizyonuna göre, Rusya'nın doğal gaz üretimi ve ihracatının arkasındaki asıl amacı, Rusya'nın enerji kaynaklarına olan bağımlılıkla ülkenin etkisinin arttırmasına yardımcı olmaktır. Rusya'nın, bu politikası, Moskova'nın etkisi altında kalmak karşılığında enerji kaynaklarıyla ilgili rant anlaşmalardan yararlanan CIS ülkelerinin politikalarına uygun olarak görülebilir. Bu ülkelerin ABD ve NATO ile bağlarını artırma girişimlerinin enerji maliyetlerinde sonuçları olacaktır. Bu anlamda Rusya'nın enerjiyi silah olarak kullandığı ve bölge devletlerine karşı kullandığı ortaya çıkmaktadır. (Taheri ,2014:162)

Rusya'nın Hazar Denizi Politikası, Kremlin'in Güvenlik Konseyinde Putin'in başkanlık ettiği ve hem bakanların hem de petrol ve gaz endüstrisinin iş temsilcilerinin katıldığı bir toplantı sonrası yeniden şekillendi. Bu toplantının asıl amacı, ülkenin kendi ekonomisi için kazanç sağlamak amacıyla Rus ekonomik etkisinin kullanılmasına yönelik bir gündem oluşturmaktı. (Bluth ,2104:48) Toplantıdan sonra Güvenlik Konseyi tarafından yayınlanan resmi açıklamada, "Rusya'nın Hazar'a olan çıkarlarının ölçüsünün, [Rusya Federasyonu'nun] bölgedeki varlığının gerekliliğini belirlediği ve burada daha güçlü bir politika izlemesi gerektiği" belirtildi. Güvenlik Konseyi, belirli bir politika hedefleri listesine dayanarak hükümet yetkilileri, büyük şirketler başkanları ve askeri liderler arasındaki koordinasyonu artırmak için önlemler önerdi. Özel Hazar İşleri Elçisi olarak bölgeye aşina olan eski bir "Yakıt

ve Enerji Bakanı" Viktor Kalyuzhny atandı. (Bluth ,2104:48) İlk sonuç, Rusya'nın buradaki ana politika değişikliği, çoklu yolların ilkesini resmen onaylaması ve Rus firmalarına katılma hakkı veren Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) projesine olan muhalefetini terk etmek oldu. Aralık 2001'de, Viktor Kalyuzhny, Rusya'nın yeni politikasını şöyle belirtti:

"Rusya Hazar bölgesindeki petrol taşımacılığında bir tekel kurma hedefine sahip değildir. Bölgedeki çeşitli boru hatlarının varlığı fikrine karşı değildir. Bir süre içinde, petrol hacmindeki yükselişin ardından yeni bir boru hattı altyapısına ihtiyaç duyulacağını farkındadır". (Bluth,2104:48)

Ancak 2010'a kadar, Putin Rus yerel gücünü ve enerji kaynakları üzerindeki devlet kontrolünü güçlendirmeye başladı. Rus petrol ve doğal gaz sözleşmelerinin yabancı enerji şirketleri tarafından gerçekleştirilmesi giderek daha sınırlı hale geldi. (Svyatets,2016:38)

Christoph Bluth, Putin yönetimindeki Rusya'nın Hazar Politikasının daha pragmatik olduğunu ve jeopolitik ilkelere daha az yer verildiğini savunmuştur. Rusya, Hazar'da enerji kaynakları konusunda bir engel oluşturmaya çalışmak yerine, sağlamlığını artırmak için güneye yabancı yatırım ve alternatif transit yollarını kabul etmeye başlamıştır. Bununla birlikte, aynı zamanda, Rusya'nın Hazar enerji üretimini en aza indirmeye çalışarak ve bölgesel devletleri ihracat yaparken kendi altyapısını kullanmaya zorlayarak Rus petrol şirketlerine Hazar enerji ihracatının hacmi ve fiyatı üzerinde etkin kontrol sağlama imkanı vermiştir. Bu durum ABD hükümetini Rusya'yı devre dışı bırakacak olan büyük bir enerji nakil projesi fikrini desteklemeye teşvik etmiştir. (Bluth,2014:50) Rusya, Orta Asya ülkelerinin, Türkmen gazını Avrupa pazarına taşımayı hedefleyen, Hazar Boru Hattı projesinin inşasına direnerek, Avrupa doğal gaz pazarına girmelerini engellemiştir. (Shaffer, 2009:126) Haziran 2000'de Rusya'nın Hazar Denizi'nin yasal statüsü konusundaki politikası da, Yelsin politikasının aksine olarak değişmiş ve konuyla ilgili herhangi bir ilerlemeyi engelleyen tutum terk edilmiştir. (www.belfercenter.org, 2017)

Rusya, Hazar Denizi'nin statüsünü geliştirmek için çaba sarf edecektir; bu, kıyı devletlerinin, her bir tarafın haklı çıkarlarını göz önünde bulundurarak bölgenin kaynaklarını adil bir şekilde kullanmak için her iki tarafa da yarar sağlayacak işbirlikleri kurmalarının önünü açacaktır. Rusya, konumunu güçlendirmek için Hazar Denizi çevresindeki boru hattı ağının toplam kapasitesini artırmaya yönelik agresif planlar yaptığını açıklamıştır. İlk olarak, CPC boru hattının kapasitesi, 2009 yılında 560.000 bpd'den 1.35 mbp'ye yükselmiştir. İkincisi, Rus şirketleri, bölgedeki bazı enerji projelerine kendi kasalarından Batılı muadillerle rekabet

edebilmek için iç boru hattını artırarak yatırım yapmışlardır. Kazak petrolünü ülkenin Baltık Boru Hattı Sistemi (BPS) üzerinden Rus Primorsk terminaline aktarma kapasitesi artırılmıştır. Üçüncüsü, Rusya, Azerbaycan ve Kazakistan'ın kaynaklarını çeken ve onları batıya doğru Novorossiysk limanına götüren yepyeni bir rota için planlar başlatmıştır. (Babali , 2006:92)

Rusya ayrıca, Doğu Sibiry petrol ve doğal gaz alanlarından petrol ve doğal gaz ihraç eden Asya enerji pazarında güçlü bir oyuncu olmayı hedefleyen ülkedir ve doğu bölgesinden Çin, Japonya ve diğer tüketicilere yönelik petrol ve doğal gaz boru hattı sistemleri kurmaktadır. Rusya, 2010 yılında Sakhalin Adası'nın petrol ve doğal gaz alanlarından Asya pazarına petrol ve doğal gaz ihraç etmeye başlamıştır. Rusya'nın Ulusal Enerji Stratejisine göre, Moskova'nın petrol ihracatını Asya'da % 3'ten % 30'a çıkarması gerekmektedir ve yakın gelecekte toplam pazarın % 15'ini kapatarak varlığını arttırmayı hedeflemektedir. (Wenger ,2009:118)

Rusya'nın Avrupa gaz pazarındaki tekeli ile hedeflenen amaçlar şunlardır: Avrasya'da politikalar düzenleyebilme, Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan gibi ülkelerin Hazar Denizi'nden yaptığı enerji geçişinin kontrol edebilmesidir. Son olarak doğu asya enerji pazarında kilit bir oyuncu ve ana tedarikçi olmakta Rusya'nın hedefleri arasındadır. (Wenger ,2009:118)

Çin'in artan talebi, Rusya'nın petrol ve doğal gaz ihracatı için hedef pazar olmasını sağlamıştır. Her iki ülke de enerji ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Ekim 2005'te Çin-Rusya Eylem Planı (2005-2008) imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, 2005'te Rus Rosneft, Çin'e demiryolu ile yıllık 10 milyon ton ham petrol gönderecektir. 2006 itibariyle bu oran 15 milyona çıkmıştır. (Bedeski , Swanström 2012:140) Çin, "Rusya'nın Asya-Pasifik'e açılan kapısı" olduğu güvencesini vermeyi taahhüt etti. Çin'in düşüncesine göre, kendisinin Asya-Pasifik sınırında uygun bir siyasi ve askeri varlığa sahip olması Rusya'nın da lehineydi. Bu nedenle Rusların Dongbei'nin BEDAVA NET fiyatını kabul etmesi bekleniyordu. (Bedeski , Swanström 2012:140)

2012 yılında, Rusya-AB gaz ilişkilerinde ihracat hacmindeki düşüşün toplam % 10 olduğu bir dönüm noktası oldu. Gazprom, pazar payını 2013 yılına kadar geri kazanmayı başardı, sadık müşterilerine fiyat indirimi sağladı, ancak bu noktada kendisi Doğu ve Orta Avrupa'daki tekelleşmeyi kötüye kullandığı iddiasıyla karşılaştı. (Steven ,2014:251) Putin, Gazprom'u AB soruşturmasından korumaya çalıştı ve "Üçüncü Enerji Paketi" olarak adlandırılan paketin

“zararlı belge” olduğunu açıkladı, ancak doğal gaz sektörünün artık yararlı bir siyasi araç olmadığını farkına vardı. (Steven,2014:251)

Brenda Shaffer’in iddia ettiği gibi, Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonraki ilk on yıl boyunca Rusya zayıftı ve yeni projelerin kurulmasını engellemenin mütevazı araçlarına sahipti - özellikle BTC projesi. Bununla birlikte, Hazar Enerji Diplomasisinin ikinci aşaması başlatıldığından beri Rusya, eski Sovyet bölgesinde - özellikle Hazar’da - çıkarlarını arttırmakta daha güçlü ve daha emin görüntü ortaya koydu. (Shaffer,2005:7210-7212) Michael Klare’ye göre, Kremlin Hazar Denizi’nden tüketici pazarlarına kadar olan boru hattı ağlarını kontrol etmeye çalışmasının bölgesel ve küresel güçler üzerinde önemli bir etkisi oldu. Bölgesel ve küresel bir güç Rusya’nın ağları yalnızca bir gelir kaynağı değildir aynı zamanda Rusya’ya “yakın yabancı” komşuları üzerinde siyasi kaldıraç sağlamaktadır. ABD’nin, Rusya’nın Hazar Denizi’nden gelen enerji akışı üzerindeki kontrolünü ve tekeli azaltmaya kararlı olmasının nedeni budur. (Klare,2005:155)

Rusya’nın bölgedeki stratejik yönelimi yoğun bir şekilde güvenlik odaklıdır. Rusya bölgedeki çıkarlarını genişletmeye çalışmakta ve aynı zamanda jeopolitik gücünü de güçlendirmektedir. Hazar petrolü ve doğal gazı Rusya’nın ulusal çıkarlarına bağlıdır. Doğrudan ve dolaylı olarak bölgenin kontrolü Moskova için önemli bir amaçtır. Rusya, bölgedeki enerji kaynakları üzerindeki kontrolün elde edilmesini bölgede kendi kontrolünün sağlanması açısından önemli görmektedir. (Hasan Khani ,Karimi Pour 2012:35) Moskova’nın stratejik hedefi, Hazar Denizi’nin enerji kaynaklarının büyük bölümünü ve iç rezervlerini, Rusya tarafından siyasi ve fiziksel olarak tekel haline getirilmiş bir ihracat yoluna bağlamaktır. Bu yüzden ABD, İran’ı Rusya’nın bölgesel denklemden çıkarmayı hedefleyen Bakü-Ceyhan boru hattını başlattığında Putin, bunu Rusya’nın siyasi ve ekonomik bir başarısızlığı olarak nitelendirmiştir. (Hasan Khani, Karimi Pour 2012: 35) Amerika Birleşik Devletleri şu anda bölgenin birçok ülkesinde aktif bir ortaktır ve büyük bir ticaret ortağı haline gelmiştir. (Hasan Khani,,Karimi Pour 2012:35)

4.2. İran

İran’ın coğrafyası ve geniş petrol ve doğal gaz rezervleri ile bölgesel güvenlikte eşsiz bir konuma sahiptir. Ancak İran, sahip olduğu potansiyelin gerçekleşmesi için altyapı yatırımlarına önem vermek zorunda kalmıştır. Elbette, bu gibi altyapı hedefleri, öngörülen boru hattı

projelerini dışarıda bırakmamıştır ve - özellikle Hazar Havzası enerji tedarikleriyle ilgili olarak - İran genelinde oluşturulacak bir yol, ülkenin Körfez limanları vasıtasıyla dış pazarlara malzeme tedariki için en basit ve en uygun yolu temsil etmektedir. Ancak yakın zamana kadar, yaptırımlar nedeniyle İran bu emelleri gerçekleştirememiştir. Hazar enerji kaynaklarında aktif olarak faaliyet gösteren Batılı petrol şirketleri bu nedenle yatırımlarından en iyi şekilde yararlanamamışlardır. (Heinrich, Pleines 2015:109)

4.2.1. İran'ın Bölgesel Politikası

Sovyetler Birliği'nin çöküşü öncesinde Hazar Denizi, İran ve SSCB arasında kolayca bölündü. Birliğin çöküşü böylece İran'a Hazar'ın kıyılarındaki konumundan daha fazla kazanmaya çalışmak için tarihi bir fırsat sağladı. Sovyetler denizin çok daha fazlasına sahipken ve politik gücüyle bölgeye egemen durumdayken Hazar, İran işlerinde marjinal öneme sahipti. İran'ın coğrafi konumundan kaynaklı, Hazar'ın güney kıyılarında tuhaf biçimli kumsallar, derin kıyı rafları ve elverişsiz akımlarla işaretlendiğinden, avantajlı bir yapıya sahip değildi. Bu koşullar altında siyasi irade ya da kaynaklar mevcut olsa bile, teknik faktörlerden dolayı Hazar'da petrol ve doğal gaz politiği oluşturma girişimlerinin en iyi ihtimalle hayali olduğu düşünülüyordu. (Ahmadi Pour, Lashkari, 2010:8)

Ancak, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve bölgede birkaç yeni bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Kafkasya ve Orta Asya'daki bu ülkelerin çoğunun kara ile çevrili olması nedeniyle İran, Orta Asya ve Kafkasya diplomasisinin dikkatinin merkezi haline geldi. Böylece Orta Asya ve Kafkasya ile ilişkilerini artırmak isteyen her ülkenin İran, Rusya, Türkiye, Çin ve Afganistan üzerinden çeşitli ulaşım yollarını dikkate almaktan başka seçeneği yoktu. Benzer şekilde, Kafkaslar ve Orta Asya ülkeleri de küresel ekonomiye erişmek için İran ile bağlantılara dayanıyordu. İran'ın coğrafi konumu böylece ekonomisinin çeşitli sektörlerinden faydalanmış ve enerji transferi dahil karayolu, demiryolu, deniz ve hava yoluyla mal ve hizmet alışverişine erişim imkanı sağlamıştır. (Ahmadi Pour, Lashkari, 2010:8)

Kasım 1991'de İran'ın eski Dışişleri Bakanı, İran'ın bölgeye ilk resmi diplomatik misyonunu temsil eden Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan ve diğer birçok Orta Asya ülkesini ziyaret etti. İlk iş sırası bu ülkelerde konsolosluklar kurmaktır. Bu süre zarfında İran, bölgenin

gelecekteki yönetişimi için bir model sunma konusunda kendisini Türkiye ile rekabet halinde buldu. Bununla birlikte, İran, Rusya'nın tepkisini çekmemeye özen göstererek temkinli bir oyun oynadı ve Orta Asya devletlerinin bağımsızlığının tanınmasını Aralık 1991'e kadar geciktirdi. (www.tabnak.ir ,2017) Ahmadinejad döneminde Ülke, “Doğuya Bak” politikasını uyguladığı zaman, İran bölgeye daha fazla odaklandı ve bağlantıların genişlemesine ve geliştirilmesine çalıştı. Bu politika sınırlı da olsa İran’a kazanımlar sağladı. (www.tabnak.ir , 2017)

Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkeleriyle ilişkiler, Basra Körfezi ve Türkiye ile ilişkilerle karşılaştırıldığında hiçbir zaman İran'ın önceliği olmamıştır. İranlı yetkililere göre, aslında İran'ın Güney Kafkasya, Hazar Havzası ve Orta Asya açısından diplomatik vizyonu yedi kategoriye ayrılmaktadır: Bunlardan ilki, Avrasya ve Basra Körfezi'ndeki genişleme hedefleri doğrultusunda tüm bölgesel devletlerle kültürel, ekonomik ve politik ilişkilerin geliştirilmesidir. İkincisi, İran'ın enerjisini ve hidrokarbon kaynaklarını korumak ve kullanmak amacıyla Hazar Havzası ile ilgili bölgesel anlaşmazlıklara ilişkin arzu edilen bir çözüme ulaşmaktır. Üçüncüsü, Amerikan yaptırımlarını etkisiz hale getirmek ve ABD'nin bölgedeki etkinliğini baltalamak için “Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO)” ve “Şangay İşbirliği Örgütü (SCO)” gibi bölgesel kuruluşlara aktif katılımıdır. Dördüncüsü, bölgenin herhangi bir ülkesinden gelen güvenlik tehditlerini önlemektir. Beşincisi, bölge genelinde bir enerji merkezi olmak ve tüketici pazarlarına petrol ve gaz ihraç etmektir. Altıncı, eski İpek Yolu'nu eski haline getirmek için İran'ı Hindistan, Çin ve Avrupa'ya Güney Kafkasya üzerinden bağlayan demiryolu ağlarını, yolları ve tünelleri genişletip bağlamaktır. Son olarak ise terörizm ve cihatçılıkla mücadelede komşu devletlerle işbirliği yapmaktır. (Milani' www.csis.org ,2017:6-7)

Enerji politikası, İran'ın dış ilişkilerinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Bu yüzden İran'ın enerji politikasını daha iyi anlamak için dış politikasını ve hidrokarbon kaynaklarının içinde oynadığı rolü anlamak gerekmektedir. 1997'de, İran Dışişleri Bakanı ülkenin uluslararası görüşünü şu şekilde özetlemiştir:

“İran'ın en yüksek politika önceliği... yakın çevremizdeki güveni, güvenilirliği ve barışı güçlendirmektir.”

Bu resmin özünde güvenlik olmasına rağmen, İran'ın enerji gereksinimleri ve kültürel ve tarihi bakış açısı bu hedeflere ulaşılmasında önemli araçlar olarak görülmüştür. 2005'te başlayan

İran'ın 20 Yıllık Planı bölgeselleşmeye odaklandı ve İran'ı 2025'te bölgenin en üst ekonomik ve teknolojik gücü olmasını hedefledi. (Khajehpour ,www. csis.org . 2017:2)

İran'ın bölgede aşağıdaki stratejik çıkarlara sahip olduğunu varsayabiliriz:

- 1- Batı ülkeleriyle çatışmalara karşı denge oluşturabilecek şekilde Rusya ile olumlu ilişkilerin gelişmesi;
- 2- Yakın komşu ülkelerle ticaret ve yatırım alanlarında olumlu ilişkilerin geliştirilmesi, özellikle de Rusya, Türkiye, Irak ve Pakistan gibi daha büyük pazarlara sahip ülkelerle;
- 3- İran'ın büyük kaynak potansiyelini stratejik ve ekonomik kullanıma koymak için petrol, gaz ve elektrik enerjisi alanlarında işbirliği yoluyla enerjinin kullanılması;
- 4- Bölgesel ilişkilerin batı baskısının etkilerini zayıflatmak için, özellikle de yaptırımların atılmasında (geleneksel olarak BAE bu amaçla kullanılmıştır, ancak yakın zamanda İran Türkiye ve Orta Asya ülkeleriyle daha yakın işbirliği içindeydi) kullanılması. (Khajehpour ,www. csis.org . 2017:2)

Karşılıklı enerji bağımlılığı İran'ın bölgesel etkileşiminde, özellikle de Hazar ülkelerinde, çok önemli bir özellik haline geldi ve buna şu şekilde özetlenebilir: (Khajehpour ,www. csis.org . 2017:2)

- “Türkmenistan'dan doğal gaz ithal etmek ve Türkiye'ye ihracat yapmak
- Elektrik karşılığı Ermenistan'a gaz ihraç etmek
- Nahçıvan ve Azerbaycan ile gaz takası anlaşmaları
- Kazakistan ve Türkmenistan ile petrol takas anlaşmaları
- Komşularla elektrik ağı entegrasyonu (İran, Türkiye, Pakistan, Irak, Ermenistan, Nahçıvan ve Afganistan'a elektrik ihraç ediyor, Ermenistan, Türkmenistan ve Azerbaycan'dan elektrik ithal ediyor). ”

Enerji bağlantısı, İran'ın bölgesel politikalarında önemli bir parametre olmuştur ve bu ağlara verilen önem nedeniyle İran, altyapısına yatırım yapmaktan hiç çekinmemiştir. (Khajehpour, www. Csis.org. 2017: 7) Örneğin, İran çok yakın bir zamanda IP gaz anlaşmasına göre Pakistan'a doğal gaz ihraç etmek için bir gaz boru hattı inşa etmeye başlamıştır. (www. iranpetroleum.ir, 2016: 9) İran, bu boru hattının inşası için gereken teknolojinin yerleştirilmesi için çalışmaktadır. (Khajehpour ,www. csis.org . 2017:7)

İran, 2022 sonuna kadar 5 mbpd üretmeyi planlıyordu, ancak çalışmalar, planlı üretime ulaşma konusunda herhangi bir varsayım olmadığını göstermiştir. Ayrıca, İran'ın petrol üretim kapasitesinin 2016'ya gelindiğinde, gelir getirici ihracat kaleminde sıkıntı oluşturacak şekilde 3,1 mbdp seviyesine düşmesi beklenmektedir. (Khajehpour ,www. csis.org . 2017:7)

4.2.2. İran Enerji Stratejisi

Diğer ülkelerde olduğu gibi, İran da belli bir yapıya, gündeme ve sürece dayalı enerji politikası izlemektedir. İran'ın yapısal açıdan zayıf yönleri, Katar, Kuveyt, Irak ve Suudi Arabistan gibi komşularla birkaç sahayı paylaşmasından kaynaklanmaktadır. Bu sahalarla ilgili diplomatik

abaları belgelenmemiştir. Zaten bu tür sahalarda var olan rekabetlerin nemi, İran'ın kaynaklarından faydalanma yeteneğini kısıtlayan BM yaptırımlarıyla karşılaştırıldığında önemsiz kalmaktadır. İran'ın enerji sektöründeki BM ve Amerikan yaptırımlarına karşı ortaya koyduğu karşı stratejisi bilinmemektedir. İran'ın gündem konusundaki zayıflıklarına gelince bu konu OPEC'in geleceğine bağlıdır. Organizasyon petrol piyasasında faaliyet göstermeye devam edecek mi? Başka rgtler kurmak mümkün m? İran, ülkenin yaptırımlar nedeniyle yarattığı potansiyel bir düşüşün ardından kapasiteyi yeniden inşa ederken potansiyel gücünü belirleyecek bir platforma sahip olacaksa, bu tür soruları cevaplandırması gerekmektedir. (www.energydiplomacy.ir ,2017)

İran ekonomisi ve küresel ekonomi arasındaki bağlantıda en önemli faktör enerjidir. İran'ın birbirine bağladığı bölge ve küresel ekonomi, çok uluslu şirketler ve sadece bazı bölgesel güçler tarafından oluşturulmamalıdır. İran'ın bu tür kurumlara katılımı, İran'daki ulusal çıkarların merkezi olan enerji alanındaki pragmatik politikaları yansıtmaktadır. Bu nedenle, uygun enerji diplomasisinin benimsenmesi, İran'ın ulusal ve uluslararası statüsünün tanıtımına ve dünyadaki aktif varlığının gelişmesine eşit şekilde katkıda bulunabilir. Bu durum da kalkınma ve güç kaybına yol açabilir. Bu nedenle, İran'dan doğru enerji diplomasisini formüle etmek için Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Rusya ve Çin gibi etkili güçlerin enerji diplomasisinin değişimlerini ve yönlerini tanımak gerekir. Oyuncuların her biri çok taraflılığın ana eksenlerinden biri olarak kabul edilir. Enerji diplomasisi, bölgesel çok taraflılık için gerekli öncüllerin sağlanması önemli ve etkilidir; Başka bir deyişle, böyle bir model, İran ile küresel ekonomi arasındaki karmaşık bağımlılığı gerçekleştirmek için temel oluşturabilir. Enerji diplomasisinin gerekliliğinin bir kısmı, İran ile büyük enerji tüketicileri arasındaki karşılıklı bağımlılıktan kaynaklanmaktadır. (Mayers,2004,13,14)

Enerji diplomasisi zorunlulukları, İran'ın enerji diplomasisinin uygulanması için gerekli zeminleri sağlayacak politikalara odaklanabilmesini gerektirmektedir. Genel olarak, İran'ın özellikle enerji diplomasisi ile ilgili enerji politikasının dört özelliği vardır:

1. Petrol rnleri ve türevlerinin satışı için dünya pazarlarına güvenli, sürdürülebilir ve sorunsuz erişi;
2. Petrol, gaz ve petrokimya sektörlerinde geliştirme projelerinin uygulanması ve petrol endüstrisinin kalkınma bütçelerine bağımlılığının azaltılması için ucuz uluslararası finansal kaynakların kolay erişim ve maksimum kullanımı;
3. Özellikle petrol üretim kapasitesini artırmak ve petrol alanlarındaki geri kazanım oranını artırmak ve ulusal teknolojiyi geliştirmek için ileri teknolojiye (yazılım ve donanım) erişim;
4. Ham petrol ve diğer türevler için doğru fiyatları bulma. (Sadeghi,2018,18)”

Petrol ve ulusal güvenlik arasındaki bağlantı İran örneğinde anlaşılmamalıdır. Örneğin, dünya pazarındaki petrol fiyatlarındaki ani bir artış, ülkedeki güvenlik endişelerine yol açmaktadır. İran komşularıyla birkaç petrol ve doğal gaz alanını paylaşmaktadır. Diğer ülkeler bu alanlardan petrol ve doğal gaz çıkardığında ulusal bir endişe haline gelebilir. Ancak İran bu tür alanlarda tam anlamıyla faydalanmak için yeterli yatırımdan yoksundur. Suudi Arabistan petrol üretimini günde 13 milyon varile çıkarmayı planlamaktadır; şu anda üretimi 6 milyondur. Buna ek olarak, Irak petrol üretimini 12 milyon BPD'ye çıkarmayı planlamaktadır. Böyle bir durum şüphesiz İran'ın dünya pazarındaki payını azaltacaktır. (Maleki ,2011:61-66)

Tablo 3. İran 2000-2016 Arası GSYH

Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Fiyat	1313	13047	13812	14838	15308	15616	16211	17338	17187
(\$)	5								
Yıl	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	-
Fiyat	1716	17942	18192	16625	16383	16924	16500	18497	-
(\$)	2								

Kaynak: <https://www.worldbank.org>

4.2.3. İran Enerji Profili

Daha önce de belirtildiği gibi, İran dünyanın en büyük dördüncü kanıtlanmış petrol rezervine ve dünyanın en büyük ikinci doğal gaz rezervine sahiptir. (Www.eia.gov, 2017) Ayrıca, BP tarafından yayınlanan Dünya Enerjisinin en son İstatistiksel İncelemesi, İran'ın 33.6 trilyon cm³ ile dünyanın en büyük gaz rezervine sahip olduğunu açığa çıkarmıştır. Ancak İran'da gaz sektörü gelişmekte ve şu anda sadece iç talebi karşılamaktadır. (www.presstv.ir ,2017) 2010 rakamlarına göre, gaz İran'ın toplam yurt içi enerji kullanımının yaklaşık % 59'unu oluşturuyor. petrol tüketimi ise % 39'unu oluşturmaktadır. (www.presstv.ir ,2017)

10 Mayıs 2012 tarihinde, Mehr Haber Ajansı İran'ın Hazar Havzası'nda 8-10 bb kapasiteli yeni bir petrol rezervi keşfettiğini açıklamıştır. Petrol Bakanlığı'nın alanın açılışını önümüzdeki aylarda resmen açıklayacağı bildirmiştir. Mehr, ayrıca, İran'ın Hazar Denizi'nde 50 trilyon cm³ kapasiteli yeni doğal gaz rezervleri keşfettiğini de açıklamıştır. (www.mehrnews.com 2017).

4.2.3.1. Petrol Değişimi

İran, hem Hazar hem de Rusya petrol kullanıcısı olarak ve petrol taşımacılığına ve BTC boru hattına çok daha ucuz bir alternatif sunan transit ülke olarak farklı bir rol için kendisini hazırlamaktadır. İran, Mazandaran Eyaleti'nde bulunan Neka'daki kuzey limanlarında petrol alma potansiyeline sahiptir ve bu petroleri büyümekte olan Asya pazarlarına gönderilmek üzere güneydeki limanlarına aktarmaktadır. Bu durum kısa zaman içinde her iki kıyı sınırını birbirine bağlayan bir demiryolu hattı ile kolaylaştırılacaktır. (S. Crandall ,2006:113).

Bu tür bir değişim için transit maliyeti toplam varil başına 1.50-2 dolar olacak ve böylece Tahran'ın kuzey rafinerilerini beslemek için ulaşım maliyetlerini düşürecektir. Bu tür bir strateji Hazar Denizi ülkeleri ve Rus üreticileri için çekicidir, çünkü bu tür takaslar Karadeniz'e giden bir dizi boru hattından daha ekonomiktir. Takaslar 110 000-150 000 bpd'den başlamıştır, ancak özellikle Ruslar 300 000 bpd'ye kadar değiştirmeyi kabul ederse, kapasitenin 700 000 ila 1 mmb / d'ye yükselebileceği olanağı vardır. (S. Crandall ,2006:113)

Türkmenistan ve Kazakistan 2005 yılının ortalarında, İran ile birlikte 60 000 bgd değiştirdiler. 2006 yılının başlarında, takas kapasitesi 80 000 bpd'ye yükseltildi ve 2007'nin sonunda 100 000 bpd'ye yükseldi. 2003'te, Rus Luk Oil, benzer bir petrol takası için İran'la bir anlaşma imzaladı. İlk kapasite 25 000 bpd idi, ancak bu, 2004 yılının sonunda 40 000-50 000 bpd'ye yükseldi, birkaç yıl içinde kapasite 120 000'e çıkartıldı. (S. Crandall ,2006:114)

4.3. Kazakistan

Kazakistan, Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan ettikten sonra, Nursultan Nazarbayev, ülkenin petrol servetini hem Rusya hem de Asya ülkelerinin yanı sıra Batı ve Asya ülkelerinin dengesini sağlama aracı olarak kullanma çabalarına öncülük etmiştir. Bu kaynakları Batı pazarlarına aktarmada büyük bir rekabet vardır. Moskova, Sovyet döneminden miras kalan ulaştırma sisteminin sağladığı doğal avantajlar nedeniyle bir adım önündedir. Kremlin, Putin döneminin başlamasıyla beraber bölgenin dağılmasından sonra kaybedilen etkiyi yeniden kazanma girişiminde bulunmuş ve Kazakistan'daki Orta Asya ülkelerinin enerji kaynaklarını elde etmeyi amaçlayan tutarlı bir politika izlemiştir. Bu Orta Asya ülkelerinden en büyük ve en yakın olanı da Kazakistan'dır. (www. politikaakademisi.org ,2016)

Özellikle yeni Avrupa çağında Moskova'nın öne çıkan bir konumu olacağını düşünen liberal elitler, Kremlin'in Orta Asya'daki cumhuriyetleriyle yakın bir ilişki kurması için istekliydi. Orta Asya'ya olumlu bir yaklaşım benimsememiş olan Rus milliyetçileri ise Orta Asya'daki

etnik Rusların Moskova'yı desteklemesini ve bu cumhuriyetlerdeki avantajlı kültürel ve politik konumlarını pekiştirmelerini istedi. Bu arada komünist gruplar, Sovyetler Birliği'ni Orta Asya'daki diğer cumhuriyetlerdeki komünistlerle yeniden inşa etmek amacını gütmektedir. (www.politikaakademisi.org ,2016)

Bununla birlikte, emlak için kullanılan “konum, konum, konum” veciz sözü enerji jeopolitiğinde politik hırsın başarısını veya başarısızlığını yöneten unsurları en iyi şekilde özetlemektedir. Kazakistan, dünyanın en büyük kara ile çevrili ülkesidir - ve dahası, Çin ve Rusya gibi büyük güçler arasında sıkışmıştır. Büyük petrol, doğal gaz ve maden kaynakları stokları ve Hazar Denizi ve Avrupa'ya potansiyel bir giriş kapısı olarak Kazakistan'ın konumu, hem bir dizi aktör için hem benzersiz hem de önemlidir. Ancak, ülkedeki ekonomik büyüme esas olarak ulaştırma altyapısına ve bölgesel ticarete bağlıdır. (www.forbes.com ,2017)

Kazakistan, 1911'den beri petrol üreten bir bölgedir ve Sovyet döneminde, Rusya'dan sonra tüm Sovyet Cumhuriyetlerinin en büyük üreticisi idi. Enerji Bilgi İdaresi'ne (ÇED) göre, 2016'ya kadar Kazakistan, Kashagan, Tengiz ve Karachaganak'taki en geniş alanlarında 1.698 milyon bpd petrol üretmiş; ve 1 300 000 bpd civarında ihracat etmiştir. Ocak 2017 itibarıyla, Kazakistan'ın doğal gazı, 85 trilyon fit küp rezerve sahiptir ve günde 1,5 trilyon fit küp üretmektedir. (www.eia.gov,2017) Robert Ebel ve Rajan Menon'a göre, Kazakistan'ın petrol ithalatından beklenen geliri, bir dizi faktörden dolayı Kazakistan hükümetinin beklentilerini hiçbir zaman karşılamayacaktır. Birincisi, Kazakistan kara ile çevrili bir ülkedir ve bu nedenle, ülkenin coğrafi konumu nedeniyle petrol taşıma maliyeti yüksek olacaktır. İkinci sebep kalite ile ilgilidir. Ülkenin petrolünde daha fazla kükürt vardır. (Ebel, Menon, 2000: 85) Öte yandan, Kazakistan'ın muazzam üretim ve ihracat potansiyeli hala onu bölgedeki ve önümüzdeki on yıl boyunca dünyanın en büyük enerji oyuncularından biri haline getirebilir. (Overland ,...2010:22)

Ülkeyi Doğu'yla sınırlayan Çin, Kazak enerji sektöründe de önemli bir rol oynamıştır. Çin, petrol ve gaz sahaları gibi bakır, demir ve uranyum madenleri gibi ülkedeki bazı projelerde pay sahibidir. Çin, 1997'de Kazakistan'la ilk anlaşmasını imzaladı. “Çin Ulusal Petrol Şirketi” (CNPC) Aktobemunigaz Corp.'de% 60 hisse satın almıştır. CNPC, 2000'li yıllarda PetroKazakistan'ı satın alarak Kazakistan enerji sektöründeki faaliyetlerini artırmaya devam etmiştir. Bu ülkenin bugüne kadarki en büyük denizaşırı alımıdır. (Overland ,...2010:22) İki ülke arasında başlatılan ana enerji projesi şu ana kadar Çin-Kazakistan petrol boru hattı

olmuştur. Kazakistan-Çin petrol boru hattı 3000 km'den daha fazla bir alana yayılmış ve üç fazda inşa edilmiştir. Boru hattı, Çin'in günlük petrol tüketiminin% 5'ini sağlamaktadır. (www.globalsecurity.org, 2017) 2003 yılına kadar, Çin-Kazakistan boru hattının ilk aşaması tamamlandı ve başlangıç kapasitesi 240 000 bbl / d idi. Petrol, Aktobe bölgesinin petrol alanlarından elde edilmekte ve Çin'in Sincan bölgesinde Alashankou'ya kadar petrol taşınmaktadır. Boru hattının ikinci aşaması Eylül 2004'te tamamlanmış ve 2009'da üçüncü aşama açılmıştır. Toplam boru hattının toplam maliyeti 3 milyar dolara ulaşmıştır. (www.globalsecurity.org ,2017)

Kaynaklarının potansiyelinden en iyi şekilde yararlanmak için Kazakistan, bölgenin en büyük oyuncularıyla işbirliği yapmak zorundadır. Dışardaki garantili dış ticaretin yeterli düzeyde olmasıyla ülke, sosyal ekonomik refahı artıracak ve petrol ve doğal gazı bir iç pazarda taşımak için boru hattı ağlarını genişleterek enerji sektöründe serbest ticaretini ekonomik hedeflerine ulaşmasını sağlayacak şekilde genişletebilecektir. (Ebel, Menon 2000;98-99)

4.3.1. Kazakistan'ın Büyük Petrol Sahası

Kazakhstan bir kaç önemli petrol sahası bulunmaktadır. Bu sahaları üretim kapasitesine göre sıralamak gerekirse:

4.3.1.1. Tengiz

Tengiz petrol sahası, 1979 yılında keşfedilen ülkedeki türünün en büyüğü olan Tengiz'in kuzeyindeki Korolev'dedir. Alan, Kazakistan'ın tüm petrolünün yaklaşık % 45'ini üretir. Projeyi yürüten TCO Tengizchevroil konsorsiyumudur. % 50 Chevron'a, % 25'i Exxon Mobil'e, % 20'si KazMunaiGas'a (Kazakistan'ın kendi devlet petrol şirketi) ve % 5'i Lukoil'e aittir. Şu anda, Tengiz sahasının günlük üretimi 595.000 ton / gün olup, Kazakistan 2022'ye kadar üretim kapasitesini 875.000 ton'a çıkarmak için daha fazla yatırım yapmayı planlamaktadır. (www.ft.com ,2018)

Temmuz 2016'da, Tengizchevroil, üretimin artırılması amacıyla sahada 36,8 milyar dolarlık yeni bir yatırıma destek vermiştir. Amaç, üretimi 2022 yılına kadar günde 850.000 varile eşdeğer olan yıllık 39 milyon ton ham petrol seviyesine çıkarmaktır. Bugün, yılda 27 milyon ton ham petrol elde edilmektedir. Bu Kazakistan'ın toplam ham petrol üretiminin üçte birinden fazladır. (www. oilprice.com, 2017) Tahminler, Tengiz sahasında yaklaşık 25,5 milyar varilin

olduğu yönündedir. Yakındaki Tengiz ve Korolev sahasında çıkarılacak toplam ham petrol yaklaşık 6.4-10.7 milyar varildir. 2015 yılında Chevron'un iki alandan elde ettiği net günlük randıman yaklaşık 257.000 varil ham petrol, 348 milyon metreküp doğal gaz ve 21.000 varil doğal gaz sıvısıdır. (www. oilprice.com ,2017)

4.3.1.2. Karaçaganak

Dünyanın en büyük gaz yoğunlaşma alanlarından biri olan Karaçantaak Sahası 1979 yılında keşfedilmiştir. Ülkenin kuzey-batısında bulunur ve 280 kilometrekarelik bir alanı kaplar. Tahminler, başlangıçta hidrokarbon rezervlerinin 9 milyar varil kondensat ve 48 trilyon fit küp gaza yükseldiği, ancak toplam rezervlerin 2.4 milyar varil kondensat ve 16 trilyon fit küp gazı aştığı yönündedir. (www. trend.az, 2017) Kazakistan, doğal gazı hacminin yaklaşık % 49'unu ve petrolünün % 18'ini bu alandan almaktadır; ana hissedarları BG (% 29,25), Chevron (% 18), Eni (% 29,25)), KazMunaiGas (% 10) ve Lukoil (% 13.5), (www. Trend.az, 2017) 1984 yılında üretime başlanmış, Sovyet döneminin sonlarına doğru 1997 yılında BG ve Eni ilk üretim paylaşım anlaşması (PSA) imza atmıştır. O zamandan beri, Karachaganak genişlemeye devam etti ve 2004'te Chevron ve Lukoil tarafından desteklenen BG ve Eni, Karachaganak'ın ihracat projesinin ikinci aşamasını tamamlamıştır. (www.2b1stconsulting.com ,2016).

Genişleme planının ikinci aşaması şunları içerir:

“1-650 kilometrelik Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu (CPC) boru hatları üzerinden Karadeniz'e petrol
2-Rusya'nın Orenburg doğalgaz merkez işleme tesislerine 150 km kuzeyde gaz ve kondensat gönderme (www.2b1stconsulting.com ,2016) ”

Karachaganak Petrol İşletmesi (KPO), 1997 yılında Kazakistan Cumhuriyeti hükümeti ile yapılan 40 yıllık üretim paylaşımı anlaşmasının imzalanmasından bu yana 17 milyar doların üzerinde yatırım almıştır. (www.theoilandgasyear.com ,2016) Hükümetin 2022'ye kadar tüm proje genişlemesinin tamamlanmasına yönelik onayının ardından alanın genişlemesinin son aşamasına ilişkin nihai bir yatırım kararının 2017'de alınması bekleniyor. (www.theoilandgasyear.com ,2016)

4.3.1.3. Kashagan

Atyrau kenti yakınlarındaki Hazar Denizi'nin altında bulunan Kashagan Petrol Sahası, Orta Doğu dışındaki en büyük ve dünyanın en büyük beşinci alanı olarak bilinmektedir. 2000 yılında keşfedilmiş ve geri kazanılabilir rezervinin 7-13 milyar varil olduğu tahmin

edilmektedir. Sahada 11 Eylül 2013 tarihinde, başlangıçta planlanan tarihten sekiz yıl sonra üretime başlanmıştır. (www.eia.gov, 2016).

Bir başka sorun, tek bir hidrojen sülfid nefesinin bir insanı öldürebilmesi alan için en büyük zorluğu ortaya koyuyor. Dahası, sıg ve donmuş su, petrolün denizin iki buçuk mil civarında mevcudiyeti, deniz yapısına dayanan beton yapılar veya ceket platformları gibi geleneksel sondaj ve üretim teknolojileri, petrol çıkarma sırasında karşılaşılan zorluklardır. (www.forbes.com ,2016) Kalkınma planının ilk aşaması sadece 400.000 bpd üretilmiştir. Alan, kışın donup donmakta olan sıg su içerisinde yer aldığından ve çıkan petrolün yüksek basınç altında kalması nedeniyle sorunlu olmuştur. Ayrıca ham petrolden çıkarılması gereken ölümcül seviyelerde hidrojen sülfid içermesi de ayrı bir sorun teşkil etmiştir. (www.forbes.com ,2016)

4.3.2. Kashagan Petrolü İçin İhracat Rotası Beklentileri

Sadece Kashagan Sahası, Kazakistan'ın dünya enerji pazarında önemli bir rol oynamasına yardımcı olma potansiyeline sahiptir. Petrol üretiminin tam kapasiteye getirilmesi, bölgesel enerji oyununa ilgi katan bir faktör olacaktır. (www. thediplomat.com, 2016). Onarımlar tamamlandıktan ve 2016'nın sonunda üretime tekrar başlandığından itibaren alandan 370.000 varil petrol çıkarıldı. İkinci gelişme aşamasına göre, Kashagan'ın günde bir milyon varil üreteceği tahmin edilmektedir. (www. thediplomat.com ,2016)

Kazakistan, Kashagan petrolünü çeşitli yollardan dünya petrol pazarına aktarabilir:

- “CPC West (Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu Petrol Boru Hattı), Rusya üzerinden Novorossiysk'e. Bu boru hattı kapasitesi 1.300.000 bpd'dir. Bu boru hattının başlangıç kapasitesi 5.656.000 bpd idi, ancak konsorsiyum, Boğaz'daki yoğun trafik nedeniyle bu seviyeden kalamadı. Türkiye, Kazak ve bölge petrolünü piyasaya sürmek üzere İstanbul Boğazı'ndan geçen petrol tankerlerinin yol açtığı çevre riskleri konusunda şimdiden endişelerini dile getirmektedir. (S. Crandall ,2006:83)
- Ayrau-Saransk-Samara. Bu boru hattı Kazakistan'ın Karadeniz'e bağlanmasına ve Kazakistan petrolünün Kaardeniz'in ötesindeki tüketici pazarlarına aktarılmasına yardımcı olmaktadır. 690 km yol birbirine bağlı Kazak-Rus boru hattı sistemini kapsar. Bu boru hattının mevcut kapasitesi 600.000 bpd'dir. Kazakistan, 2009 yılında yatırımdaki bir artıştan sonra boru hattının kapasitesini artırmıştır. CPC'nin tamamlanmasından önce, Kazakistan petrolünün büyük bölümünü bu boru hattından ihraç etmiştir. (www.petronet.ir ,2016)
- Aktau-Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı. Kazakistan BTC'den yararlanmak için bu boru hattını Aktau limanına bağlamak zorundadır. BTC'nin şu anki kapasitesi 1.200.000 bpd'dir ve yaklaşık 2300 km uzunluğundadır. (Babali,2009:1033)
- Kazakistan-Çin Petrol Boru Hattı. 1000 km Kazakistan-Çin boru hattı 2006 yılında petrol geçişine başladı ve bir Orta Asya cumhuriyetinin dünya enerji pazarına Rusya üzerinden erişmeyen ilk boru hattıydı. (Www. Bbc.co.uk, 2017) Çin yaklaşık 6 milyar dolar harcadı. Projedeki beş yıllık inşaatın ardından 2003'te ilk aşama tamamlandı. İlk

aşamada, 2006 yılında genişlemeden önce Aktobe bölgesinden Atyrau'nun merkezine petrolü aktarmak için bir bağlantı kuruldu ve 2006'da Kenkiyak ve Kumkot bağlantısı ile son olarak tamamlandı. Nihai aşamaların tamamlanmasından sonra, proje kapasitesi 400.000 bpd'ye yükselmiştir. Kapasite 2011 yılında tekrar artmış ve 500 bpd'ye ulaşmıştır.” (Babali ,2009:1032)

Kazakistan-Türkmenistan-İran rotası: AB ve ABD yaptırımları uygulanmadan önce İran, hem Türkmenistan hem de Kazakistan ile takas anlaşmaları imzaladı. İran, bu dönemde Kazakistan ile olan takas anlaşmasını 2010 yılında durdurdu. (Www.azernews.az, 2017) 5+1 anlaşmasından bu yana, İran Hazar Denizi'nden uluslararası pazarlara petrol ve doğalgaz geçişinde kilit rol oynamaya çalışmaktadır. (www.azernews.az ,2017) İran rotası, Kashagan petrolünün en iyi alternatiflerinden biri ve İran, petrolü tüketici pazarına transit geçirmek için Rusya ve Kazakistan ile görüşmelerde bulunmaktadır. (www.azernews.az ,2017) Önerilen boru hattı Kazakistan'dan Türkmenistan aracılığıyla petrol taşıyacak ve İran'a 1 milyon bpd kapasiteye sahip olup yaklaşık 1,2 milyar dolar tutacaktır. Bu rota, yaptırım döneminde, mümkün olan en kısa ve en ucuz boru hatlarından biridir.

Tablo 4.Kazakistan 2000-2016 arası GSYH

Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Fiyat (\$)	9951	11314	12422	13532	14728	16014	17541	18885	19272
Yıl	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	-
Fiyat (\$)	1899	20096	21276	21986	22972	23587	23524	23447	-

Kaynak: <https://www.worldbank.org>

Kazakistan bu dönemdeki enerji ihracatı sayesinde gelişmiş ve ekonomisini iyileştirmiştir.

4.4. Azerbaycan

Çeşitli yerel ve uluslararası faktörler dış politikaları etkilemektedir. Azerbaycan, dış politikaya ne derece ve ne ölçüde etki ettiğini bulmak için çeşitli belirleyicileri değerlendirmelidir. Bu nedenle, Sovyet sonrası devletin kurulması sürecinde kendi rejimlerinin mahiyetini, ulusal kimliğe ilişkin sorularını, yerel grupların etkili etkilerini, Hazar Denizi coğrafyasını, komşu güçlerin niyetlerini ve çok uluslu petrol şirketleri ve en önemlisi Azerbaycan'ın olasılıklarını incelemek gerekmektedir. (Ipek,2009, 238-239).

Petrol geliştirme süreci ve çokuluslu petrol şirketleri ile ilişkisi dış politikaya rehberlik etmektedir. Bu argüman, jeopolitiğin, temelde petrol geliştirme süreci ile bölgesel çatışmalar arasındaki etkileşimlerden etkilenen Batı yönelimli dış politikanın stratejik hedefleri için önemli olduğunu göstermektedir. Ek olarak, örneğin, Kazakistan'ın çok vektörlü dış politikasına kıyasla, Azerbaycan'ın bağımsızlığının ilk yıllarındaki güvenlik tehditleri ve "Kara Haziran" olarak bilinen tarihi bir dönüm noktası kombinasyonu Azerbaycan Türkleri arasında bağımsızlığı ve Rusya karşıtı duyguları etkilemiş ve Azerbaycan dış politikasındaki Batı yöneliminde etkili olmuştur. (Ipek, 2009, 238-239)

Şah Deniz'in ikinci evresi konsorsiyumu Gürcistan ve Türkiye ile birlikte Güney Avrupa'ya genişletmek için çalışan BP ve SOCAR tarafından işletilmekte ve geliştirilmektedir. 25 yıllık ve 100 milyar dolar değerinde satış ve satın alma anlaşması dokuz Avrupalı gaz alıcısıyla halihazırda yapılmıştır. Ayrıca, 2020 yılının başlarında 11 bcm/a SD 2 gazının Bulgaristan, Yunanistan ve İtalya pazarlarına girmesi beklenmektedir. (www.bridgingeurope.net ,2017)

Şah Deniz 2'den Avrupa pazarına gaz taşıyacak olan Trans Adriyatik Boru Hattı, gaz üreten firmalara, gazın komşu ülkelere gönderilmesinde birçok fırsat sağlayacaktır. Şah Deniz 2 doğal gazı Snam Rete Gas sistemi ile Kuzey İtalya'ya ve ters akışların geliştirilmesi yoluyla mevcut ara bağlantılarla diğer ülkelere taşınabilir. Ayrıca, bir kez görevlendirildikten sonra, SD 2 konsorsiyumu, İyonya Adriyatik Boru Hattı üzerinden Balkan ülkelerine (Türkiye hariç) bir miktar gaz gönderme potansiyeline sahiptir çünkü bu, yerel ve bölgesel Avrupa'daki tek bölgedir ve gaz talebinin 2030 yılına kadar ikiye katlanması beklenmektedir. (www.bridgingeurope.net,2018) .

Azerbaycan yeterli miktarda petrol ve doğal gaz rezervi ile AB'nin çeşitlendirme politikasında önemli bir rol oynayabilir. Gulmira Rzayeva'nın iddia ettiği gibi, Azerbaycan Enerji Politikasına karşı birincil zorluk, bölgenin söz konusu değişikliklere karşı oldukça hassas ve savunmasız olduğu gerçeğine dayanmaktadır. Ukrayna'daki siyasi çatışmalar, halihazırda yaklaşık 60 dolar olan petrol fiyatındaki hızlı düşüş ve bölgedeki büyük güçlerin jeopolitik çıkarlarının değişmesi gibi dış faktörler, doğal gaz pazarını ve Avrupa'daki gelecekteki gelişimini özellikle de arz ve talep arasındaki denge ve fiyatlandırma açısından etkilemektedir. Muhtemel US LNG tedarikçileri, EUC'nin enerji kombinasyonundaki gaz payını azaltma politikası (örneğin, yenilenebilir kaynakların artan rolü ve verimliliği artırmak için alınan önlemler) bu değişikliklerde rol oynamaktadır. Tüm bu gelişmeler ve zorluklar piyasayı

belirsizliklerle yol açmakta ve gazlarını üretmek, taşımak ve pazarlamak için milyarlarca dolar harcayan şirketleri sıkıntıya sokmaktadır. Azerbaycan'ın karşılaştığı en temel zorluk enerji projeleriyle ilgili doğru kararları almaktır çünkü bu kararlar önümüzdeki 30 yıl boyunca ulusun refahını sağlayacak kararlardır. (www.bridgingeurope.net, 2018)

Hazar bölgesi, AB'nin petrol tedarikçisinden biridir ve bu konuda Azerbaycan AB için enerji tedarikçisi olarak önemli bir rol oynamaktadır, şu anda Azerbaycan AB'nin petrol talebinin yaklaşık % 5'ini sağlamaktadır ve halihazırda AB'nin Rus gazına bağımlılığını azaltması için tek alternatiftir. Ocak 2011'de, her iki taraf da “Güney Gaz Koridoru Ortak Bildirimi” imzalamıştır. “Güney Gaz Koridoru Hazar'ı getirmek için stratejik bir girişimdir” (ilk aşamada Şah Deniz 2'den gelen gazdır, ikinci aşamada Türkmenistan'dan olabilir), Orta Asya ve Orta Doğu (İran, Irak Kürdistanı) Avrupa'ya doğal gaz kaynakları pazarlamaktadır. Güneydeki gaz koridoru, AB enerji arz güvenliği için ana çeşitlendirme aracıdır. (www.europa.eu, 2017)

Enerji alanında ikili işbirliğinin temeli, 2006 yılında imzalanan Enerji Alanında Azerbaycan Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği arasında Stratejik Ortaklığa İlişkin Mutabakat Muhtırası Belgesi'nde ortaya konmuştur. MoU, 4 öncelikli işbirliği alanını belirlemiştir: mevzuat, arz ve transit sistemlerinin iyileştirilmesi, RES'in geliştirilmesi ve enerji verimliliği ve teknik işbirliğinin artırılmasıdır. Düzenli MoU toplantıları, Azerbaycan ile AB arasındaki enerji ilişkilerinde yaşanan gelişmeleri ele almaktadır. (www.europa.eu, 2017). Azerbaycan ulusal petrol şirketi, uluslararası petrol şirketleri (IOC'ler) adı altındaki yabancı ortaklarla birlikte çeşitli enerji projeleri başlatma ve gerçekleştirme sürecindedir. Bu projeler petrol durumunda dünya pazarlarını, doğal gazda ise bölgesel, AB ve Türkiye pazarlarını hedef almaktadır. Bu çaba AB çıkarlarıyla mükemmel bir şekilde uyum sağlamaktadır Özellikle, AB'nin bazı bölgesel pazarlarını tek bir büyük tedarikçiye dayanmaktan kurtarma amacıyla uyuşmaktadır. Ayrıca bu durum bazı ülkeleri tedarik kaynaklarındaki ve ulaşım yollarındaki çeşitliliğin eksikliğinden kaynaklanan politik baskıdan da kurtaracaktır. Bununla birlikte, arz çeşitlendirme stratejisi, sadece pazar payını (Türkiye ve AB'de) kaybetmekten kaynaklı değil, belirli ülkeler üzerindeki politik etkisini de kaybetme açısından bölgenin en siyasi olarak etkili gücü olan Rusya'nın enerji ve stratejik çıkarlarıyla çelişmektedir. (Yazarın Farhad Mammadov ile röportajı, 2017).

İhracat faaliyetlerinden elde edilen gelir daha büyük ekonomik refahlara yol açabilir ve demokratikleşme sürecinde daha fazla reformu teşvik edebilir; mevcut haliyle Azerbaycan'ın

gazını Gürcistan'dan Türkiye ulusal gaz şebekesine, ardından Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya gaz alım satım merkezine götürmek için Bakü-Tiflis rotasını kullanmak niyetinde olan Nabucco gibi projeler, Hazar devletlerinde yoksulluğu azaltma, barışı ve istikrarı koruma altyapı unsuru olabilir. Spesifik olarak, Türkiye, Hazar Denizi ve Orta Doğu'dan (Irak ve İran gibi) alınan gazın Avrupa Birliği'ne tedarik edilmesi sağlamanın yanı sıra, bu bölgelere ait LNG (Ceyhan'dan Akdeniz'e) ihracatının merkezlerinden biri olabilir. (Ipek, 2009, 238-239). Bununla birlikte, AB üyesi devletlerin enerji politikalarında Avrupa Birliği'nin ortak bir dış ve güvenlik politikasının oluşumunu engelleyen önemli bir eşitsizlik vardır. Bu nedenle, Azerbaycan'ın dış politikasında ortaya çıkan zorluklar ve Hazar bölgesindeki kırılgan istikrar Avrupa Birliği'nin ortak dış enerji politikası, enerji güvenliği konusundaki güç politikaları ve Hazar bölgesindeki büyük Amerikan ve İngiliz petrol şirketlerinin rolü ile işbirliği içinde olmalıdır. (Ipek, 2009, 238-239)

Tablo 5. Azerbaycan 2000-2016 arası GSYH

Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Fiyat (\$)	4458	4862	5338	5891	6435	8051	10711	13243	14364
Yıl	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	-
Fiyat (\$)	15393	15950	15754	15888	16593	16715	16698	16001	-

Kaynak: <https://www.worldbank.org>

Azerbaycan bu dönemdeki enerji ihracatı sayesinde gelişmiş ve ekonomisini iyileştirmiştir.

Azerbaycan, son 25 yılda bağımsızlık kazandıktan sonra, yaklaşık 460 milyon tonu Hazar Denizi'ndeki Azeri, Chirag, Gunashli sahalarına ait olan toplam 700 milyon ton açık deniz petrol kaynağı elde etmiştir. Son 20 yılda yabancı petrol şirketlerinin katılımıyla, Azeri, Chirag, Gunashli petrol sahalarının geliştirilmesine toplam 33 milyar dolar yatırım yapılmıştır ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin petrol projesinden elde ettiği toplam gelir 130 milyar dolara yakındır. 86.6 bin kilometrekarelik bir alana ve yaklaşık 10 milyonluk bir nüfusa sahip olan Azerbaycan için bu durum ekonominin ve halkın refahının gelişmesinde önemli bir göstergedir. (<https://www.irna.ir>, 2019)

4.5. Türkmenistan

Büyük doğal gaz rezervleri ile Türkmenistan, dünya enerji güvenliğinde önemli bir rol oynamaya ilgi göstermektedir. Ülkenin planı, doğal gaz üretimini 2030 yılına kadar 250 bcm'ye çıkarmaktır. Türkmenistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Saparmyrat Nyýazow, ülkenin doğal kaynaklarını ülkeyi geliştirmek için kullanmayı hedeflemiştir. Böylece “2020'ye kadar Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Kalkınma Stratejisi” hazırlamıştır. Bu strateji Berdimukhamedov’un yönetiminde “2030 Kalkınma Planı” olarak adlandırılarak geliştirilmiştir. Bu planın iki stratejik önceliği var. Birincisi, Türkmen enerji kaynaklarının, rafine ürün pazarları dahil olmak üzere çok pazarlı gaz taşıma sistemi aracılığıyla yeni pazarlara girebileceğini garanti etmektir. İkinci strateji, çağdaş teknolojilerin uygulanmasıdır; böylece petrol ve gaz üretimi geliştirilebilir. Türkmen hükümeti, üretim hedeflerine ulaşmak için derinlemesine araştırma ve keşif için uzmanlık ve makine ithal etmenin şart olduğunu kabul etmiştir. (Arınç, Elik 2010:165)

Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Fiyat (\$)	5333	5506	5465	5588	5808	6495	7124	7815	8844
Yıl	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	-

Fiyat	9248	9942	11212	12235	13236	14332	14992	15648	-
(\$)									

Türkmenistan, bağımsızlığından 2005 yılına kadar doğal gazın ihraç edilmesine yönelik ciddi ihracat yollarının eksikliğinden ve kısa vadeli dış borçlarda kaynaklı zorluk yaşamıştır (Montgomery, 2012: 29). Son yıllarda doğal gaza olan yüksek talep nedeniyle, gaz fiyatı artmıştır. Hindistan ve Çin gibi dünyanın en büyük enerji tüketicilerinin ekonomik büyümesiyle Türkmenistan'ın doğal gazında artış meydana gelmiştir. (Montgomery, 2012:29)Bu dönemde, Türkmenistan çekme boru hattı ile gaz ihraç etmeye başlamıştır. Bu hatlar Türkmenistan-İran boru hattı ve Türkmenistan-Çin boru hatlarıdır. Yeni gaz ihracat hacmine sahip yeni boru hatları, gaz ihracatını artırmış ve devletin gelirini yükseltmiştir.

Tablo 6. Türkmenistan 2000-2016 arası GSYH

Kaynak: <https://www.worldbank.org>

(Montgomery, 2012: 29) Türkmenistan'ın eski cumhurbaşkanı Nyýazow, Çin'e yaptığı ziyarette Çin Başbakanı Hu Jianto ile Çin'e yıllık 30 milyar metreküp doğal gaz ihraç etme anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre, her iki taraf da Çin'e gaz sağlamak için 3 bin kilometre uzunluğundaki bir boru hattı inşaatı konusunda anlaşmışlardır. 2009'a kadar boru hattını tamamlamaları beklenmiştir. (Moran, Russell, 2008; 165) Cumhurbaşkanı Nyýazow'un ölümünden sonra Rusya, Türkmenistan'daki stratejik etkisini en üst seviyeye çıkarmıştır. Aynı zamanda Türkmen gazını daha fazla kontrolü altında tutmayı ummuştur. (Moran, Russell, 2008; 165) Rusya, Nyýazow'un ölümünden sonra hedeflerine ulaşmakta başarılı olmuştur. Gazprom'un yeni yönetim ile olan stratejik ilişkilerine son verilmemiş, aksine Orta Asya'daki varlığını da artırmıştır. (Moran, Russell, 2008; 165)

Hazar Denizi'nin beş kıyıdaş devletinin durumuna ek olarak, bölgedeki diğer bölgesel ve küresel güçler de bölgede var olmak istemektedirler. Tüm siyasi, ekonomik hedeflerini kullanarak bölgeye olan ilgilerini korumaya çalışmaktadırlar. Çalışmanın ilk bölümün ilk kısmında, her kıyıdaş devletin Hazar politikasını açıklamaya çalıştık ve bu bölümün ikinci kısmında ise bu aktörlerin enerji ve dış politikaları açıklanacaktır. ABD'nin Bush ve Obama döneminde bölgedeki enerji diplomasisi bir sonraki bölümde detaylı olarak ele alınacaktır. Enerji kaynaklarına erişim ve yerel enerji talebinin artması, bölgesel ve küresel aktörlerin bölgeyle ilgilenmesinin temel nedenidir.

4.6. Çin

Petrole ve gaza kesintisiz erişim sağlamak için petrol ve gaz tedarik boru hatlarına doğrudan yatırım yapmak, Çin'in mevcut enerji güvenliği politikaları açısından bir önceliktir. (Shaffer, 2009: 51) Son yıllarda Çin, Rusya ve Amerika'nın büyüyen alanlarını etkisini kırmak amacıyla, Orta Asya bölgesindeki enerji sektörüne ve diğer çeşitli projelere yatırım yaptı. Bununla birlikte, daha acil ve pratik hedefler de eksik değildir - ve Çin, uzun süredir Rusya'nın "arka bahçesi" olarak görülen Orta Asya ve Hazar Denizi'nin enerji kaynaklarını en iyi şekilde kullanmaya devam ederken, sınırdaki uluslarla olan istikrarını destekleyerek batı sınırını güvence altına almaya çalışmaktadır. (www.cfr.org, 2017)

Çin'in ekonomik ilişkileri ve bölgenin enerji altyapısına yaptığı yatırım Orta Asya ülkelerinin enerji transit yolları ve ticaret açısından fırsatlarını çeşitlendirmelerini sağlamıştır. Çin'in buradaki niyeti, ABD'nin kendi temel hedefleri ile geniş bir çerçevede örtüşmektedir. Bu politikaya göre üreticiler, bölgedeki politika yapıcılara seçenekler, seçimler ve alternatif seçenekler sunarak Hazar ve Orta Asya devletlerinin egemenliği ve bağımsızlığının güçlendirileceğini düşünmektedirler. Çin, Amerika'nın ekonomilerle bölgesel entegrasyon üzerindeki vurgusunu bölgenin güney ve doğu sınırını tamamlayan bir mekanizma oluşturarak bunu kolaylaştırmaktadır. (www.cfr.org, 2017) 2014 yılında NATO'nun Afganistan'dan çekilmesi ve Rusya ekonomisinin Ukrayna krizine cevaben AB yaptırımları nedeniyle yaşadığı çöküş yaşamıştır. Rusya'nın bölgenin ana yatırım ve güvenlik ortağı olduğu göz önüne alındığında yeni yatırımların ve altyapı projeleri açısından Orta Asya cumhuriyetleri kendilerini zor bir durumda bulmuşlardır. Düşük petrol fiyatları ile birlikte AB ve Amerikan yaptırımları, Orta Asya ülkelerini ekonomik çeşitlilik ve güvenlik için yeni ortaklar aramaya zorlamıştır. Bölgedeki hem Amerikan hem de Rus etkisinin azalmaya başlaması Çine çabalarını arttırması için imkan sunmuştur. Orta Asya'daki Çin yatırımı, sıcak bir şekilde karşılanmıştır: Örneğin, 2016'ya gelindiğinde, Kazakistan'da 668 Çinli şirket vardır - 2013'ten bu yana % 35'lik bir artış göstermiştir. Bu, Çin'in Kazakistan beş yıllık bir süre boyunca 10 milyar dolarlık bir yatırım yaptığını göstermektedir. (www.thediplomat.com, 2017)

Şu anda, Çin devlet kontrolündeki petrol şirketleri hız bir şekilde ilerlemektedirler ancak gelecekleri kesin değildir. Çin enerji şirketlerinin Hazar'daki faaliyetleri karşı bir tepkiye neden olabilir. Çin bölgedeki yatırımlarına olumsuz yaklaşmayan Hazar'daki gaz üreticileri Çin'in siyasi olarak bölgede etkili olma girişiminde bulunması durumunda buna sıcak

bakmayabilir. Özbekistan ile birlikte Hazar Denizi Devletleri, bölgenin lideri olan Rusya'yı başka bir usta ile olan Çin'le değiştirmeye hiç ilgi göstermemektedirler. (www.foreignpolicy.com, 2016) .Çin, Rusya'nın Orta Asya'da ve Hazar Havzası'nın bir istikrar garantisi işlevi göreceği beklentisini taşımıştır. Sekiz milyon Çinli Uygur sakininin çeşitli Orta Asya nüfusunun aynı etnik ve din mirasına sahip olması nedeniyle durum karmaşıktır. Dini radikalizm, Çin için bir korku kaynağıdır. Çin, aynı zamanda 200.000'inin yalnızca Kazakistan'da ikamet ettiği 500.000 akraba ile batıya yayılan bağlantıları olan Uygur azınlığından çekinmektedir. Çin, özellikle Kırgızistan ve Kazakistan'daki Uygurların milliyetçi temeli konusunda şüphelidir. (Bluth, 2014:58)

4.6.1. Çin Enerji Profili

Çin'in son yirmi yıldaki büyük ekonomik büyümesi ve ülkedeki yurt içi üretim kapasitesini aşan enerji taleplerindeki ilgili artış, onu ekonomi ve dış politika açısından enerji güvenliğine daha fazla önem vermeye zorlamıştır. Enerji akışındaki herhangi bir kırılma, Çin'in büyüyen ekonomisi için bir felaketi ortaya çıkaracak ve buna bağlı olarak diplomatik güçte bir düşüşe yol açacaktır. Çin'in hızlı ekonomik büyümesi onu dünyanın ikinci en hareketli enerji tüketicisi yapmıştır. İkincisi, Çin, 2003'te ikinci en büyük petrol tüketicisi ve ikinci en büyük elektrik üreticisi haline gelen, dünyanın en büyük kömür üreticisi ve tüketicisidir. Çin, en büyük beşinci petrol üreticisidir, ancak rekabetçi bir şekilde yüksek tüketim oranları nedeniyle, 1993 itibariyle ithalatçı olmuştur. 2016 yılına gelindiğinde Çin, petrolünün yaklaşık % 65'ini yabancı kaynaklardan ithal etmeye başlamıştır. O yıl 181 milyon ton petrol 121 bcm doğalgaz üretmiş, buna karşı 313 milyon ton petrol tüketirken, 64 bcm doğalgaz ithal etmiştir. (www.irna.ir,2017)

4.6.2. Çin Enerji Politikası

Çin'in enerji güvenliği politikaları üç faktöre odaklanmaktadır: “Arzın güvenilirliği, satın alınabilirliği ve çevrenin dostluğu” Pekin, petrol şirketlerini dünyanın her yerinde enerji arzına ve altyapıya sahip olma - bazen ekonomik olarak irrasyonel bir dereceye ulaşacak şekilde - konusunda teşvik etmek için elinden geleni yapmaktadır. Piyasa odaklı olmayan politikaların ardındaki uzun vadeli mantık, Çin'in uluslararası pazara bağımlılığını önlemektir. Bununla birlikte, yoğun bir şekilde devam ettiği takdirde, enerji güvenliğine yönelik bu yaklaşım, Çin'in

ekonomik büyümesinde daha fazla baskı yaratabilir. Enerji kullanımındaki büyüme oranı, GSYİH büyümesini çoktan aşmıştır. (Shaffer, 2009: 145) Çin'in kısa vadeli enerji stratejisi, uygun fiyatlı enerji kaynaklarına kullanmaktır. Çin, kaynaklarının eksikliğini enerji piyasalarından ve ABD ile güçlü bir ekonomik veya politik bağı olmayan ülkelere tedarik etmekle ilgilenmektedir. Yatırımlar döneminde Çin-İran enerji ilişkilerinin gelişmesi, bu stratejinin aktif bir şekilde desteklendiğini göstermektedir. Bu süre zarfında İran'dan petrol ithal etmek, Çin için önemli miktarda politik ve güvenlik riski taşıyordu. Kısa vadede, daha fazla arz ile daha ucuz enerji anlamına geliyordu. Çin'in uzun vadeli enerji stratejisi: 1) Enerji türlerinin çeşitlendirilmesi, 2) Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve 3) Çin yatırımları için bölgelerin çeşitlendirilmesidir. Çeşitlendirmeye yönelik politikalar uygulayarak, Çin iki ana amacın peşinde koşmaya çalışmaktadır; 1) Uzun vadede ucuz enerji kaynaklarına erişim ve 2) Artan enerji güvenliği. (Rahimi,2014:115-116)

Çin'in enerji politikası, yurtdışındaki işgücü projelerine destek sağlama ve ithalat ve ihracat pazarlarının entegrasyonu anlamında, yabancı enerji rezervlerine arz güvenliğini sağlamak için yurt içi arzlara olan bağımlılığı uluslararası ortaklıklar arayışıyla birleştirmektedir. 13. Beş Yıllık Enerji Planının (Enerji 13FYP) bir parçası olarak ülke, yıllık 360 milyar metreküp doğal gaz üretmeye odaklanıyor ve yıllık olarak stratejik rezervlere 1 milyar varil petrol ekleyerek gerekli boru hatlarını ve altyapısını inşa ediyor. Yenilenebilir enerji kaynaklarına öncelik vermek ve 2020 yılına kadar yenilenebilir enerjiye 361 milyar dolar yatırım yapmak, aynı zamanda fosil olmayan yakıt enerjisinde % 15'lik bir hedef enerji tüketimi uygulamak Çin'in enerji planında yer almaktadır. (www.irna.ir,2017)

Çin, stratejik olarak enerjiyi ülke içi ekonomik planlamada veya diğer ülkelerle dış politika ilişkilerini düzenlemede ana hedeflerini ilerletmek için bir "yumuşak güç" olarak kullanmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, ülke yalnızca dünyanın diğer bölgelerinin enerji kaynaklarını ele geçirmekle kalmayıp, aynı zamanda Tayvan gibi komşularının enerji kaynakları üzerindeki hakimiyetini pekiştirmeye de çalışmaktadır. Ek olarak, ithal edilen enerji, petrol, gaz ve diğer hammaddelerin güvenliğini sağlamak için ülke, kıyı sularından ve komşu denizlerden Japonya, Vietnam ve Tayvan'dan Basra Körfezi'ne kadar olan denizcilik hatları üzerindeki yetkilerini güçlendirmiştir. Batıya bakan strateji, Orta Asya'nın enerji kaynaklarını ele geçirmek, ayrıca Rusya'nın enerji kaynaklarına yatırım yapmak ve katılmaktır. Çin yöneticilerinin gözünde, Çin ve ABD de dahil olmak üzere büyük güçler arasında, enerji kaynakları, birinin kazancının

diğerinin kaybına eşit olduğu önemli bir rekabet alanıdır. Başka bir deyişle, bu büyük oyunda ve yarışmada Çin ne kazandıysa, ABD ve diğer taraflar onu kaybetmişlerdir. (Yoshihara, Holmes, 2008:23)

4.6.3. Siyasi Ekonomi

Enerji alanındaki gelişmelerin etkileri arasında ithalat vergilerinin düşürülmesi, özel sektöre ham petrol ithalatının yapılmasının sağlanması, Çin pazarının belli bir takvim içinde serbestleştirilmesi, petrol ürünlerinin ithalatı kotalarının ortadan kaldırılması, toptan ve petrol perakendecileri için yerel fiyatlandırma sisteminin optimizasyonu yer almaktadır. Çin'in politik ekonomisindeki bu tür bir değişimi karşısında Exxon Mobil, Shell, BP, Gazprom ve Suudi Arabistan gibi büyük uluslararası petrol şirketleri hisse senedi alımları ve milyarlarca dolarlık yatırım için sıraya girmektedir. Ulusal makroekonomik projelere katılım ve Çin pazarlarına erişim büyük Çinli şirketlerle rekabete girmenin yolunu da açmıştır. (Sadeghi, 2015:99)

Mevcut eğilimler, diplomasinin odağının sadece siyasi ve askeri ilişkilere değil aynı zamanda ekonomik ilişkilere de odaklandığını göstermektedir. Çünkü modern gerçekçilik teorisi ve pratiğine dayanarak, enerji, küresel ekonomi üzerindeki maddi tahakkümün temel direklerinden biridir; Çin de dahil olmak üzere büyük küresel güçler, hegemonik gücü pekiştirmenin üç ayağı arasında enerjinin ana sütunlardan biri olduğunun farkındadırlar. Hegemonik mekanizmalar, küresel ticaret pazarında dış ticaretten büyük bir pay almalarını sağlamaktadır. Buna dayanarak ülke, enerjiyi hem egemenliği pekiştirmek hem de güç ve servet kazanma hedefini gerçekleştirmek için kullanmak istemektedir. Bu çerçevede gerçekçi bir politik davranış modeli uygulamakta zorlanmaktadır. (Sadeghi, 2015:118)

Onlarca yıldır, enerji yetmezliği korkusu Amerikan enerji diplomasisine harekete geçiren unsur olmuştur. Küresel ekonominin petrole olan bağımlılığı ve ABD'nin emtianın günlük miktarlarını sağlama ihtiyacına olan bağımlılığı ve yoğun diplomatik çabalara neden olmuştur. Kaynaklar için giderek daha rekabetçi bir küresel ortam onları daha acil ve daha üretken hale getirmiştir. Bugün, yüksek enerji çağında, birçok kişi ABD enerjisinin yeni gücünün artık enerji için yoğun çaba sarfetmesini gerektirmediğini düşünmektedir. Ancak, gerçeğe dikkatlice bakmak, bu durumun uzak ihtimal olduğunu göstermektedir. ABD'nin artık büyük miktarda yabancı enerji ithal etmesine gerek kalmamasına rağmen, geçmişten kalan birçok öncelikli

enerji diplomasisi çalışması vardır Farklı olan, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu hedeflere yeni, enerjik bir ortamda ulaşmak için daha fazla zamana sahip olmasıdır. Ancak, Amerika Birleşik Devletleri kolay enerji diplomasisi çağına girdiği söylenemez. Enerji piyasalarından ABD ve müttefikleri için büyük faydalar sağlamaktansa, enerji politikaları oluşturma yoluyla keyfi momentumu ortadan kaldırabilir. (www.belfercenter.org,2018)

Enerji iyileşmesi, diğer ülkeler US LNG erişimi için rekabet ederken, yeni bir kaldıraç kullanarak ABD, ticaret müzakerelerini de etkileyecektir. ABD şu anda iki büyük çok taraflı ticaret anlaşması için pazarlık yapmaktadır: “Transatlantik ticaret ve yatırım ortaklığı” (28 AB ülkesiyle) ve “Trans-Pasifik anlaşması” (Asya Pasifik ve Amerika'da 11 ülkeyle). Başka bir yere gaz göndermek için tasarlanan LNG terminalleri için başvurular, bu işletmenin ABD'nin ulusal çıkarlarına uygun olup olmadığını belirleyen bir inceleme süreci ile yapılmaktadır. Asya ve Avrupa’da ABD’den doğal gaz ithal etmek isteyen birçok ülke için bu işi gerçekleştirmek daha yüksek bir katma değere sahiptir. (D. Blackwill, L. O'Sullivan, 2014:111,112)

4.6.4. Çin’in “Dışa Dönük” Politikası

1990 yılında, Çin Ulusal Petrol Şirketleri (NOC) “Dışarı Çıkma” stratejisine başlamıştır. Ülkenin kendisini bulduğu acil ekonomik ve politik kriz, böylece dış politik müttefikleri ile kolektif enerji politikası hedefleri oluşturma fırsatı ortaya çıkarmıştır. Bu müttefiklerle olan bağ, Çin yatırım sermayesi ve bunun gerektirdiği en geniş tüketici pazarına erişim garantisi ile güçlendirmiştir. 2008 yılı ile birlikte bu “Dışarı Çıkma” politikasının son aşamaları şu şekilde gelişmiştir;

İlk olarak; “teknik bilgi birikimi, verimlilik ve fiziksel varlıkları için yabancı şirketlerin satın alınması”,
ikinci olarak; “Ulaşım rotalarının çeşitlendirilmesiyle birlikte yurtdışındaki petrol ve gaz sahalarına yatırımlar”;
ve üçüncüsü, “çıkarılan kaynaklar için piyasaların teminatı ve ayrıca kaynak geliştirmeye tahsis edilmiş yatırım kredileri”. (M.Cutler ,2014:682-683) .

2009 yılının Şubat ayında, Çin ve Rusya, Çin mali kuruluşlarının, ESPO petrol boru hattının Rusya sınırındaki Skorovodino’dan Çin sınırına kadar bir kısmının inşası karşılığında, 10 milyar dolar Transneft’e, yaklaşık 15 milyar dolar Rus Rosneft’e borç vermesine izin veren anlaşmalar imzalamıştır. Anlaşmaya göre, Rusya uzun vadede önemli miktarda petrol tedarikini garanti edecektir. Anlaşma ayrıca Transneft’in Rus şehri Taishet’ten Pasifik Kıyısı’na iki aşamada 4800 km’lik bir boru hattı inşa etmesini sağlamaktadır. Bu mega projenin ilk aşamasında Rusya, 1,6 milyon bpd kapasiteye sahip Skorovodino’ya bir boru hattı inşa

edecektir. 2018 yılına kadar Rusya'nın daha fazla petrol sahası geliştirmiş olması muhtemeldir. ESPO'nun Daqing'den Skorovodino'ya ve Çin sınırına ulaşması ihtimal dahilinde olabilir. (M. Cutler,2014:682-683)

Çin'in Kazak, Türkmen ve Özbek pazarlarına daha fazla girmesinden önce bölge, Rusya'nın Avrupa'ya doğal gaz ihraç etmesi için Gazprom altyapısına bağlıydı ve Rusya'nın fiyatlarını, şartlarını ve miktarını müzakere etmek için küçük bir hareket imkanı vardı Aslında, bu ülkelere, özellikle Türkmenistan'a enerji politikası açısından getirilen koşullar, pazar çeşitlendirme çabalarında motive edici bir faktör olmuştur. Türkmenistan konusunda, bu ülkenin Çin CNPC'yi davet etmesi yalnızca Türkmenistan'da büyük bir boru hattı inşa edilmesiyle alakalı değildir, aynı zamanda topraklarında doğal gaz üretimini paylaşma konusunda da özel haklara sahip olmasıyla da doğrudan bir ilişkisi vardır. CNPC faaliyetlerinin artması nedeniyle Çin-Türkmen enerji ilişkileri hızla gelişti ve Türkmenistan'daki şirket temsilcileri Gazprom yetkililerine enerji konusunda Aşkabat'ın Çin'in bölgesi olduğunu bildirecek kadar güçlendi. (www.theatlantic.com ,2016)

Çin'in Orta Asya enerji sektörlerine artan katılımı bu yüzden çarpıcıdır. Geçtiğimiz yıllarda CNPC, Batılı petrol şirketlerinin başarılı olamadığı yerlerden Türkmenistan ve Afganistan'dan gaz çıkarmıştır. böylece Gazprom'u bölgenin enerji hegemonyasını kırmıştır. Ülke, gaz çıkarımından boru hattı işlerine, rafineri ağlarına ve ötesine kadar - sektörün her alanında daha önce hiç görülmemiş bir boyutta yer almaktadır. (www.theatlantic.com ,2016)

2006'ya kadar CNPC, Türkmenistan'ın kıyıdaki doğal gaz sahalarında arama haklara sahip olmuş ve 2009 yılına kadar gerekli boru hattı çalışmasını (1100 mil şaşırtıcı uzunlukta) tamamlamıştı. Buna karşın, Batılı şirketler 22 yıllık çabaya rağmen Merkezden herhangi bir petrol ve doğal gaz boru hattı inşa edemedi. Batılı şirketler tarafından inşa edilen tek önemli boru hattı projesi, hidrokarbonların akışını artırmak ve bölgedeki Rus etkisini azaltmak için Clinton İdaresi'nde tamamlanan BTC idi. Bölgedeki Çin, Rusya ve ABD arasındaki rekabet (ve çeşitli işbirlikleri) bir dizi çalışmada vurgulanmıştır - ve "ABD Dışişleri Bakanlığı Devlet Sekreteri Yardımcısı Genel Sekreteri Yardımcısı Evan Feigenbaum dahil olmak üzere birçok eski diplomat tarafından büyük ölçüde yorumlanmıştır. Feigenbaum "Amerika Birleşik Devletleri ve Çin'in stratejik işbirliğini sürdürmek için ortak yaklaşımlara ihtiyaç duymadığını, sadece karşılıklı yarar sağlamanın" yeterli olduğunu belirtmiştir. Feigenbaum ayrıca Orta

Asya’da Çin’in faaliyetlerinin Rusya’yı etkilediğini söylemiştir. (www. foreignpolicy.com, 2016)

2005-2010 arasında Çin, Hazar’da varlığını hissettirmiştir. Ülkenin, bölgedeki her ülke arasındaki ikili ilişkilerin nasıl "üçgenleştirildiği" yönünden incelenmesi, ülkenin diplomatik misyonuna verdiği hassasiyeti ve böylece aktif katılımına verdiği önemi vurgulamaktadır. Rusya-Çin-Türkmenistan üçgeni, Rusya ile Çin arasında Türkmenistan’da enerji ulaşma konusunda rekabeti de ortaya koymaktadır. Bir tarafta Rusya’nın bir “Hazar Kıyı Boru Hattı” (CCP) için gerçekleştirilmemiş projesi ile diğer taraftan başarılı bir şekilde inşa edilen Türkmenistan-Çin doğalgaz Özbekistan ve Kazakistan’dan geçen boru hattı projesi. (Amineh, Guang 2012:48)

Mehdi P. Amineh ve Yang Guang’in doğru bir şekilde belirttikleri gibi, Rusya dışındaki yeni ihracat rotaları sayesinde gelişmeye devam edecek gibi görünen geç gelişmiş Orta Avrasya enerji jeoekonomisinin karmaşık sistemini ilk önce Türkmenistan’ın nasıl geliştiğini incelemeyi anlamak mümkün değildir. (Amineh, Guang 2012:48)

Açıkçası, herhangi bir bölgesel hedefin yokluğunda, Çin, kendi ekonomik ve enerji güvenliğini arttırmak için Hazar üzerindeki etkisini arttırmayı hedeflemektedir. Orta Asya ve Hazar Denizi Devletleri birbirleriyle karşılıklı sınır güvenlik anlaşmaları imzalayıp sürdürdüler; Çin ile gerginlik yaratan ayrılıkçılar ve radikal İslami gruplar önemli bir tehdit oluşturmamaktadır. Enerji, uluslar arasındaki yasadışı göç gibi ilgili tüm ülkeleri etkileyen sorunlara rağmen, Hazar bölgesi ile Çin arasında işbirliğine yönelik ekonomik itici gücü sağlamaya devam edecektir. Modern sınırların her iki tarafındaki halklar arasındaki paylaşılan kültürel ve ulusal bağlılıklardan kaynaklanan sorunlara gelince, Çin’in Doğu Türk halklarına karşı eşitsizlik ve kültürel asimilasyon sorunlarını hafifletmek için ülkede yapacağı iyileştirmeler işbirliği çabalarını daha da kuvvetlendirebilir. (Ebel ,Menon 2000:222)

Çin’in politika yapıcılarının Rusya üzerine düşünceleri bağlamında, Soğuk Savaş’ın sona ermesinden bu yana, ülke, kuzey komşusuyla yeni bir “stratejik ortaklık” geliştirmeye özen göstererek, Rusya’ya açık bir şekilde bir rakip olduğu izlenimini bırakmamayı hedefliyor. (Bluth, 2014:57) .Bu arada Rusya, ABD’nin Orta Asya’da ve Hazar Denizi’nde bulunmasının, Çin’in baskın bir rol oynama yeteneğini zayıflatmışına inanmaktadır. Bu inanç, ABD’nin Çin’in bölgedeki varlığının ve yatırımının bölgeye yardım edebileceği ve istikrara kavuşabileceği söylemleriyle çelişmemektedir. Rusya, Çin ve ABD birbirlerinin etkilerini azaltmaya veya

sınırlamaya çalışırken, genellikle diğerleriyle ortaklaşa yürüttükleri karmaşık oyuna, bölgedeki her ülkeyle her birinin kendine özgü ortaklığıyla ekstra bir boyut kazandırılmıştır. Bununla birlikte, Çin için diplomatik faaliyetleri, enerji alanıyla sınırlıdır ve bu nedenle güvenlik açısından, rolünün mütevazı kaldığı ve SCO sınır kontrolü ve terörle mücadele operasyonlarıyla sınırlı olduğu görülmektedir (Bluth, 2014: 61). Christoph Bluth'un açıkça belirttiği gibi, bu durum Çin'in Hazar Denizi'nde ABD'nin enerji diplomasisine yönelik politikasını havlaması olmayan bir köpeğe benzetmektedir. Her ne kadar SCO'nun Amerikan karşısı unsurları arasında bulunan Rus silah teknolojisine dayanan Çin'in askeri modernleşmesinin ölçeği konusunda endişesi olsa da ABD, Çin-Rus stratejik ortaklığını bölgesel istikrara odaklandığı sürece geçici olarak desteklemiştir. (Bluth, 2014:61)

4.7. Avrupa Birliği

Türkiye, İran ve AB'nin dış ve iç politikalarındaki gelişmeler, eski ve yeni güçler arasında kalan ve önemli bir jeopolitik konuma sahip olan Türkiye'nin önemli bir enerji merkezi ve transit yol haline gelmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Buna katkıda bulunan en az üç ana faktör vardır: Türkiye'de görülen hızlı kalkınma nedeniyle, kaynaklara yönelik talebin büyük ölçüde artması, AB'de - dünyanın en büyük enerji tüketicisi - Ukrayna krizinin ardından enerji kaynaklarını çeşitlendirmek ve Rusya'ya bağımlılığı azaltmak için büyük çaba sarf edilmesi ve İran ile ABD arasındaki diplomatik ilişkilerin rahatlamaya başlamasıyla, İran'ın nükleer hedeflerine yanıt olarak getirilen yaptırımlardan kurtulma olasılığının belirmesidir.

Bu çalışma, önerilen Güney Gaz Koridoru ve Rusya'nın güneyinden Türkiye üzerinden geçen hatlar için önerilen diğer tekliflerin, yukarıda sıralanan faktörlerin bir sonucu olarak gerçekleşmesi muhtemel olduğunu ortaya koyacaktır. Güney sınırında istikrarsız olan güvenlik durumu ve Karadeniz'de Rusya ile AB arasındaki gerginlik Türkiye'ye bu bölgenin enerji piyasasında lider bir rol üstlenme konusunda avantaj sağlamaktadır. Ayrıca, bu şekilde Türkiye, ülkenin doğal kaynaklara daha fazla erişebilmesini ve artan talebe cevap vermesini sağlayacaktır. Ancak, ilerleme anında olmayacaktır. Bir nükleer anlaşma imzalanırsa bile, İran'ın, kaynaklarını rafine etmesi ve taşınması için gerekli altyapıyı inşa etmesi ancak yıllar süren planlama, yatırım ve inşaat programına dayanacaktır.

4.7.1. Avrupa'nın Enerji Profili

AB, dünyadaki toplam enerji üretiminin yaklaşık % 17'sini kullanan, dünyadaki en büyük ikinci enerji tüketicisidir. AB'nin toplam birincil enerji tüketimi (TPEC), doğal gaz (% 23,8), nükleer (% 14,4), petrol (% 30), Kömür (% 18,2) ve yenilenebilir enerji kaynaklarından (% 12,6) oluşmaktadır. (Shaffer, 2009: 129) Avrupa, son on yılda kendi üretim kapasitesinin azaldığı göz önüne alındığında, yakın gelecekte değişmesi muhtemel olmayan bir şekilde dünyanın en büyük doğal gaz ithalatçısı konumundadır. Avrupa'nın gaz ithalatındaki payı 2000'de % 48,9'dan 2010'da % 62,5'e yükselmiştir. AB'nin ithal ettiği doğal gazın çoğu boru hatları ile sağlanmaktadır, ancak son birkaç yılda 2011 yılıyla LNG'nin payı en az %15'e ulaşmıştır. (www.belfercenter.ksg.harvard.edu, 2017), Rusya, AB'nin ana doğal gaz tedarikçisidir ve 2015 yılında toplam ithalata katkısı yalnızca % 30 veya 161,5 bcm olarak gerçekleşmiştir. (www.clingendaelenergy.com,2017)

Doğal gaz, Avrupa'nın enerjisinde merkezi bir rol oynar ve birincil enerji tüketiminin % 23'ünü oluşturur. IEA, Avrupa doğal gaz tüketiminin 2035 yılına kadar 618 bcm'ye çıkacağını tahmin etmektedir. (Www.clingendaelenergy.com, 2017) AB, uzun vadede €89 milyon tutacağını tahmin ettiği enerji altyapısına daha fazla yatırım yapmayı planlıyor. AB, Avrupa içi ağları güçlendirmeyi ve genel boru hattı sistemlerini mevcut büyüklüklerinin ötesinde 135.000 km'yi aşmayı hedefleyerek, 2014 ve 2020 yılları arasında altyapı projelerine yaklaşık 9,2 milyar Euro yatırım yapma sürecindedir. (www.clingendaelenergy.com,2017)

4.7.2. Avrupa Enerji Stratejisi

Ukrayna krizinin ardından, AB, enerji tedariki konusunda Rusya'ya olan aşırı bağımlılığının farkına varmıştı. Böylece bir Enerji Birliği kurulması yönünde planlar yaptı. Enerji Birliği'nin amacı, üye ülkeler arasında sürdürülebilir olan tek bir iç pazar yaratmaktır. Ek olarak, bu Birlik, ülkeler arasında ikili enerji işbirliğini kontrol etme yeteneğine sahip olacak ve böylece dengeli ve çeşitli bir tedarik sağlanabilecektir. AB İklim Eylemi ve Enerji Komiseri Miguel Arias Cañete'nin iddia ettiği gibi, Enerji Birliği hiçbir ülkenin bireysel hedeflerine karşı koymak amacıyla kurulmamıştır; Bunun yerine, amaç tüm üye devletler için enerji sağlamaktır. (www.aenergyterminal.com,2017)

Ukrayna krizinin ardından, Rusya'nın doğal gazın politik bir araç olarak kullanılmasından eleştirildiği Avrupa Komisyonu, 26 Mayıs 2014'te 'Avrupa Enerji Güvenliği Stratejisi' başlıklı enerji bağımlılığı seviyesini düşürmeyi hedefleyen bir plan yayınladı. Bu mutabakat

sayesinde, Avrupa Komisyonu bir kez daha AB'nin enerji güvenliğini, özellikle doğal gaz tedariki konusunda ilerletme gereğini vurguladı. Önerilen strateji, dayanışma ilkesini izleyerek, aynı zamanda ulusal enerji kararlarına saygı göstererek, üye ülkeler arasında daha yakın bağları güçlendirmeyi amaçlayan sekiz temel dayanak üzerine kurulmuştur. Avrupa'daki güvenlik ortamı, çok boyutlu bir yapı sağlayan Avrupa, Akdeniz ve Orta Doğu güvenlik cephelerini içerir. Buna göre, enerji kaynaklarının güvenliği kıtanın güvenlik sorununun diğer bir bileşenini teşkil edecektir. (Kaysi, 2011:63-82)

ABD ve AB'nin İran enerji sektörüne yönelik yaptırımları geçtiğimiz yıl boyunca hafiflemiştir ve bu da İran'ı Avrupa'ya doğal gaz sağlamaya hazır olduğunu duyurmaya teşvik etmiştir. İran'ın Avrupa'ya gaz tedariki, Avrupa enerji sektörünü çeşitlendirme sürecinde potansiyel bir alternatif olarak işlev görmekte ve İran'ın daha fazla yabancı şirketi enerji sektörüne çekmeye yönelik girişimlerini karşılamaktadır. Ancak, Ortadoğu'daki, özellikle Irak'taki ve Suriye'deki istikrarsız koşullar, İran'dan AB'ye uzanan AB'nin Güney'deki Doğal Gaz Koridoru çerçevesinde Türkiye'ye yönelik ilgiyi artırmıştır. (www.naturalgaseurope.com, 2014) İran gazının en mantıklı yolu Türkiye'den geçmektedir. Şu anda Türkiye'nin İran gazının tek ithalatçısı olduğu dikkat çekmektedir. Yaptırımlar hafifletilecekse ve yabancı şirketler İran'ın enerji sektörüne yatırım yapabilirse, ülke 2020'lerin başında Türkiye ve Avrupa'ya 10-20 milyar doğalgaz sağlamaya başlayabilir. (www.hurriyetdailynews.com, 2016)

4.7.3. Avrupa Birliği ve Hazar Denizi

AB'nin Rus doğal gazına olan bağımlılığı ve Gazprom'un AB doğal gaz pazarındaki tekeli, Hazar Denizi'ne olan ilgisini belirleyen ana etkidir. (Bluth, 2014: 65) EU65) Orta Asya, Hazar Denizi ve Kafkasya ile AB arasındaki siyasi ilişkiler, Siyasi İşbirliği Anlaşmaları (PCA) ile resmileştirilmiştir. (www.europe.eu, 2017) AB'nin resmi internet sitesinde belirtildiği gibi Orta Asya, Afganistan, Çin ve Orta Doğu'ya köprü görevi gören jeostratejik bir öneme sahiptir. Orta Asya, Avrupa Pazarı için önemli bir petrol ve gaz ithalatı kaynağıdır. Şu anda, AB bir ticaret ortağıdır ve bölgedeki bazı eyaletlerle ticaret hacmini artırmayı planlamaktadır. Ancak, 2017 itibarıyla, AB'nin Orta Asya ile ticaretinin toplam cirosu nispeten düşük kalmaktadır.

- Orta Asya'nın AB'ye ihracatı, özellikle ham petrol, gaz, metal ve pamuk lifi olmak üzere birkaç üründe yoğunlaşmış durumdadır
- AB ihracatı daha çok makine ve nakliye ekipmanları ve diğer mamul malları ağırlıklıdır. Bu tür ürünler bölgedeki AB ihracatının yarısından fazlasını oluşturmaktadır. (www.europe.eu,2017)

AB Güvenlik ve Savunma Politikası, Jan Kubis'in (eski Dışışleri Bakanı ve AGİT Genel Sekreteri) Temmuz 2005'te Avrupa Birliğı Özel Temsilcisi olarak atanmasıyla yürürlüğe girmiştir. Şunları taahhüt etmektedir:

“Hükümetler, parlamentolar, yargı, sivil toplum ve kitle iletişim araçları ile yakın temaslar geliştirerek ve sürdürerek Orta Asya'daki siyasi gelişmeleri takip etmek, ülkeleri bölgedeki ortak aktörlerin bölgesel sorunları üzerinde işbirliğı yapmaya teşvik etmek, AGİT ile yakın işbirliğıne katkıda bulunmak, ve yetkililerle ve diğere yerel aktörlerle temas geliştirerek çatışmaların önlenmesi ve çözülmesi Konseye Orta Asya'ya yönelik kapsamlı bir politika geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. ” (Bluth, 2014:66)

Hem AB hem de ABD'nin Hazar Denizi'ne yönelik ortak politika hedefleri vardır; her ikisi de bölgenin petrol ve doğal gaz kaynaklarının enerji güvenliğıne, ekonomik refah'a ve Hazar Denizi Devletlerinin istikrarına katkıda bulunmasının önemini kabul etmektedir. Şu benzer görüşleri paylaşmaktadırlar: (Babali,2006:155)

- “kaynaklar dünya petrol ve doğal gaz arzlarına önemli bir katkı sağlayacak ve dünya enerji piyasasına erişimi güvenli hale getirme ihtiyacı duyacaktır.
- Bu tür bir gelişme için gerekli olan çok sayıda boru hattının erken kullanılabilirliğı olacaktır. Bölgeden gelen başlıca ihracat boru hatları, dünya enerji tedariki için yeni kaynakların güvenli bir şekilde sağlanmasına katkıda bulunacaktır. ”

Sovyetler Birliğı'nin çöküşünden bu yana AB, Hazar Denizi ülkelerinin hem enerji sektöründe hem de kalkınmada özel yatırımları teşvik etmelerine yardımcı olmak amacıyla çeşitli teknik yardım ve eğitim kursları uygulamaktadır. Bunlardan bazıları “INOGATE” (Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı), TACIS (Bağımsız Devletler Topluluğı'na Teknik Yardım), “CEP” (Hazar Çevre Programı) ve “TRACECA” (Avrupa Ulaştırma Koridoru, Kafkasya, Asya). (Babali,2006:155)

INOGATE Avrupa Birliğı tarafından finanse edilen en uzun süredir çalışan enerji teknik yardım programlarından biridir. 1996 yılında başlatılan ve Bakü Girişimi ve Doğı Ortaklığı politika çerçevelerinde çalışmaktadır. INOGATE, fosil yakıtlara ve ithalatlara bağımlılıklarının azaltılmasını desteklemek, enerji arzlarının güvenliğini artırmak ve genel iklim değışikliğini azaltmak için 11 Ortak Ülke ile işbirliğı yapmaktadır. INOGATE Ortak Ülkeleri üç coğrafi bölgede bulunur ve üç bölgesel INOGATE Sekreteryası tarafından desteklenmektedir:

- “Doğı Avrupa: Kiev'deki Sekreterliğı ile Belarus, Moldova ve Ukrayna
- Kafkaslar: Tiflis'teki Sekreteryası ile Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan
- Orta Asya: Taşkent Sekreterliğı ile Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan. ” (www.inogate.org,2016)

Kuruluşun hedefleri aşağıda sıralanmıştır:

- “Ortak ülkelerin özelliklerini dikkate alarak AB iç enerji piyasası ilkelerine dayalı enerji piyasalarını birleştirmek
- Enerji ihracatı / ithalatı, arz çeşitliliği, enerji nakli ve enerji talebi konularına değinerek enerji güvenliğini artırmak
- Enerji verimliliği, yenilenebilir enerji ve talep tarafı yönetimi dahil olmak üzere sürdürülebilir enerji gelişiminin desteklenmesi
- Ortak ve bölgesel ilgiyle enerji projelerine yatırım çekmek. ” (www.inogate.org,2016)

4.7.4. Enerji Birliği

Avrupa Birliği'nin ortak bir enerji politikasına ve düzenlemelerine AB üyeleri için yeni bir çerçeve dahilinde yeni bir paket hazırlanmıştır. Bu pakette, AB üç ana hedefe odaklanmıştır. Birincisi, doğal gaz kaynakları politikasının devam eden çeşitlenmesidir. İkincisi, elektrik piyasasının modernizasyonudur. Son olarak, yenilenebilir enerji kaynakları ve diğer alternatif enerji formları kullanılarak enerji verimliliğinin geliştirilmesidir. (www.forbes.com,2016)

4.7.5. Hazar Denizi'nde AB'nin Sınırları

AB, enerji kaynaklarının çeşitliliğine daha fazla dikkat ederken, Hazar Denizi kendisini Rusya'ya ideal bir alternatif olarak sunuyor. Bununla birlikte, bu potansiyelin gerçekleşmesi ve AB'nin bölgede gerçekten kilit bir oyuncu haline gelmesi için, bunu sınırlı finansal kaynaklarla yapması gerekiyor. AB, Rusya ve Çin ile karşılaştırıldığında, stratejik bir açıya da ihtiyaç duymaktadır. Çünkü bu iki ülke yalnızca bölgesel devletlerle olan sınırları ile değil aynı zamanda kayda değer ölçüde daha büyük finansal taahhütlerde bulunmasıyla da bölgede etkindir. (Denoon, 2015: 217) AB'nin Merkez için tahsis ettiği toplam bütçe Kalkınma İşbirliği Aracı (DCI) programı kapsamında 2007-2013 yılları arasında Asya bölgesi 675 milyon Avro iken, Çin ve Rusya aynı bölgeye milyarlarca Euro yatırım yapmış ve daha fazla yatırım yapma sözü vermiştir. (Denoon , 2015:217)

AB, Orta Asya'daki beş ülkede sürdürülebilir kalkınma, istikrar ve güvenliği teşvik etmektedir. Ayrıca, kendi aralarında ve AB ile daha yakın bölgesel işbirliğini teşvik etmektedir. Bu yaklaşım, 2007 yılında başlatılan Orta Asya ile yeni bir ortaklığın izleyeceği stratejiye uygun olarak düşmektedir. Bu stratejinin uygulanmasına yönelik fon öncelikleri, hem bölgesel hem de ulusal düzeylerde - “Kalkınma İşbirliği Aracı” (DCI) kapsamında Orta Asya'ya Yardım için Bölgesel Strateji Belgesinde yer almaktadır. Bunlar arasında: Sürdürülebilir kalkınmanın artırılması, istikrarın ve güvenliğin teşvik edilmesi ve hem bölge ülkeleri hem de AB ile daha

yakın bölgesel işbirliğinin teşvik edilmesi vardır. DCI, ardışık “çok yıllık gösterge programları” (MIP) kapsamında bölgeye 2007-13 675 milyon Euro tahsis etmiştir. İlk MIP’te (2007-10) dört yıl boyunca 354 milyon Euro verilmiştir. MIP, 2011-13, üç yılda 321 milyon Avro verilmiş, bunun 216 milyon Avro ikili işbirliği için ve 105 milyon Avro bölgesel işbirliği için sağlanmıştır. DCI, önceki Teknik Yardım’ı “Bağımsız Devletler Topluluğu” (TACIS) olarak değiştirmiş ve yeni bağımsız beş devleti geçiş döneminde ekonomik ve sosyal gelişmelerinde desteklemeyi amaçlamıştır. (www.europa.eu, 2017)

Brenda Shaffer'a göre, Avrupa Birliği, Hazar Denizi ülkeleriyle doğal gaz anlaşmalarına aktif olarak girme girişimleriyle Hazar Denizi'nde ilişkilerinin ikinci aşamasında, ilkinden daha etkindi. (Shaffer, 2005: 7212) AB, bir ekonomik teşvik paketini onayladıktan sonra, Nubucco projesine fon sağlama konusunda taahhütlerini ılımlı bir taahhülle somutlaştırdı. (Shaffer, 2005:7212)

AB'nin uzun vadede enerji bağımsızlığını ve çeşitlendirmesini güvence altına almak ve güçlendirmek amacıyla bölgede aktif olması gerekmektedir. Bölgedeki aktif bir AB ortaklığı, AB'nin küresel enerji pazarındaki pozisyonunu güvence altına alarak, yerli enerji endüstrilerinin istikrarlı gelişimini teşvik ederek hidrokarbon taşıma sisteminin yenilenmesi ve yeniden yapılandırılmasına ve ara bağlantı projeleri için gerekli altyapının kurulmasına yardımcı olabilir. (www.ceep.be, 2015) .AB, Hazar bölgesindeki ABD'nin daha aktif katılımını da memnuniyetle karşıladı. AB ve ABD, bölgedeki bazı ortak çıkarları paylaşmaktadır. EIA tahminlerine göre dünya ekonomisi Altın gaz çağı içine girmeye hazırlanmaktadır ve bu konuda ABD'nin genel olarak Avrasya'da ve Hazar Denizi'nde daha kritik bir politika izlemesi gerekmektedir (www.socar.de ,2016) .

4.8. Türkiye

Türkiye'nin güvenliği ve istikrarı enerji işlerinde gücünün merkezinde yatmaktadır. Nitekim, Ortadoğu'daki güvenlik, istikrar ve refah, özellikle de ülkenin komşularıyla birlikte, AKP yönetiminde Türkiye'nin en büyük önceliği olmuştur. Bu amaçlara ulaşmak için hükümet, siyasi anlaşmazlıkları ve çatışmaları ılımlaştırmak için alt bölgesel kurumların kurulmasını ve işbirliği entegrasyon programlarını oluşmasını istemiştir. Türkiye'nin enerji politikalarının yüzeysel bir incelemesi bile, ülkenin topraklarını hem var olan hem de önerilen gaz ve petrol boru hatları için ana üs olarak göstermektedir. Bu nedenle, bir enerji merkezi oluşturma

hedefinde dört aşama zaten elde edilmiştir, bunlar: ([www. pendientedemigracion.ucm.es](http://www.pendientedemigracion.ucm.es), 2016)

- “Siyasi-kültürel kaygılarla erken dönem: 1991-1994
- Hazar'dan Doğu-Batı enerji koridoru: 1994-2005.
- Avrasya ve Orta Doğu'dan Doğu-Batı enerji koridoru: 2005-2009
- Rusya, Hazar ve Orta Doğu'yu birbirine bağlayan Doğu-Batı ve Kuzey-Güney merkez: 2009 ve devam ediyor. ”

İlk aşamada, Türkiye operasyonlarını, Irak'tan Akdeniz kıyılarına kadar Kerkük-Ceyhan petrol boru hattıyla sınırlandırdı ve bu konuda enerjiye daha fazla ilgi göstermedi. Soğuk Savaş'ın getirdiği uluslararası sistemin sertliği nedeniyle, güneye doğru yükselen İran-Irak savaşının aniden bahsetmemesi nedeniyle, Türkiye, o zamana kadar enerjiye dayanan bir dış politika bile düşünemedi. Bununla birlikte, ikinci aşamasında Türkiye, Hazar Havzası hidrokarbonlarını batıya taşımayı amaçlayan birçok gaz ve petrol boru hattı projesinin önerilerine cevap verdi. İran'ın siyasi ve ekonomik izolasyonu ve yetersiz altyapısı, bu noktadan yakın zamana kadar, Türkiye'nin Türkmenistan ve İran'dan ek boru hatlarına güzergah belirleme gücünü sınırladı. Yukarıda belirtildiği gibi, Türkiye şimdi bölgenin bir enerji merkezi haline gelmek için bilinçli çaba göstermektedir. Bu çalışmadaki en büyük başarılar Bakü-Ceyhan petrolü ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattı projeleri olmuştur. Türkiye, Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı gibi önemli enerji projelerini hayata geçirmiştir. Projeler Mart 2007'de başlatılmıştır ([www. socar.az](http://www.socar.az) ,2017). Türkiye, Trans-Anadolu Gaz Boru Hattı (TANAP) projesi ile doğal gazını ve petrolünü Avrupa pazarlarına taşımak için Azerbaycan ile birlikte çalışıyor. TANAP'ın, enerjinin kaynak bakımından zengin bölgelerden (Hazar Havzası ve Kafkasya) AB pazarına taşınması için “köprü” olma misyonunda kilit rol oynayacağı ümit edilmektedir (www.turkishpolicy.com, 2016). İran, Azerbaycan ve Türkmenistan gibi Hazar Havzası ülkelerinden (Katar ve Irak'tan muhtemel genişlemelerle) kaynağını alan Rusya topraklarını çevreleyen bu tür gaz ve petrol boru hatları, Rusya'nın Avrupa pazarı egemenliğini etkileyebileceği için Rusya için bir sorun oluşturmuştur. (www.pendientedemigracion.ucm.es,2016)

Mert Bilgin'e göre, Türkiye'nin Boru Hattı Politikaları ile yerel enerji sorunları arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Türkiye'nin enerji söylemi, şimdi çeşitli devletler ve kuruluşlarla olan etkileşimlerinin öncülüğünde “geriye dönük enerji stratejisi” olarak nitelendirilebilecek bir aşamaya geçti. Örneğin: (www.pendientedemigracion.ucm.es,2016)

- 1- ABD, Hazar Havzası'ndan BTC petrol ve BTE doğal gaz boru hatlarına yol açan petrol ve doğal gaz boru hatlarını teşvik etti.
- 2- AB, özellikle İtalya ve Yunanistan, Türkiye-Yunanistan-İtalya'dan gelen doğal gaz boru hatlarına ve Nabucco projesine yol açtı
- 3- Rusya, Mavi Akım ve Rusya Batı doğal gaz boru hatlarının yanı sıra Samsun-Ceyhan petrol boru hattını da desteklemektedir
- 4- Gürcistan ve Azerbaycan, Hazar Havzası'ndan Türkiye'ye gaz ve petrol geçişi sağlamak için Türkiye ile aktif olarak çalıştı.
- 5- İran, Tebriz-Erzurum-Ankara doğalgaz boru hattını ve Türkmen gazının İran üzerinden Türkiye'ye taşınmasını destekliyor
- 6- Irak, Kerkük-Yumurtalık boru hattına petrol pompalamakta ve Irak gazını Nabucco projesi içine dahil etme olasılığını değerlendirmekte
- 7- Suriye, Mısır ve Irak, Türkiye'ye ve muhtemelen Nabucco yoluyla Avrupa'ya bir Arap Gaz boru hattı eklenmesini destekliyor
- 8- Katar doğal gaz boru hattı fikri ile ilgileniyor ve Türkiye ile LNG ticaretini artırıyor
- 9- İsrail Ceyhan-Hayfa kaynaklı bir boru hattına ilgi duyuyor ”

Bunlar gibi enerjiyi Avrupa'ya bağlayan uluslararası boru hattı projeleri, Kafkaslar ile Orta Asya ve Batı arasında en iyi yakınlaşma yollarına izin vermektedir ve bölgedeki istikrar ve refah için büyük katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda, Türkiye, 21. Yüzyıl İpek Yolu'nu oluşturmak için bir Doğu-Batı Enerji Koridoru rolünü güçlendiren bu petrol ve doğal gazın taşınmasında önemli bir rol oynamaya çalışmaktadır. (www.mfa.gov.tr,2017)

4.8.1. Türk Modeli

Birçok analist, Türkiye'nin bölgeye ihraç edilebilecek bir yönetim modeli sunduğunu savunmuştur. Türkiye'nin yakın komşusu olan Hazar Denizi ve Orta Asya'nın biraz ötesinde ülkeler Sovyet modelinin çöküşünden bu yana geçen yirmi yılda tamamen sağlam bir ulusal egemenlik ve istikrar elde edememiş ülkelerdir. Türkiye'nin Hazar Denizi Devletleri ve Orta Asya ile etnik, dini, kültürel ve dilsel bağlantıları ile Türkiye'nin “kardeşçe komşuluk” politikasının öngördüğü gibi, bir miktar Türk işbirliğine dayalı bir iyileşme için birçok fırsat bulunmaktadır. (Denoon, 2015: 297) 1990'lı yıllarda Orta Asya ve Hazar Denizi'nde “Türk Modeli” ciddiye alınmamasına rağmen, Ortadoğu'da Arap Baharı'ndan bu yana daha fazla tartışma konusu olmuştur. Yine de bölgede proaktif bir Türk dış politikasına yönelik ciddi zorluklar devam etmektedir. (Denoon, 2015:297)

David Denoon, darbe girişiminin ve terörist saldırıların ardından Türkiye'deki mevcut gerilimler ve siyasi krizler nedeniyle, Batı ülkelerinin AB'nin ve ABD'nin Orta Asya ve Orta'daki arzu ettiği etkiyi kullanması için ülkeye güvenemeyeceğini savunmaktadır. Denoon, AB ve ABD'nin, Türkiye'yi, karşılıklı çıkarların birbirine karıştığı kendine güvenen ve eşit bir bölgesel ortak olarak görmesi gerektiğini söylemektedir. Bu işbirliği karşılıklı yarar ve her iki

tarafa da saygı çerçevesinde inşa edilmelidir. Bu nedenle Türkiye, Orta Doğu ve Türkiye Ülkelerinde Orta Asya ve Hazar Denizi'ndeki enerji ihracatçı ülkelerin istikrarı ve bölgesel güvenlik için değerli bir ortak olma potansiyeline sahiptir. (Denoon ,2015:297)

Türkiye'nin demokrasi ve insan haklarındaki eksiklikleri ve zayıflıkları böyle bir işbirliğini engellememelidir. Belki de bu tür gelişmeler Türkiye için önemli bir fırsat olacaktır. Demokrasiye ve insan haklarına saygı göstererek istikrarın sağlanmasının mümkün olduğu ve belki de gerçek ve sürekli bir istikrar için gerekli olanın bu olduğu anlaşılabacaktır. Çeşitli taraflar, çıkar grupları ve kamuoyunu oluşturanlar arasında kurulan işbirliğiyle, gündemdeki sorunlar yerel düzeyin ötesine geçebilir ve hatta çözülebilir hale gelebilir. Bu şekilde, tüm ülkelerdeki muhalif taraflar, varlıklarını koruyacak başka platformlar bulabilir ve diğer ülkelere giderek bölgesel ve dünya gerçeklikleriyle tanışabilirler. Türkiye'nin, Türkiye Cumhuriyetleri'deki demokratik ve anayasal örgütleri ilerletme ve yerleştirme girişimleri, hem Türkiye hem de bölge için ve dolayısıyla dünya barışı için faydalı olacaktır. (Yalcinkaya, 1998:293)

4.8.3. Türkiye Enerji Stratejisi

Eski Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız, Aralık 2014'te yaptığı açıklamada, Türkiye'nin enerji alanındaki rüzgar, güneş, hidroelektrik ve biyokütle kaynaklarının payını arttırmayı hedefleyen beş yıllık bir plan olan yeni bir “Stratejik Plan” ilan etti. Türkiye, 2030 yılına kadar elektrik ihtiyacının yaklaşık % 50'sini yenilenebilir kaynaklardan karşılamak amacıyla dünyanın en büyük güneş enerjisi merkezini kurmayı planladı. (www.dunya.com, 2016)

Stratejik Planın ana destekleyici unsurları arz ve talep güvenliğini sağlamak, hammadde güvenliğini sağlamak, enerji kaynaklarını çeşitlendirmek, doğal gaz depolama kapasitesini arttırmak ve mevcut yenilenebilir enerjinin payını arttırmaktır. Ayrıca, plan enerjiyi verimli kullanmaya, çevre dostu enerji politikalarına, ulusal teknoloji ve bilimsel araştırmanın ilerlemesine ve hem bölgesel hem de dünya enerji piyasasında aktif bir rol oynamaya daha fazla dikkat çekmektedir. (Www.enerji.gov.t 2017). Türkiye 2015 yılında elektrik üretmek için yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarına büyük önem vermiştir. Öte yandan, doğal gaz tüketiminin arttığı ve evlerde ve sanayilerde doğal gaz kullanımının, elektrik üretmek için doğal gaz kullanımından daha faydalı olduğu ortaya çıkmıştır. (www. setav.org, 2016:9-10)

AB açısından bakıldığında, enerji tedariki açısından Türkiye, Ukrayna'dan daha güvenilir bir transit ülke olacaktır. Bununla birlikte, Türkiye, bu rolü doğal gaz depolama tesisleri, tanklar ve rafineriler açısından yerine getirebilmesi için daha yüksek seviyelerde yatırım gerektirmektedir. (www.foreignpolicy.com ,2017)

4.8.3.1. Türk İnşaat Firmaları

Bölgedeki Türk ticari çıkarları, Çin'in gazının çoğunu ithal ettiği Türkmenistan'da en belirgindir. Türkiye, normalde çok az sayıda yabancı şirketin kendi sınırları içinde yatırım yapmasına ve faaliyet göstermesine izin veren Türkmenistan'da ayrıcalıklı muameleye sahiptir. Türkiye bu kuralın bir istisnasıdır ve Türk yetkililere göre, ülkede 600'den fazla Türk şirketi kayıtlı. Türk inşaat şirketleri, Türkmenistan'daki birçok mega projede önemli bir rol oynamaktadır; Polimeks, Türkmenistan'ın iki büyük projesi, yeni 2 milyar dolarlık Aşkabat Havaalanı ve 3,5 milyar dolar değerinde olduğu tahmin edilen bir spor kompleksi ile ilgili temaslarda bulunmaktadır. (www.thediplomat.com ,2016)

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Türkiye tüm Orta Asya devletlerinin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke oldu. Türkiye, bölgedeki resmi ve diplomatik borsaların sayısını artırarak, potansiyel ticari anlaşmaları ilan ederek, serbest sermaye akışını teşvik ederek ve bölgedeki bir yatırım kültürünü teşvik ederek, ekonomik ve ticari ilişkilerin genel olarak derinleşmesini sağlayarak ilişkilerini şekillendirmeye ve genişletmeye çalıştı. (Wheeler, 2013: 3) 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi iktidara geldikten sonra Orta Asya'dan gelen öğrencilere birtakım burslar sunuldu ve Türkiye'de eğitim alındı, Türkiye uydu TV kanalları bölgeye yayına girdi ve Türk Hava Yolları tarafından daha sık uçuşlar yapıldı. (Wheeler, 2013: 3) Ankara'nın Türk milletleriyle olan ilişkileri sürekli bir odak noktası olmaya devam etti ve son 20 yılda kazanılan karşılıklı faydalar küresel öneme sahipti. (www.tika.gov.tr, 2017)

Abdullah Gül'ün 2007-2014 arasındaki başkanlığı süresince, Türkiye'nin Orta Asya ülkeleriyle ilişkileri özellikle olumlu bir aşamaya girdi. Farkhad Alimukhamedov göre “Orta Asya'yı kendi dış politika gündeminin bir önceliği haline getiren AK Parti politikası 2007'de Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından yeni bir ivme kazandı. (Alimukhamedov,2016:3) Dışişleri Bakanlığı'na göre, bu tarihten bu yana Orta Asya'ya yönelik Türk Dış Politikası aşağıdaki beş bileşenden oluşmaktadır:

- “Enerji, ekonomi, ticaret, kültür, toplum, politika vb. Alanlarda ikili ve çok taraflı işbirliğinin başlatılması.

- Bölgesel çatışmalara barışçıl bir çözüm bulmada yardımcı olmak.
- Enerji terminali olarak hizmet vermek.
- Ülkelere devlet kurma süreçlerinde yardımcı olmak.
- Ülkeleri, bölgenin ötesinde yakın ilişkiler geliştirmede desteklemek.”

1990'lar boyunca, Türkiye, Orta Asya ve Hazar Denizi'ndeki bölgesel güvenlikte BTC boru hattı sayesinde önemli bir rol oynamıştır. Küreselleşen bir dünyada, sürekli artan enerji talepleri yalnızca ekonomik değil aynı zamanda tüm ulusların stratejik politikalarını da şekillendirmektedir. Bunu akılda tutarak, Türkiye Cumhuriyeti Hazar Havzası'nın zengin hidrokarbon rezervlerini Batı pazarlarına taşımak için ekonomik, güvenli ve çevreye duyarlı ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi konusundaki çabalarına odaklanmıştır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi bu çabaların sonuçlarından sadece bir tanesidir. HPBH Projesi kapsamında BTC, bölgede üretilen Azerbaycan petrolünü Ceyhan'a taşımayı ve Bakü'den başlayıp Ceyhan'da biten tankerlerle dünya pazarlarına taşımayı hedeflemektedir (www.btc.com.tr ,2017)

Bu kritik proje, petrolü uluslararası pazara ihraç etmek için kullanılacak güvenli bir taşıma sistemi kurmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, proje hem ekonomik açıdan uygun hem de çevresel açıdan sürdürülebilir bir ulaşım sistemi kuracaktır. Doğu-Batı Enerji Koridorunun en kritik ayağı olan BTC HPBH ile hem Türkiye'nin jeopolitik önemi hem de Azerbaycan ile Gürcistan'ın siyasi ve ekonomik istikrarı sağlanacaktır. Proje, Azerbaycan'ın dünyanın en iyi üreticileri arasında olmasını ve Gürcistan'ın önemli bir geçiş ülkesi olmasını sağlamaktadır. Güzergah, Doğu ve Batı arasında bir enerji köprüsü oluşturacak ve her şeyden daha önemlisi, ham petrol ve doğal gazı bölgedeki ülkelerden dünya pazarlarına taşıyacaktır (www.btc.com.tr ,2017)

Mustafa Aydın, Türkiye'nin Orta Asya'ya ve Hazar Devletlerine yönelik başarısının açıkça sınırlandırıldığını savunmaktadır (Aydın, 2004: 10) Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, radikal İslam'ın ardında oluşan iktidar boşluğuna muhtemel genişlemesiyle ilgili korkular uyanmıştır, ancak Türkiye'nin laik siyasi sistemi liberal ekonomi ile birlikte çalışacak bir model sağlamıştır. Türkiye, mütevazı ekonomik ve endüstriyel kaynaklarıyla, Orta Asya ve Hazar bölgesini etkileme konusundaki fiili kabiliyetiyle sınırlıdır, ancak Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde milliyetçi liderliğin güçlendirilmesi, uzun vadede Türkiye'ye fayda sağlayacaktır. Birkaç gerilemeye rağmen, bölgedeki yeni bağımsız Türk cumhuriyetlerinin ortaya çıkması, Türkiye'nin bölgesel rolünde bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Türkiye, daha önce önemsiz bir etkisinin olduğu bir bölgedeki kilit oyuncularından biri haline gelmiştir. Alınan

ders, Orta Asya ve Kafkasya’da aşırı agresif bir dış politika uygulamaktan ziyade işbirliği yoluyla başarıya ulaşılabileceği yönündedir. (Aydin, 2004:10)

Bununla birlikte Brenda Shaffer, Hazar enerji diplomasisinin ikinci safhasında Türkiye'nin bölgesel devletler tarafından ABD ile senkronize çalışan bir aktörden daha fazlası olarak görülmemesi gerektiğine inanmaktadır Bu görüş, Bakü ve Tiflis’in Hazar’da Ankara’yla stratejik işbirliği yapma isteği ile uyuşmaktadır. Türkiye’de ayrıca altyapı sorunu vardır ve yerel boru hatları ilave gaz aktarma kapasitesine sahip olmayabilir. Bu sistemleri güçlendirmek için gereken yatırımlar, Türkiye genelinde yeni enerji projelerinin gerçekleştirilmesinde ilave bir zorluk teşkil etmektedir. (Shaffer, 2010:7212-7214)

4.9. Hindistan

Hindistan'ın son on yıldaki hızlı gelişimi, nüfus artışı ve artan yaşam standartları ile birlikte, ülkenin şu anda ABD, Çin ve Japonya'dan sonra dünyanın dördüncü en büyük enerji tüketicisi olduğu anlamına gelmektedir. Yıllık% 8'lik ekonomik büyümesini sürdürmek için ülke çok fazla enerjiye ihtiyaç duymaktadır. Bazı çalışmalara göre, Hindistan’daki araç sayısı 2030’da 200 milyona ulaşacaktır. Ülkenin petrol ithalatına bağımlı olmasının yanı sıra, 2030’a kadar bu rakam yüzde 65 - 90 arasında olacaktır. Hindistan’ın ekonomisi 2004 ve 2014 yılları arasında yıllık ortalama% 11 oranında büyümüştür ve 2008 küresel mali krizinin ardından nispeten dirençli olduğunu kanıtlamıştır. (www.eia.gov, 2017)

4.9.1. Hindistan’ın Enerji Stratejisi

1997 yılında, Hindistan Parlamentosu Enerji Komitesi, “enerji sektöründeki en önemli sorunların uzun vadeli bir politikanın eksikliği olduğunu, bunun da enerji tedarikinde ve kullanımında verimsizliklere neden olduğunu” ilan etti. Bu konuda 1999 yılında “Vizyon Hidrokarbonları 2025” adlı bir belgenin hazırlanması ile başladı. (Ebinger, 2016: 19-43) Bu belge, ilgili detaylar üzerinde anlaşmaya varıldıktan sonra resmi olarak Şubat 2000’de yayımlandı. 2025 yılında beklenen petrol ve doğal gaz arz ve talebinin yanı sıra, enerji kaynaklarının kombinasyonu, enerji tasarrufu, çevre kirliliği, teknolojik gelişmeler, boru hatlarının güvenliği ve diyalog yollarının döşenmesi de dahil olmak üzere enerji güvenliği ile ilgili önemli konular bölgesel ve küresel işbirliği kararı alındı. Bu belgeye göre Hindistan'ın enerji stratejisinin en önemli ayağı şu şekilde ifade edilebilir: (Ebinger, 2016:19-43)

- “Yurtiçi petrol ve gaz şirketlerinin küresel pazara girmeye teşvik edilmesi.
- Özel sektör katılımını kolaylaştırmak için hem yukarı hem de aşağı yönde petrol endüstrisinin serbestleştirilmesi.
- Eleme mekanizmasından geçerek petrolün ve doğal gaz fiyatlarının rasyonelleşmesi.
- İletim ve dağıtım yapıları dahil olmak üzere elektrik sektörünün, elektrik üretimine yönelik reformu ve yabancı özel sektörün elektrik üretimine katılımı.
- Transit vergilerin ortadan kaldırılması yoluyla elektrik, kömür, doğal gaz, petrol ve LNG fiyatlarının rasyonelleştirilmesi ve WTO kurallarına uyulması.
- Madencilik fiyatlarına ve dağıtımına özel sektör katılımını çekerek kömür sektörünün reformu.
- Enerji karışımının çeşitlendirilmesi ve enerji üretimi endüstrisinde ve diğer endüstriyel ürünlerde doğal gaz kullanımının artması.
- Altı yeni nükleer reaktör inşa ederek nükleer enerji üretimine daha fazla vurgu yapılması.
- Rüzgar, güneş ve biyo gaz enerjisi gibi yeni teknolojilerin geliştirilmesinde politik ve finansal yardım.”

4.9.2. Orta Asya’ya Bağlan Politikası

Raja Mohan, Hindistan'ın büyük stratejisinin giderek genişleyen üç çevreye bağlı olduğuna inanmaktadır. Bu merkezlerin ilki yakın çevredir. İkincisi, Hindistan'ın bölgedeki diğer büyük güçlerle denge kurmak ve onların çıkarlarını baltalamasını önlemekle ilgilendiği bir bölge olan Asya ve Hint Okyanusu'na uzanan “güçlendirilmiş çevre” üzerine odaklanmaktadır. Üçüncüsü ise Hindistan'ın kilit bir oyuncu olarak yerini almayı hedeflediği tüm küresel aşamayı kapsamaktadır. (www.foreignaffairs.com ,2016)

Hintli dış politika yapımcılar ve analistler, Hazar Denizi ve Orta Asya bölgesinin yalnızca enerji kaynakları, ticaret ve ekonomik fırsatlar için değil, aynı zamanda jeopolitik güvenlik ve asırlık kültürel bağlantılarının korunması için de önemli olduğuna inanmaktadır. Bununla birlikte, ekonomik, politik ve enerji işbirliğinin gelişmesi, bölgedeki Hindistan'ın “genişletilmiş komşuluk” politikasının temel direkleri olmuştur. (Denoon, 2015:262-263) Hem kısa vadeli hem de uzun vadeli hedefleri göz önünde bulunduran Hint dış politika yapımcıları, “Orta Asya Politikasına Bağlan” adlı yeni bir stratejiye imza atmışlardır. Stratejik ortaklıklar ve anlaşmalar da dahil olmak üzere daha güçlü siyasi ve ekonomik ilişkiler öngörülmüştür. Hindistan Dışişleri Devlet Bakanı E. Ahmadi'nin Haziran 2012'de Bişkek'teki ilk Hindistan-Orta Asya Diyalogu'nda belirtildiği gibi, Hindistan yeni Orta Asya Politikasına Bağlan stratejisi şunları içermektedir:

- “Üst düzey ziyaretler yoluyla güçlü siyasi ilişkiler kurmaya devam etmek.
- Bölge ile siyasi ilişkilerin daha da güçlendirilmesi.
- Stratejik ve güvenlik işbirliğinin güçlendirilmesi (askeri eğitim, ortak araştırma, terörle mücadele, Afganistan'a yakın danışmanlık).

- Çok taraflı anlaşmalar kurmak (SCO, Avrasya Gümrük Birliği).
- Tıp alanında işbirliğinin güçlendirilmesi.
- Bişkek'te yeni bir Orta Asya Üniversitesi kurmak.
- Merkezi Hindistan olan bir Orta Asya e-ağı kurma.
- İnşaat, demir çelik gibi sektörlerde özel ortaklıkların güçlendirilmesi.
- Uluslararası Kuzey Güney Ticaret Koridorunun Yeniden Etkinleştirilmesi.
- Bankacılık sektöründe işbirliğinin güçlendirilmesi.
- Hava bağlantısını iyileştirme.
- Akademik alanda düzenli değişimler ve sivil toplumu teşvik etmek.” (Denoon, 2015:262-263)

Richard Wallace, Orta Asya Politikasına Bağlan stratejisi geliştirerek Hindistan'ın Hazar Denizi ve Orta Asya'ya ulaşabileceğini ancak bunun akıllı diplomasi ile birleştirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Enerji talebindeki hızlı büyüme, artan sayıda ulusal elektrik kesintisi ve yeterince gelişmiş olmayan enerji altyapısı, Hindistan'ın diplomatik çevrelerinde enerji çeşitlendirmesi etrafında birleşen noktalar olarak kabul edilmektedir. Hazar ve Orta Asya, geniş enerji kaynakları ve uranyum rezervleriyle, Hindistan'ın Orta Doğu'ya olan enerji bağımlılığını azaltmanın anahtarını elinde bulundurmaktadır. (www. thediplomat.com, 2016)

İran ve Rusya ile birlikte Hindistan, Çin'in Bir Kuşak, Bir Yol Girişimi'nde de önemli bir rol oynamakta ve bu nedenle Çin'in giderek artan dışa dönük hırslarını ilgi ile takip etmektedir. Bu ülkeler tarafından önerilen “Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru (INSTC)”, Hindistan'ın Hazar Havzası ve Orta Asya'da faydaları sağlamasına yardımcı olabilir. INSTC'nin ülke için üç büyük avantajı vardır: Birincisi, INSTC, malların Hindistan'dan Avrasya'ya ve diğer bölgelere taşınması maliyetini önemli ölçüde azaltacaktır, çünkü bu rota mevcut olanlardan daha kısadır; ikincisi, Hindistan'ın Kazakistan, Belarus, Kırgızistan ve Rusya'dan oluşan Avrasya Ekonomik Birliği ile geniş bir ekonomik şirket anlaşması müzakere etmesi beklenmektedir. Bu anlaşma, Hindistan'ın bu bölgedeki ticaret, ekonomi ve yatırım fırsatlarını genişletmesine yardımcı olacak, çünkü bu pazara INTSC yoluyla erişmek daha kolay olacak ve Hindistan'ın ticaretinin rekabet edebilirliğini artıracaktır; Üçüncüsü, Hindistan şu anda dünyanın dördüncü en büyük enerji tüketicisi ve iştahı gün geçtikçe artmaktadır. (www. thediplomat.com, 2016)

4.10. Jeo-Ekonomi

Jeo-ekonomi, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dikkate alınan ve uluslararası ilişkilerin ekonomik boyutunun önemi olan bir kavramdır. Bu kavram, küreselleşme çağının evrimi ile doğrudan ilişkilidir. Coğrafya ve ekonominin uluslararası ilişkilerin uluslararası eğilimlerindeki etkilerini ortaya çıkarmaktadır. Jeoekonominin amacı, zenginliği artırmak, ulusal çıkarlar sağlamak, jeopolitik avantajlardan yararlanmak ve coğrafya bağlamında diğer aktörlerin iletişim ve ekonomik açıdan yararlanmak için ekonomik ifadeleri kullanmaktır. Jeoekonominin temel amacı, şu ifadeleri kullanarak güç elde etmek, korumak ve üretmektir: ekonomik büyüme, refah artışı, faydalı jeopolitik sonuçlar ve coğrafya bağlamında ulusal çıkarları kazanmak ve arttırmak için diğer hükümetlerin ekonomik önlemlerinden yararlanmaktır. Bu şekilde, jeo-evren, hedeflerine ulaşmak ve kendi değişkenlerini elde etmek için yumuşak ve sert bir güç üretir. Başarılı bir ekonomik modelin sadece sert güç için askeri kaynaklar yaratması değil, aynı zamanda modellerini taklit etmesi için başkalarını da etkileyebileceği anlamındadır. Soğuk Savaşın sonunda Avrupa Birliği'nin yumuşak gücü ve bugün Çin'in yumuşak gücü ekonomik modellerinin başarısı ile iyileşmiştir. Başarılı bir büyük ekonomi sadece sert güç kaynakları üretmekle kalmaz aynı zamanda yumuşak güç de çeker. Tabii ki, tüm hükümetler jeo-ekonomik güç kazanmada eşit kapasiteler oluşturamaz ve tüm hükümetler de bu formu kullanmayacak güce sahiptir. Aslında, jeo-mekanik araçlardan yararlanan devletlerin olasılığını belirleyen ve dayatan yapısal özellikler ve özel jeo-ekonomik yetenekler vardır. (Blackwill. Robert, 2016:77)

4.10.1. Enerji Güvenliği ve Jeo-Ekonomi

Enerji güvenliği kavramının karmaşıklığı, enerjinin jeopolitik ve jeoekonomi arasında bir yerde olmasından kaynaklanmaktadır ve buna bağlı olarak, uluslararası sistemin aktörlerinin her biri, güvenlik amaçlarından yararlanmak, uygun amaç ve önceliklere sahip olmak ve uygun stratejileri tanımlamak ve ulusal çıkarlarıyla ilgili olarak enerji güvenliğini güvence altına almak istemektedir. Bu nedenle, enerji güvenliği, tek taraflı bir konu değil, belirli bir devlet ve bölgeyle sınırlı değildir. Hükümetler, uluslararası kuruluşlar ve diğer devlet dışı aktörler arasındaki daha geniş bir ilişki modelinin parçasıdır. Bu nedenle, enerji güvenliği kavramı, tüm aktörlerin çıkarlarıyla ilgilidir ve bütün araya giren faktörlerin yaklaşımını yansıtır. Örneğin, büyük enerji tüketicilerinin çıkarlarını yansıtan Avrupa Komisyonu açısından, enerji güvenliği “tedarik güvenliği” ile eşdeğerdir. Güvenlik uygun ekonomik performans, sınırsız

fiziksel erişim, uygun fiyatlar ve çevresel hususlar yoluyla sağlanmalıdır. Komisyonun görüşüne göre arz güvenliği, kendi kendine yeterliliği en üst düzeye çıkarmak ve bağımlılığı en aza indirmek için yollar bulmak anlamına gelmez; aksine, bağımlılıkla ilişkili riskleri azaltmayı amaçlamaktadır. (Sovacool, 2010:38)

Bu devletlerin gelirlerindeki düşüş, politik ve sosyal huzursuzluğa teşvik edici bir durum olarak görülebilir, çünkü bu ülkelerin çoğunda yakıt, eğitim ve sağlık gibi emtialar ve hizmetler, hükümet tarafından desteklenir ve insanların hükümete karşı ayaklanmasını önlemek için bir güvence olarak kullanılır. Örneğin, 2011'in Arap Baharında, Basra Körfezi'ndeki bazı Arap hükümetleri, ülkelerdeki sosyal huzursuzluğun yayılmasını önlemek için artan sosyal bütçelere başvurdular. Veya Bahreyn, örneğin, kaosu önlemek ve bastırmak için aile başına yaklaşık 3,000 dolar ödemiştir. (Taheri, Rostamaghai, 2016:176)

Petrol fiyatlarının 20. yüzyılın sonlarındaki dalgalanması, küresel petrol piyasasında ve dolayısıyla küresel ekonomide büyük bir aksamaya neden oldu, çünkü büyük petrol üreticilerinin diğer gruplardan daha fazla zorlanmasına neden oldu, çünkü ham petrol fiyat endeksi her zaman değişiklikler olmaktaydı. Bu dalgalanmalar, yalnızca kısa vadeli pazar satışlarını etkilememekte, aynı endeks tarafından oluşturulan uzun vadeli satış gelirini etkilemekteydi ve üreticilerin gelirleri değişken yapmıştı. Finansal piyasalarda oynaklığın kritik rolü göz önüne alındığında, son yıllarda piyasa oynaklığının analiz edilmesine dikkat edilmiştir. Petrol gelirlerinin GSYH içindeki büyük payı ve petrol ihraç eden ülkelerin gelirleri ve özellikle de ham petrol satışı yoluyla ülkenin para birimini sağlamadaki rolü ve ABD para politikasının küresel ham petrol fiyatlarındaki dalgalanmalara etkisi önemlidir. (Razavi, 2016:184)

Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi'nin 12 üyesinden biri olan Carolyn Barnett, "Enerjinin Yeni Devrimi ve Körfez'in Arap Ülkeleri" başlıklı bir makalede: ABD petrol ithalatının düşük olması nedeniyle Körfez ülkelerinin Amerika Birleşik Devletleri'nin enerji ithalat pazarındaki pozisyonları da azaldığını belirtmiştir. Bu Amerika Birleşik Devletleri'ne enerji konusunda daha fazla özerklik verecek ve Mısır, Suriye ve İran'daki gelişmelere yönelik dış politikasını farklı şekillerde sürdürecektir. "Barnett'e göre, enerji devrimi bir kamuoyu fikrinde dönüşümü ve bir de engel yarattı. Irak ve Afganistan'daki gelişmelerden sonra Körfez ülkelerine askeri destek sağlama geleneksel rolüyle ilgili olarak: "Amerika Birleşik

Devletleri'nin savunmadan eleştirel bir savunma süreci destekleyicisine geçişini göreceğiz." (Barnett, 2014:3)

Finansal piyasalar ile emtia borsaları arasındaki likidite akışındaki değişim, ABD politika faiz oranlarındaki değişmeden etkilenmektedir. ABD para biriminin emtia borsalarındaki ve küresel finansal piyasalardaki nakit akışı üzerinde doğrudan bir etkisi vardır. ABD para politikasındaki değişim, finansal piyasalara yatırım fırsatlarını değiştirecek ve finansal piyasalardan emtia borsalarına likidite, tarımsal emtialar, tahviller, para piyasası, piyasa dışı sermaye piyasaları dahil olmak üzere uluslararası emtia fiyatlarını etkileyecektir. Çalışmalar, ABD para politikasının, petrol ürünleri, tarım ve benzeri birçok emtia için fiyat oluşumunda önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Finansal piyasalar ile petrol piyasası arasındaki faiz oranları arasındaki ilişki ile ilgili olarak, kısa vadede ham petrolün fiyatı uzun vadeli yoldan sapacaktır. (Razavi, 2016:185)

Ayrıca, piyasadaki ham petrol talebinde artışa yol açabilecek endüstriyel faaliyetlerin gelişmesi sermaye piyasası endeksinde olumlu bir değişime yol açacaktır. Petrol gelirlerinin yüksek payı ve ülkenin bütçe ve ekonomik istikrarındaki dalgalanması göz önüne alındığında, ülkedeki etkili ve uygun maliyetli petrol fiyatlarını etkileyen faktörleri belirleyen ve öngören modelleme çalışmalarına daha fazla destek verilmesi önerilmektedir. (Razavi, 2016:185-202)

Uluslararası enerji pazarındaki rekabet ile ilgili olarak, büyük bir petrol ve gaz oyuncularını İran'dan uzaklaştırmak ve tüm petrol ve gazını piyasadan çıkarmak tüm dünyadaki aktörlerin çıkarımadır. Böylece tüm üreticiler rahat olacaklardır. İran piyasadan çıkarmak için bir seçenektir. Çünkü İran, Irak ve Kazakistan gibi ülkeler petrol ve gaz üretip arz edecek kapasiteye sahiptirler. Bay Zanganeh, dört yıl boyunca petrol üretiminin 5.7 milyon varile ulaşacağını ve İran'ın gaz üretiminin keskin bir şekilde arttığını söylemiştir. Bu nedenle, İran, petrol ve gaz arzının artmasını beklediğimiz pazar oyuncularından biridir. Şimdi, eğer İran bu oyunda şirketler ve diğer ülkelerden kâr etmiyorsa, İran'ın oyunda kalması için kesinlikle bir teşvik edici neden yoktur. İran'ın pazarını başkalarına cazip hale getirmek istediği şeylerden biri de IPC'lerdi, ancak bu konunun başlangıçta önerildiği gibi uygulanmadığını görülmektedir. Bu nedenle, dünya ekonomisi ve ticareti ile dünyadaki diğer ülke ve şirketlerin çıkar konusunda birleşmesi İran için büyük bir engelleyicidir. Bu yalnızca üretici ülkeler için değil, ABD'ye yatırım yapan birçok yatırımcı ülke için de zararlı olacaktır. Dolayısıyla bu durum İran'ın çıkarına değil ve değişmesi gerekmektedir. (energydiplomacy, 2018)

4.11. Hazar Denizi ve Orta Asya'da Büyük Oyun

Hazar ve Orta Asya'nın küresel güçlerin çıkarlarına hizmet eden diplomasinin önde gelen aktörü olmasının üç nedeni var. (Kubicek, 2013; 172) Bunlardan ilki bölgenin ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana, zayıf yatırım yapılan bölgeler olan bu yeni bağımsız aktörler, kaynaklarının potansiyelinden yararlanmak için umutsuzca yeni teknoloji ve sermaye aratmaktadırlar. İkincisi, karadaki Hazar Denizi ülkeleri petrol ve doğal gazları dünya pazarlarına aktarmak için Rusya'nın altyapısına dayanmakta ve bu da onları Rusya'nın etki alanına bağlamaktadır. Üçüncüsü, bu uluslar askeri olarak zayıftır ve meşruiyet, düşük ekonomik çıktı ve sivil bölünme sorunlarından mustarıdır. (Kubicek , 2013;172)

Brezinski, "ABD'nin Çin'in yükselişini durduramayacağı, Çin'le ittifak kurması ve birlikte dünyaya hükmetmesi gerektiği" fikrini dile getirmiştir. Bu teklif somut bir politikaya dönüştürülecekse, bunun bölgeye nasıl yansıtacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda ABD ve Çin'in Orta Doğu'yu Rusya'ya bırakmayacağı kesindir. Öte yandan, böyle bir durumda, bölgeyle olan tarihsel bağlarını kullanarak Rusya, bölgedeki ülkeleri sağlam askeri ve ekonomik oluşumlarla ilişkilendirmek istemektedir. Bu amaçla, çeşitli ittifaklar kurmaktadır. (Nohayeva, 2013:303)

Transit petrol ve doğalgaz için en iyi rotayı bulmak, Hazar bölgesi ülkelerinin düşünmesi gereken ana kaygılardan biri olmuştur. Kazakistan ve Türkmenistan için, potansiyel ihracat yolları dört coğrafi yönde de yatmaktadır:

- (1) Kuzeydeki eski Sovyet boru hattı ağı üzerinden Rusya ya da yeni yapılan boru hatları üzerinden,
- (2) doğuya doğru Çin'e,
- (3) güneye İran'a veya Afganistan üzerinden Pakistan ve Hindistan'a, veya
- (4) batıya, inşa edilecek olan Hazar-ötesi boru hattı boyunca Güney Kafkasya'ya ve AB ve dünya pazarlarına. (Heinrich, .Pleines,2015:110).

Azerbaycan kuzey ve batı yönünde daha acil seçeneklere sahiptir, ancak Hazar Denizi'nin batı sahilindeki coğrafi konumu nedeniyle, güney seçeneği fizibilitenin ötesinde Çin ile birlikte İran ile sınırlıdır. (Pleines, 2015: 110) Yaptırımların tamamen kaldırılmasından sonra İran, Hazar ülkelerinin petrol ve doğal gazlarını dünya pazarına aktarmak isteyebilecekleri bir yer olacaktır. Rusya'nın Orta Doğu'ya yönelik güvenlik, ekonomi ve enerji politikalarına ek olarak kültür ve kimlik alanlarındaki politikaları, Rusya'nın Orta Asya'daki ülkelerdeki güçlenmesini sağlamıştır. Rusya, bu ülkelerdeki etnik Rus topluluklarının dil ve kültürünün, ulus oluşturma

sürecinde olan topluluklarla aynı şekilde sunulmasını sağlamak için önemli kampanyalar yapmıştır. Eskiden, Rus dili cumhuriyetlerin çoğunda özel bir statüye sahip değildi, ancak daha sonra Orta Asya cumhuriyetlerinin çoğunda resmi dil olarak kabul edilmiştir ve bu, Rusya'nın hegemonyasını güçlendirmesi için önemli bir gelişme olmuştur. (Demirtepe.Ozkan 2008: 9)

Onur Cobanlı, ABD'nin Hazar Denizi çevresinde bir denizaşırı boru hattı sisteminin geliştirilmesini teşvik ederek 1990'ların ikinci yarısında boru hattı oyununa başladığını öne sürmektedir. (Çobanlı, 2014: 349) Orta Asya ve Hazar Denizi bölgesi ülkelerinin yoğun üretim kapasiteleri nedeniyle, aralarında stratejik bir rekabet olmamasına rağmen, Çin ile Batı arasındaki etkileşimi teşvik etmek için doğal bir neden yoktur. Türkmenistan-Çin doğal gaz boru hattının batıya uzanan boru hattı üzerinde stratejik bir etkisi yoktur. (Cobanlı, 2014:349) ABD'nin bölgede kendi politik ve enerji hedefi vardır. ABD Avrasya Enerji Elçisi Büyükelçi Richard Morningstar, Ocak 2010'daki Amerikan İlerleme Merkezi'nde yaptığı konuşmada, özellikle üçünü ortaya koymuştur: “yeni petrol ve doğal gaz yataklarının geliştirilmesine yardım etmek; AB enerji kaynaklarını çeşitlendirerek Avrupa enerji güvenliğini desteklemek; ve hidrokarbon ihracatı için pazarları genişleterek Kafkasya ve Orta Asya ekonomik kalkınmasını teşvik etmektir.” Aynı konuşmada Morningstar, ve Nabucco boru hattı ve TAP tarafından özel olarak sağlanan olanaklardan bahsederek Güney Koridoru fikrini, doğal gazı Avrupa'ya taşıma aracı olarak övmüştür. (www.harvard.edu ,2016)

Bu arada, Hindistan'ın bölgeye dahil olması, Alexander Cooley gibi bazıları tarafından değerlendirilmiştir. Ülkenin “Kuzey Stratejisi”ndeki diplomatik başarısı, Hindistan Medyası'nın milliyetçiliği tarafından büyük ölçüde çarpıtılmıştır. Bununla birlikte, Hindistan'ın Orta Asya'daki başka bir aktörü temsil etme kabiliyeti bölgede olumsuz etki yaratabilir. Hiç şüphe yok ki, Hindistan ve Pakistan'ın dahil edilmesi, Çin-Rusya ilişkilerinin ötesindedir. (www. thediplomat.com, 2016) Hindistan'ın Hazar Denizi ülkeleri ve Orta Asya ülkeleriyle ilişkisi stratejik bir ortaklık olarak tanımlanabilir ve Hindistan bölgede önemli bir rol oynadığından emin olmak istemektedir.

Çin'in Orta Asya'daki artan yatırımları, daha fazla Hint katılımı için ana itici gücü sağlamıştır. Birçok bölgesel devlet, ticari ticareti ve siyasi ilişkileri, Hint mallarının Avrupa'ya ve Bağımsız Devletler Topluluğu'na geçiş koridoru olma fırsatı olarak gördükleri için Hindistan'la olan ticaret bağlarını genişletmekle ilgilenmektedir. (www. thediplomat.com, 2016) Bununla birlikte, Hindistan'ın Çin'in bölgedeki etkisi ile rekabet edebilecek konumda olması muhtemel

değildir, Karen Smith Stegen ve Julia Kuzsnir'in önerdiği gibi, Çin ve Hazar devletleri kendilerini yeni oyunun galipleri olarak ortaya çıkarmaya hazırdırlar. (Stegen, Kuzsnir ,2015:102)

2014 yılında ABD ve koalisyon birliğinin Afganistan'dan çekilmesiyle Orta Asya ve Hazar Denizi hükümetleri Güney'den muhtemel bir istikrarsızlık yayılmasına karşı hazırlanmaya başlamıştır. ABD ve Rusya, geri çekilme doğrultusunda bir dizi Orta Asya devletine askeri yardım önerdiler. Resmiyette bu yardım İslamcı eylemin olası dirilişine karşı savunma yeteneklerini güçlendirmek içindir ancak Rusya bölgedeki ABD'nin etkisini zayıflatmak için bu yardımı yapmak istemektedir. Rusya'nın, Afganistan'dan Rusya'ya uyuşturucu ve militanlığın akışını engelleme konusundaki meşru kaygılarının yanı sıra bölgede de bazı güvenlik çıkarları vardır. (www.thediplomat.com, 2016) ABD'nin bölgedeki askeri varlığı Hazar dinamiğinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu, bazı uzmanlara göre, birçokları tarafından göz ardı edildiğine inanılan Hazar'ın “Yeni Büyük Oyun”unun bir faktördür. (Stegen, Kuzsnir ,2015:102)

Doğrudan mali yardımın yanı sıra, Rusya, Sovyetler sonrası devletler arasında daha fazla işbirliğini kolaylaştırmak için çok sayıda bölgesel kuruluş oluşturmuştur. Bu kuruluşlardan biri, üye ülkeler arasında tek bir piyasayı tanıtmayı amaçlayan Avrasya Ekonomik Topluluğu'dur (EuraAsEC). EuraAsEC Rusya, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Beyaz Rusya'yı içermektedir. Ancak bazı uzmanlar, Rusya'nın EuraAsEC'in kurulmasındaki amacının, Çin'in etkisini önemli ölçüde azaltıp yerel siyasi rejimler için bölgesel güvenlik sağlayacak proaktif bir kurumsal çerçeve geliştirmek olduğunu düşünmektedir. Stegen ve Kuzsnir'e göre, Orta Asya devletlerinin kendileri bu tür kuruluşların bir parçası olmaya zorlanmaktadırlar; (Stegen, Kuzsnir ,2015:102)

“...Ayrıca kendilerini dış müdahaleden korumayı zor buluyorlar. Dış politikalarına ekonomik gelişme ve finansal yardım ihtiyacı hakimdir. Bu şartlardaki diplomasi, bir yan kuruluşun manevra görüşme marjını genişletebilirse başarılı olur. ... Multi-vectorism, bu devletlerin manevra kabiliyeti marjını genişletmek için kullandıkları “diplomasi”nin şeklidir..”. (Stegen, Kuzsnir ,2015:103)

1990'larda ABD, bölgedeki enerji diplomasisinde ve özellikle de BTC boru hattında kilit bir rol oynamıştır. (Www.aie.org.au, 2016) ABD, bölgedeki ana politikası olarak, hem AB hem de kendisinin enerji güvenliği çıkarlarını önemli ölçüde artırmak için birden fazla boru hattının desteklenmesine ilgi duymuştur. Projelerin aktif tanıtımı ve Hazar Denizi bölgesine olan diğer

potansiyel enerji transit rotaları bakımından Bill Clinton'ın yönetiminin, Obama yönetiminden, farklı olduğu görülmüştür. (www.aie.org.au ,2016)

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya, toplumunu ve ekonomisini yeniden düzenleme girişimleriyle derinden meşgul olmuştur. Ancak bu tutkusu, Kafkas ve Hazar bölgesindeki bölgesel istikrarsızlık, etnik çatışma ve jeopolitik rekabet nedeniyle sürekli olarak engellenmiştir. Rusya'nın tepkisi, bölgedeki güçlü bir aktöre dönüşmek ve özellikle Avrasya'da güçlü olmak olmuştur. Böylece, "Büyük Oyun" un ikinci bir fırsat doğmuştur. (Manning, Jaffe 1998; 127) Kısa süre sonra, 9/11 saldırılarını izleyen süreçte Afganistan'ın ABD dış politika gündeminde ortaya çıkmasıyla birlikte, bölge ABD tedarik ve lojistik merkezi için önemli bir nokta olmuştur. Bu dönemde Çin'in ekonomisindeki istikrarlı yükseliş, - Uygur Türk azınlığı ile sürekli gerginlik devam ederken - bölgenin kaynaklarını, coğrafi yakınlığını ve güvenlik işbirliği potansiyelini Pekin'in dikkatine getirmiştir. (www.foreignaffairs.com ,2017)

Mehmet Ögütçü, Çin'in 'Peaceful Rise' (Barışçıl Yükseliş) stratejisinin bu süreçte harikalar oluşturduğuna inanmaktadır. Barışçıl Yükseliş 2050 yılına kadar devam edecektir. Tartışmasız dünyanın küreselleşmeden yaralanan en büyük devleti olan Çin, bu politika kapsamında bölgede güçlenerek bir etki alanı geliştirmiştir, (www.yenisafak.com, 2017) Bu durum Xi Jinxing'in gelişmiş dünyadaki artan ekonomik milliyetçiliğe, korumacılığa ve protesto hareketlerine karşı aleni tutumu ile açıkça kanıtlandığı gibi, Çin politika belirleyicilerinde kaybedilmemiştir.

Çin'in Büyük Oyun'daki bir parçası olarak, Bir Kuşak Bir Yol stratejisi, sessizce üstlenilen ve ilerleyen muazzam bir girişimdir. Planın her yıl 80-90 milyar dolarlık devasa altyapı yatırımları gözlemcileri cezbetmektedir. Plan, Çin ile Avrupa arasında karasal bir bağlantı kurmaktır. (www.yenisafak.com, 2017) Çin için bir başka önemli adım Pakistan ekonomik koridoru. Gwadar Limanı, Arap Denizi'nin kalbinde derin bir su limanıdır. Buradaki, plan, Xinjiang'a ekonomik bir kemer genişletmektir. ABD'nin Pakistan'la ilişkilerinin soğumasına yol açan Hindistan politikasından faydalanan Çin, Pakistan'a güvenlik sözleriyle birlikte projeye 55 milyar dolarlık taahhüt vermiştir. (www.yenisafak.com ,2017)

Her durumda, Pasifik'teki ABD'nin üstünlüğünü değiştirmenin zor olduğu göz önüne alındığında Çin'in Orta Asya'ya yayılması, ekonomik yükselişe bağlı olarak doğaldır. Obama'nın Asya'ya yaptığı diplomatik kayma, Çin'in yükselişinin ülkeyi bölgesel istikrara

aykırı davranmaya ve bölgedeki ABD müttefiklerine karşı hareket etmeye teşvik edeceği endişesini yansıtmaktadır. Çin'in yükselişine dair bu algı, Asya'da artan ekonomik gücünü yansıtmaktadır. Dolayısıyla ABD'nin TPP'ye ilgisi vardır. Yeni İpek Yolu girişimi, Çin'in Asya'nın ekonomik nüfuzunu genişletme konusundaki ilgisini artırdığını gösteren bir örnek olmuştur. (Yazarın Büyükelçi Robert S.Ross ile röportajı, 2017)

Büyük finansal kaynaklar ve bölgedeki yatırımın artırılmasıyla ilgilenen bir hükümetin Çin'in açıklanmış ilgi alanlarının boşa çıkabileceğini söyleyen çok az şey vardır. Sonuçta, her iki taraf için potansiyel avantajlar vardır ve daha fazla işbirliğini mümkün kılmaktadır. Ayrıca potansiyel sorunlar zayıftır: Sınırlar belirlenmiş, bu nedenle bu ülkeler arasında egemenlik sorunları yoktur; ABD artık bölgede askeri bir oyuncu değildir; ve karşı karşıya gelecek Tayvanlı ya da Japon çıkarları yoktur. Aslında, stratejik açıdan tek endişe Rusya'dır, ancak Profesör Robert Sutter'a göre, Çin bölgesel çıkarları Rusya'yı kızdırmayacak şekilde dengelemek için oldukça mutludur. Mevcut durum Çin'in barışçıl genişleme stratejisinde büyüme için mümkün olan en iyi yöndür:

“Ve eğer Çin'in dünyadaki etkisini nasıl genişletmesi gerektiğine bakarsanız, Orta Asya en iyi bahis... sınır anlaşmazlıkları ve ABD'nin Tayvan'daki endişeleri gibi diğer engeller olmasaydı, dünyanın diğer yerlerinde de yapacakları şey buydu. Fakat bunu Çin'in diğer bölgelerinin çevresi boyunca yapamazlar. Ancak, Orta Asya'da hareket edebilirler, bu yüzden onlar için kolay ve faydalıdır.” (Yazarın Profesör Robert Sutter ile röportajı, 2017)

Hem büyük petrol şirketleri hem de yüksek enerji talebine sahip güçlü devletler her zaman yeni enerji kaynakları arayacaktır. Bununla birlikte, Hazar ve Orta Asya'yı ilgi odağı yapan üç birbirine bağlı sebep vardır (Kubicek, 2013: 173) Bu nedenlerin ilki, Sovyetler Birliği bölgesinin çöküşünden bu yana, yeni bağımsız devletlerin kötü bir şekilde yatırım yaptığı yönündedir. Bölgeler, kaynaklarının potansiyelinden yararlanmak için umutsuzca yeni teknoloji ve sermaye aramışlardır. İkincisi, karadaki Hazar Denizi ülkeleri, petrol ve doğal gazları dünya pazarlarına aktarmak için komşu devletlerin altyapılarına bağlıdır. Son olarak, yeni uluslar askeri olarak zayıftı ve meşruiyet, zayıf ekonomik çıktı ve sivil bölünme sorunlarından mustarıptır. (Kubicek, 2013: 172-173) Hem Rusya hem de AB'nin Hazar Havzası enerjisine erişimde büyük çıkarları vardır. Rusya, bölgeyi doğal etki alanının bir parçası olarak görmekte ve aslında bölgedeki yaşamın her alanında önemli ve etkili bir rol oynamaktadır. AB, bölgeyi büyüyen ekonomisini beslemek için yakındaki bir enerji kaynağı olarak görmektedir. Bu politikanın ana gösterimi, Hazar'ın (sualtı Azerbaycan) doğal gaz kaynakları arasındaki bağlantıyı Gürcistan ve Türkiye üzerinden, Boğaz'ın altından

Yunanistan'a geçiren TAP denilen doğal gaz boru hattının devam eden inşaatıdır. Arnavutluk ve Adriyatik'in altındaki İtalya'ya, Avrupa doğalgaz şebekesine bağlanacaktır. Bu, ABD'nin kendi çıkarlarıyla tutarlı olduğunu düşündüğü bölgenin geleceği için büyük bir stratejik yatırımdır. (Yazarın Büyükelçi John Maresca ile röportajı, 2016)

Çin'in artan diplomasisi ve Orta Asya'daki yatırımları bölgedeki daha fazla Hint katılımı için ana itici gücü sağlamıştır. Birçok bölgesel devlet Hindistan ile ekonomik bağlarını genişletmekle ilgilenmektedir. Çünkü ticari ve politik ilişkileri, Hint mallarının Avrupa'ya ve Bağımsız Devletler Topluluğu'na geçiş koridoru olma fırsatı olarak görmektedirler. (Www. Thediplomat.com, 2016) Ancak, Hindistan'ın rekabet edebilecek konumda olması muhtemel değildir. Çin'in bölgedeki etkisi, Karen Smith Stegen ve Julia Kuznir gibi birçoğunun öne sürdüğü gibi, Çin ve Hazar devletlerinin kendileri yeni “Büyük Oyun” da kazananlar olarak ortaya çıkmaya başlamışlardır. (Stegen, Kuznir,2015:102)

4.12. Bölgesel Güvenlik ve Ekonomik Teşkilatları ve Projeler

Jeopolitik konumu, uzun karasal sınırları, yüzyıllara dayanan kültürel ve dini ilişkileri, tarihi İpekyolu güzergâhında kurulan ekonomik ve ticari işbirliği, bugün ABD ile Orta Asya ülkeleri arasındaki bağların temelini oluşturuyor.

4.12.1. Şangay İşbirliği Teşkilatı

2001 yılında Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan ile üye olarak “Şangay İşbirliği Teşkilatı” kurulmuştur. SCO, Orta Asya'ya odaklanan çok taraflı bir organizasyondur ve bölgesel bir forum, güvenlik kuruluşu ve terörle mücadele koalisyonu olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte, SCO hakkındaki diğer bir algı, bölgedeki ABD üstünlüğünü bölgesel ve küresel düzeyde karşılamak için oluşturulan Çin ve Rusya liderliğindeki bir ittifak olduğu yönündedir. (Bedeski, Swanstrom, 2012: 179). Eleştirel bir görüş çerçevesinde Feredrick W.Stakelbeck, göre “SCO, Soğuk Savaş'ın gölgesinden doğan güçlü ulusların tehditkar bir konfederasyonudur. Küresel istikrarsızlık ve hatta savaşa yol açmaktadır.” (Bedeski, Swanstrom,2012:179)

Bölgedeki bölgesel işbirliği ve istikrar, SCO gibi bölgesel bir organizasyonun yaratılmasında Çin'in Rusya'yla işbirliğini arttırması için büyük motivasyon oluşturmaktadır. Jan Arno

Hessburgge, üç faktörün Çin'i, bölgesel hegemon olarak meydan okumak yerine, Rusya ile ortak bir uzlaşmaya varma önerisini izlemeye teşvik ettiğini savunmaktadır. İlk olarak, Orta Asya kaynakları, enerjiye aç olan bir Çin'in enerji kaynağını çeşitlendirmesine yardımcı olacaktır. İkincisi, Orta Asya bölgesinin jeo-stratejik önemi ve bölgedeki istikrarsızlığı tehdit eden dinci militanların devam eden tehditleridir. Üçüncüsü, bölgeye istikrar ve erişimin sağlanması, Çin'in dikkatini diplomatik faaliyetler açısından daha hassas bir alan olan Güney Çin Denizi ve Tayvan'a yoğunlaştırmasını sağlayacaktır. (Arno Hessbruegge, 2004:3)

Çin'in artan enerji talebi Orta Asya'nın devasa petrol ve doğal gaz rezervleri ile azaltılabilirken, Rusya'yla yapılan bir anlaşmaya göre, ülkenin 1990'larda başlattığı bölgede aktif enerji diplomasisini geliştirmesine, kuzey komşusu kaygılandırmadan devam etmektedir. (Arno Hessbruegge, 2004: 3) Çin'in bakış açısına göre, SCO bir güvenlik garantisi sağlamaktadır ve ülkenin Orta Asya işlerine katılma hakkını pekiştiren bir platform ve kurumsal bir kanaldır. SCO, Çin ile Rusya arasında stratejik bir anlaşma sağlar: her iki ülke de stratejik bir dengeyi kabul eden bir eksen olarak kullanarak stratejik bir dengeyi kabul eder, karşılıklı çıkarlara saygı gösterir ve kabul eder. Bu arada Batılı gözlemciler, bu durumu ABD ve NATO'nun bölgeye erişimini engellemek için Çin-Rus çabaları olarak değerlendirmektedir. (B. Rumer ,Zhao 2015:164)

Ülkenin nükleer programı konusunda İran'la yapılan 5 + 1 anlaşmanın imzalanmasıyla, Haziran 2016'da, Şangay İşbirliği Örgütü'nün 15. yıllık zirvesi sırasında Vladimir Putin, haberlerin İran'ın SCO'ya katılması için “hiçbir engel kalmaması” anlamına geldiğini açıkladı. Ülkenin SCO ile olan ilişkisi, Ahmedinejad yönetiminin “Doğu'ya Bak” politikasının bir parçası olarak İran'ın Batı ile ilişkilerin azalması ile birlikte SCO gözlemcisi haline geldiği 2005 yılına dayanmaktadır. 2008 yılı itibarıyla İran tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. (www.foreignaffairs.com,2016)

İran'ın SCO'ya tam üyeliği, Çin'in şu anda SCO'nun ekonomik gündemini yürüten “Bir Kuşak Bir Yol” projesini tamamlayacağı için organizasyon için faydalı olacaktır. İran'ın coğrafi konumu, kilit öneme sahip olup, Rusya'yı tamamen atlayarak Orta Doğu ve Avrupa'ya köprü görevi görmektedir. İran'ın üyeliği, Rusya ile ciddi bir gerginlik yaşanması durumunda Çin'in lehine projenin devam etmesine yardımcı olacaktır. Dahası, İran ve Çin, gemi taşımacılığında daha az maliyetli olan ve Kazakistan ve Türkmenistan'ı kesip geçen demiryolları ile bağlantılıdır. (www.foreignaffairs.com,2016)

İran'ın bir sonraki zirvede SCO'ya tam üyelik kazanması beklenmektedir. Daha önceki zirvelerde İran'ın SCO üyeliğinin SCO tarafından kabul edilmemesinin ana nedenlerinden biri AB ve ABD yaptırımlarıdır. Diplomatik olarak, İran'ın SCO'ya tam üyeliği, Rusya, Çin ve İran'ın bir üçgenini oluşturan resmi bir devletlerarası düzenleme oluşturacaktır. Bu, doğal olarak ABD'li politika yapıcılarını endişelendirmektedir. Çünkü Amerikan'ın İran'ın ekonomik ve politik potansiyelini azaltma girişimlerini tersine çevirmektedir. Çin, İran ve Rusya arasındaki herhangi bir ciddi ittifak, Orta Doğu ve Orta Asya'daki ABD'nin etkinliğini bir dereceye kadar engellemektedir. (Mousavi ,2013:205)

2008'in ekonomik krizi SCO üyeleri için ciddi bir zorluk olmuştur. İflasların ortaya çıkmasının ardından SCO dışişleri bakanları, o yıl Pekin'de gerçekleşen toplantıda bir kriz karşıtı pakete olan ihtiyacı tartıştılar, ancak sonuç alamadılar. CSO Hükümet Konseyi Başkanı (HGC) Ekim 2008'de Astana'da bir araya gelmiştir. Kriz karşıtı bir çerçeve hakkında fikir birliğine varılamadı. Ancak aşağıdaki alanlarda işbirliğine karar verilmiştir:

- “karşılıklı ticaret ve yatırım için istikrarlı ve öngörülebilir koşullar oluşturmak ve piyasa mekanizmalarını güçlendirmek;
- enerji verimliliğinin artırılması, yeşil enerji teknolojilerinin geliştirilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması ve enerji güvenliğinin sağlanması;
- Yenilikçi teknolojilerin tanıtılması;
- ulaştırma projelerinin teşvik edilmesi;
- gümrük kontrolündeki etkileşimin derinleştirilmesi;
- özellikle bulaşıcı hastalıkların önlenmesi, teşhisi ve tedavisinde sağlık hizmetlerinde işbirliğinin geliştirilmesi.” (Luzyanin ,2009:2)

4.12.2. Şangay İşbirliği Teşkilatı (ŞİT, SCO) Enerji Kulübü

Çin'in yurt içi enerji talebi fazlası, ülkenin SCO enerji kulübünün başarılı bir şekilde kurulmasını sağlama çabalarının arkasındaki ana faktörlerden biridir. Kulübün oluşturulmasında ana fikir, Aralık 2006'da Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından önerilmiştir. SCO enerji kulübünün amaçları dört ana bölüme ayrılmıştır; küresel, bölgesel (yani Avrasya), alt bölgesel (yani, Orta Asya) ve ulusal. (Luzyanin, 2009: 2) SCO oluşturulmasından önce, Rusya'nın bir enerji ittifakı kurma girişimleri, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) çerçevesinde sınırlı kalmıştır. 2001 yılında, Kazakistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Kazakistan ve Rusya'dan oluşan BDT enerji ihracatçılarının bu gibi bir ittifakının kurulmasını önermiştir - asıl amaç, bu ülkelerin dünya enerji piyasasında konumlarını yükseltmek amacıyla enerji politikalarını koordine etmek ve OPEC ile dengeleme oluşturmaktır. (Overland ,.2010:165)

Bununla birlikte, SCO enerji kulübü, Rusya'nın BDT üyeleriyle sınırlı olan bir gruptan daha geniş çıkarlarına hizmet etmek konusunda daha fazlasını başarmaktadır. Grubun üyeliği yalnızca Çin'in bölgesel enerji diplomasisindeki artan rolüne uymakla kalmıyor, aynı zamanda Rusya'nın kaldıraç olarak kullandığı enerji kaynaklarını da elinde bulunduran bu grup, Hindistan gibi gözlemci devletlerin katılmasını teşvik etmektedir Böylece, Rusya'nın Avrupa arzlarını doğuya yönlendirmeye hazır olduğunu göstermekte ve Avrupa'nın çeşitlendirme girişimlerini bozmaya yönelik sinyaller vermektedir. Bu şekilde, SCO enerji kulübü, Rusya'nın NATO'ya karşı denge oluşturmalarını sağlamaktadır. (Overland ,...2010:165).Son yıllarda, Çin, Kazakistan-Çin boru hattı aracılığıyla petrol edinmeye başlamış ve SCO enerji kulübü çerçevesinde ilişkilerin ikili ilişkiyi aşmasına ve çok taraflı bir boyut kazanmasına izin verilerek enerji ortaklıklarının gelişmesini sağlamıştır. (Denoon, 2015: 350) Bununla birlikte, SCO enerji kulübü, özünde, enerji ile ilgili konulardaki diyalogu savunmak üzere kurulmuştur ve üye devletlerin enerji politikalarını ve yatırımlarını daha iyi koordine etmelerini sağlamıştır. Stephan Blank'ın iddiasına göre, “SCO'da gerçek bir enerji kulübünün oluşumu çok uzakta olmayabilir” ve “gerçekleşirse, o zaman çok ileri görüşlü ve önemli bir küresel Rus stratejisi olan Asya'da ve dolayısıyla Dünya'nın gaz piyasasında tekeli bir rol oynama stratejisinde atılacak bir sonraki büyük adım olacaktır.” (Overland ,...2010:163-165)

SCO üyeleri tarafından kurulan finansal ve ekonomik kurumlar, çalışma ilişkileri, bilgi paylaşımı ve üye devletler arasında sağlıklı bir güven ölçüsü oluşturulmasında ortaya konduğu gibi bölgesel işbirliği ve istikrar üzerinde belirgin bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte, Çin'in ekonomik çıkarları için bir araç olarak, bunlar küresel ticaret için ABD ve AB liderliğindeki piyasa çerçeveleri kadar eski olabilir. Sadece üye ülkeler yeni bir hizmet olarak enerji pazarı pazar paradigması benimserse, AIIB'yi ve diğer Çin mali durumlarını bir risk yöneticisi ve kolaylaştırıcısı olarak hareket etmede önemli bir rol oynadığını düşünebiliriz - böylece imza sahipleri arasındaki ekonomik bütünleşmeyi artırabiliriz. (Yazarın Chis Cook ile Röportajı, 2017)

4.12.3. SCO Enerji Kulübüne Yönelik Beklentiler

SCO enerji kulübünün, meyve vermesini engelleyebilecek sıkıntıya neden olabileceği bir çok potansiyel engel vardır. Birincisi, anlamlı bir şekilde birleşemeyecek kadar farklı olabilecek tüm enerji ihracatçısı, ithalatçı ve transit devlet imzacılarının çıkarlarının uyumlaştırılmasının

zorluğudur. İkincisi, Rusya'nın kulüp oluşumunu teşvik etme konusundaki kararlılığı (kapasiteden bahsedilmemektedir), bir gerçek olarak görülmemelidir. Son olarak, şu anda bölgede yer alan enerji girişimlerinin birçoğu, SCO Enerji Kulübü'nün gerçekleri ile aykırı düşmektedir. (Overland,...2010:174)

Bununla birlikte, ifade edebileceği potansiyel faydalar, politika yapıcılar için bunu sürdürmek için yeterli olabilir. Yukarı havza ve aşağı havza ülkeleri arasındaki gerginliği gideren Enerji Kulübü, bölgesel güvenliği destekleyebilir. SCO enerji kulübü, Çin'in bölgedeki artan rolü ile ilgili olarak Hazar Havzası'ndaki değişen jeopolitik dengeyi yansıtacak ve bölgenin enerji sektöründe Çin-Rus işbirliği için daha işbirlikçi bir çerçeve oluşturma anahtarı olacaktır. Küçük devletler sırayla bu ana dış aktörlerle olan ilişkiden faydalanabilirler. Sonuç olarak, çok taraflı erişim, aktörler arasındaki karşılıklı olumsuzluk potansiyelini azaltan kurumsallaştırılmış bir işbirliğine dayalı çerçeve olarak, ileriye dönük bir yol olarak görülebilir. (Overland,...2010:173)

4.12.4. SCO için Zorluklar ve Fırsatlar

Bir SCO enerji kulübü, Pan Guan'ın görüşüne göre, pek çok fayda sağlamaktadır. Bunlardan ilki, Afganistan'daki patlaması muhtemel bir çatışma dahil yerel ve bölgesel güvenlik krizlerinin çok taraflı güvenlik ve terörle mücadele önlemleriyle daha iyi çözülebileceği yönündedir. İkincisi, Çin ile Orta Asya ve Çin ile Rusya arasındaki artan bağlantı sayısı, SCO çerçevesinde halihazırda yeni işbirliği fırsatlarının ortaya çıktığını kanıtlayarak, kurumsal çerçevede yayılma potansiyeline işaret etmektedir. Üçüncüsü, yeni Gözlemci Yönetmeliği, Diyalog Ortaklığı Yönetmeliği ve Yeni Üye Kabul Yönetmeliği onayı, SCO'nun daha geniş uluslararası işbirliğine genişlemesine katkıda bulunmasını sağlamıştır. Son olarak, afet yardımı, sağlık hizmetleri ve eğitim programları konusundaki mevcut işbirliği, SCO'nun ülkelere insani anlamda, hem pratik hem de ekonomik yarar sağlama potansiyeline işaret etmektedir. (Denoon,2015: 354.357)

Ancak, bunların hepsi basit olmayacaktır. Orta Asya'daki istikrar, SCO'nun ana dayanaklarından biridir ve öngörülebilir gelecek için devam etmekte olan bir mücadeleyi kanıtlayacaktır. Afganistan ve Orta Doğu'da devam eden gerginlik, aşırıçılık tehdidi göz önüne alındığında bölgenin “İpek Yolu” ekonomik işbirliğinin ruhunu canlandırma umudunun meyvelerine kavuşması için tek başına terörle mücadele işbirliği için daha büyük bir

zorunluluk anlamına gelmektedir. Devlet dışı militanlık artarsa, üyeler kendilerini bu tür hırsların peşinde gelgitte savaşıırken bulabilirler. Ayrıca, sınırların belirlenmesi gibi bazı SCO üye devletlerinin çeşitli konularda uzlaşma kabiliyetleri potansiyeline doğrudan meydan okuyan bir dizi geleneksel olmayan güvenlik tehdidi ortaya çıkmaktadır. (Denoon ,2015: 354.357)

SCO'nun ekonomik ve politik meselelere yaklaşımı, AB gibi diğer modellerden farklıdır ve ortaya çıkan meselelerle başa çıkmak için gerekli mekanizmalardan yoksun olmasına rağmen, uzun vadede “Asya Birliği” oluşturma potansiyeline sahip olabilir. (www.iuvmpress.com ,2017)

Profesör Yelena Kalyuzhnova'ya göre SCO, Hazar enerji gelişiminde potansiyel olarak önemli bir rol oynayabilir: “Bildiğim kadarıyla, iki büyük projeyi birleştirmek için aktif çalışmalar yürütülmektedir: Bir yandan, İpek Yolu'nun ekonomik bölgesi ve Avrasya Ekonomik Birliği çerçevesinde işbirliği ve diğer yandan Rusya'nın ülkenin doğusundaki ulaştırma altyapısını genişletme planları vardır.” (Yazarın Yelena Kalyuzhnova ile röportajı. 2017)

Bütün bunların Hazar bölgesi üzerinde derin bir etkisi olacaktır. 2015 yılında, Kazakistan şu anlaşmayı onaylamıştır:

“Şangay İşbirliği Teşkilatı Üye Devletlerinin Hükümetleri arasında uluslararası karayolu taşımacılığı için uygun koşulların yaratılmasına ilişkin anlaşma.” Bu Anlaşmanın amacı, SCO üye ülkeleri arasında uluslararası karayolu taşımacılığını teşvik etmektir. Şartların yerine getirilmesi, kota izin sistemine dayalı olarak Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan ve Özbekistan arasında kararlaştırılan güzergahlarda yük taşımacılığını kolaylaştıracaktır. Anlaşmada, dördü Kazakistan bölgesini geçen altı yol var. Bu yolların açılmasına ilişkin şartlar, en geç 2020'den itibaren belirlenir. (Yazarın Yelena Kalyuzhnova ile röportajı. .2017)

4.13. Bir Yol, Bir Kuşak: Yeni İpek Yolu Politikası

2017 yılının Mayıs ayında, 29 ülkenin başkanları İpek Yolu Zirvesi'ne katılmak üzere Pekin'de bir araya geldi. Önemli zirve şu ifadeler altında yapıldı; 'Bir Nesil, Bir Yönlü: Ortak Refah İçin İşbirliği.' Ayrıca Asya, Afrika ve Avrupa'daki altyapı projelerine büyük kaynaklar tahsis eden bir Çin öngörüldü. (www.dw.com ,2017)

Çin lideri Xi Jinping'in 2013 yılında ‘Bir Kuşak, Bir Yol’ stratejisi adına sunduğu modern İpek Yolu projesi ile ülkenin karadan ve denizden batıya uzanan ticari yollarını genişleterek ülke için ciddi bir ekonomik atılım başlattı. Tarihi İpek Yolu ticaret yolunda yer alan tüm ülkeler

projeye katılmaya davet edildi ve Pekin bu kapsamda 300 milyar dolarlık yatırım vaadinde bulundu. (www.dw.com ,2017)

Önümüzdeki dönem için tahmini yıllık yatırım 125 milyar dolar civarındadır. Çin, 2014 yılında İpek Yolu Ekonomik Bölge Fonunu kurdu ve proje için 40 milyar dolar fon ayırdı. Projeyi desteklemek için, Kasım 2014'te Asya Altyapı Yatırım Bankası 100 milyar dolarlık yatırımla kuruldu. Türkiye de bu bankanın kurucu üyesiydi. (www.dw.com, 2017) Çin, 1949'dan beri nominal olarak komünist bir liderliğin kararlarına göre yönetilirken, son otuz yıl, sürekli bir ekonomik büyüme ile sonuçlanan bir Batı liberal ticaret modelini destekledi. Bugün İpek Yolu projesinde açıkça görüldüğü üzere, bu ikinci çerçeveye göre 'yatırım fonlarının' ideolojiye sadece sembolik değer vermek suretiyle 'dost ulusların' ekonomik ve altyapı projelerine dönüştürülmesi gerekmektedir. En azından 2013'ün başından beri, Başkan Xi Jinping, planın Çin'deki reform odaklı kalkınmayı tetikleme potansiyelinin çoğunu gerçekleştirmiştir. Jinping, ülke tarafından ilk olarak 1970'lerin sonuna doğru komünist bir siyasi hegemonya tarafından desteklenerek benimsenen liberal ekonomik modeli daha da hızlandırmıştır. Liderliği için zorluk, iç büyümeyi sürdürürken, İpek Yolu gibi projelerde belirtilen büyük harcamalara da devam etmektir. (www. aa.com.tr ,2017)

Gelişen ekonomik koridorlar, karayolları, limanlar, lojistik yollar ve Yeni İpek Yolu'nun bir parçası olarak Çin'den Avrupa'ya uzanan üretim merkezleri ağı, kendi ekonomik çıkarları için birlikte çalışan şirketler ve ülkelerin vaadi üzerine kurulmuştur. (www.forbes.com, 2017) Ben Simpfendorfer, Çin'in Yeni İpek Yolu Stratejisinin yalnızca ABD'nin bölgedeki etkisini azaltmayı hedeflediğine inanıyor: “Bir kuşak ve bir Yol politikasını bölgedeki ABD'nin etkisine karşı koymak için kasıtlı bir politika girişimi olarak ileri sürdüğüm görüşüme de karşı çıkacağım karşı çıkacağım. Çin politikasını Çin şirketlerinin son 15 yılda aktif olarak kaynakları aradığı Afrika ve Latin Amerika'daki ülkeler yerine, daha önemli komşu Asya ülkeleriyle olan ticari bağlarının yeniden odaklanması olarak görebiliriz. Bu düşünce, Asya'nın büyüyen ticari gücünün doğal bir sonucudur. Ve Çin doğal olarak bölgenin yükselişinde öncü bir rol oynadığından emin olmak istemektedir”. (Yazarın Ben Simpfendorfer ile röportajı, 2017).

Çin'in Yeni İpek Yolu strateji haritasına göre, rota Orta Çin'deki Xian eyaletinde başlayıp, Lanzhou (Gansu Eyaleti), Urumqi (Sincan) ve Horas (Sincan) üzerinden Kazakistan-Çin sınırına doğru ilerliyor. İpek Yolu daha sonra Orta Asya'dan Kuzey İran'a kadar güneybatıdan ilerleyerek Irak, Suriye ve Türkiye üzerinden batıya gidiyor. İstanbul'dan İpek Yolu, Boğazı'ndan geçiyor ve Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Romanya ve Almanya da dahil olmak üzere Avrupa'ya kuzeybatı yöneliyor. Alman kenti Duisburg'dan, rota kuzeyde Hollanda'da

Rotterdam'a gidiyor ve kıtanın batı kıyılarındaki deniz yoluna eşit derecede çizilen Deniz İpek Yolu ile birleşerek Venedik'e uzanıyor. (www. thediplomat.com, 2017)

Yeni İpek Yolu fikri Çin için geçerli olan potansiyel ekonomik avantajlarla ilgili olarak, Shannon Tiezzi, ülkenin artan ticaret faaliyetlerini aktif bir şekilde kullanacağına ve “Karşılıklı saygı ve karşılıklı güven” yoluyla her ülkeyle daha yakın siyasi ve kültürel bağlar geliştirmek için bir platform olarak kullanacağına inanmaktadır. Planlanan İpek Yolu, yalnızca ekonomik bir ticaret yolu değil, aynı zamanda “ortak çıkarlar, kader ve sorumluluklar içeren bir topluluk” oluşturacaktır. İpek Yolu, Doğu Asya'dan Batı Avrupa'ya birbirine bağımlı bir ekonomik ve politik topluluk için vizyonunu temsil etmektedir. Çin'in bu ilkelerin yeni bir topluluğun yönlendirici gücü olacağına inandığı açıktır. “Çin'in açık dünya ekonomisi ve açık uluslararası ilişkiler kurma konusundaki bilgeliği her geçen gün artmaktadır.” (www. thediplomat.com ,2017)

Wang Zhi, Çin'in enerji kaynaklarını çeşitlendirerek enerji güvenliğini güçlendirirken, gelir ve büyümeyi arttırmak için Avrupa'daki Çin malları için tüketici pazarlarına karasal yol oluşturma stratejisini daha çok vurgulamaktadır. Ona göre, Yeni İpek Yolu Stratejisi beş pozisyonundan oluşmaktadır:

- “1. Ortak ekonomik işbirliğinin kolaylaştırılmasına yardımcı olabilecek politika iletişiminin güçlendirilmesi.
2. Karayolu bağlantılarının güçlendirilmesi, Pasifik Okyanusu'ndan Baltık Denizi'ne ve Orta Asya'dan Hint Okyanusu'na büyük bir ulaşım koridoru oluşturulması, zamanla Asya'da bir ulaşım bağlantıları ağı kurulması
3. Engellerin ortadan kaldırılmasına odaklanarak ticareti güçlendirmek.
4. Ekonomik rekabet gücünü artırırken, işlem maliyetlerini ve finansal riski azaltabilecek para birimlerine özellikle dikkat ederek parasal işbirliğinin güçlendirilmesi.
5. İnsan-insan ilişkilerini güçlendirmek.” (Zhi, 2016:73)

4.14. Asya Altyapı Yatırım Bankası

Büyük uluslararası projeleri ulusal çıkarlar adına desteklemek amacıyla Çin, 2013 yılında yeni bir çok taraflı kalkınma kurumu kurmak için bir girişim başlattı; Asya Altyapı Yatırım Bankası. Çinli yetkililerin belirttiği gibi, AIIB dünyanın hızla büyüyen bölgesinin ihtiyaç duyduğu karayollarının, limanların, santrallerin, demiryollarının ve diğer altyapı projelerinin gelişimini finanse etmek için gereken trilyon dolarlık çalışmaya yardım edebilir. (www.foreignaffairs.com ,2017)

Bazı analistler, Çin'in Yeni İpek Yolu gibi hedeflere ulaşmasına yardımcı olmak için AIIB gibi finansal mekanizmaların geliştirildiğine inanmaktadır. Bu görüş, bankanın açılışı üzerine yetkililer tarafından açıkça reddedildi. Yetkililer, “Yabancı toplumun Asya Altyapısı Yatırım Bankası'nın çok taraflı bir banka olduğunu kabul etmesi kritik önemde” olduğunu söylemişlerdir. Pekin'den ziyade bankanın borç verme politikasını belirleyecek olan bankanın hissedarlarıdır. Şu an için, bankada çalışan birçok Çinli vatandaş var, ancak AIIB'nin Başkanı bu payı önümüzdeki yıllarda% 40'a indirmeyi ummaktadır. Pekin, Asya'nın altyapı talepleri için bu bankayı kurdu ve bölgenin altyapısının inşasını finanse etmek için çok taraflı borçlanma sağlayacaktı, ancak banka talebi karşılamak için yeterli olamadı. AIIB'nin ülkenin Kemer ve Yol politikasına benzer pazarlara odaklanmış olması tesadüf değildir. Ancak, AIIB'nin Çinli şirketlerin yurtdışında daha fazla inşaat projesi kazanmalarına yardımcı olmak için oluşturulduğunu varsaymak yanlıştır. Bankanın yapısı, yönetim kurulu ve hissedarlar buna izin vermez. Çin İhracat İthalat Bankası bir politika bankasıdır. ABD Exim Bank veya Japonya'nın BIC'si gibi dünyanın geri kalanındaki politika bankalarıyla aynı şekilde hareket eder. Banka, ülkelere veya Çin şirketleri ile ilgilenen veya Çin teçhizatı satın alan şirketlere ucuz finansman sağlayarak yurtdışında fırsatlar kazanmak isteyen Çinli şirketlere de destek vermektedir. (Yazarın Ben Simpfendorfer ile röportajı,2017)

Çin'in yeni finans enstitüsü AIIB'yi II. Dünya Savaşı'nın sonundan bu yana desteklediği mevcut bölgesel ve küresel kalkınma kurumlarına bir meydan okuma olarak tanımlayan ABD tarafından hoş karşılanmadı. ABD, yalnızca AIIB'ye katılmayı reddetmekle kalmadı, aynı zamanda müttefikleri de katılmalarını engellemek için yumuşak bir diplomatik kampanya başlattı. (www.foreignaffairs.com, 2017)

4.14.1. Asya Altyapı Yatırım Bankası ve Orta Asya

Çin'in Orta Asya'da yer almasının önemi açıktır ve Hazar Denizi çevresinde uzanan bölgeye yapılan yatırım, bölgedeki politik ve ekonomik yerini sağlamlaştırmanın en iyi yolunu sağlamaktadır. Yeni kurulan AIIB, bu stratejinin kilidini açmanın ve hatta genişletmenin anahtarı olabilir. 2016 yılında, Asya Altyapısı Yatırım Bankası (AIIB), ilk yatırım kredisinin serbest bırakılması için hazırlık aşamasındadır ilk finansal detayını açıklamıştır. İsviçre'nin üye ülkelere katılmasıyla güçlenen Çin destekli kalkınma bankası, Pakistan, Kazakistan ve Tacikistan'daki yol projelerinde yer alacaktır ve Haziran 2016'ya kadar 1,4 milyar ABD Doları

borç vermeyi beklenmektedir. Haziran 2016'da Dünya Bankası ile kurumların proje finansmanında birlikte çalışmasını öngören bir işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın imzalanmasından sonra, AIIB Başkanı Jin Laquan, “Bir bankanın bir projeye 2 milyar dolar veya 3 milyar dolar harcaması iyi bir fikir değil. AIIB'nin duyurduğu projeler, son aylardaki öneri gibi, projelerin finansmanını işbirliğine dayanan bir yapı olarak görüyor” demiştir. (Www.gtreview.com, 2017) Wang Zhi'nin dediği gibi, Yeni İpek Yolu Çin ve ABD için karşılıklı yararlar sunmaktadır. Ne de olsa yazar, Çin'in ABD'nin Orta Asya'daki Rus hakimiyetine karşı koymak için yardımına ihtiyacı olduğunu savunmaktadır. Çin, kaynaklarını iç ilişkilere odaklarken, bölgesel istikrarı korumak için ekonomik etkisini kullanabilir ve bu nedenle Batı bölgesi ve sınırındaki ülkeleri söz konusu olduğunda, ABD ile ciddi bir çıkar çatışması yaşanmayabilir. (Zhi, 2016:76)

4.14.2. Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru (INSTC)

Orta Asya'dan Avrupa pazarlarına taşınacak hammaddeler ve hidrokarbonlar için ulaşım yollarına olan ihtiyaç, bölgedeki kapsamlı demiryolu ve ulaşım ağlarının yapımına ve tasarımına yol açmıştır. 1993 yılında, bir dizi Avrupa ülkesinden gelen ulaştırma bakanları, Orta Asya ile Avrupa arasındaki ticari bağlantılar için alternatif bir rota üzerinde görüşmek üzere Helsinki Avrupa Komisyonunda bir araya gelmiştir ve İran üzerinden Kuzey Avrupa, İskandinavya ve Rusya'ya olmak üzere Hint Okyanusu, Basra Körfezi ve Güneydoğu Asya'yı çevreleyen ülkelerden bağlantılar kurmaya karar verilmiştir. 2000 yılının Eylül ayında, İran, Rusya ve Hindistan, Üye Devletler arasında ulaştırma işbirliğini desteklemek amacıyla Saint Petersburg'da bir araya gelmiştir. Hindistan Okyanusu ile Basra Körfezi'ni İran üzerinden Hazar Denizi'ne bağlayan bu koridorun daha sonra Rusya Federasyonu üzerinden St. Petersburg ve Kuzey Avrupa'ya bağlanması ve böylece Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru'nun (INSTC) kurulması kararlaştırılmıştır. (www.instc-org.ir ,2017)

Kuzey Avrupa, İskandinav bölgesi ve Rusya'da transit ülkelerle iş ilişkileri kurmanın yanı sıra, Basra Körfezi'ndeki İran limanlarının kullanımı da Hint Okyanusu ve Güneydoğu Asya ülkeleriyle lojistik bağlantıların geliştirilmesi tartışmalarına dahil edilmiştir. Kuzey-Güney Koridorunun oluşturulmasından önce, taşımacılar ve tüccarlar, Avrupa pazarlarıyla mal alışverişinde Basra Körfezi ve Hint Okyanusu'na erişimle sınırlı kalmaktaydılar. Hint Okyanusu, Umman Körfezi, Aden Körfezi, Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı'ndan Akdeniz'e

geçilmekteydi. Rusya ve Doğu Avrupa ile ticaret yapmak için: Karadeniz -Britanya Adaları ile ticaret yapmak için: Batı Avrupa - İskandinavya ve Amerika için: Cebelitarık Boğazı, Atlantik Okyanusu, İngiliz Kanalı ve Baltık Denizi'nden geçmek gerekiyordu. (www. wagontir.ir ,2017).2005 yılında, Ahmedinejad iktidardayken, İran dış politikasının yeni önceliği, “Doğu'ya Bak” olmuştur. Aynı dönemde yıllarca İran'ın enerji sektörü üzerindeki etkilerini artıran yaptırımlar nedeniyle İran'ın Hazar'daki deniz enerjisi diplomasisi için yapabileceği çok az şey vardır. Orta Asya ve Hazar bölgesindeki Batı etkisi, baskıya katkıda bulunmuştur ve İran'ın kuzey komşuları ile nüfuzunun sınırlarını ortaya koymuştur. İran jeopolitik potansiyelinden faydalanırsa, ülke gelecekte Hazar Denizi ve Orta Asya'daki etkisine güvenebilir. Bu potansiyel, stratejik zorunluluklar ve hidrokarbonlarda işbirliği için fırsatların yanı sıra dini, kültürel, dilbilimsel ve tarihsel bağlantılara da bağlıdır. (Rabiee ,...2015;66)

Resim 2. Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru (INSTC)

Brenda Shaffer, Hazar Denizi'nin enerji diplomasisinin ikinci aşamasında, İran'ın Hazar Denizi bölgesindeki gelişmeleri etkileyecek daha az kaldıraca sahip olduğuna inanmaktadır; (Shaffer, 2005: 7212) Bununla birlikte, İran'ın 20 Yıllık Kalkınma Planı, bu tür eksikliklerle başa çıkmayı, altyapıya, demiryollarına ve Hazar Denizi'nden ve Orta Asya'dan taşınacak petrol ve gaza geçiş yollarına yatırım yapılmasını amaçlamaktadır. Şu anda, kapsamlı boru hattı ağı ve büyük ölçekli arıtma kapasitesi aşağıdakileri kolaylaştıracak potansiyele sahiptir:

- “Basra Körfezi limanlarındaki Hazar ham petrolünün eşdeğer miktarlar için takası.
 - Hazar ham petrolünün doğrudan güney limanlarına geçişi.
 - Hazar ham petrolünün ülke içinde kullanım için İran rafinerilerine taşınması.
 - Hazar ham petrolünün dış pazarlara nakliye için İran rafinerilerine taşınması.”
- (www.ogj.com ,2017)

Yaptırımlar sırasında, Kazakistan ve Türkmenistan ile imzalanan bazı petrol takas anlaşmaları iptal edildi. Petrol Takasları, dünya ekonomisinin birbirine bağlanabilirliğini geliştirmek için bir araç olarak görüldü (yaptırımların atlanması değilmeden) ve bu, 2011'de bölge için bir darbe yarattı. Yakıt tasarrufu ve nakliye maliyetleri açısından fayda sağlaması İran'ı ağ takasını yeniden canlandırmaya ve güçlendirmeye itti.. Ancak, 2011 yılında hükümet, takas oranının çok düşük olduğuna ve arttırılması gerektiğine inanıyordu. Ulusal İran Petrol Şirketi, bu rakamı metrik ton başına 8 dolardan 40 dolara ya da beşte birine kadar artırmak istedi. (www.iran-newspaper.com ,2017)

Ancak Ağustos 2011 itibariyle sahte takas oranının düşük olması nedeniyle program durduruldu. İran, Lahey'de para cezası aldı ve ortak projeler geri çekildi, ancak Hazar petrol geri dönüşümü 97 milyon dolar topladı. Mahkemeler şikayetlerle uğraşmasına rağmen, Petrol Bakanlığı en son istatistiklere göre gereken asgari miktarı azaltmak için tazminat ödemeyi hedefledi. (www.iran-newspaper.com ,2017)

Çeşitli Amerikan idarelerinin çevreleme politikaları, Rusya'nın Avrasya'da boru hattı siyaseti hakimiyetini kırmanın en mantıklı yolu olan enerji geçişi projelerinin geliştirilmesi için sürekli bir engel oluşturmıştır. Kazakistan ve Türkmenistan da bunu çok iyi hissettiler ve petrol ve doğal gazı İran enerji altyapısını kullanarak ihraç etmeyi planlamışlardır. Ancak ABD yaptırımları, gerekli uluslararası finansmana erişimin imkansız hale gelmesine neden olmuş ve İran-Türkmen ortak girişimlerinin, az miktarda fayda sağlayacak şekilde geri çekilmesini sağlamıştır. (Bluth,2014:63)

Martha Brill Olcott'un belirttiği gibi, “İran'ın Hazar'ın kesimi önemli miktarda yeni gelir vaat etmiyor ve İran, Hazar'daki yeni petrol ve doğal gazdan enerji geçişi yoluyla yararlanmayı umut etmektedir”. (Bluth,2014:63)

4.15. Hazar Denizi Ülkeleri İşbirliği

Hazar Denizi ülkeleri arasındaki işbirliği kuşkusuz bölgedeki herkes için istikrarın ve güvenliğin korunmasına yardımcı olabilir. Özellikle Hazar Denizi'nin hidrokarbon kaynaklarının çıkarılması ve araştırılmasından doğan sorunlar, bölgesel bir işbirliği örgütü tarafından en etkin şekilde çözülebilir. Bu fikir ilk olarak, Hazar Denizi Ülkeleri İşbirliği grubunu kurmak isteyen Şubat 1992'de Tahran'da yapılan ilk toplantıda İran Cumhurbaşkanı Rafsanjani tarafından önerildi. (Gharayi, 2016: 139) 1992'den beri dört Hazar Denizi Ülkesi

İşbirliği zirvesi yapıldı. İkinci ve üçüncü zirveler, 2010 yılında Azerbaycan'ın önerdiği ve denizde deniz güvenliği işbirliğine izin veren bir “Güvenlik İşbirliği Belgesi” imzalanmasıyla sona erdi. Bu arada Rusya'da düzenlenen dördüncü zirve, çevresel işbirliği konusunda bazı önemli kararlara yol açtı. Liderin müzakeresinde ana etken Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsü idi. (Gharayi,2016:139)

4.16. Hazar Havzasının Hukuki Statüsü

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden önce, Hazar Denizi yalnızca İran ile Sovyetler Birliği arasında paylaşılmıştı. Hazar Denizi'nin yasal statüsü böylece deniz taşımacılığı ve balıkçılık gibi konularda bir dizi anlaşma ile çözülmüştür. Ancak, tartışmalı birçok konu mevcuttur. Örneğin, kirliliği önleme ve çevre korumayı çevreleyen hükümler, imzalanan hiçbir anlaşmaya dahil edilmemiştir. Ekonomik açıdan, çekişmenin en önemli kemiği deniz dibi yatağının altında yatmaktadır - ve sular arasında uzanan belirsiz sınırlar sorun teşkil etmektedir. İran'ın artık feshedilmiş Sovyetler Birliği ile olan anlaşmaları artık kabul etmemesiyle birlikte, tartışmanın devam etmektedir, herkes için ilerleme durmuştur. Bu anlaşmalar ülkeler için ortak bir denizcilik alanı olan Hazar Denizi'nin bölünmez olduğu fikrine dayanmaktadır. (www.irdiplomacy.ir,2016)

Hazar Denizi'nde Yu Sheng (Sheng yu) ile sınırın olmadığı vurgulanmaktadır. Avukat şöyle yazıyor: "Kıyı ülkeleri arasındaki sınır gölleri tarafından yapılan hemen hemen tüm Antlaşmalar, Kntns Denizi (Konstanz Denizi) ve Hazar Denizi hariç, sınırlandırıldı." Genel olarak, anlaşmalar, diplomatik kanallar ve kıyı devletlerince çözüldü. İran ve eski Sovyetler Birliği arasındaki Hazar Denizi hukuk rejimini tanımlayan hükümleri içeren üç büyük anlaşma vardır. Bu üç anlaşma aşağıdaki gibidir:

1. Dostluk Antlaşması 1921 - 1921 Anlaşması -
2. 1935'te Nakliye ve Ticaret Anlaşması Kurulması -1935 Anlaşması
3. Nakliye ve Ticaret Anlaşması 1940 - 1940 Anlaşması

5-1- Esasen, Hazar Denizi ile ilgili olduğu ölçüde, yakın tarihli iki anlaşmaya benzer hükümler dahil edilmiştir. İran ile eski Sovyetler Birliği arasındaki 1921, 1935 ve 1940 yıllarındaki anlaşmalarla yelken rejimi, Hazar Denizi'nde gezinme hakkının 11. maddesinde ifade edildi. Anlaşma 1921'de iki ülke tarafından kabul edildi. Ayrıca, şu hükümler bulunmaktadır:

"... Sözleşmenin üyeleri, anlaşmanın imzalanmasından bu yana - 26 Şubat 1921 - her iki tarafın da gemilerinin Hazar Denizi'nde eşit haklara sahip olduğunu beyan etmeyi kabul

etmiş sayılırsınız. "(www.irdiplomacy.ir, 2016) Bu nedenle, 2003'te üç ülke Rusya, Kazakistan ve Azerbaycan, uluslararası toplumun politik zayıflığını ve nükleer krizin başından kaynaklanan sorunları kullanarak, Hazar'ın neredeyse yüzde 64'ü tarafından imzalanan Üçlü PSA Hazar Deniz Anlaşması imzalandı. Bu arada, Azerbaycan'ın Amerika'nın ve petrol ve doğal gazın keşfi ve kullanılması ile ilgili hükümlerin desteği neredeyse denizin çoğuna hükmedip, üzerlerinde egemenlik ilan etti ve petrol ve doğal gaz kullanımı da başladı. (www.mashregnews.ir,2016)

Bugün Hazar, isteksizce Rusya, İran, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan arasında paylaşıyor. Deniz sınırları sorunu enerji ilişkilerinde daha fazla bağ kurmaya çalıştıkları için İran ve Azerbaycan diplomatları arasında sorun teşkil ediyor. Her iki ulus da açık deniz enerji rezervleriyle ilgili çelişkili iddialarda bulunuyor. Bu ihtilafların başında Azerbaycan'ın Araz-Alov-Sharg hidrokarbon blokları, yaklaşık 700 bcm doğal gaz bulunan 1400 km²'lik bir alan vardır. İran tarafından "Alborz" olarak adlandırılan bu alanın Azeri kontrolü, Bakü'nün 120 km güneydoğusunda bulunan Alov sahasının kısmen İran karasularında bulunduğunu iddia eden Tahran tarafından şiddetle eleştiriliyor. 2001 yılında, iki BP araştırma gemisi Alov tarlalarından bir İran vapuru tarafından uzaklaştırıldı. BP o zamandan beri alana geri dönmedi ve kimsenin de olmadı. (Www.atlanticcouncil. Org, 2015) Azerbaycan, Hazar'ın Medyan Hattı'na bölünmesi gerektiğini savunuyor ve ulusal sahil şeridi üzerinden BM Deniz Hukuku Sözleşmesine (1982) atıfta bulunuyor. Azerbaycan, hidrokarbon kaynaklarını yakın kıyı şeridinden çıkarmak istiyor. Rusya ve Kazakistan ayrıca BM Deniz Hukuku Sözleşmesine de atıfta bulunmakta ve Hazar'daki topraklarından hidrokarbon çıkarmayı planlamaktadır. (Chaboki,1999:77-78)

Javad Amin-Mansour, İran İslam Cumhuriyeti'nin, Uluslararası hukukun bölgedeki ülkeler arasındaki ilişkiyi yönetmesi gerektiği politikasını takip ettiğine inanıyor. Buna göre başkalarının iç işlerine müdahale etmeme ilkeleri, ulusal egemenliklerine karşı karşılıklı saygı, hükümetlerin doğal kaynakları konusundaki egemenliğine saygı, birbirlerine karşı güç kullanmamaları, ülkeler arasında işbirliği ve anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi ilkesi önemlidir. Bu çerçevede, Hazar Denizi kıyısındaki devletler arasında Denizin yasal statüsü konusunda bir anlaşmaya varılması enerji sektörünü de içeren ticaret ve yatırımın genişletilmesi için bölgesel işbirliği, Hazar Denizi deniz ortamının korunması, turizm sektörünün genişletilmesi vb. gibi alanlarda ilerleme sağlayacaktır. Bu konular İran dış politikasında önceliklidir. (Yazarın Javad Amin-Mansour ile röportajı, 2016)

Andreas Heinrich ve Heiko Pleines, Hazar Denizi bölünmesine yönelik İran politikasıyla ilgili İran'ın Hazar Denizi'nin yasal bölünme konusunda işbirliği yapmadığını, kaynakların yanı sıra

Türkmenistan ve Kazakistan'dan Avrupa pazarına Trans-Hazar ihracat boru hattının inşaedilmesini engellediğini savunmaktadır. (Heinrich,Pleines,2015:109)

Rusya'nın Hazar Denizi'ndeki Hukuki Statüsündeki pozisyonuna göre, Türkmenistan ve İran'ın da desteklemesiyle, Deniz Kanunu diğer denizlerle doğal bir bağlantısı olmadığından Hazar'a uygulanamadı. Rusya bunun bir iç göl olduğuna ve bu şekilde yönetilmesi gerektiğine ve ortak kullanımın tek yol olduğuna inanmaktadır. Rusya, Hazar Denizi'nin yasal statüsünün tek taraflı olarak değiştirilememesini savunmaktadır. Ayrıca 20 kilometrelik karasularına ek olarak ve Hazar'ın orta kesiminin ortak mülkiyeti ile 20 kilometrelik özel bir bölgeyi de desteklemektedir. (Babali, 2006:82)

Rusya, hem 1921 hem de 1940 antlaşmasının ve 21 Aralık 1991 tarihli Almatı Deklarasyonunun Hazar'ın bugünkü durumunu anlamak için kıyıdaş devletlerin ihtiyaç duyduğu argümana dayandığına inanmaktadır. 5 Ekim 1994'te Birleşmiş Milletlere everdiği notta Rusya'nın konumunu belirtmiştir: "Hazar Denizi'yle ilgili tek taraflı eylem yasadışıdır ve Rusya Federasyonu tarafından böyle tanınacaktır. Rusya Federasyonu, gerekli gördüğü önlemleri almak ve yasal düzenlemeyi geri getirmek ve tek taraflı eylemlerin sonucunun üstesinden gelmek için uygun gördüğü her türlü önlemi alma hakkını saklı tutar." (Babali, 2006:83)

İran ve Türkmenistan farklı yönleri izlemiş olsalar da, diğer üç devlet de anlaşmaya göre, deniz tabanını henüz kullanmamışlarsa, deniz taşımacılığı ve balıkçılık için ortak kullanımı kabul etmiş gibi görünmektedir. İran'ın Medyan bölümünden yüzde 13-14'lük pay alması ile endişeleri giderilebilir. İran, gelecekteki beş ülkenin anlaşmasında her bir kıyı devletin yüzde 20 oranında eşit bir pay alması gerektiğini belirtmiştir. (Babali, 2006: 82) Denizdeki daha büyük İran payı, Türkmenistan'ı ve Azerbaycan'ın payını azaltacaktır ve bu ülkerce kabul görmeyecektir. Şu anda, İran "adil" bir çözümünden yana ve ulusal sektörlere yaslanmış gibi görünüyor, ancak aynı zamanda sektörünün çok küçük olduğunu savunuyor. İran, 2001'de, Alov Sahasında çalışan jeofizik bir gemiyi İran ve Azerbaycan arasındaki ihtilaflı alana girdiği için silahlı botlar göndererek uzaklaştırmıştır. (Babali, 2006:82) Mayıs 2003'te, Kazakistan ve Rusya ortak sınır konusunda, Hazar Denizi'ndeki paylarını düzeltilmiş medyan çizgisi ilkesine göre paylaşarak ortak sınır konusunda bir anlaşma imzalamışlardır. (Babali, 2006:82)

Robert Ebel ve Rajan Menon, Kazakistan ve Azerbaycan'ın, Hazar Denizi'nde UNCLOS (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982) maddesinin uygulanmasını savunduğunu belirtmişlerdir. Bu madde, yarı kapalı ya da kapalı bir denizi "iki ya da daha fazla devlet tarafından çevrili ve başka bir deniz ya da okyanusa dar bir çıkışla bağlanmış ya da tamamen ya da kara denizlerinden ve iki ya da daha fazla münhasır ekonomik bölgeden oluşan bir deniz ya da okyanusa bağlı bir körfez olarak tanımlamaktadır." Büyük gölleri iki veya daha fazla eyalete bölme kriterleri vardır (örneğin, Victoria Gölü, Kuzey Amerika'nın Büyük gölleri ve Titicaca Gölü). (Ebel, Menon ,2000;148)

Azerbaycan ve Türkmenistan, Hazar'ın yasal statüsü üzerinde iki gerginlik meydana geldi: Birincisi, 1990'ların başında teslim edilen doğal gaz kaynaklarından dolayı Azerbaycan'ın Türkmenistan'a borçlu olduğu iddiasıdır. (2008'de, bu durum Azerbaycan'ın Türkmenistan'a 44,8 milyon dolar ödemesiyle çözüldü.) İkincisi tartışmalı bölgedeki petrol sahaları üzerinden yaşanmaktadır. Söz konusu petrol sahası MML'de ihlal ediliyor. Alanlardan ikisi, Azeri / Ömer ve Çırag / Osman, Azerbaycan'ın Abheron bölgesinden uzakta olmayan büyük ACG alanının bir parçasıdır. (Montgomery, 2012;193)

4.16.1. Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsü Sözleşmesi

Ağustos 2018'de, Hazar Denizi ülkelerinin liderleri, Hazar Denizi'nin yasal rejimi hakkında Kazakistan'daki bir toplantıda bir sözleşme imzaladılar. Hazar Denizi'nde Terörle Mücadele Alanında İşbirliği Protokolü, Organize Suçlarla Mücadelede İşbirliği Protokolü Denizlerde, Hazar Deniz Bölgesi Hükümetleri Arasında Ekonomik İşbirliği Anlaşması, Kıyı Ülkeleri Hükümeti Arası Taşıma Anlaşması, Yolsuzluğun Önlenmesi Anlaşması, Hazar Denizi'ndeki Olaylar ve İşbirliği ve Protokolü Hakkında Hazar Denizi ülkelerinin sınır yetkililerinin etkileşimi bu ülkeler tarafından imzalanan belgeler arasındaydı. (www.bbc.com,2018)

Deniz yatağının kullanımı ve temel kaynakları da dahil olmak üzere gelecekteki sorunlar, kıyı ülkelerinin kabul etmediği Hazar Denizi ile ilgili en önemli konulardan bazılarıdır. On yıldan fazla bir süredir devam eden sorunlardır. Anlaşmaya göre, İran'ın Hazar Denizi'ndeki payı % 13'e yakın olacaktır. İran böyle bir katkı kabul etmiyor ve payını% 20'ye çıkarmak istemektedir. (www.bbc.com, 2018)

Bunun açık bir işareti, yeni Sözleşmede, deniz bölgesinin, serbest denizlerin yasal ilkesine aykırı olarak, yaklaşık 28 kilometre uzunluğunda (12 mil), deniz sınırına sahip olmasıdır. Hepsi Birleşmiş Milletler 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesinin yasal sistemi altında olan serbest denizlerde, deniz bölgesi maksimum 12 deniz mili vardır ve bu nedenle 12 milden daha uzun bir sürenin belirlenmesi yasal değildir. Ancak beş ülke tarafından belirlenen göl durumunda, beş ülke ellerinden geldiğince aynı fikirdelerdir ve şimdi her ülkenin kara denizinin uzunluğunun 15 mil olduğunu kabul etmişlerdir. Bu, Hazar Denizi'nin Sözleşmeye “Hazar Denizi” olarak dahil olmasına rağmen, yasal olarak bir göl olarak görülmesi gerektiğine dair güçlü bir göstergedir. (www.dw.com,2018)

Hazar Denizi için kesin bir karar alınmamıştır ve bu ayrı bir anlaşmanın sonuçlanmasına yol açacaktır. Hattın kaynağını belirleme konusundaki en önemli konu hala günceldir. Menşe çizgisi çok önemlidir; tüm deniz alanlarınızı hesapladığınız çizgi budur. Sözleşme, beş ülkenin de bölgesel bir deniz bölgesine sahip olma hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Karasuları aslında her ülkenin topraklarının bir parçasıdır ve kıyı devletinin egemenliği altındadır. Her ülkenin savunma bölgesidir. (www.dw.com, 2018)

Yeni sözleşmede karasuları 15 mil uzaklıktadır. Ama bu 15 mil nerden sayılıyor? Karasularını ve kıyı devletinin egemenliği veya kontrolü altındaki diğer alanları hesaplamak için kaynak belirlenmelidir. Kaynak kodu 1982 Deniz Hukuku'nda tanımlanmıştır. Bu tanıma göre, kıyı ülkesi kıyılarının şekli ve coğrafi koordinatlarına göre “normal kaynak” veya “doğrudan kaynak” olarak adlandırılabilir.

Normal kaynak hattı, düzenli kıyı şeridi olan, çıkmaz ve düzensiz coğrafi yapıya sahip olmayan ve kıyıya yakın adalar bulunmayan plajlarda kullanılır. Bu durumda, kaynak çizgi gelgitin altındaki çizginin altına yerleştirilir. Sade bir dilde ifade edilecek olursa, kaynak hattı kıyı şeridine aşağı yukarı yakındır ve kaynağın arkasında bulunan deniz suyu miktarı iç sudur. Bu, kural olarak İran için de geçerli olması gereken bir yoldur. (www.bbc.com,2018)

Yakın tarihli Hazar Denizi Sözleşmesinde, bu tanımlar kaynaktan da kabul edilmektedir. Ancak İran'ın sözleşmeye dahil edilmesinde başarılı olması İran için çok faydalıdır ve dünyanın geri kalanının bu konunun Sözleşmeye dahil edilmesini kabul etmesi şaşırtıcıdır. Her ülkenin doğrudan kaynağı, beş ülkenin de anlaşması ile belirlenmeli, uluslararası hukuka ve 1982 Sözleşmesine uygun olarak, deniz hukuku her ülkenin menşe kaynağını belirlemelidir. Coğrafi durumun kötü şansına rağmen, menşe kaynağını belirleme konusunda gelecek

görüşmelerde, İran diğer ülkelerle eşit bir şekilde durmakta ve uygun kaynak hattını belirlemek için ısrar edebilmektedir. Bu, diğer ülkeler tarafından kabul edilmiştir ve İran için büyük bir başarıdır. (www.dw.com,2018)

4.17. Hazar Denizinin Yasal Durumuna İlişkin ABD Politikası

Hazar Denizi'nde güvenliğin teşvik edilmesi ABD'nin ilgilendiği bir konudur. ABD için bu, her bir ülkenin deniz sınırlarının ikili anlaşmalar yoluyla belirlenmesine dayanmaktadır. Her ne kadar ülke anlaşmazlıkların çözümünü desteklediğini iddia etse de, ABD Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsünde taraf tutmaktadır. Gelecekte ABD, Azerbaycan ve İran ile Azerbaycan ve Türkmenistan'ı uzlaştırmaya yönelik başarısız girişimlerde olduğu gibi, daha fazla mücadeleyi önlemek için doğrudan hakemlik etmemelidir. Bölgede önerilen boru hattı üzerindeki herhangi bir dış baskı, Azerbaycan ile Türkmenistan arasında daha fazla müzakerenin ACG ve Kyapaz / Serdar Alanı'nın mülkiyeti konusunda bir anlaşmaya varmasını teşvik edebilir. Eğer kararlaştırılmazlarsa, ABD her iki tarafı da Güney Hazar'ın bir bölümü hakkındaki tahkim için davayı Uluslararası Mahkemelere götürmeye teşvik etmelidir. Bu, ilgili tüm taraflarca kabul edilecektir. (Montgomery,2012;193)

4.17.1. Güney Gaz Koridoru

2006 yılının başlarında, birçok nedenden dolayı AB'nin enerji politikasının dönüm noktası oldu. Rus gazının yüksek fiyatı ve Ukrayna'ya yapılan Rus doğalgaz arz kesintileri AB üyelerine enerji akışı üzerinde olumsuz etki yarattı. Aynı yıl, Rusya'nın teknik sorun olarak adlandırdığı şey nedeniyle, Litvanya'ya enerji kesildi, ardından 2007'de Gürcistan'a gaz fiyatlarında bir artış oldu. (www.geopolitica.infom2015)

Güney Gaz Koridoru, "Avrupa Komisyonu" (AK) tarafından AB'yi bu jeopolitik gaz kullanımına karşı savunmak ve AB'nin gaz arzını çeşitlendirmek amacıyla Hazar havzasından ve Orta Doğu'dan (birincil Azerbaycan, Türkmenistan, İran ve Irak) Avrupa pazarına gaz taşımak için gereken altyapıya yatırım yapmak için başlatılmıştır. Politik ve ekonomik kaygıların yanı sıra, gelişmiş altyapı ve gaz kaynaklarının olmayışı, Azerbaycan'ı bu projedeki tek emin ortak yapmaktadır. (www.brusselsenergyclub.org,2017)

Resim 3. Güney Gaz Koridoru

Kaynak: <https://www.sgc.az/en>

AB, enerji güvenliğini artırmayı hedeflemektedir ve gaz depolama tesislerini artırma, enerji verimliliğini artırma ve aynı zamanda yenilenme enerji santralleri inşa etme çabalarını artırma gibi bir dizi seçeneğe sahiptir. Bununla birlikte, kendi rezervlerinin birkaçı ile, bu tür önlemler yalnızca sınırlı bir etkiye sahip olabilir. Bloğun ana politika seçeneği, Güney Gaz Koridoru olarak özetlenen bir boru hattı ağı yoluyla tedarik ve transit yolların çeşitlendirilmesidir. (Steven, 2014: 138) Güney Gaz Koridoru'nu kurma jeopolitiği ve jeo-ekonomik arayışı, yukarıda tartışıldığı gibi birçok aktörle ilişkilidir. (Steven,2014:138)

Ancak, Miguel Arias Canete'ye göre, Güney Koridoru AB'nin birinci önceliği olmalı ve AB üye ülkeleri bu planların gerçekleştirilmesi için tüm güçleriyle çalışmalıdır. Bir anlaşmaya varılması durumunda, İran gazı da projeye bağlanabilir. (Kaysi, 2011: 63) 2013 yılının sonlarında ve özellikle Ukrayna krizinden sonra, AB enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesine daha fazla önem vermeye karar verdi. AB için enerjinin çeşitlendirilmesi, Enerji Birliği'nin temel direklerinden biridir - Birliğin diğer öncelikleri,

- 1) “Güvenliği, dayanışmayı ve güveni artırmak,
- 2) İç enerji piyasasını sıkılaştırmak,
- 3) Talebin modülasyonu,
- 4) Enerji karışımının dekarbonizasyonu ve
- 5) Araştırma ve yenilik.” (www.energypost.eu m2015)

Gazprom'un arzlar üzerindeki tekeli kırma istemesine rağmen, AB'nin enerji talepleri artmaktadır ve bloktaki bazı ülkeler enerji ihtiyaçlarının neredeyse tamamı için zaten Rusya'ya bağlı durumdadır. Bu, AB ile Güney Gaz Koridoru ve TANAP projeleri gibi planlara yatırım yapmanın yararını araştırmayı amaçlayan diğer güçler arasındaki görüşmelere neden olmuştur. Ancak hiçbirisi hızlı bir şekilde gerçekleşmeyecektir. (Schröder, 2017:254)

SGC planına göre, Şah Deniz Faz 2'den gelen gaz, 3500 kilometrelik bir boru hattının yardımıyla Avrupa'ya Hazar Denizi'nden gelecektir. Bu, mevcut bazı altyapının iyileştirilmesini ve çok sayıda yeni boru hattının geliştirilmesini içermektedir; mevcut Güney Kafkasya Boru Hattı'nı (SCP) kullanarak ve Azerbaycan ve Gürcistan'dan geçen yeni paralel boru hatlarını genişletmeyi içermektedir. Trans Anadolu Boru Hattı (TANAP), Şah Deniz'den Türkiye'ye gaz taşıyacaktır. Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) daha sonra Yunanistan ve Arnavutluk'tan İtalya'ya gaz gönderecektir. Bu, küresel petrol ve gaz endüstrisinin henüz en önemli ve iddialı girişimidir - yedi hükümet ve 11 şirket de dahil olmak üzere birçok farklı paydaşı içeren karmaşık bir yapıdır. (www.bp.com, 2017) Güney Gaz Koridoru, Hazar'daki gaz kaynaklarını Avrupa'daki pazarlara ilk kez bağlayarak tüm bölgenin enerji haritasını değiştirecektir. İlk gaz 2018'in sonlarında Gürcistan'a ve Türkiye'ye tedarik edilmesi hedeflenmektedir; Avrupa'ya gaz dağıtımının Azerbaycan'da ilk denizden çıkan ilk gazdan bir yıl sonra gerçekleşmesi beklenmektedir. Güney Gaz Koridoru boru hattı sistemi, gelecekteki potansiyel ilave gaz kaynaklarını karşılamak için başlangıç kapasitesinin iki katına kadar ölçeklendirilebilecek şekilde tasarlanmıştır. (www.bp.com,2017)

Hem Rusya hem de İran, Türkmen gazının Hazar Havzası'ndan Avrupa pazarlarına yasal gerekçelerle aktarılmasına karşı çıkmaktadırlar; petrol ve doğal gazın su altında inşa edilmiş bir boru hattı aracılığıyla deniz ortamına zarar vereceğini iddia etmektedirler. Her halükarda, Türkmenistan Azerbaycan'a veya İran'dan AB'ye gaz ihracatı başlatmak için İran ve Rusya'yla bir anlaşmaya varırsa, her iki yol Türkiye'den geçecek - bu yüzden ülkenin Türkiye'nin kazanabileceği bir kazan-kazan durumu birden fazladır ve enerji geçiş merkezidir. İran ile Lozan Anlaşması'nın 5 + 1 ile İran enerji sektöründeki yaptırımların kaldırılmasının yanı sıra İran doğal gazı, Avrupa pazarına gönderilmeye neredeyse hazır olduğundan, İran doğalgazı için potansiyel pazarlardan biri olacaktır. Bu noktada AB, İran ile 5 + 1 arasında imzalanan son bir anlaşmadan sonra İran'dan gaz almaya hazır olduğunu açıkça belirtmiştir. Türkiye, İran'ın AB'ye gaz ihraç etmesi için en iyi yoldur, Türkiye şu anda İran'dan yaklaşık 10 bcm gaz ithal etmekte ve AB'ye yeterli miktarda gaz ihraç etmek için bir boru hattına ihtiyaç duymaktadır. AB ve İran AB'ye ihracat konusunda anlaşabilirlerse, Türkiye, enerji nakil merkezi olma isteğinde bulunduğu rolü yerine getirme şansına sahiptir. (Schröder, ... 2017:254)

4.17.2. Güney Gaz Koridoruna ABD'nin ilgisi

ABD, Orta Asya ve Basra Körfezi'nden dünya enerji piyasasına kendi çıkarlarına göre serbest petrol ve doğal gaz akışını desteklemekte ve böylece Güney Gaz Koridoru'nun Hazar'ın enerji diplomasisindeki başarısını desteklemektedir. (www.foreign.senate.gov 2012; 5-6) Güney Gaz Koridoru, Sovyetler sonrası ülkelere, iç güçleriyle Rusya'dan bağımsızlıklarını kanıtlamaları için bir şans vermektedir. Güney Gaz Koridoru fikri, ironik bir şekilde, Rusya enerji sektörünü, bu tür politikalarla rekabet etmek için piyasaya yönelik bir dizi politika uygulamak için motive etmiştir. (www.foreign.senate.gov 2012;5-6)

Orta Asya koridorunu piyasaya sürdürebilmek için İran'ın önemi her zaman mevcuttu. Şu anda, İran'ın devasa doğal gaz rezervleri Güney Gaz Koridoru'na katılamamaktadır. Ancak bunun, kademeli olarak kaldırılması uygulanan yaptırımlardan ziyade teknik zorluklarla daha fazla ilgisi olduğu belirtilmelidir. İran, ekonomik ve siyasi nedenlerden dolayı bu tür projelere katılmak, bölgedeki işbirliğini ve istikrarı artırmak için çok istekliydi. (www.foreign.senate.gov 2012;5-6)

Mart 2015'te, Kongre, Güney Gaz Koridoru'nun iki taraflı desteklerini yinelemiştir. Bu büyük bir enerji girişimi olan bu proje AB ülkelerine Hazar'dan güvenilir bir doğal gaz kaynağı sağlayacak ve Rusya'ya bir alternatif olacaktır. Güneydeki gaz koridoru, AB enerji pazarını Orta Asya ve Hazar Denizi bölgelerinin gaz alanlarına bağlayacak bir araç olacaktır. (www.americansecurityproject.org,2015)

SGC, ABD dış politikasının hem Obama hem de Bush yönetimlerinde önceliği olmuştur. Kongre ayrıca AB enerji güvenliği ve AB çeşitlendirme politikasını desteklemek ve Rusya'nın AB doğal gaz pazarındaki tekeli kırarak amacıyla ABD'nin AB'ye yaptığı LNG ihracatını giderek daha fazla övmüştür. (www.americansecurityproject.org,2015)

David Goldwyn, AB-ABD enerji güvenliği ilişkilerinin boru hattı tesis etmekten, politika reformuna kaydına inanmaktadır

“Batı Avrupa, arz çeşitliliği ve rekabetçi fiyatlandırma konusunda kaydettiği ilerleme, kendi politikaları ve eksik AB pazarındaki reformlar nedeniyle Orta Asya ülkelerine büyük ölçüde ulaşmamıştır. Ancak ABD politikası, bu ilerlemenin diplomasi yoluyla doğuya doğru ilerlemesine yardımcı olabilir. ABD LNG'nin bu pazarlara yararlı bir zaman dilimi içerisinde ihracat için uygun olduğuna dair net ve açık bir sinyal verebilir. Her zamanki yaklaşım olarak bir işletme mevcut enerji durumunu daha da zorlayacaktır. Ülkelerin çoğunun çeşitli LNG kaynaklarına erişime sahip olduğu Batı Avrupa, Rus bağımlılığının sürdüğü Orta ve Doğu Avrupa gerçekliğinden uzak durmaya devam edecektir.” (www.brookings.edu,2016)

4.18. Transit Boru Hatları

Aşağıdaki bölümlerde, bölgeye iletilen planlı, rafa kaldırılan ve devam eden boru hattı seçenekleri hakkında daha fazla bilgi verilmektedir.

4.18.1. Nabucco

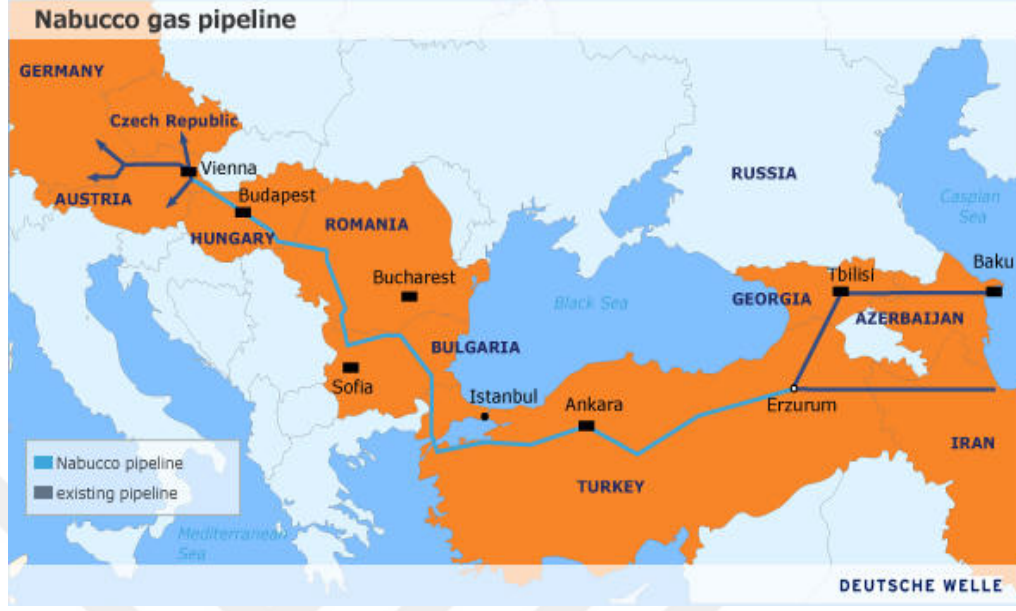
Nabucco Projesi, BOTAŞ tarafından 5-13 Şubat 2002'de Bulgar Gaz, Transgaz, MOL ve OMV müzakerelerine taraflarca yapılan tekliflere dayalı olarak başlatıldı. Projenin amacı, Türkiye'den Avrupa'ya gaz akıtmak ve sonunda Macaristan'a Avusturya'ya doğru genişletmek. (www.bbc.co.uk,2016)

İlk hesaplamalara göre, boru hattının toplam uzunluğu 3300 kilometreye kadar uzayacak, yaklaşık 2000 kilometresi Türkiye'de olacak.

Nabucco International, 28 Haziran 2005 tarihinde katılımcı firmalar tarafından eşit hisse ortak girişimi anlaşması imzalanmasıyla kuruldu. Nabucco Ulusal Şirketleri, projelerinin kendi ülkelerinde yapımı ve işletilmesi ile görevlendirildi. Proje, 26 Haziran 2006'da Viyana'da imzalanan Bakanlar Deklarasyonu ile birlikte resmi devlet desteği aldı. Böylesi güçlü bir projeye, Almanya elektrik firması RWE'de katıldı ve Şubat 2008'de projenin altıncı ortağı oldu. (www.bbc.co.uk,2016)

Doğal gazın Türkiye'den Avrupa Birliği ülkelerine taşınmasını vaat eden uzun mesafeli boru hattı projesi daha sonra Temmuz 2009'da bakanlar tarafından imzalandı. Rusya'nın Gazprom'unun egemenliğine alternatif olması nedeniyle en belirgin desteği ABD ve AB'den aldı. Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı projesi Hazar ve Hazar bölgelerinin doğal gazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşımayı hedeflemektedir. Tedarik zinciri, Hazar'daki Şah Deniz sahasında başlayarak Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan ve diğer Hazar-Kaynak kaynakların uzanmakta ve İran gazına ait enerji kaynaklarını birbirine bağlamaktadır (uzun vadede gazın Suriye, Irak'tan ve diğer Mısır gaz kaynaklarının yanı sıra çevre ülkelerdeki kaynaklardan da taşınması umulmaktadır). (www.tuicakademi.org,2016)

Resim 4. Nabucco Boru Hattı

<https://www.dw.com>

Bu kaynaklar Türkiye'ye ulaştığında, ikinci bağlantı devreye girecektir. Gelecekte, Rusya gazının Türkiye'de de aynı çizgide olacağı ve Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya'ya devam edeceği tezi ortaya çıkmaktadır. Planlar ayrıca, Nabucco'nun hattın geçtiği yerlerdeki çevresel etkisini azaltmaya yönelik sosyal projeleri de içermektedir. Bu faaliyetlerin rota boyunca yerleşim ekonomisini teşvik etmesi beklenmektedir.

(www.tuicakademi.org,2016)

Ancak Nabucco projesiyle ilgili en önemli husus, doldurmak için yeterli doğal gaz bulunmamasıdır. Türkiye'nin en yüksek profilli AB projesi olan plan, ülkenin enerji gösterileri olan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı ve şu anda transit anlaşma açısından başarı öyküsü olarak sunulan Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı üzerine inşa edilerek Hazar ve Batı arasında bir enerji koridoru olarak hizmet vermesi hedeflenmektedir. (www.ntv.com.tr, 2017) 11 milyar dolarlık, 3282 km'lik proje (besleme hatları dahil) 318 metreküp doğalgaz taşıyacağına söz vermiştir. Hatların 1558 km'yi Türkiye'den, 392 km'si Bulgaristan'dan, 457 km'si Romanya'dan, 388 km'si Macaristan'dan geçip, 46 km'si Avusturya'da Baumgarten'den geçmektedir (www.uluslararasıgundem.com, 2017)

“Doğu-Batı Enerji Koridoru” rüyası açısından en kazançlı seçeneği oluşturduğuna şaşmamak gerektir. Bu hayal gerçekleşmiş olsaydı, Türkiye hem AB için en önemli transit ülkelerden biri hem de kıtanın enerji ihtiyacının % 60'ından fazlasına dayandığı Rus doğal gazına ciddi bir alternatif olacaktı. (www.uluslararasıgundem.com, 2017) Taraflarca Nabucco Projesi

Hükümetlerarası Anlaşma'ya imzalanan ortak bildirgede, şu anda cesurca görünebilecek bir iyimserlikle, tarafların altı ay içinde proje destek anlaşması için Nabucco Uluslararası Şirketi ile gerekli tüm adımları atmaları gerektiği belirtildi. (www.dunya.com,2016)

Ortak bildiri, Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Avusturya Başbakanı Werner Faymann, Bulgaristan Başbakanı Sergei Stanişev, Macaristan Başbakanı Gordon Bajnai, Romanya Başbakanı Emil Boc ve AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso tarafından büyük bir şaşa ile imzalandı. Her yıl yaklaşık 25 milyar metreküp doğal gaz boru hattı boyunca taşınacak ve bu rakam, 2020 yılına kadar büyük Trans-Avrupa Enerji Hattının bir parçası olarak 31 milyar metreküp doğal gaza ulaşacaktı. Nabucco Projesi, fizibilite ve mühendislik çalışmaları için AB fonlarından yararlandı. Azerbaycan, ivmeye cevap vererek Şah Deniz 2 projesini geliştirdi ve yazılı bir taahhüt veya anlaşma yapılmamasına rağmen 2016 yılına kadar Nabucco hattına 8-9 milyar metreküp gaz sağlayabileceğini açıkladı.

(Taheri,Naghseh 2014:154)

Nabucco, yaygın bir şekilde Rus gaz devlerinin hakimiyetini atlatmayı amaçlayan bir Avrupa-Amerikan kurtarma paketi olarak anlaşıldı. Taraflar resmi beyanlarında reddetmiş olsalar da, bir bilgin, bu projenin İran'a temkinli bir mesaj verirken, bunun tüm gözlemciler için oldukça açık bir mesaj olduğunu iddia ediyor: “ABD'nin stratejik rehberliği ile Nabucco projesi, Rusya-Batı ilişkilerinde eski bir yarayı açmıştır. Ancak son on yılda Batı ile Rusya arasındaki siyasi ekonomik olayların incelenmesi ve İran'ı Budapeşte Zirvesi'ne katılmaya davet etmeme kararı ya da Ankara'daki imza töreni, projenin ticari ve ekonomik görünümünden ziyade siyasi bir anlam taşıdığını ifade etmektedir. Nabucco projesinin, Rusya ve İran'a yönelik daha geniş bir genel kapsama stratejisinde yer aldığı görülüyor. Boru hattı erken aşamada Azerbaycan ve Türkmenistan'dan gelen gazla çalışabilse de, uzun vadede ayakta kalabilmesi için İran ve Rusya'nın katkısı gerekiyor. Mevcut kanıtlara göre, en iyimser senaryoda, 2020 yılına kadar, Nabucco'nun Azerbaycan doğalgaz kaynakları bitecek ve İran ve Rusya dışında güvenilir alternatif kaynaklar kalmayacaktır.” (Taheri,Naghseh 2014:154)

Nabucco Projesi hiç şüphesiz rota ve kaynak çeşitlendirmeye yöneliktir ve AB ve Türkiye'ye tedarik güvenliği açısından Güney Akımı Projesi'nden daha fazla avantaj sağlamaktadır. Bu noktada, Avrupa Birliği'nde kullanılan toplam doğal gazın % 64.2'si ithal edilmektedir; Türkiye dahil blok içindeki birçok ülke tamamen ithal doğal gaza bağımlıdır. Bulgaristan'ın ithal doğal gaz bağımlılık oranı AB ortalamasının % 98,6'nın oldukça üzerindedir, ancak

Baltık Devletleri neredeyse tamamen bağımlıdır. Macaristan ve Avusturya gibi Orta Avrupa ülkeleri % 85 civarında bir alım gerçekleştirmektedir. (İleri,2011:2)

Sadece on yıldan uzun bir süredir var olan Nabucco Projesi bu noktada başarısız olarak kabul edilemez. Şah Deniz Konsorsiyumu, Trans-Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nin (TAP) ağırlığını koydu. BP, Total, Statoil ve Socar (Şah Deniz Konsorsiyumu'nu oluşturan) yeni hattın Yunanistan, Arnavutluk ve İtalya üzerinden inşa edilmesine karar verdiler. TAP Projesi, Norveç Statoil, İsviçre AXPO ve Alman E.ON Ruhrgas konsorsiyumu tarafından geliştirilmiştir. Proje güzergahı netleştikten sonra, Şah Deniz konsorsiyumunu hayata geçirmeden önce projenin son aşaması olarak davet etmek için müzakereler başlayacaktır. (www.gazetevatan.com ,2017)

Hazar sahili Şah Deniz 2 sahasını işleten konsorsiyum Nabucco yerine Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) kullanılmasını tercih etti. Azerbaycan'ın Türkiye'nin batı sınırlarından geçmesini sağlamak ve Avrupa pazarlarına ulaştırmak için Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı ile (TANAP) birleşecekti (www. t24.com.tr,2017)

Peki neden plan değişikliği oldu? Nabucco inşaatının 2013 yılında yapılması planlandı, ilk gaz akışı 2017'de gerçekleşecekti; Bununla birlikte, inşaat başlangıçta askıya alındı çünkü katılan ortak ülkeler maliyetleri karşılayamıyorlardı. Bu nedenle SOCAR ile anlaşma sağlandı ve Trans-Anadolu Boru Hattı hızla devreye alındı. (www. t24.com.tr,2017)

ABD dış politikası ve enerji analistleri, Nabucco projelerinin başarısız olmasının bir dizi nedenine işaret ediyor: Bu uzmanlardan Ed Chow, teknik bilgi eksikliğinden kaynaklanan yargı hatalarına işaret ediyor. Politika yapıcılar üzerinde kaybedilen önemli detayın, gaz boru hatlarının niteliğinin, petrol boru hatlarınınkinden farklı olduğunu belirtiyor. BTC petrol boru hattının göreceli bir başarı göstermesine rağmen, politika yapıcılar esasen bu projenin planlanması ve uygulanmasının aynı unsurlarının Nabucco planının yerine getirilmesi için uygulanabileceğini varsaymak suretiyle hata etmişlerdir. Bununla birlikte, teknikler göz önüne alındığında, böyle bir projenin genel maliyetleri, bu tür bir yatırımın potansiyel getirilerini sorgulamaktadır ve Chow'a göre, imzalayanlar bu gerçeği ele almaya hazır değildi:

“Nabucco'nun neden başarısız olduğunu sormalıyız, Nabucco başarısız oldu çünkü taşıyacak gazı olmayan altı proje sponsorumuz vardı. Hiçbiri 33 bcm gaz gönderecek bir pazar temin etmemiş altı ortak. Bu ortakların bazıları finansal olarak güvenilir değildi. Bulgar Trans Gas, Nabucco boru hattı maliyetinin 1 / 6'sına nasıl yatırım yapabilir? Projenin arkasında gerçek bir

ticari şampiyon yoktu. Bir süredir, enerji diplomatları BTC'nin başarısını yinelemek için yapmaları gereken tek şeylerin insanlarla konuşmak olduğunu düşünüyorlardı. Ancak, bir sektöre özgü nedenler diğerine uygun olmayabilir. Bence bu insanlar tarafından gözden kaçırılan kısımdı, çünkü aceleleri vardı. Diplomatlara dedim ki 'Yarın başlarsanız 7 yıl içinde boru hattını çalıştırmayı umabilirsiniz, o da şanslısınız. Bu durum 10-15 yıl sürebilir, bilemiyorum'. Petroldeki başarının gazda kopyalanabileceği fikri bir efsanedir. Petrol ve gaz çok farklı unsurlardır. ” (Yazarın Dr. Ed Chow ile Röportajı, 2016)

Bir petrol boru hattının maliyeti, ürünün küresel pazarda serbest bırakılmasına izin verdiği için bir enerji üreticisi tarafından karşılanabilir. Bununla birlikte, bir gaz boru hattı inşa etme görevi çok daha karmaşıktır ve bu nedenle inşaat başlamadan önce ileriye dönük krediye girenlerin öne çıkmasını gerektirir ve diplomatik olarak konuşmak gerekirse zor bir satışır. İlk aşamada ABD diplomasisi, hükümetler arası anlaşmalar ve transit anlaşmaları oluşturarak ve projeleri finanse etme açısından makul anlaşmalar yaparak devletleri desteklemeye odaklandı. Petrol için, bu daha sorunsuz çalışır; kişi önce bir boru hattı kurabilir ve daha sonra tüketicileri arayabilir; Ancak, gaz boru hatları için tüketicinin rol oynaması gerekmektedir. İkinci aşama, Güney Gaz koridorunun kökleri belirsiz olduğundan, birinci aşamadan daha zorlu ve karmaşıktı. Belki de arz yetersizliği nedeniyle Avrupa ülkelerinden daha fazla şirket bu proje konusunda ısrar etti. Ancak politika müzakerelerde itici gücü sürdürdüğü görüldü.

Michael Klara, Başkan Bush ve Başkan Yardımcısı Dick Cheney'nin AB'yi Hazar petrol ve doğal gaz arzını artırmaları için Rus petrol ve doğal gazına olan bağımlılığını azaltmak için teşvik ettiğini belirtti. Bu nedenle, Cheney, Nabucco teklifinin doğal bir destekleyicisiydi. Aynı zamanda, Bush yönetimi Hazar devletlerine askeri yardım sağladı ve Gürcistan'ı NATO'ya getirmeye çalıştı. Obama'da, özellikle ABD'nin artık kendi gazını Avrupa'ya LNG şeklinde gönderebildiği için bu çabaların daha az önceliğe sahip olduğu görülüyordu. (Yazarın Michael Klare ile röportajı, 2016) Nabucco'ya duyulan coşku, böylece sessizce azalmaya başladı ve TAP projesini seçmek için Şah Deniz Konsorsiyumu tarafından karara varıldı. (Yazarın Douglas C. Hengel ile röportajı, 2016)

4.18.2. Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan (TAPI) Boru Hattı

Türkmenistan, büyümekte olan Güney Asya ekonomilerinin taleplerini karşılayacak projeleri hızlandırdı. Bunlardan en önemlisi, Aralık 2015'te temelleri atılan 1800 km uzunluğundaki

TAPI veya Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan doğal gaz boru hattıdır. Hattın, ilk önce 33 milyar metreküp doğal gaz taşıyacağı ve ilk teslimatın 2019 yapılacağı öngörülmektedir. (www.enerjienstitusu.com, 2017)

Proje tahmini 7.6 milyar dolara mal olacaktı ve Türkmenistan Cumhurbaşkanı Gurbanguly Berdimuhamedow tarafından istikrarın önemli bir sembolü olarak görüldü. Cumhurbaşkanı, planı yalnızca “tedarikçiler için değil, transit uluslar için” bir ön adımı olarak görenlerin arasındaydı (www.enerjienstitusu.com, 2017)

Afganistan'ın geleceği, Hindistan-Pakistan ilişkileri ve küresel enerji pazarındaki belirsizliğe rağmen, proje dört ulusun liderleri tarafından Türkmenistan'da resmi bir törenle başlatıldı. Bununla birlikte, projenin diplomatlar ve akademisyenler arasında uzun süredir tartışılmaya devam etmesi, projenin bölgesel işbirliğine ilişkin olarak gösteriş için bir araç olarak hizmet edebileceği konusunda kuşku uyandırdı (www.ekonomi.gov.tr, 2017). 1995'ten bu yana tartışılmakta olan boru hattı, Obama İdaresi'nin bölgeye daha fazla bağlantı sağlanması konusundaki büyük Yeni İpek Yolu vizyonuna dahil olduğunu göstermesiyle 2008'de Hindistan tarafından resmi olarak kabul edildi. (www.ekonomi.gov.tr,2017)

4.18.3. Güney Akım

Güney Akımı doğal gaz boru hattı projesi başından itibaren hiçbir engelle karşılaşmadı. Proje, Rus doğal gazını Karadeniz ve Bulgaristan üzerinden Avrupa'ya taşımayı hedefledi ve Rus Gazprom'a (% 50), İtalyan ENI'ye (% 20), Fransız EDF'ye (% 15) ve Wintershall'a (% 15) verildi. Alman merkezli BASF, Karadeniz'in dibindeki 900 kilometrelik sualtı inşaatını finanse etmeye karar verdi. Gazprom Başkanı Alekseyi Miller, anlaşmanın “Güney Akımı projesinin başlangıcı” anlamına geldiğini iddia etti. Boru hattının maliyetinin, Rusya'nın Anapa kentini Bulgaristan'daki Varna limanına bağlayacak şekilde 16 milyar avroya ulaşacağı tahmin ediliyor. Buradan, doğal gaz karadan Sırbistan, Macaristan, Slovenya, İtalya, Avusturya ve Yunanistan'a kadar uzanacaktı. (www.dw.com, 2016) İnşaatın 2015 yılına kadar tamamlanması bekleniyordu ve batıya 63 milyar metreküp doğal gaz gönderiyordu. Güney Akımı Nabucco'ya Rus bir rakip olarak formüle edildi. (www.dw.com,2016)

Bununla birlikte, 2014 yılında Nabucco zaten başarısız olmuşken, Güney Akımı projesinin rekabeti ve enerjiyi düzenleyen AB yasalarına uymadığına karar verildi. Görünüşe göre Brüksel, tekel olma ihtimali konusunda endişeliydi - özellikle hem enerjiyi hem de onu taşıyan boru hatlarını kontrol eden bir ülke olması endişe kaynağıydı. (www.foreignpolicy.com,2016) Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Gazprom'a 2012 sonunda Türkiye'ye bir su altı Karadeniz boru hattı üzerinden gaz vermek için bir boru hattı projesi başlatmasını emretti ve bu noktada yapılan fizibilite çalışmaları sonrası ilk akım 2015'te gerçekleşecek şekilde inşaatın ertesi yıl başlayacağı sonucuna varıldı. (www.bbc.com,2017) Türkiye'nin eski Enerji Bakanı Taner Yıldız, Türkiye'nin Avrupa'nın bir enerji merkezi oluşturma hedefleri doğrultusunda projeyi kabul ettiğini, Rusya'nın boru hattının Ukrayna'yı dolaştırmasına olanak sağladığını belirtti. (www.bbc.com, 2017) Bununla birlikte, Putin, Ukrayna'nın bir Rus ortak olarak kalacağını, teslimat yollarının çeşitliliğinin Rus enerji diplomasisi için seçenekler sunabileceğini belirtti. Ancak, o zamandan bu yana artmakta olan iki ülke arasındaki gerginlik nedeniyle, Güney Akıma benzer şekilde Kuzey Akımı'yla Baltık'tan enerji aktarma planlı, benzer birçok Rus politika yapıcısının hayalini süslemeye başladı. (www.bbc.com, 2017). İkincisi, Rusya'yı Türkiye'ye ve Bulgaristan'a, Sırbistan'a, Macaristan'a ve Avusturya'ya bağlayan boru hattı üzerinde çalışmak üzere İtalya'nın ENI, Almanya'nın Wintershall ve Fransa'nın EDF'sini kapsayan bir konsorsiyum kuruldu. (www.bbc.com,2017) Ancak, Rusya Güney Akımı projesi için planlar, devletler tarafındaki mevcut yasal taahhütleri ihlal eden planlara dayandığı gerekçesi ile AB tarafından Kabul görmedi. Böylece Türkiye, Ukrayna üzerinden Rus gazı tedarik etmeye devam etti. (www.tr.sputniknews.com, 2017)

4.18.4. Trans Hazar Boru Hattı

Nisan 2015'te, Avrupa Komisyonu'nun Enerji Birliği Genel Başkan Yardımcısı Maroš Šefčovič, Hazar Boru Hattı'nı görüşmek üzere Türkmenistan'ı ziyaret etti. Türkmen gazının AB'ye 2019'a kadar ulaşması ümidiyle gerçekleşen projeyi görmek için Avrupa Birliği'nde daha fazla kararlılık olduğunu vurguladı. (Kazantsev,2008;1085) Rusya, Hazar Boru Hattı'nın inşasını önlemek için, Kuzey Akımı'nın mevcut altyapısını genişletmeye karar verdi. Kazakistan, Rusya ve Türkmenistan cumhurbaşkanları Mayıs 2007'de mevcut Orta Asya sistemini bu doğrultuda genişleten bir anlaşma imzaladı.

Hattın planları, Amerika Birleşik Devletleri'nin coşkulu desteği ile 1996'da ortaya çıktı. Plan, Kazakistan'da başlayacak olan boru hattından Orta Asya petrolünün Özbekistan, Türkmenistan ve Azerbaycan'daki kaynaklardan Gürcistan, Türkiye, Bulgaristan ve Avrupa'nın geri kalanına aktarmasını sağlıyor. (Kazantsev,2008;1085) Projede ilk etapta, maliyetli olan bir su altı boru hattı için planlar yapıldı. Bununla birlikte, AB, pahalı bir çabadan beklenenden daha fazla miktarda gaz toplamaya çalıştı; bu, Türkmenistan, Azerbaycan, Türkiye ve AB temsilcileri arasında sonunda bir AGRI ve TANAP gibi proje fikirlerinin tartışılmasına yol açan bir dizi toplantıya yol açtı. Bununla birlikte, bu konular hala tartışılmaktadır ve Hazar Denizi'nin yasal statüsü, Trans Hazar Boru Hattı'nın inşasında büyük bir engeldir. (Cobanlı, 2914:68)

4.18.5. Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı (TAP)

Şah Deniz Konsorsiyumu, Azerbaycan'dan Türkiye'ye, Yunanistan'a, Arnavutluk'a ve İtalya'ya enerji transferi yapan TAP projesinin en uygun güney akımı yolu olduğuna karar vermiştir. Temmuz 2014'te verilen bu karar, Nabucco planları için iyice sonun geldiğini göstermiştir. (www.haber7.com m2017) BP, Total, Statoil ve Socar'dan oluşan Şah Deniz Konsorsiyumu, Statoil, İsviçre AXPO ve Alman E.ON Ruhrgas tarafından hazırlanan TAP planlarını kabul etmiş ve hızla harekete geçilmiştir. (www. tr.sputniknews.com,2017)

Şah Deniz Konsorsiyumu, 2018 yılının sonunda Türkiye'ye ve Gürcistan'a ilk gaz satışını yapacak ve Avrupa ise 2020'de yapılması planlanmaktadır. (www.haberturk.com,2017)

Şah Deniz Konsorsiyumu, 25 yıllık bir sözleşmeyle TAP'ın yıllık 10 bcm kapasitesinin % 100'ünü Azerbaycan gazı (Şah Deniz 2 Sahası) için güvence altına aldı. Böylece Rusya veya İran'ın önümüzdeki 25 yıl boyunca kendi kaynaklarına katkıda bulunabilmeleri önlendi. (www.jamestown.org ,2017)

Önemli pazar veya jeopolitik kaymalar veya AB taleplerindeki yeterli artış ve eksiklikler teorik olarak Rus ve İran işbirliğine izin verebilir, ancak Şah Deniz Konsorsiyumu'nun uzun vadeli sözleşmeleri ve AB mevzuatı bu seçeneği uzak bir ihtimal olarak bırakıyor. (www.jamestown.org ,2017) Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP), Azerbaycan doğal gazını Avrupa pazarlarına taşımayı planlıyor ve İran da dahil olmak üzere diğer hissedarlara açık. (www. enerjienstitusu.com,2015) Türkiye-Yunanistan sınırındaki Trans-Anadolu Boru Hattı'na (TANAP) bağlanmayı planlıyor ve kaynakları Azerbaycan'ın Şah Deniz 2 Alanı'ndan Yunanistan ve Arnavutluk'tan İtalya'ya geçiriyor. TAP bugüne kadar BP (% 20), SOCAR (%)

20), Statoil (% 20), Fluxys (% 19), Enagas (% 16) ve Axpo (% 5) katılım sağlamıştır. (www.enerjienstitusu.com,2015)

Şekil 5. TAP Boru hattı

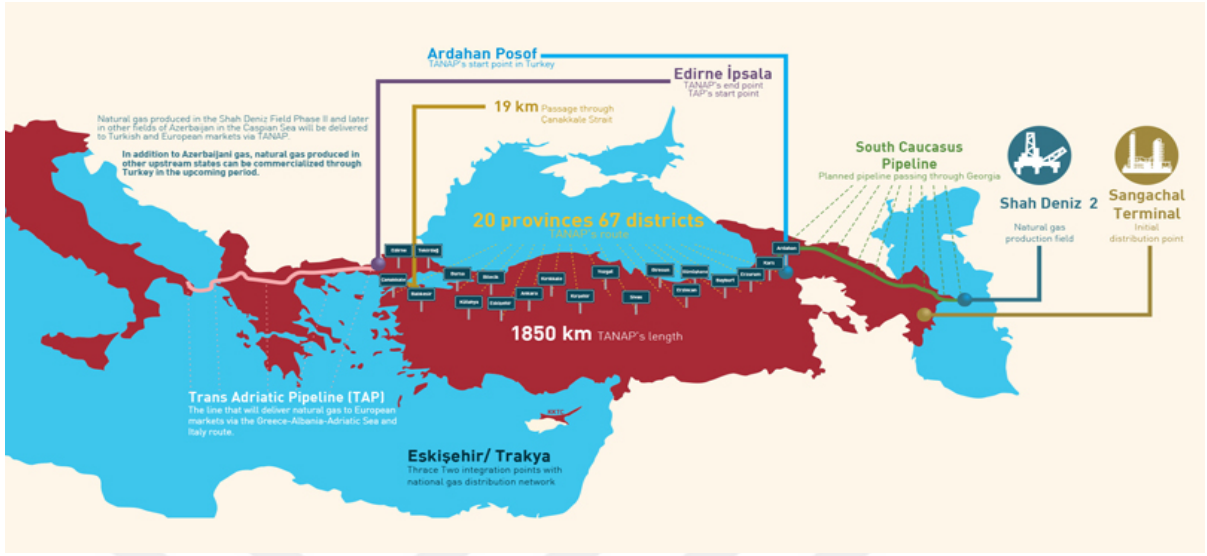

Kaynak: <https://www.tap-ag.com/the-pipeline/the-big-picture/southern-gas-corridor>

4.18.6. Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP)

TANAP, gazı Azerbaycan'ın Şah Deniz 2 Alanı'ndan Türkiye'ye taşımayı ve daha sonra Avrupa'ya kaydırmayı hedeflemektedir. TANAP, daha büyük Güney Doğal Gaz Koridoru oluşturmak için Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP) ve TAP ile birleşmiştir. (www.tanap.com,2018). TANAP, Türkiye'nin Gürcistan yakınlarındaki Ardahan ilindeki sınırındaki Türkgözü kasabasında başlayarak ülke üzerinden Yunanistan'a gitmektedir. Bu noktadan itibaren, doğal gazı Avrupa ülkelerine aktarmak için TAP Doğal Gaz Boru Hattı ile bağlantı kurmaktır. Proje, biri Eskişehir'de diğeri Trakya'da olmak üzere ulusal doğal gaz iletim şebekesine bağlantı için iki çıkış noktası içerecek şekilde düzenlenmiştir.

Resim 6. TANAP Boru Hattı

Kaynak: <http://www.tanap.com/tanap-project/why-tanap/>

TANAP'ın 2023 yılına kadar yılda 23 milyar metreküp gaz ihraç edeceği ve diğer ortakların katkılarıyla 2026 yılına kadar yılda 31 milyar metreküpe çıkacağı tahmin edilmektedir. TANAP, 2008 yılında Avrupa Komisyonu tarafından önerilen Güney Gaz Koridoru fikrinin, Rus olmayan gazı Rus olmayan yollardan Avrupa'ya geçirilmesi fikrinin ideal tezahürü olarak kabul edilmektedir. Başka bir deyişle, TANAP, AB'nin çeşitlendirme sorununun cevabını temsil etmektedir. (www.tanap.com,2018)

TANAP'a potansiyel olarak kaynak sağlama ihtimali olan diğer bir ülke de, tüm Hazar ülkelerinin en kanıtlanmış doğal gaz rezervlerine sahip olan ve dünyadaki en yüksek ikinci ülke olan İran'dır. Bu büyük potansiyele rağmen, İran yalnızca yurt içi enerji taleplerini karşılayacak kadar gaz üretmektedir. (www.tanap.com,2018) Bu nedenle, İran'daki politika yapıcılar tarafından nükleer reaktörler yoluyla elektrik üretilmesi, gaz ihracatından gelir elde etme olasılığını ortaya çıkarması bakımından arzulanan bir husus olmuştur. Açıkçası, bunu başarmak için uygun politik koşulların mevcut olması gerekmektedir. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Almanya'nın P5 + 1 müzakereleri önemlidir. Müzakerelerin olumlu sonuçlarının ışığında, Batı ile işbirliği yapmaya davet edilen İran'ın, Avrupa enerji pazarında Rusya'ya alternatif olması beklenebilir. (www.aljazeera.com.tr,2015)

5.Bölüm

ABD Enerki Politikası ve Hazar Bölgesi

Bu bölümde Bush ve Obama döneminde ABD Hazar Denizi ile ilgili politikasında inceleyeceğiz.

5.1. 2001 Ekonomik Krizinden Sonra Petrol Fiyatları

Petrolün, bölgesel güç dengesine ve onun dışındaki faktörlere karşı kritik bir önemi vardır. 2004 ile 2014 yılları arasında, rantiyeli devletlerdeki reform teşviklerinde azalma baş gösterince, petrol fiyatlarında belirgin bir artış gözlemlenmiştir. Ancak özel sektörün kuvvetlendirici rolü önemli değişikliklere uğramamıştır. Siyasi gündemlerde önemli bir halkın istihdamı ve

eğitimdeki reformlar endişe kaynağı olmaya devam ederken, bu sorunun başka bir etmeni olan göçle gelen işgücüne aşırı bağımlılık da alarm verici seviyeye ulaşmıştır. (Fawcett,2013:125)

Tablo7. Dünya Petrol Fiyatları (Varil Başına Amerikan Doları)

Yıl	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Fiyat (\$)	13.53	19.2	15.97	19.64	24.53	21.54	20.58	18.43
Yıl	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Fiyat (\$)	17.2	18.43	22.12	20.61	14.42	19.35	30.38	25.98
Yıl	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Fiyat (\$)	26.19	31.08	41.51	56.64	66.05	72.34	99.67	61.59
Yıl	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	-
Fiyat (\$)	79.48	94.88	94.05	97.98	93.17	48.72	43.58	-

<https://www.opec.org>

Dünya politik ekonomisinde, enerji güvenliğinin en önemli yönlerinden biri, petrol fiyatlarının istikrarıdır. OPEC ve OPEC üyesi olmayan ülkelerin üretim kapasitesi ve tüketim seviyeleri gibi etkili faktörler, petrol fiyatlarından etkilenmektedir. Petrol fiyatlarındaki yükseliş ya da petrol fiyat şoklarındaki ani düşüş, üreticiler de dâhil olmak üzere uluslararası petrol pazarındaki oyuncuları etkilemektedir. Ancak petrol fiyatlarını etkileyen sayısız faktöre ve aktöre rağmen, ABD'nin arz ve tüketim pazarları, petrol rezervleri ve özellikle dolar döviz kurundaki gelişmeler, özellikle 2001'den sonra petrol dışı kaynaklar açısından rolüyle, petrol fiyat değişimlerini etkileyen en önemli faktörler arasında yer almaktadır. (Ahmadi, .. 2010: 148)

Yerel düzeyde, petrol döngüsünün yüksek fiyatı istikrarı bozmuştur, bu da kolaylıkla üstesinden gelinmeyecek ciddi olumsuzluklara neden olmuştur. İki önemli petrol ihracatçısı olan Irak ve Libya'nın geleceği, zaman zaman uluslararası bağlamda önemli sonuçlara neden olan ve farklı tarafların dış müdahalesine itiraz etmeyen, başarısızlıklarla sonuçlanmıştır. Ancak dış müdahaleler zaten denenmiş olmalarına rağmen olumlu sonuçlar vermemiştir.

Benzer şekilde, Mısır'daki El Sisi rejimine Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) tarafından sağlanan maddi yardım da bir *Déjà vu* işaretidir. Belki de daha önce başarısızlıkla sonuçlanan bir eylemi yeniden denemek, şüpheli bir görüşün doğrulandığını varsaymasına rağmen, olumlu sonuçlara sebebiyet verecektir. Bölgedeki belli başlı ülkelerde süregelen politik karışıklıklar ve iç savaşlar, Mısır'da olumlu bir güç tesis edilememesi; bölgenin geri kalan bölümlerinden daha fazla tecrit edilmesine ve ülkedeki tartışmalara yol açmıştır. Bu arada, Mısır istikrarlı ve refaha

kavuşmuş bir ekonomiye sahip olduğunda, çok yakında bölgeye hâkim olacak ve GCC ülkelerini bölgesel arzularının paydaşlarıyla sınırlandıracaktır. Bu bağlamda, bölgedeki petrol bakımından zengin olan ülkeler ile petrol açısından fakir olan ülkeler arasındaki huzursuzluk yaşanması kaçınılmazdır. Arap yerel kimliğinin gerektirdikleri de aynı şekilde kaçınılmazdır. (Fawcett 2013: 126-127)

5.1.1. Ekonomik Kriz

1960'lı ve 1970'li yıllarında yaşananlardan sonra ve özellikle 2008'de, ABD ekonomisi içerik ve oryantasyonlar açısından köklü değişiklikler yaşamıştır. Geçmişte, ABD'nin ekonomik gücü geniş kapsamlı imalat, ticari ve toptan satış komplekslerine düşürülmüş olsa da günümüzde bu güç bankalara, kredi ve finans şirketlerine ve bilgi teknolojisine kaymıştır. Finansal şirketler de dış kaynak kullanımı ve teknolojinin daha geniş kullanımı ile yoğun bir biçimde ilgilenmektedirler (Foroohar, 2016: 18). Orta Doğu büyük petrol rezervlerine sahip olmaya devam ederse; ekonomistler, politikacılar ve politika mercileri tarafından büyük ilgi görmeye devam edecektir. Orta Doğu'da; Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Irak ve İran gibi devasa petrol rezervleri bulunmaktadır. OPEC ülkeleri gibi petrol üreten kuruluşlar da dünya petrol pazarında liderlik etmektedir. Hudson tarafından iddia edildiği Arap ekonomisi; yerel ve uluslararası politikalarla yakından ilişkili olarak petrole bağlı olarak değişmektedir. Bunun yanı sıra petrolü kimin kontrol edeceği ve petrol rezervlerinin hangi yollarla kullanılması gerektiği konusunda Araplar arasında tartışmalar bulunmaktadır. 1920'lerde büyük petrol rezervleri keşfedilmesi ve petrol üretim sahalarının kurulmasından itibaren, Arap ve İran petrolünden faydalanma konusundaki onursuz bir mücadele 20. yüzyılda bir süre devam etmiştir. Petrol çağı son derece rahatsız edici olaylarla doludur. Bunların arasında: rezervlerin Avrupa ve Amerika tarafından sömürülmesini, petrol fiyatlarını dengelemek için yapılan 1973 petrol boykotunu, İran Devrimi'ni ve Körfez'deki cereyan eden üç savaşı, yani 1980 ile 1988 arasındaki İran-Irak savaşını, Körfez krizini, 1990 ve 1991 ve Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin ardından Amerika'nın yönettiği Çöl Fırtınası Operasyonu ile 2003'te ABD'nin Irak'ı işgal etmesini listeleyebiliriz. (Fawcett, 2013: 128).

Alınan bazı önlemlere rağmen, 2008 sonrası finansal ve bankacılık sistemi ABD'deki yeni kanunlar ve politikalara tabi değildi. Çok sayıda banka ve kredi kurumu, gayri resmi piyasalardan borç alıp çalışmalarını genişletirken, 2016 yılında bu kurumların yatırımlarının

80 trilyon dolara kadar çıkardığı gözlemlenmektedir (Foroohar, 2016: 20). Finansal ve borsa şirketlerine yüzünü dönen büyük şirketler, hızlı bir kazanım kültürü yarattılar ve devletin yasama organları içindeki yüzlerce lobisinin de yardımı ile Amerikan kapitalizmine yeni bir suret kazandırdılar. Bu yeni trend, hem maaşlar hem de geleneksel Amerikan orta sınıf nüfusu açısından, emek ve üretime yatırım karşılığında hissedarlarının memnuniyetini vurgulamıştır. Bankalar gibi birçok büyük şirket, şu anda çok düşük faiz oranları ile hisselerini geri alarak, hisse senedi fiyatlarını artırıp, hissedarlarını mutlu etmektedirler. (Foroohar, 2016: 4, 24, 37). Joseph Ostglinio'ya göre, bankalar, esas olarak, artık emek ve üretim yatırımları alanında faaliyet göstermemektedirler; tahkim, finansal ve emtia bonoları alımında daha aktif olup, kısa vadede fiyat farklarından yararlanmaktadırlar (Foroohar , 2016: 125). Bir şirketin stok destekleme yapabilmesi, en düşük vergilendirmeye dâhil olmasını sağlayıp böylece sermaye artırma ile hissedarları tatmin etme fırsatı sağlayacaktır. Büyük şirketler istihdama, mal ve hizmet üretimine yol açan yatırımlara yalnızca % 10'a varan yatırımlar yapmıştır. Üretime yapılan yatırım eksikliği; GSYİH rakamları, Çin'in yükselişi, Avrupa'nın sorunları, düzenleyici hükümler ve politik müdahalelerle daha az ilgilidir. (Mason, 2015: 320).

1960'larda ve 1970'lerde birçok şirket, gelirlerinin yaklaşık yüzde 40'ını yatırımda kullandı. Ancak daha yüksek gelir sağlamak açısından daha hızlı oldukları için nakit para ve gelirler artık borsada kullanılır hale geldi. 2015 döneminde 500 büyük şirket, hisselerinin yaklaşık 4 trilyon dolarını amorti etti (Foroohar, 2016: 131). Kurumsal strateji, vergi oranlarını düşürmek ve pazar paylarını kademeli olarak artırmak için gelirlerini ABD dışına aktarma ilkesine dayanmaktadır(Economist, 18 Mart 2017: 62). Yeni ABD yönetimi; ülke dışındaki trilyon dolarlık ABD şirket parasının vergisiz olarak ABD'ye geri dönebileceğini açıklamıştır (Economist, 18 Mart 2017: 19).

Amerikan dış politikası bir dizi kaymalar şeklinde hareket eder; ilk olarak, ABD'de gümrük oranlarını artırıp, ihracat ve yatırımları kolaylaştırır, çalışma ve çalışan kategorilerine daha fazla dikkat çekerek, yerli sanayiye destekleme politikasına bir giriş sağlayacak olan Amerikan ürünlerinin üretimini artırır. Hiç şüphesiz üretimin transferi; Batı'dan Asya'ya göre daha düşük bir maliyetle gerçekleşir. Dolayısıyla çatışma, ticaret, gümrük ve buna bağlı olarak siyasi çatışma alanlarını arttırmış olur. Dolaysız dış yatırımdaki değişim de bu vakada çok belirgin olarak gözlemlenebilir. 2011'den 2013'e kadar rakamlar 91 milyar dolardan 37 milyar dolara düşmüştür. Aynı dönemde, ASEAN'ın payı 152'den, 213 milyar dolara yükselmiştir.

Japonya'nın payı 97'den 229'e ve Avrupa Birliği'nin payıysa 296'dan 269 milyar dolara değişim göstermiştir (Bhagwati ve ... 2016: 108, 200, 236).

İkinci değişiklik, silah satışları için yeni fırsatlar yaratmaktır ve bu özellikle Orta Doğu'da gözlemlenir. Ortada herhangi bir çatışma veya savaş yoksa büyük silah şirketlerinin üretim ve satışla ilgili sorunlar yaşayacaktır. Bu nedenle Orta Doğu devletleri doğal olarak, büyük silah üretim şirketlerinin küresel denkleminde çok önemli bir alan teşkil etmektedir. ABD'nin 150 ülkede hazırda 150.560 personeli bulunmakta ve bunların 44.800'ü Orta Doğu ve Orta Asya'da görev yapmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri dünya çapında yaklaşık 800 askeri üsse sahip olmakla beraber bu üslerin tahmini maliyeti 156 milyar ABD Doları'na (11) tekabül etmektedir. ABD'nin; Afganistan, Irak ve Pakistan'daki askeri harcamasının 4.3 trilyon dolar olduğu tahmin edilmektedir. Siyasi istikrarsızlık ve askeri çatışma bu silah şirketlerinin çıkarlarına uymaktadır. Yalnızca 2015 yılında, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, 113 milyar dolarlık silah satın almıştır (Wright, 2016).

5.1.2. Dolar Döviz Kuru ve Petrol Fiyatlarındaki Değişim

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin küresel hegemonya genişlemesinin bir sonucu olarak, küresel petrol piyasası süreçlerini kontrol altına almasının yollarından biri de 1944'teki Woods Konferansı'nın ardından Dolar'ın hegemonyasının başlamasıyla gerçekleşmiştir. Aslında ABD, kendi çıkarlarını bir para sistemi ve sabitlenmiş kur oluşturarak çıkarlarını güvence altına almaya çalışmıştır. Aynı yolda ABD, dolar rejiminin kurulmasıyla birlikte bir dolar anlaşması önermiş ve bunun beraberinde uluslararası arenada doların hegemonyası başlamıştır. Aynı bağlamda Orta Doğu ülkelerinin dolarla petrol satmaya onay vermesi, dolar hegemonyasına dolayısıyla ABD'nin kendi hegemonik konumunu da dengelemesinde önemli bir rol oynamıştır. (Ahmadi, ... 2010: 153)

Diğer uluslararası para birimleri ve nihayetinde petrol fiyatlarındaki değişimlere yol açan son yıllardaki dolar kurlarındaki dalgalanmaları etkileyen diğer bir faktör de yaşanan küresel finansal krizdi. Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan bu kriz ilk belirtileriyle 2005'te küresel finansal krize dönüşmüş ve tohumları 11 Eylül olaylarıyla atılmıştır. Ancak işbu kriz

ilk olarak ABD konut sektöründe baş göstermiş, ardından da tüm sektörleri kademeli olarak etkilemiştir. Buna bağlı olarak yavaş yavaş doların değerini düşmüştür. (Ahmadi, .. 2010: 155).OPEC üyesi olan ve olmayanların üretim kapasitesi ve dünyadaki tüketim miktarı gibi faktörler, petrol fiyatlarını etkilemektedir. Petrol fiyatlarının yükselmesi ya da keskin bir biçimde düşmesi, başka bir deyişle, petrol fiyatlarındaki şokun tüketiciler, üreticiler ve uluslararası petrol şirketleri de dâhil olmak üzere küresel petrol piyasasındaki her oyuncuya olan etkisini gösterir. (<http://ensani.ir>,2019)

Yukarıda bahsedildiği üzere bu kriz ABD konut sektöründe başlamıştır. ABD bankaları, bu bankalara başvurular için düşük oranlarda, yüksek oranlı kolaylıklar ve kolay ev satın alma koşulları sunmuştur. Bu kolaylıklar bankaların bilançolarında çok önemli mevduatlar elde etmeleriyle sonuçlandı. 2005 yılında başlayan ABD faiz oranlarındaki kademeli düşüşün tersine çevrilmesiyle ve bu krediler değişken faiz oranlarıyla verildiğinden ipotek kredisi artmıştır. Bu, ABD'deki konut fiyatlarının 1997 ile 2006 arasında yüzde 124 artmasına neden olmuştur. Bu olay gerçekleştiğinde, kredi alanların üçte biri taksit ödeme kabiliyetine sahip değildi ve diğer taraftan da kredilerde faiz borcu oranlarını artmıştı. Bazense krediler teminat değerinden bile yüksek çıkıyordu. Bu nedenle, ABD'deki birçok konut kredisi verenler, kredi teminatı ve malvarlığı olarak bankaları gösterdi zira kredinin ana parasının değeri daha yüksetti. ABD mortgage piyasasındaki kriz, Fed'in faiz oranlarını düşürmesine ve kredi geri ödemelerinin takas edilmesine olana vermesine neden oldu. Özetlemek gerekirse işbu olaylar doların kademeli olarak artmasına neden oldu. (Ahmadi, ... 2010: 156)

2006 ile 2008 Ocak ayları arasında; 2007 ortalarında küresel krizin işaretlerinin baş göstermesiyle birlikte Dolar, Euro karşısında değerinin% 24'ünü kaybetti ve nominal petrol fiyatlarının yükselmesine neden oldu. Euro yıl boyunca kademeli olarak yükselirken, petrolün fiyatı dolar bazında çok daha düşüktü. 2003'de Irak savaşının başlamasıyla ağırlaşan küresel durgunluk, dolar kur oranında düşüşe neden oldu ve 2008 yılının Temmuz ayında da petrol fiyatlarında benzeri görülmemiş bir artış görüldü. (Ahmadi, .. 2010: 156)

Petrol fiyatını etkileyen çok sayıdaki faktöre rağmen, petrol fiyatlarındaki değişiklikleri etkileyen en önemli faktörler; ABD'nin arz ve tüketim pazarları, petrol rezervleri ve özellikle dolar öz sermayesi gelişmelerindeki rolü olmuştur. OPEC dışındaki üreticiler, 2001'den itibaren özellikle popülerlik göstermiştir. (<http://ensani.ir>,2019)

Temmuz 2008’de Avrupa ve Amerika finansal piyasalarında yayınlanan ekonomik rakamlara göre ABD dolarının değeri daha da düşmüştür. Ham petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, İran İslam Cumhuriyeti’nin füze testleri, borsa tacirlerinin riskten kaçınma ve büyük satışlar yapması ABD finansal krizinin belirleyici nedeni olmuştur. Ocak ve Mayıs ayları 2008 arasında, petrolün fiyatı yüzde 30 artarken, o zamanki dolar değerinin yüzde 1,2’sini kaybetmiştir. 2008 yılında Amerikan Borsası’ndaki hisse senedi fiyatlarındaki kademeli düşüşle birlikte kriz yayılışa geçti ve Amerika Birleşik Devletleri’nin tüm ekonomik sektörlerine bulaşmış oldu. O yılın sonunda birçok banka ve kurum iflas etti, ABD’ye envanterindeki 17 milyar dolardan oldu. Pek çok ekonomik analist finansal krizdeki son artışlara neden olan şeyler içerisinde: artan askeri harcamalar, borçlar, ticaret açığı ve petrol fiyatları gibi faktörler olduğuna dikkat çekmektedir. Nitekim, başta Euro olmak üzere diğer ülkelerin uluslararası kurlarıyla kıyaslandığında dolar oranının düşmesine yardımcı oldu, böylelikle de petrol fiyatları karşısında dolar fiyatları % 10 oranında düştü. (Ahmadi,..2010:156)

5.1.3.ABD Ham Petrol Tüketimi ve Petrol Fiyat Dalgalanması

Ekonomi biliminde, tüketim ve talep ile fiyatlar arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Yani, talebin azalmasıyla birlikte, fiyatlar da yükselen talebin aksine düşmüş; ham petrol varilinin 100 doların biraz altına indiğinde, fiyatlarda düşüş görülmüştür. ABD’deki ham petrole olan talep ve tüketimindeki düşüş, küresel pazardaki petrol fiyatını düşüren faktörlerden biri olmuştur. Finansal krizi takiben Amerika Birleşik Devletleri’ndeki ekonomik büyümedeki bir düşüş gerçekleşmiştir. Dünyanın en büyük enerji tüketicisinin petrol talebinde yaşadığı bu sert düşüş petrol fiyatlarında da düşüşe yol açtı. Ocak 2009’da ABD’nin ortalama petrol ve petrol ürünleri tüketimi 19,4 milyon varildi, bu rakam 2008’de aynı ayda yüzde 4,7 daha fazlaydı. (Ahmadi,..2010:164)

Petrol fiyatlarındaki dalgalanma, küresel petrol piyasasındaki her bir aktör üzerinde, özellikle de acil petrol fiyat şoklarında, aktörlerin zarar görmesine neden olmuş ve bu nedenle petrol krizlerini önlemek veya etkilerini en aza indirmek için mekanizmalar ve yöntemler gerekliliği

ortaya çıkmıştır. Bunun anlamı, son yıllarda dolar oranlarındaki ve dolayısıyla petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların birçok oyuncuyu, doların devamını sağlaması ve bu alandaki dalgalanmaları engellemesi için birçok oyuncuya ikna etmesine yol açtığıdır. Pek çok ülke, alternatif para birimleri kullanma fikrini önermiş içlerinde özellikle Euro ön plana çıkmıştır. (Ahmadi,...2010:165)

Petrol fiyatlarındaki değişikliklerin nedenlerini araştırmak ve dalgalanmalarını tahmin etmek için model oluşturmak, her zaman ekonomik literatür araştırmasının en önemli alanlarından biri olmuştur. Zira petrol üreten ülkelerin fiyat değişiklikleri karşısında ekonomilerindeki etkisi göz önüne alındığında bunun önemi de ortaya çıkmaktadır. Petrol piyasası ve ardından fiyat beklentileri teorisi; petrol stokları ve vadeli işlem piyasalarının yayılmasıyla birlikte, ham petrol fiyatlarının oluşumunda devrim yaratmıştır. Kısa vadede tahvil ve hisse piyasaları (ayrıca petrol piyasası) arasındaki; faiz oranlarıyla oynamak, para politikası uygulayıp, anaparalar arasında nakit akışı sağlamak, ham petrol fiyatlarını uzun vadeli yollarını değiştirebilir. (<http://qjerp.ir>,2019)

Bunun yanında ABD ham petrol talebinin yüksek olması nedeniyle dolar oranının oynaklığından da muzdariptir. Tabii ki doların değer kaybı aynı zamanda ABD'ye de fayda sağlamaktadır. Doların değeri düştüğünde, ülkenin borcu azalır veya ABD, Çin gibi ekonomik rakiplerin gücünü azaltmak için doları zayıflatmaya çalışır. Ancak zayıf durumda olan doların birçok ülkenin, özellikle petrol üreticileri ve petrol gelirlerine bağlı ülkelerin belirsizlikle karşı karşıya kalmasına, bunun yanında alternatif para birimleri kullanmaya teşvik etmelerine neden olduğunu unutmamalıyız. Bu Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası sistemin üstün gücü olan konumunu zayıflatabilir bir durumdur. 2007 küresel finansal krizi, Amerika'nın küresel ekonomideki en üst sıralardaki düşmesiyle bireylerin alım gücü ve finansal gücü üzerindeki azalışa son derece etki etmiş, dolayısıyla da fiyatların değişmesine ve Finansal istikrarın ortadan kalkmasıyla sonuçlanmıştır. Ekonomik sorunları en aza indirmek için, ABD; petrol fiyatlarının güvenliğini büyük ölçüde artırabilirse, dolar istikrarı ve bireylerin finansal olarak toparlanmalarına etkisi olacaktı. Bu nedenle, ABD'nin küresel petrol pazarındaki rolü ve bu alandaki etkili trendler göz önüne alındığında, petrol fiyatları büyük ölçüde ABD'nin yerel ekonomik ve politik koşullarına bağlıdır; bu ülkede her türlü politika inşa etme süreci, petrol fiyatlarını hızla yükseltebilir.(Ahmadi,...2010:167)

5.1.4. ABD Perspektifinden Petrolün Siyasi Ekonomisi

ABD'nin strateji geliştirme süreçlerinde, petrol ile ilgili politika oluşturma kısmı sistemik bir analiz yaklaşımına dayanmaktadır. Sistemlerin analizi, matematiksel modellerin geliştirilmesinde ve kullanılmasında karar vermede yardımcı olarak tanımlanır. Sistemlerin analiz etmede ve petrolün siyasi ekonomisi ile ilgili politika oluşturma süreçlerinde ortaya çıkan ilk soru, her bir meselenin ne ölçüde inceleneceğidir. Sistemler dinamik ve sürekli değişmektedir ve oyuncular her sistemde farklı rollere bürünmektedir.(Mosalla Nezzhad, 2016;183) Enerji politikasını oluşturan endeksler, petrol ve enerji konusunun daima küresel, bölgesel ve ulusal ekonomi üzerinde etkili faktörler olarak kabul edildiğini göstermektedir. Enerji güvenliği, ekonomik ve uluslararası politikaların ana göstergelerinden biridir. Küresel sistemdeki baskın oyuncuların planlama süreci; enerji güvenliğinin ülkelerin siyasi ve ekonomik davranışlarını, özellikle de büyük güçleri etkileyebilmesi nedeniyle şekillenir. İran'ın ekonomik yaptırımları bağlamında söylenenler, petrolün siyasi ekonomisine karşı olan sistemik tutumun bir parçasıdır. Kaynak kontrolüne ihtiyaç duyulması, bu tür aktörlerin uluslararası politika ve güvenliği kontrol etmek için enerji araçlarını kullanmalarını gerektirir.(Ebinger,2007;2)

Sistemik bağlamda petrol siyaseti için politika oluşturulması büyük güçlerin rolünün artmasına yol açmaktadır. Enerjinin, ekonomik ve stratejik hareketliliğinin büyük güçlerin altyapısı olduğu genel olarak kabul edilebilir bir gerçektir. Başka bir deyişle, siyasi ekonominin oluşumlarındaki değişim, enerji meselesinin bir işlevi olacak ve enerji fiyatlarındaki herhangi bir değişikliğin etkileri, büyük güçlerin davranış örüntüsülerinde görülebilecektir. Amerika Birleşik Devletleri'nin özelliklerinden biri, enerji kaynaklarını, özellikle de fosil yakıtları kontrol ederek küresel ekonomiyi ve politikaları etkilemek olmalıdır.(Pennrose,1998:20)

2000-2001 yıllarındaki küresel ekonomi kriz, küresel ekonomi ve politika alanında döngüsel olarak yaşanmış bir kriz olarak düşünülmelidir. İktisat teorisyenleri, tüketim malları ve hizmetlerinin üretimindeki sürekli dönüşümün krizin döngüsel aşamalarının oluşmasına, ekonomik süreçlerin refahına ve normalleşmesine yol açacağını savunmaktadırlar. Kriz döngülerini kontrol edebilen bir ülkenin enerji üretimini ve tüketimini küresel ölçekte dengelemesi gerekecektir. Bu görüşe göre dayanarak; 2001 yılının ortalarında petrol fiyatının durgunluğa girmesi halinde, Mart 2004'te küresel GSYH büyüme oranı, ham petrol fiyatından% 5 daha yüksek olmalıydı. Bu durum herhangi bir bölgesel krizin, ekonomik ve

stratejik alanlarda kendi etkilerini doğurabileceği anlamına gelir. Bu nedenle yüzde 5’lik bir artış, petrol fiyatlarını da varil başına 10 \$ artıracaktır. Bu yaklaşıma dayanarak, 2007 yılında Amerikan ekonomik krizinin sorunları da dikkate alınabilir. (Mosalla Nezhad,2016;190)

Petrolün uluslararası düzeydeki siyasi ekonomisinde politika oluşturmak; yaptırımlar, petrol gelirlerinin dengeleri ve petrol ihraç eden ülkelerin ekonomik büyümesi gibi stratejik politika ve önlemler, küresel sistemin zorunlulukları tarafından şekillendirilir. İşbu süreç, petrolün küresel ekonominin ihtiyaç ve işaretlerine göre fiyatlandırılması şeklinde gerçekleşir. Bu da petrolün küresel emtia piyasasının yanı sıra, küresel ekonominin stratejik malları arasında olduğu gerçeğinin bir göstergesidir. Petrol ekonomisinin siyaseti çeşitli ekonomik alanlarda etkilere sahiptir. (Mosalla Nezhad, 2016; 195)

Petrol için ekonomik politika üretmemenin temeli, ABD öncülüğünde yürütülen küresel ekonomik stratejiler bazında analiz edilmelidir. Amerika Birleşik Devletleri, küresel ekonomik kurumlar için dengeleyici bir güç olduğundan, bölgesel ülkelerin petrol, ekonomi, güvenlik ve stratejik güç konularını koordine etme yeteneğine sahiptir. Başka bir deyişle, küresel ekonominin kontrolünde rol oynayan ülkeler, bütün eylemlerini stratejik zorunluluklara dayanarak yapmaktadırlar. Böyle bir süreç, ülkelerin ekonomi, güvenlik ve stratejik eylem örüntüleri arasında her zaman doğrudan ve karşılıklı bir ilişki olduğu anlamına gelir. (Mosalla Nezhad,2016;175)

Petrolle alakalı herhangi bir uluslararası politikanın ve siyasi ekonominin; bölgesel ve uluslararası ortamda kendilerine has etkileri vardır. Bu süreçte, petrole ilişkin “küresel pazardan çekilmek” ve bunun küresel güvenlik üzerindeki etkisi, ABD’nin İran’la ilişkilerinde stratejik politikasını etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nin İran’daki enerji alanında yürüttüğü ekonomik yaptırım politikası, ekonomideki diğer aktörlerin güvenlik ve stratejik yaklaşımı ile ilgili faktörlerden biri olarak düşünülmelidir. (Mosalla Nezhad,2016;175)

Petrol fiyatlarındaki artış, ülkeler ve döviz kurları arasındaki ticaret dengesini değiştirecektir. Petrol ihtiyacının tamamını ithalatla karşılayan ülkeler, ödemelerini dengelemede bir tür tutarlılığa sahip olma eğilimindedir. Bu onların döviz kurlarını kısıtlar ve bunun sonucunda ithalatı daha pahalı hale getirerek ihracatını ucuzlaştırır. Böyle bir süreç, kalkınma alanındaki milli gelirin azaltılması için zemin oluşturacak ve dolaylı olarak küresel ekonomiyi etkileyecektir. (Mosalla Nezhad,2016;196)

Küresel ekonomideki petrol fiyatlarındaki herhangi bir değişikliğin, stratejik konular üzerinde etkisi olabilir. Petrol fiyatlarının, küresel tüketim ürünleri piyasası üzerine olan etkisi; diğer meselelerin de beraberinde, ABD ekonomisinin mali krizini de içeren, ABD stratejik boykotunun sonuçlarıdır. Günümüzde, büyük güçler de dâhil olmak üzere, ulusal ekonomiler büyük ölçüde birbirine bağlanmış ve ekonomik konular farklı ülkelerin stratejik zorunlulukları ile organik ilişkiler kurmuştur. (Mosalla Nezhad, 2016; 196)

Petrolün ekonomik siyaseti, ülkelerin küresel, bölgesel ve siyasal ekonomilerini etkileyen bir faktör olarak düşünülmelidir. Ekonomilerin birbirine olan dolanıklığı ve bağımlılığı arttıkça, ülkelerin birbirlerine olan etkileri de artmaktadır. Öte yandan, farklı ekonomilerin gerilimleri, doğrudan birbirinde olan etkileriyle ilgilidir. Böyle bir durumda, petrol gibi emtialardaki ekonomik etki, küresel ekonominin stratejik meseleler üzerindeki etkinliğinin bir yansımasıdır. Bu sebepten ötürü; büyük güçlerin ve aktörlerin, güvenlik modelleri küresel politikada uygulanması, herhangi bir askeri eylemin ve onun küresel sistemdeki petrol ekonominde politika oluşturma yönteminin etkisine dayanarak analiz edilmelidir. (Amuzegar, 1983; 12)

Uluslararası politik denklemde, petrol ekonomisine sahip olan ülkelerin rolünü artırması, koşullara bağlıdır. Petrolün siyasi ekonomisinin, politika oluşturma süreci üç düzeyde gerçekleştirilir: ulusal, bölgesel ve uluslararası. Her biri aynı organik ilişkiye sahiptir ve başka bir politik ekonominin oluşumunu etkilemektedir. Petrol ihraç eden ülkelerin ve petrol devletlerinin ekonomileri, normal olan kaynağa bağımlı ekonomilerin aşırıya kaçan bir şeklini yansıtmaktadır. Bu aşırılıkçılık, özellikle ekonominin, petrol geliri olarak adlandırılan tek bir kaynağa olan yüksek bağımlılığı olarak belirtilir. Tabii kaynakların zenginliğiyle ekonomik büyümenin ilk aşamasını gösteren bu olgu, büyük bir bilmedir ancak uzun vadede azalacak olan bir süreçtir. Küresel ekonomide, ekonomik büyümesi, tabii kaynakları olmayan ülkeler ortalamasının üzerinde olan, çok az sayıda petrol ülkesi vardır. (Mosalla Nezhad, 2016: 180)

Çoğu enerji üreticisi, ekonomilerinin ölçeği nedeniyle petrol gelirlerine derinden bağımlıdır. Enerjinin üretimi ve piyasaya aktarılmasındaki herhangi bir rahatsızlık bu ülkelerin ekonomisini etkileyebilir. Ayrıca, enerji fiyatlarının düşürülmesi de ekonomik zorlukları beraberinde getirmektedir. Ekonomiye ek olarak uzun vadede bu dalgalanmalar; kültür, toplum, politika ve hatta o devletin meşruiyeti gibi bir devletin diğer etmenlerini de etkileyebilir. Dolayısıyla enerji üreten ülkelerin, enerji güvenliğini sağlamak için uygun politikalar ve diplomasi benimsesi esastır. Arz kaynakları ve arz alanlarının çeşitliliği,

enerji iletim altyapısının gelişimi, petrol ve gaz endüstrisindeki (yerli ve yabancı) yatırımların çekiciliği ve uluslararası enerji piyasalarına aktif katılım, bu politikalardan biridir. (Yari,Rezaim2017:25-36)

5.2. Bush'un Enerji Politikası

Bush yönetimi, Clinton yönetiminden çok daha fazla bir şekilde doğalgaza odaklanmıştır. Kimse bunun nedenini sormayacaktır ancak Clinton da petrole fazlasıyla odaklanmıştı. Hem Obama hem de Bush gaz tedariklerini çeşitlendirilmeye kanallandırmıştı. Hedefler açısından bu yönetimlerin pek bir farkı yoktu ancak asıl farklılık gösteren onların uygulama biçimleriydi. (Yazarın Büyükelçi Matthew Bryza ile olan röportajından, 2017)

5.2.1. ABD'nin Enerji Taleplerinin Karşılaştığı Zorluklar

2001 yılının Mayıs ayında, ABD Dış İlişkiler Konseyi ile James Baker III Rice Üniversitesi Kamu Politikaları Enstitüsü'nün, beraber yayınladıkları bir raporda, ABD'nin bağımsız bir enerji endüstrisi geliştirmek için üstesinden gelmesi gereken zorlukları tespit etmekle yükümlü ortak bir görev gücünün bulguları yayınladı. Grubun ülkenin stratejik kırılganlığının azaltılması için atılacak adımların önünü açacağını umdukları önerilerini bu raporda açıkça derlemeleri gerekiyordu.(Myres Jaff ,2001:1)

5.2.2. Energy Task Force

Daha sonraları, “Stratejik Enerji Politikası: 21. Yüzyıl için Zorluklar” başlıklı bu görev gücü raporu, Bush yönetiminin, enerji ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Basra Körfezi'ndeki rolüne olan perspektifini dayandığı bir tür kurucu nitelikli belge olacaktır. Çalışma grubunun bulguları ve tavsiyeleri kısa bir süre sonra, yönetim tarafından iletilen Ulusal Enerji Politikası ve Güvenlik Stratejisi'nde belirgin bir şekilde ortaya çıkacak; aylar sonra, 9/11 saldırısı takiben hız kazanacaktı.

Görev Gücü Raporu'nun ağır basan mesajlarından biri de: Amerikalıların hâlâ, avantajlı konumlarını sürdürmek için gerekli kaynakları ararlarken, hiçbir şekilde fedakârlığa istekli olmadan, ucuz ve bol enerji kaynakları konusunda ısrar etmeleriydi. Zorlu petrol piyasası

ortamı, doğalgaz sıkıntısı ve kış koşullarının getirdiği aşırı gereksinimlerini idare etme güçlükleriyle nedeniyle teşvik edilen Bush; Körfez Ülkeleri ile ilişkilerde sağlam, müdahalecei ve savaşıma hazır görünen bir strateji oluşturma çağrısında bulundu. Bu çağrı fikir ayrılıklarına neden olsa da dönemin egemen görüşü; ortaya çıkan arz ihtiyacının tedarik edilmesi amacıyla, yabancı arz için böylesi bir gayrete sahip olmanın, ekonomik veya teknik olarak mümkün olamayacağı şeklinde tanımlanması gerektiği idi. (Myres Jaff ,2001:4-5)

Ayrıca bu ortak çalışmada, ABD'nin devamlı bir enerji arzı sağlama kabiliyetinin, İran Körfezi'ne serbest erişimin sağlanmasına dayandığını ve bu nedenle bölgenin arzlarına kesintisiz erişimin sağlanmasının büyük önem taşıdığını vurgulandı. Bu politikanın temelinde ABD ile bölgedeki birçok kilit ihracatçı arasındaki özel ilişkilerin sürdürülmesi ve işbirlikçi olmayan bölgesel güçlerin baskısına yönelik askeri desteğin sağlanması yatıyordu. Görev Gücü'nün bakış açısından, petrol fiyatları nispeten sabit bir seviyede işte bu şekilde korunabilirdi. Raporun esas olarak, ABD politikasına yönelik eleştirisinde, bölgedeki dost üreticilerin artık üretim rezervuarlarını stoklamak için yatırım yapamamaları konusunda ABD'nin bu konuda uygulayacak önlemlerin olmamasına odaklanmış olmasıydı. Sonuç olarak tahmin edileceği üzere, öngörülemeyen gelişmelerin arzları sektöre uğratması durumunda, petrol üretim kapasitesinde kuşkusuz bir biçimde kesinti olacaktı. (Myres Jaff ,2001:21)

Myres Jaff (2001: 21), 21. yüzyılda enerji sektörünün güvencesiz durumuna dikkat çekmektedir. Küreselleşen çağımızda, Myres Jaff, pazarların dünya çapında etkili olabilecek ani krizlerin riski altında olduğunu belirtmektedir. Bu tür olaylar, ABD'nin de dâhil olduğu tüm dünyadaki ekonomileri etkileyecektir. Aynı zamanda bunun güvenlik ve dış politikadaki zincirleme olarak etkileri de bulunabilir.

Stratejik Enerji Politikası Görev Gücü, yakın gelecekte ABD'nin yabancı tedarikçilerin istikrarına olan bağımlılığı ve sürekli erişimi nedeniyle ciddi bir tehditle karşı karşıya kalacağını açıkça belirtmiştir. Görev Gücü açıklamalarına şöyle devam etmektedir: (Mahdi,2012;66).Petrol talebinin zirvesine ulaşmanın sonucunda, bir petrol arzı krizine uğrama ihtimali her zaman artar; Böyle bir kriz daha öncekilerden de önemli sonuçlar doğuracaktır. Petrol ülkelerinin bütün petrol arzını karşılayabileceğini varsaymak artık mantıklı değildir ve ABD pazarı açısından, kısıtlı yabancı kaynaklara olan bağımlılığı arttırmak akla yatmamaktadır.

5.2.3. Ulusal Enerji Politikası

Bush 17 Mayıs 2001’de, Ulusal Enerji Politikası’nın (NEP) yürürlüğe girdiğini duyurdu. Başkan, Minnesota’daki yüksek teknoloji enerji üretim tesisindeki planları açıklarken, enerji güvenliği ile ulusal güvenlik arasındaki hayati bağlantılar hakkında şunları söylemiştir:

Bu politikaların hayata geçilmemesi ülke için olumsuz etkilere yol açacaktır. Yabancı petrol arzına olan yoğun güven, enerji güvenliğini sizin gönülden duygular beslemeyen ülkelerin ellerine bırakacaktır. Bununla birlikte, mevcut eylemsizliğimizi sürdürürsek, tarihi geçmiş santrallere ve acil durum jeneratörlerine güvenmek zorunda kalacağız ki bu da verimsiz oldukları kadar çevreye de zararlı şeylerdir. (Mahdi,2012;67)

Mahdi (2012:67), tarafından belirtildiği üzere; Bush’un görüşüne göre, bu şeylerden kaçınabilmek için atılması gereken birkaç adım vardır. En başta kaynak talebi azaltılmalıdır. Bu teknolojiye ulaşmak, yenilik ve geliştirmeye yol açacaktır. Bunu takiben, Amerika altyapı modernizasyonunu uygularken temiz kömür ve nükleer kaynakların yanı sıra enerji kaynaklarını da yenilenebilir kaynaklara genişletmeye çalışmalıdır. (Mahdi, 2012; 67).

Altı yıl sonra sert bir şekilde değişen uluslararası ortama rağmen, Bush 2007’de, istikrarlı enerji kaynaklarının ekonomik ve çevresel önemi hakkında yaptığı konuşmasında, siyasi meselelere değinirken Bush’un enerji alanındaki temel endişelerinin yol esnasında biraz değişmiş olduğu ortaya çıktı:

“Umut ve fırsatların genişletilmesi, Amerika ekonomisinin ve Amerika’nın doğal çevresinin temiz kalmasını sağlayan istikrarlı, bir enerji kaynağına bağlıdır. Uzun zamandan beri ulusumuz yabancı petrolüne bağımlı olmuştur. Bu bağımlılık da bizi petrol sevkiyatlarında büyük aksamalara neden olan, petrol fiyatını artıran ve ekonomimize büyük zararlar veren düşman rejimlere ve teröristlere karşı daha savunmasız bırakmaktadır. ” (www.whitehouse.archives.gov,2016)

Aynı konuşmada, 2001 raporunu anımsatarak, ülkenin enerji arzını çeşitlendirmekten bahsetti;

“Amerika’nın enerji arzını çeşitlendirmek bizim hayati çıkarlarımızda yer almaktadır: geleceğe giden yol teknolojiden geçmektedir. Temiz kömür teknolojisini, güneş ve rüzgâr enerjisini, temiz ve güvenli nükleer enerjiyi daha da kullanarak; Amerika’nın elektrik enerjisi üretme biçimini değiştirmeye devam etmeliyiz. Araçlar için akü araştırmalarını artırmamız, temiz dizel araçların ve biyodizel yakıtın kullanımını genişletmemiz gerekmektedir. Odun parçalarından çimene ve tarımsal atıklara kadar her şeyi kullanarak, etanol üretme yöntemlerine yatırım yapmaya devam etmeliyiz.” (www. whitehouse.archives.gov,2016)

NEP raporunun ilk yedi bölümü, özellikle yerel petrol, doğalgaz ve kömür rezervlerinin daha fazla kullanılması üzerindeki yasal engellerin kaldırılması ve nükleer enerjinin payının arttırılması yoluyla, yerel enerji kârının arttırılmasına odaklandı. Bununla birlikte, sekizinci ve

son bölüm, yabancı petrol talep eden bu tür korumacılık ve verimlilik tedbirlerinden vurgulanmıştır. “Küresel İttifakın Güçlendirilmesi: Ulusal Enerji Güvenliğinin ve Uluslararası İlişkilerin Geliştirilmesi” başlıklı 8. Bölüm, enerji güvenliğini sağlamak için gereken enerji kaynaklarının ve ABD ile küresel ekonomik büyümenin, geçen yirmi yılda büyük ölçüde güvence altına alındığını iddia ederek başladı. Bunun büyük bir kısmıysa serbest piyasa güçlerinin başarısında saklıydı. (Mahdi 2012:67)

NEP, “Gelecek 20 yılda ABD petrol tüketiminin günde 6 milyon varil artacağını” vurgulamıştır. (Myres Jaff, 2001:X) Bununla birlikte, eğer eğilimler böyle devam ederse, üretim rakamları son on yılda olduğu gibi 1.5 milyar dolara düşecektir. Talebin karşılanabilmesi için ABD’nin mevcut seviyelere göre verimde 7,5 baz puanlık bir artış görmesi gerekecektir. Şu an itibariyle Amerika, 2020 yılına kadar kendi petrol ihtiyacının sadece %30’unu karşılayabilecek durumdadır.

NEP ayrıca, hızla büyüyen yeni bir tedarik alanı olarak gösterilen Hazar Denizi dâhil olmak üzere, çeşitli küresel rezervlerin de kullanılmasını tavsiye etmiştir. NEP, tedarik sorunlarından kaynaklanan ekonomik bozulmanın, geleneksel petrol üretimi ve Batı Yarımküre, Hazar bölgesi ve Afrika’dan yapılan ihracatın artmasıyla azaltılabileceğini belirtmiştir. (Myres Jaff, 2001:8-11)

NEP, “ABD başkanı BTC petrol boru hattının ticari uygulanabilirliğini göstermek için Dışişleri Bakanlığı’nı, Ticaret ve Enerji Sekreterleri’ne yönlendirdi,” diye belirtmiştir. BTC boru hattı yoluyla, Kazakistan’da ihracat faaliyetlerinin yürütülmesini kolaylaştıracak koşulları geliştirmek için çalışacaklardı. Dışişleri Bakanlığı; özel yatırımcılara, arz ve ihracat çeşitlendirmesi yoluyla Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan’a fayda sağlayacak olan Şah Deniz boru hattının geliştirilmesinde destek vermesini sağlayacaktı. Başkan, olası petrol sızıntılarına karşı müdahale hazırlığı atölye çalışmalarını tamamlamak ve belirlenen önerileri garantilemek adına tedbirleri incelemek için federal makamları yönetti. Buna ek olarak Başkan, Avrupalı tüketicilerin Hazar doğalgaz arzından yararlanmalarını sağlamak için doğalgaz boru hatlarını bağlamak adına Türkiye ve Yunanistan’ın desteklenmesi gerektiğini de belirtti. Son olarak, Dışişleri Bakanlığı, altyapı ve enerji projelerinin yürütüleceği istikrarlı ve şeffaf bir ortam geliştirmek için Azerbaycan ve Kazakistan’ın da içinde bulunduğu Hazar ülkeleriyle diyaloglarını derinleştirdiler. (Myres Jaff, 2001:8-13)

Bu durum ABD politika mercilerini, ABD dış politikasında benzeri görülmemiş girişimlere vurgu yaparak, enerji politikasını gelecekteki projelerini ön plana koyma çağrısında bulunmaya itti. Raporun tavsiyelerine göre, Amerika Birleşik Devletleri, aşağıdakiler de dâhil olmak üzere üç pratik politika ve önlem almayı hedeflemeliydi:

- “Stratejik rezervlerin yönetimi ve serbest piyasa çözümlerinin kullanılmasını içeren bir dizi acil durum önlemi.
- Ucuz enerjiye erişimi sağlamak için (hem Körfez içi hem de dışı) artan petrol tedarikine dayalı bir politika.
- ABD’yi kırılganlıktan enerji arz kesintilerine karşı korumak için enerji çeşitlendirme araçlarının kullanımına dayanan uzun vadeli girişimlerin yanı sıra kısa vadeli önlemlere dayalı kapsamlı bir enerji güvenliği politikasının geliştirilmesi ve uygulanması. Rapor, ABD’nin, enerji kısıtlamaları döneminde ekonomik refahı sağlamak için enerji güvenliği ihtimaline dayanan bir strateji tasarlamasını ve uygulamasını tavsiye etmektedir. Bu görüş, Basra Körfezi bölgesine odaklanan ABD iç ekonomisi, çevre sorunları, jeopolitik akış ve güvenlik gereksinimleri ile ilgili düşünceleri yansıtmalıdır. ” (Myres Jaff ,2001:4-5)

Bush bu gerekliliklerin aciliyeti konusunda o kadar ikna olmuştu ki Ocak 2001’de başladığı görevindeki ikinci haftasında, başkan olarak verdiği ilk emirlerinden biri de; bir 'Ulusal Enerji Politikası Geliştirme Grubu' kurulması oldu. Yapılan geniş kapsamlı çalışma ve önerilerin aksine bu raporda çalışanların, ABD Ulusal Enerji Politikası bağlamında, önlerindeki asıl görev, Amerika’nın ithal petrole giderek artan açlığına bir çözüm bulmaktı. Ancak başkanın odaklandığı meseleler tartışmasız değildi. Bir politikacı ve uzman olan Eddie çalışmanın sonuçlarına itiraz ederek, onların enerji lobisinin hedeflerinden açıkça etkilenmiş olduklarını iddia etti. Buna cevaben 2002 ortasında, Başkan Yardımcılığı makamı, gizlilik konularını bahane ederek, ilgili görev gücü raporunun tam metnini yayınlamayı reddetti. Başkan Yardımcısı ve Ulusal Enerji Politikaları Geliştirme Grubu Başkanı, Bush’a onun ABD dış politikası odağını, yabancı kaynaklardan iç arza doğru değiştirmek amacıyla bir yazı göndermiştir. İçeriği şu şekildedir: “21.yüzyılın yaşam kalitesine ulaşmak için, güvenilir ve çevresel açıdan zararsız enerjiye erişebilmek için, depolama ve enerji altyapımızı modernize etmeliyiz, enerji arzımızdaki yenilenebilir enerjiyi de artırmalıyız.” (2001 Raporu: VIII)

Bununla birlikte, ABD ulusal enerji krizinin arz ve talep arasındaki temel dengesizlikten kaynaklandığı ve ekonomiye zarar verebileceği, kontrol edilmezse de Amerika Birleşik Devletleri’nin yaşam standardını ve ulusal güvenliğini etkileyebileceği konusunda küçük bir anlaşmazlık vardı. (2001 Raporu: VIII) ABD Ulusal Enerji Politikası Raporunu inceleyerek, üç temel prensip ortaya konabilir: Uzun vadeli bir stratejinin sürdürülmesi; çevre ile uyumlu yeni teknolojilerin kullanılması; Amerikan yaşam standartlarının teşvik edilmesi ile ekonomik, çevresel ve enerji programlarının birleştirilmesi. Yukarıda belirtilen prensiplere dayanarak,

pratik araçlar ve çözümleri tanımlayan beş ulusal enerji hedefi oluşturulmuştur. Bu hedefler Amerika Birleşik Devletleri'nin şunları yapması gerektiğini gösterir:

- “1. Enerji tasarruf sistemini yükseltip, enerji verimliliği ve tasarrufları artırılmalı.
2. Enerji altyapısı yeniden kurulmalı.
3. Enerji arzı arttırılmalı.
4. Çevrenin korunması ve bunun teşvik edilmesi süreci hızlandırılmalı.
5. Enerji ihtiyaçlarının güvenliğini artırılmalı.” (2001 Raporu: XI-XV)

Rapor, ABD başkanına BTC ve Güney Kafkasya boru hatlarının tamamlanmasını denetlemekle görevli devlet kurumları kurmayı özellikle tavsiye ediyordu. Petrol şirketlerini de bölgede aktif rol oynamaya ve yerel enerji projelerine yatırım yapmaya teşvik ediyordu. (Bluth, 2014: 189). Raporda, belirtilen hedeflerinin gerçekleştirilmesinin büyük ölçüde uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesine bağlı olacağına inanılıyordu. ABD ulusal enerji güvenliği, genel olarak büyümenin yanı sıra ABD'nin büyümesini desteklemek için yeterli enerjiyi sağlamaya da dayanıyordu. Küresel bir pazara sahip olan petrolün niteliği göz önüne alındığında, ulusal enerji güvenliği, küresel enerji konularından ayrılamaz bir konuydu.

Küresel enerji arzındaki herhangi bir olası huzursuzluk, Amerikan ekonomisi ve ülkenin dış politika hedeflerini ilerletme kabiliyeti için bir risk olarak tanımlandı. ABD enerji güvenliği, tedarik zincirinin tüm sektörlerini destekleyen etkin bir iç ve dış enerji altyapısına dayanmaktadır. Dönemin rakamlarına göre, ABD'nin dünyadaki en büyük üçüncü petrol üreticisi olduğu(ve hâlâ da öyledir) ve aynı zamanda dünyadaki tedariklerin %25'inin tüketicisi olduğu görülmektedir. 2000 yılında ABD petrolünün %55'ine yakın bir kısmı dört ülkeden sağlanıyordu: Kanada (%15), Suudi Arabistan ile Venezüella (her biri %14) ve Meksika (%12). Öngörülebilir bir gelecekte 2020 yılına gelindiğinde, Basra Körfezi'nin dünya petrolünün% 54-67'sini üreteceği ve bunun da bölgenin tedariklerine daha büyük bir bağımlılık yaratacağı tahmin ediliyordu. (2001 Raporu: XI-XV)

Bu nedenle ABD kendi arzını genişletmek için; Batı Yarımküre, Afrika ve Hazar bölgelerinden istediği kazancı elde etmesine rağmen, küresel ekonominin Körfez'deki üreticilerden sağlanan petrole bağlı olacağı düşünülüyordu. Bu sebeple ABD enerji güvenliğinin ana dayanaklarından biri olan Basra Körfezi, ülke için hayati öneme sahipti. Her halükarda bölgedeki petrol üreticilerinin, küresel petrol güvenliğinin merkezinde kalması bekleniyordu. Basra Körfez'i hakkındaki ABD Ulusal Enerji Politikası Bildirisi'nin son analizinde ABD'nin enerji güvenliği sağlama konusunda, ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinin en önemli unsurlarından biri olduğu ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'ne Hazar petrol ve doğalgazının gelişimini

desteklemesi önerildi; bunun Basra Körfezi dışındaki tedarikçilerinin çeşitliliğini arttırmanın yanı sıra Rusya ile ilişkilerini güçlendirmenin bir aracı olacağı belirtildi.

5.3. Hazar Denizi’nde ABD Enerji Politikası

ABD’nin Bush yıllarındaki, bölgede bulunan enerji kaynaklarına yönelik dış politikasında özellikle Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının müzakere sürecinin devamında kurulmasıyla elde edilen başarı; ABD’li diplomatların bölgedeki rollerini nasıl sağlamlaştırmaya başladıklarını göstermiştir. Özellikle bu çerçevede, bölgedeki ülkelerin egemenliğini ve bağımsızlığını güçlendirmek için, enerji diplomasisinin kullanılması teşvik edildi. Alexander Cooley de dâhil olmak üzere birçok yorumcuya göre bu, Bush yönetiminin yerleşik çalışma yöntemi haline geldi. Profesörün görüşüne göre;

“Tiflis-Ceyhan, tüm politikanın başarısını içine alan bir sembol haline geldi; ABD’yi enerji diplomatlarıyla birlikte çalışan özel şirketlerin, farklı ülkelere farklı bir enerji şebekesinde geçen bir anlaşmayı müzakere etmek üzere nasıl kullandıklarını gösterdi.” (Yazarın Alexander Cooley ile yaptığı röportajdan, 2017)

Uluslar ötesi bir güç olarak ABD, Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından bu yana bölgede yıllardır varlık göstermekteydi ancak Bush döneminde buradaki varlığını bir öncelik haline dönüştürdü. Hazar Denizi’nin petrol ve doğalgaz kaynakları, Amerika Birleşik Devletleri’nin enerji açısından ekonomik ve stratejik geleceğinin bu bölgede yattığını görmesini sağlamıştır. ABD dış politika mercileri kamu ve özel sektörlere erişilebilecek politikadan arındırılmış, güvenilir enerji kaynaklarının ortaya çıkması ihtimalinden heyecan duydular; eş zamanlı olarak bu kaynaklar ve rezervler sayesinde, Basra Körfezi ve dünyanın diğer bölgelerine olan bağımlılığı azaltılabilecekti. (Taheri, Farahmand, 2014:145)

ABD’nin stratejisi, bu ekonomik gereklilikleri daha geniş stratejik ve politik hedeflerle birleştirdi. Ne de olsa, ABD’nin Hazar bölgesindeki jeopolitik hedefleri hiçbir zaman tamamen ekonomik kaygılarla sınırlı olmamıştı. Eski ABD Dışişleri Bakanı James Baker 1995’te, Hazar Denizi’nden petrol transferinin, ekonomik ya da teknik bir şart değil, jeopolitik bir mesele olduğunu, “bu petrolün jeopolitik çözümler olmadan dünya pazarlarına çıkamayacağını” belirtti.

ABD bölgede rakipsiz bir pozisyona sahip olmanın yöntemlerini hayal ediyordu. ABD siyasetçilerinin görüşüne göre; kuzeydeki dağılmakta olan bir imparatorluğun kalıntıları ile

güneydeki kökten dinci rejimler arasında kısılmış bir halde oldukları ve her iki tarafın da sınırlarının ötesinde siyasi baskı uygulama eğiliminde göz önüne alındığında, bunu en çok isteyen Orta Asya ve Hazar devletleriydi. Bu bölgelerin ABD'nin çıkarlarına olan genel düşmanlığı gerçeğiyle beraber Hazar politik olarak güvence altına almaya ve güçlenmeye değer bir bölge olarak görülüyordu. (Taheri, Farahmand, 2014:145))

Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, bu kısa sürede iki baskın bölgesel güç arasında gerginliğe yol açtı; Böylece ABD ve Rusya, Hazar bölgesini politik bir savaş alanına dönüştürdü. Aktörlerden biri diğlerinin doğal tarihi nüfuzunu ortadan kaldırmayı hedeflerken, petrol de bu var olan düzeni yerinden oynatma eylemini ilerletmeyi amaçlayan ilişkilerin geliştirilmesinde kilit bir etkene dönüşmüştü. (Taheri, Farahmand, 2014:145)

ABD için, Hazar bölgesindeki enerji kaynağı konusu, 2000'li yılların başından itibaren benzersiz bir önem kazanmıştır. ABD yönetimleri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bölgeye bir miktar ilgiyle yaklaşmışlardı ancak bölgenin petrol ve doğalgaz sektörünün canlanması daha geniş hedeflerle birleşmişti. 1991–1993 yıllarını kapsayan, Sovyet sonrası ABD-Hazar ilişkileri kurma sürecinin Birinci Aşaması'nda ABD'nin dikkati İran'ın siyasi etkisini bölge merkezinde sınırlandırmaya verilmişti. 1994 yılından itibaren başlayan İkinci Aşama'ysa, ABD petrol şirketlerinin bölgedeki enerji projeleri üzerinde çalışmalarıyla karakterize edilir ve özel sektör katılımının da ön planda olduğu görülür. Bununla birlikte, bu aşamayı çok daha büyük diplomatik eylemler izlemiştir ve dolayısıyla ABD dış politikasında petrol ve doğalgazın büyük önem taşıdığına dair hiçbir şüphe olmasa da her şeyin ardındaki sebebin gerçekten de petrol ve doğalgaz olup olmadığı sorusu akıllara gelmiştir. Başka bir deyişle, petrol ve doğalgaz kaynaklarının sunduğu olanaklar, ABD dış politika mercileri ve ayrıca bölgesel devletler tarafından kendi çıkarlarını ilerletmenin bir yolu olarak abartılmış mıdır? (www.isrjournals.com,2016)

Zbigniew Brzezinski'nin, Foreign Policy dergisi ile yaptığı röportajda; daha fazla enerji çeşitliliği elde etmek için ABD ve AB'nin ortak hareket etmek zorunda olduklarını, bunun temel nedenlerinden birinin de ABD müttefikleri adına bağımlılığın siyasi kırılganlık yaratması olduğunu söylemiştir. Bu bağlamda ABD ve AB'nin Nabucco projesini desteklemesi için onlara bir sebep sunulmuştur. (www.foreignpolicy.com, 2015) 1990'lar, liberal demokrasinin en iyi sistem olarak pazarlandığı bir dönemdi ve bazılarına göre; dünya çapında barışı ve istikrarı sağlama konusunda en nihai yol olduğu iddia ediliyordu. Bu da ABD

tarafından pek çok alanda sözler ve davranışlara desteklenen bir tutuma dönüşmüştü. Yeni kurulan eski Sovyet devletlerini destekleme stratejisi bu nedenle Clinton yönetiminin güvenlik stratejisine kazınmıştı. Bu strateji 2006 yılı Bush yönetiminin bir yol pusulası olmuştur ve “2006 Ulusal Strateji” makalesinin açılış metninden de bu açıkça anlaşılmaktadır:

“Amerika Birleşik Devletleri'nin politikası; her millet ve kültürde demokratik hareketleri aramak ve desteklemektir, en büyük hedefiyse dünyadaki tiranlıklara bir son vermektir.”

Bush Doktrini'ndeki bu ilkeyle, teröre karşı zaferin demokrasilerin başarılı bir biçimde kurulmasından geçtiği ilan ediliyor, böylelikle demokrasiyi teşvik etme politikası ve saldırgan bir tutumla rejim değişikliklerini desteklemeyi kurumsallaştırılıyordu. Böylece ABD, kısa sürede ortalığı kasıp kavuran, Renkli Devrim'ler dalgasına ahlaki destek veriyordu; Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan gibi eski Sovyet ülkelerinde halk Kremlin'in dayattığı elitlere tepki gösteriyor ve onları devirmeyi hedefliyordu. Ancak bu tarz hareketlerin devamında yeni hükümetleri genellikle Batılı desteğini sağlamlaştırmak için bir telaş sarıyor, ABD'li politika mercileri NATO üyeliği görüşmelerine başlıyordu. Bu ABD'nin demokrasi yanlısı çabalarının aslında daha realist, güvenlik odaklı bir bakış açısından çok da uzak olmadığını göstermektedir.(Somuncuoğlu, 2013;39)

Bu süre zarfında Şanghay İşbirliği Örgütü üyelerinin ve faaliyetlerinin genişlemesi, bölgedeki ABD gücünün, Çin yumuşak gücündeki artış kadar zayıf olduğuna işaret ediyor olabilir. Tabii ki ŞİÖ, 2005 yılında ABD'nin bu etkisine karşı bazı önlemler almıştır; Kırgızistan ve Özbekistan gibi örgüte üye devletlerin topraklarından ABD'nin askerleri çekmesini talep etmesinin ardından, kuvvetlerini üslerinden kaldırmak için de bir zaman çizelgesi hazırlamasını istemiştir. Bu durum Kazakistan lehine olacak şekilde, birçok bölgesel devletin ABD'yle tek taraflı ilişkilerinde soğumaya sebep olmuştur ve bu ABD diplomatlarına bölge için bir örnek teşkil etmiştir. (Somuncuoğlu, 2013;39)

Afganistan savaşı sırasında ABD hükümeti, Kırgızistan ve Tacikistan'la yakın işbirliği sağlamakla yükümlü olmasına rağmen, hiçbir zaman yeterince tutunacak alan bulamamış bölgedeki Rusya veya Çin gibi bölgesel devlerin etkisini telafi edememiştir. Bu gerçeğe rağmen 2006'da Batı ülkeleri Rusya'ya bağlı kalmaktan kaçınmak için doğalgaz ve petrol tedarikçilerini çeşitlendirmek için adımlar atmaya karar verdiler. Zira Rusya dış politika hedeflerini gözetebilmek için yalnızca kendi kaynaklarını değil, Hazar Bölgesi'nin kaynaklarının da kullanma yollarını aramaya başladıklarına dair bazı işaretler göstermeye

başlamıştı. Bu durum şüphesiz bir biçimde Kazakistan'ı, özellikle de petrol ve doğalgaz sektörlerinde yabancı yatırımcıların dikkatini çektiği için, ön plana çıkardı. (Somuncuoğlu, 2013;39)

1990'lardan bu yana, enerji bölgede ilişkilerin geliştirilmesine temel teşkil ediyordu, Rusya'nın kaynaklar üzerindeki tekeli kırarak zamanın en önemli çabaları sergileniyordu. Buna paralel olarak, Clinton Yönetimi 1994-95 yıllarında Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının gelişimini desteklemeye karar verdi. ABD, enerji ve dış politika hedeflerini birbirine bağlamaya çalışırken, zaman zaman ABD ile Rusya ve Çin etkisi arasındaki sürtüşmeyi yansıtan gerginliklere şahit olan, bölünmüş Fergana Vadisi'nde yaşananlar gibi bir dizi bölgesel sorun için çözüm bulmayı amaçlıyordu. ABD ayrıca etnik gerginlik, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve güvenlik durumlarında yardım öneriyordu. (www.akademikarastirma.org,2016)

James Baker'ın ABD'nin Hazar'la ilişkilerinin jeopolitik niteliğine ilişkin 1995'teki tebliğine rağmen, 1998'e kadar bu ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Hazar Enerji İdaresi'nin kurulmasıyla resmi bir politika olarak ortaya çıkamayacaktı. İdarenin, hükümetin Enerji Dairesi bünyesinde yer almadığı gerçeği, Washington'un en azından ekonomik hedefler dışında stratejik ve jeopolitik hedeflerin de peşinde koştuğunun bir işareti olabilir.(Taheri, Farahmand 2014:155) Bush yönetiminin Enerji Yasası, Amerika'nın ithal petrole olan güçlü bağımlılığını yansıtıyordu. Yine de Bush Doktrini'nin tek taraflı dürtülerini de vurguluyordu. Tek taraflılık, uluslararası örgütlerin itirazlarını çok az dikkate alarak “demokrasiyi ve serbest piyasayı yayma” hedefini izleyen bu yönetim tarafından tercih edilen bir araçtı. (Bush'un Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi, 2002: 7-31)

Sonuç olarak, Amerikalı liderler, demokrasinin ve serbest piyasa kapitalizminin kutsal değerlerini yaymak adına uluslararası çevreyi sarsmaya çalıştılar. Stratejik Enerji Politikası raporunun tasarımcılarına göre, Amerika Birleşik Devletleri uluslararası örgütlerden vazgeçme ve otoriter hükümetlere karşı liberal-demokratik normlar peşinde tek taraflı hareket etme yolunda askeri güce sahip olma araçlarına sahipti. Sonuç olarak, hem liberal müdahaleciler hem de realpolitik destekçileri, askeri gücün uygunsuz bir biçimde kullanılmasına rağmen, dünya çapında demokrasiyi ve liberal değerleri yaymaya çalışan bir tür “Asker Postalı Giyen *Wilsonculuk*” kisvesi altında Bush Doktrini'nin arkasında toplandılar. (Bush'un Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi, 2002: 7-31)

Başka bir deyişle, Bush ve onun politika mercileri küreselleşmenin ve Amerikan fikirlerinin güç kullanılarak yayılmasını hızlandıracak bir yoldaydılar. Bu amaçla, yakında Birleşmiş Milletlerin görevlerini ve bizzat çok taraflılık kavramı da dâhil olmak üzere, tüm uluslar üstü önlemleri görmezden geleceklerdi. Bu dış politika duruşunun başlatılması, yurt içinde petrol arz ve talebi arasındaki bir dizi enerji sorunuyla örtüşmektedir. Bunların çözümleri(Kyoto Protokolü'nün veto edilmesi bir tarafa bırakılırsa), daha az tartışmalı koşullar altında anlaşılabilir:

1. “Yerli enerji kaynaklarının çıkarılmasını artırmak;
2. Tüketim modelinin fosil yakıtlardan yeni enerjilere dönüştürülmesi;
3. Enerji bakımından zengin ülkelerle ABD ilişkilerini güçlendirmek;
4. Ulusal enerji altyapısının modernleştirilmesi;
5. İç çevre düzenlemelerine uyulmaması;
6. Uluslararası teknolojik işbirliğinin güçlendirilmesi;
7. Arz çeşitliliğinin artırılması ”(Taheri, Farahmand 2014: 20-21)

Bazı analistler, bu anlamda Bush Doktrini'nin, uygulamasında daha esnek olmasına rağmen, Reagan Doktrini'nin bir devamı olduğuna inanmaktadır. Buna göre, batının Basra Körfezi kaynaklı enerjiye bağlılığı, Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerin güçlendirilmesi anlamına geliyordu ve dolayısıyla Bush, ABD'nin çıkarlarını, İsrail'in, dost Arap uluslarının güvenliğini sağladığını sürekli deklare etmiştir. Tek taraflılık ve önleyici saldırılar; yukarıdaki hedeflere ulaşılmasında kullanılmasının yanı sıra; terörist tehditler, terörist devletler ve nükleer silahlanma isteyen yerel güçler karşısında kabul edilebilir sayıldı. (Taheri, Farahmand 2014: 20-21)

George W. Bush'un kabinesindeki isimlerin, petrol endüstrisi ile bağlantılı olarak oynadıkları rollerinin önemini analiz etmek bu araştırmanın kapsamında olmayabilir ancak bu kimselerden bazıları Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice gibi politika mercilerini içeriyordu. Cumhuriyetçi Parti üyeleri ve petrol endüstrisi arasındaki bağlantılar kapsamında, OPEC ülkelerinin Cumhuriyetçi yöneticileri tercih ettiği bu tezde önceden belirtilmiştir. Örneğin, Demokrat Parti üyelerinin daha çok yeni ortaya çıkan endüstrileri temsil ettiklerinin, Obama'nın görevine başlamasının, yurtiçi kaya gazı arzının sömürsünü başlattığına dair bir kanıt olduğu gibi. (Yazarın Dr. Fereydoun Barkeshli ile röportajından, 2017)

Mayıs 2009'da, “Brookings Enerji Güvenliği Girişimi ve Ulusal Komitesi” tarafından; ABD dış politika analistleri, diplomatlar ve enerji uzmanlarının, Obama yönetimi için bir dizi politika önerileri hazırladıkları ve Bush yönetiminin Orta Asya ve Hazar Denizi bölgesine

yönelik görüşlerin paylaşıldığı bir konferans düzenlendi. “Hazar Denizi Havzasının Stratejik Değerlendirmesi” başlıklı bir raporda, aşağıdaki önerileri belirtildi:

1. Bölgedeki devletlerin egemenliğinin korunması gerekmektedir; Kafkasya’daki uyuşmazlıkların çözümünde, Orta Asya ülkeleri arasında kaynak paylaşımı ve tatbik gücü olma konularında işbirliğini ilerletmeye yardımcı olunmalı. Amerika, Batı’nın enerji güvenliğini korurken yalnızca Rusya’yı yenmekle ilgilendiğini ima etmekten kaçınmalıdır; bölgedeki diğer meseleleri de tanımalıdır.
2. Bölgede uzun vadeli bir politika geliştirmek ve ortak politikalarla Avrupa ile ilişkileri geliştirmek lazımdır. Yeni boru hatlarının inşasını devam ettirebilmek için ticari uyum ve hükümetler arası işbirliği gereklidir.
3. Bölgesel hükümetler, ABD’nin bölge içinde uzun vadeli taahhütlerde bulunmak istediğine ikna edilmelidir. Bölgedeki özel petrol ve doğalgaz işletmeleri tarafından projelerin sponsorluğu, Batı’ya bağlanan rotaların geliştirilmesi konusunda çalışmak için genişletilmeli ve dâhil edilmelidir.
4. Bakü’den yapılan transit geçiş, Rusya’dan geçmekten kaçınmanın tek yolu olduğu için, Nabucco’ya Batı devletleri tarafından öncelik tanınması gerekmektedir. Nabucco, ne yazık ki Kafkasya’daki güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya bulunmakta ve bölgenin siyasi ve ticari zorunluluklarının başarılı olması için uyum sağlaması gerekmektedir.
5. Rusya’nın bölgedeki çıkarları hafife alınamaz. Ekonomik, sosyal ve kurumsal sorunlarının devam etmesine rağmen, Rusya kendisini önemli bir küresel güç olarak görmektedir. Bunun ışığında ABD’nin bakacağı hedefler, bölgedeki ülkelerin, Rusya ve onun amaçlarına karşı seçim yapmaktan kaçınmalarını sağlayacak şeyler olmalıdır.
6. Batı’nın kültürel etkisinden yararlanılmalıdır; Yüksek profilli ziyaretler ve medyanın da katılımı ile beraber; eğitim ve kültür alışverişleri, yumuşak gücün hayati unsurlarına olanak tanıyacaktır. (www.brookings.edu, 2016)

Bush, ABD’nin arzını çeşitlendirmek amacıyla Basra Körfezi’ne olan bağımlılığı azaltarak yalnızca Orta Doğu’da değil dünyanın dört bir yanında da ABD’nin petrolünü koruma altına almayı hedefledi. Basra Körfezi petrol kaynaklarının alternatiflerinden biri de Orta Asya’ydı. Ancak Batı, Afganistan’daki istikrarsızlığın artması nedeniyle TAP projesinde bir takım aksiliklerle karşı karşıya kaldı. (Mahdi, 2012: 178)

ABD’nin Avrasya’nın 1990’lardaki stratejisi ekonomik işbirliğiyle ilgili olmasına rağmen, Bush dönemi, siyasi reformların ve askeri bağlantıların teşvik edilmesini sağlayarak, realist metotlarla idealist hedeflerin elde edilmesine teşebbüs etmiştir. Bununla birlikte, bu tür idealist hedefler için güdümün temelini oluşturmak, stratejik hamleleri Kafkaslarda, Orta Asya’da ve Orta Doğu’da etkinin artmasına neden olan ve Güneydoğu Asya ve Pasifik’te üstünlüğü koruyan düşmanlıkların vurgulanmasıyla tetiklenen bir saldırganlıktı.

5.3.1. ABD’nin 11 Eylül Sonrası Orta Asya’daki Dış Politikası

Orta Asya’nın satranç tahtasındaki ana Atlantik ötesi oyuncu olarak ABD, SSCB’nin düşüşünden bu yana değişen seviyelerde, Orta Asya ve Hazar bölgesinde yaratılan güç boşluğundan yararlanmaya çalıştı. Tarihsel olarak Amerika’nın Orta Asya’daki merkezi rolü, 1980’lerin sonlarında Gorbaçov programının başlamasıyla oldu: Sovyetler Birliği’nin temel

stratejisini, Sovyet sistemine yabancı yatırımların çekilmesi yoluyla, ülkenin ekonomik ve teknolojik gelişimi sayesinde, ekonomiyi yeniden kurmak oluşturunuyordu. Bu pozisyon ABD'ye bir yer kazandırmış; Sovyet petrol endüstrisinde ilk ABD yatırımı, Kazakistan Sosyalist Cumhuriyeti'nin Chevron firmasıyla petrol sözleşmelerinin sonuçlandırılmasıyla olmuştu. ABD çabalarının ticari olmasına rağmen, bölgedeki siyasi bölgesi de 1990'lar boyunca genişliyordu. ABD'nin bölgedeki asıl varlığı, 2001'deki 11 Eylül saldırıları ışığında gerçekleşti. Daha önce ABD'nin çıkarları, Rusya'nın ve İran İslam Cumhuriyeti'nin bölgedeki tarihsel etkilerinin devam etmesinin önlenmesi ve prensip olarak, bölgedeki enerji kaynaklarını kontrol etmeyi içeriyordu. Bununla birlikte, 11 Eylül'den sonra geçerli olan son derece güvenlik odaklı yaklaşım göz önüne alındığında; ABD, Kırgızistan'a askeri güçler konuşlandırmış ve Özbekistan'daki konumunu sağlamlaştırmış, bu ülkelerin yeni güvenlik rejimi içindeki önemlerini vurgulamak adına ABD'nin askeri liderlerinin ziyaretleri özellikle Kırgızistan ve Özbekistan'a kesintisiz olarak devam etmiştir.(www. alwaght.com,2017)

Her ne kadar eskiden Orta Asya "jeostratejik bölge" olarak anılsa da jeo-ekonomik hedefler kısa sürede bu dönemde de gelişmeye başlamıştır çünkü bu bölge Rusya, Çin, Afganistan ve İran ile ortak bir sınır paylaşmaktadır. Orta Asya'nın nüfuz alanına dönüşmesi o zamandan bu yana bu güçlerin çıkarlarını körüklemiştir. Her güç hem güvenlik hem de askeri amaçlarla, bölgedeki komşu ülkelerin kontrolünü elinde tutmaktadır. Dahası, bölgenin batısındaki Hazar Denizi ülkelerinin petrol rezervleri de çok geniştir. Geniş rezervlerine ve tabii kaynaklarına ek olarak, bu bölge Doğu ile Batı'yı ya da bir başka deyişle petrol üreten ve tüketen ülkeleri birbirine bağlamaya stratejik olarak hazırlanmaktadır.

11 Eylül'den sonra, Orta Asya bölgesi aniden ABD için çok önemli hale gelmiştir. Bu yenilenen ilginin merkezinde güvenlik kaygısı yatmaktaydı. Orta Asya ülkeleri doğru yoldan gitmeye hevesli olmayanları, o sene içerisinde ABD'ye yapılan saldırıları düzenleyen terörist unsurları barındıran birer sığınak olabilecekleri tasavvur edildi. Bu görüş Bush yönetimi yetkililerinin sayısız ifadesiyle kanıtlanmaktadır. Bu bağlamda, birçoğu ABD'nin bu bölgedeki askeri ve politik varlığının yıllar boyunca sürmesi gerektiğine inanmaktadır. (Abolhasan Shirazi,2007:15)

ABD'nin Orta Asya'da büyük miktarda karasal petrol ve doğalgaz rezervinin kontrolünü elinde tutma planlarında Afganistan'ın oynadığı kilit bir rol vardır. Bu görünürde jeo-ekonomik duran spesifik hedef, özünde jeopolitik bir motivasyona sahiptir: Orta Asya petrol

rejimlerinin Rusya'nın etki alanından çekilmesi, Türkmenistan-İran gaz bağlantısını önleyerek İran'ın bölgesel genişlemesini durdururken, bölgedeki ABD'nin güçlenmesiyle sonuçlanmaktadır.. Diğer bir önemli nokta, ABD petrol ve doğalgaz kaynaklarının çeşitliliğini sağlamak ve aynı zamanda fiyatları düşük tutmaya, inşaat şirketleri için kârı yüksek tutmaya ve bölgedeki gelecekteki ekonomik refah ve dolayısıyla siyasi istikrar için daha fazla bir temel oluşturmaktır. (Bayvardi,2012;23)

11 Eylül'den sonra, bölgesel devletlerin ABD'yle yaptıkları işbirliği konusunda bazı varsayımları bulunmaktaydı. Washington'un bölgeye katılımının barış, istikrar ve güvenlik sağlanmasına yardımcı olacağını umuyorlardı. Ancak 11 Eylül'den beş yıl sonra, güvenlik tehditlerinin ve zorlukların bölgeyi sarmaya devam etmesiyle hayal kırıklığına uğradılar. (www.rferl.org ,2018) ABD'nin artan enerji talebi, Washington'un Orta Asya'daki tedariklerin kaynağını ve uzun, maliyetli altyapı projeleri geliştirmek sağlamak için OPEC ve Basra Körfezi'ne başvurmaya zorlandığı anlamına geliyordu. Bölgedeki güvenlik sorunları ABD'yi, Rusya, Azerbaycan ve İran'ın yanı sıra Özbekistan ve Gürcistan'daki potansiyel El-Kaide'i tehditleri yüzünden temkinli davranmaya itmişti. (www.rferl.org ,2018) Belfer Center'daki Uluslararası Güvenlik Programı'nın direktörü, Dr. Steven E. Miller, 11 Eylül sonrası Hazar Denizi bölgesi için bu artan kaygının şöyle etkileri bulunduğunu iddia etmektedir:

“11 Eylül sonrası Hazar bölgesi, ABD için jeostratejik açıdan hayati bir öneme sahip olduğu anlamına gelir. Burada, “Hazar havzasının güneydeki eksen boyunca; Irak, İran ve Afganistan'ın bulunduğu önemli bir mücadele bölgesi bulunmaktadır.” Artık Rusya, Pakistan, Özbekistan ve Türkiye bölgedeki önemli oyuncular haline gelmiştir. İslam'ın aşırılıkçı yorumlarından etkilenen “devletsiz bölgelerde” terörizmin ortaya çıkması nedeniyle Güney Asya'ya odaklanmak gereği ortaya çıkmıştır. Bush yönetimi altında başlayan ve El Kaide, Afganistan ve Irak'a karşı oluşan ihtilaflar; Hazar'ın İran ve Irak'taki gerginliklerinin önemini artırmıştır. Bu faktörlerin tümü, ABD'nin bölgede önemli bir süredir devam eden varlığına dayanmaktadır. “(www.belfercenter.org, 2017)

Orta Asya ve Hazar'ın küresel ekonomi ve enerji pazarlarına; demiryolları, yeni boru hatları, karayolları gibi altyapılarla bağlantısı, bölgedekilere ve yabancı şirketlere yeni fırsatlar yaratma umudu sağlamış, özellikle de bölgenin konumlarından yararlanmak isteyen enerji şirketleri için yeni transit bağlantıların ve kıtalararası ticaretin bağıntısı oluşturmuştur. (Mankoff, 2014: 2) Jeffrey Mankoff, ABD'nin 11 Eylül sonrasında özel yatırımları teşvik eden birtakım projeleri desteklediğini ancak aşırı siyasi riskler nedeniyle hedeflerine eşlik eden ticari uygulanabilirliğin bulunmamasının, bunların boru hattı hayallerinden öteye gidememesi anlamına geldiğini belirtir. (Mankoff, 2014: 2)

ABD, nükleer silahların yayılması ve Batı karşıtı radikal siyasi İslam'ın büyümesini önleme çabası da dâhil olmak üzere bölgedeki diğer ülkelerle birçok ortak çıkarı paylaşmaktadır. Demokrasinin yayılması ve genişlemesi, insan haklarının büyümesi, küresel doğal çevrenin korunması, serbest piyasa ekonomisi ve dolayısıyla da Amerikan ekonomisinin ve sermayesinin bölge ekonomisindeki etkisine ayak uydurma çabalarının bir parçası olarak Orta Asya ülkelerinin kaynaklarının ve hammaddelerinin sömürülmesi için gerekli şartlar öngörülmüştür.

11 Eylül olayları ABD'yi, Afganistan odaklı bir biçimde, Orta Asya'ya güçlerini konuşlandırmaya ve bu mevzilerden Afganistan'a karşı büyük bir askeri saldırı gerçekleştirerek, terörizmle mücadele etmeye zorlamıştır. Ancak Orta Asya'nın daha ileri güvenlik hedefleri dışında ABD'nin stratejilerinde hiçbir zaman merkezi bir rol oynamadığı da bir gerçektir. Bu bölge cumhuriyetleri yalnızca Afganistan, İran ya da Rusya'ya karşı Beyaz Saray'ın politikasında daha büyük bir jeopolitik planın ortasındaydı.

Bu ipliğin öbür ucunda Yeni İpek Yolu'nun kurulması yer almaktadır, bu inisiyatif; Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya cumhuriyetlerinin bağımsız olarak birbirine bağlanmasını teşvik etmek suretiyle; yerel koşulların ve gündemlerin karmaşıklığını basitçe azaltma girişimi olarak görülmektedir

5.3.2. ABD Avrasya Enerji Güvenliği Özel Elçiliği

ABD'nin Orta Asya, Hazar Denizi ve Güney Kafkasya'daki enerji kaynaklarına yönelik dış politika hedefleri içerisinde: bölgedeki ülkelerin meşruiyetlerini ve Batı'yla olan bağlarını desteklemek, ABD enerji şirketlerini destekleyen yatırım ortamını yaratmak, kaynakların çeşitlendirilmesini sağlayarak NATO ve Avrupa'nın enerji güvenliğini teşvik etmek, İran'ın etkisini azaltmak amacıyla bu yolda Türkiye'ye destek verip, İran kaynaklarını transfer eden petrol ve doğalgaz boru hatlarının inşa edilmesine karşı çıkmak bulunuyordu.(Nichol, 2014: 55). Bu hedeflere ulaşmak için, Clinton yönetimi Hazar bölgesinde "Ulusal Güvenlik Konseyi'nin Rusya, Ukrayna ve Avrasya İşleri" eski direktörü Sheila Heslin'in başkanlığında özel bir bütünlük politikası grubu oluşturdu. Bu grup, ABD'nin eski Sovyet cumhuriyetlerine ve Orta Asya'ya yönelik aşağıdaki politik, ekonomik ve sosyal hedeflere dayanan politikasını beyan etti: (Bluth, 2014: 84)

- "Kafkaslar ve Orta Asya'daki yeni devletlerin bağımsızlığını ve egemenliğini desteklemek (Rusya'nın ana tehdidi oluşturduğu varsayımı dile getirilmemiştir)

- Bölgedeki uyuşmazlıkların çözümünü teşvik etmek ve istikrarı sağlamak
 - Demokrasiyi ve insan haklarını teşvik etmek
 - Başarılı bir ekonomik reformu ve piyasa ekonomisine geçişi teşvik etmek
 - Radikal İslam'ın yayılmasını önlemek (ABD hükümeti, bölgedeki radikal İslam tehdidinin farkına varmaya başlamıştı....
 - Diğer dış güçlerin etkisini sınırlandırmak (özellikle de İran'ın)
 - Hazar Hidrokarbon rezervlerinin Rusya veya İran'dan geçmeden küresel pazara ulaşmasını sağlamak.
- ” (Bluth,2014:84)

Sovyetler sonrası ilk zamanlarda, bölgeye yönelik ABD dış politikasında ekonomik çıkarların baskın bir faktör olmadığı, aksine ön plana çıkanın stratejik amaçlar olduğu konusunda genel bir fikir birliği vardır. Türkiye'ye destek verilmesi ve İran'ın kısıtlandırılması, bölgedeki ABD dış politikasının bir başka yönüydü. (Bluth, 2014: 84) BTC projesi başlatıldıktan ve İran'ın bölgeden dışlanması sağlandıktan sonra, Clinton Yönetimi Hazar Görev Gücü'nü kurdu. Gruba, Dışişleri Bakanı Yardımcısı Strobe Talbot başkanlık ediyordu, ana hedefleriyse boru hatlarının çeşitlendirilmesi ve İran üzerinden boru hattı geçişinin önlenmesi olarak belirtilmişti. (Bluth 2014: 84),

2004'e gelindiğinde Bush yönetimi “Hazar Enerji Enerjisi Diplomasi Özel Danışmanı” adlı Clinton dönemine ait olan makamı koruyarak ABD politikasını devam ettirdi. Bu makamın korunmasının sebebi, onun Rus versiyonu olan “Dışişleri Bakan Yardımcısı ve Hazar Bölgesi Özel Elçisi” Viktor Kalyuzhny'in eylemlerine karşı yapılmıştı. ABD yönetimi bu makama daha fazla ihtiyaç olmadığına karar verdiğinde, sorumlulukları kısmen “Dışişleri Bakan Yardımcısı'na” bırakıldı. Dağlık Karabağ ve Avrasya Çatışmaları Özel Müzakereciliği de Dışişleri Bakan Yardımcısı Müsteşarlığına verildi. Bu makamın kaldırılması, bazıları tarafından ABD'nin bölgedeki kazançlarının gerilemeye başladığı tarihi belirten işaret olarak görülmektedir. (Nichol 2014: 56).2008 yılının Mart ayında, Hazar enerji kaynaklarının ihracatı için “yeni fırsatlardan” yararlanılması amacıyla “Avrasya Enerjisi Özel Elçiliği” yeniden oluşturuldu. Obama döneminde, “Dışişleri Bakanı Hillary Clinton”, Büyükelçi Richard Morningstar'ı “Avrasya Enerjisi Özel Elçisi” olarak atadı, bu makam doğrudan Dışişleri Bakanı'na rapor veriyordu. (Nichol, 2014: 56) Dışişleri Bakanlığı, 2011 yılında yeni bir “Enerji Kaynakları Bürosu” kurdu. (Nichol, 2014: 56) 2012 yılının sonlarında, “Senato Dış İlişkiler Komitesi'nin” personelinin azınlık bir kısmı, bakanlığın pozisyonu korumasını tavsiye etti. (Nichol 2014: 56)

Bazı analistler, “Avrasya Enerjisi Özel Elçiliği” makamının kaldırılmasının ardından, ABD'nin bölgedeki, özellikle de enerji diplomasisindeki konumunun, Hazar havzasındaki

diğer oyuncuların aksine zayıf kaldığına inandı. Clinton döneminde, Richard Morningstar’a, “Eski Sovyetler Birliği'nin Yeni Bağımsız Devletleri için Başkanlık ve Dışışleri Bakanı Yardımcılığı Özel Danışmanlığı” görevi verildi. Morningstar, 1998-1999 arasında, Başkan ve Dışışleri Bakanı’na Hazar Havzası Enerji Diplomasisi’nin özel danışmanlığını yaptı. Enerji Temsilcisi olarak geri döndüğünde, doğrudan Dışışleri Bakanlığına ve Beyaz Saray’a bir kez daha hizmet etti ancak Obama döneminde, yalnızca Dışışleri Bakanlığına giriş izni verildi. Bu makam daha önce geniş bir politika vizyonunun bir parçası olarak algılanmıştı. David Goldwin, bu durumun ABD önceliklerin açık bir şekilde değiştiği anlamına gelmese bile, en azından Avrasya'daki ABD eylemlerini yavaşlamasının pratik etkilerine sahip olduğuna inanmaktadır.

“Amerikan politikası en iyi Beyaz Saray'a dikkat edildiğinde takip edilebilir. Çünkü bireysel kurumlar ve makamlar birlikte çalışma konusunda pek iyi anlaşılmamaktadırlar; bütün koordinasyon Beyaz Saray’dan yönetilmektedir. Başkan bir şeyin yapılmasını emrederse bunun ceremesini bütün makamlar çeker. Misal, Dışışleri Bakanlığı bir şey yapmak istediğinde, Savunma Bakanlığı derhal devreye girip neden işbirliği yapmamamız gerektiğini size söyleyebilir.”(Yazarın Dr. Ed Chaw ile olan röportajından, 2016)

5.4. Obama Dönemi, ABD Enerji Diplomasisi

ABD politika belirleyicilerinin hem ABD hem de dünya ekonomisindeki büyüme ve istikrar anlayışı içinde enerji kaynaklarına erişim anlayışı o kadar önemlidir ki; o anki yönetim(daha doğrusu ideal bir yönetim) genellikle halefi olan hükümete karşı belirli bir devamlılık duygusu besler. Örneğin, Bush dış politika açısından Clinton yönetiminden önemli bir yol ayrımını temsil etmiş olabilir ancak İran’a düşmanlık ve Bakü-Ceyhan boru hattına destek konusunda Clinton dönemine ait net bir devamlılık gözlemlenebilir. Clinton’ın bölgenin enerjisini Batı pazarlarına yönlendirmesini sağlamak için verdiği coşkulu desteğin yanı sıra, Bush da bunu sağlamak için bilinçli adımlar atmıştır. Dolayısıyla Obama da ABD’nin Hazar’ın istikrarı konusundaki genel stratejik ilgisi, ülkenin Orta Asya’ya büyük erişim yollarıyla ilgili jeopolitik kaygılarına bağlı kalmaya devam etmiştir. Keza ABD ve bu bölge genel olarak, istikrarsızlığa ve öngörülemeyen olaylara meyilli olan daha geniş bir coğrafyanın parçasıdır.(Yazar’ın Büyükelçi John Maresca ile olan röportajından, 2016)

Bununla birlikte, Obama yönetimi, Cumhuriyetçi senatörlerin ABD Senatosu Dış Politika Komitesi hakkında hazırladığı bir raporda, Hazar bölgesinde ciddi bir ilgi ve eylem eksikliği ile suçlandı ve “ABD eylemlerinin azalmaya başladığı algısından” bahsedildi. Kısmen rapor ABD Dışışleri Bakanlığı’nı, Büyükelçi Richard Morningstar tarafından boş bırakılan “Avrasya

Enerjisi Özel Elçiliği” makamının yeniden doldurulmasını teşvik etmek amaçlıyordu. Rapora göre, pozisyonun boş kalması, bölgedeki oyunculara ABD’nin Avrasya’nın enerji güvenliği konularında düzgün bir şekilde yer alamadığı mesajını gönderiyordu. Ve bu raporda ABD’nin Avrupalı müttefiklerinin güvenliği konusunda korkunç sonuçlar doğabileceği konusunda uyarılar yer alıyordu.(The Economist Report, 2013: 37) Mart 2012’deki, “Economist Yatırım Enerji Zirvesi’nde” konuşan Morningstar, esasen topu Avrupa mahkemesinde atarak AB’nin bu kampanyalarına yönelik ilginin azaldığını yansıtmıştır:

“... Avrupa’nın herhangi bir boru hattından veya tek bir doğalgaz sahasından daha fazla yapabileceği en önemli şey; Avrupa’nın, alternatif enerji kaynaklarının yollarını arayıp, ülkeler arasında ara bağlantılar oluşturmak için pazarını serbestleştirmek için yaptığıyla aynıdır. Bu alternatifler ister kaya gazı ister yenilenebilir enerji olsun, enerji verimliliğini artırma fırsatlarından yararlanmak, depolama tesislerini artırmak suretiyle LNG tesislerini genişletmek; Avrupa’nın kendi dengesi ve çeşitli enerji politikalarına sahip olması için gerekli olan her şeyi yapmak anlamına gelmektedir. ”(The Economist Report, 2013: 37)

Obama’nın petrol doktrini eski ABD başkanlarının doktrinlerinin kuvvetle izinden gidiyordu; Orta Doğu devletlerinin kaynakları üzerinde kontrolün sürdürülmesi, bölgedeki petrol üreten dostane ülkelerle ilişkilerin güçlendirilmesi, piyasalardaki serbest petrol akışının teşvik edilmesi gibi. Bununla birlikte Hazar, hiçbir zaman ABD’nin Orta Doğu’da olduğu gibi üstünlüğünden ya da kolay piyasa erişiminden faydalandığı bir bölge olmamıştı. Ayrıca, Obama yönetimi altında değişen şey; ABD’nin genel olarak ithal petrole olan bağımlılığını azaltma konusunda yaptığı pratik vurguydu ve bu nedenle bölgedeki genişleme yolunda kayıtsız bir başlangıç olduğu düşünülüyordu (Taheri, Torabi, 2011; 22).Obama’nın bakış açısına göre, ABD’nin yurt içi rezervlerden faydalanan dış petrole olan bağımlılığını azaltması, yakıt verimliliğini ve yenilenebilir enerjileri artırması, hem politik hem de çevresel sorunlara çözüm getirmenin tek yolunu temsil ediyordu. (Taheri, Torabi, 2011; 22)

5.4.1. 2010 Yılı Obama Enerji Planının Ana Esasları

- 1) “10 yılda 5 milyon yeni istihdam yaratmak amacıyla yeni, temiz enerji kaynaklarını tanımlamak isteyen faaliyetler için 150 milyar dolar ayrılması;
- 2) ABD sera gazı salınım oranlarını 2050 yılına kadar %80 oranında düşürmek için ekonomik alanda daha geniş programlar ve derinlemesine reformlar yapmak.
- 3) Elektrik için 2012’de ABD’nin enerjisinin %10’unu, 2025’e kadarsa % 25’ini yenilenebilir enerjiye çevirebilmek için kaynak ayrılması. (www.smartgrid.gov,2017)
- 4) Temiz enerjiye yatırım yapmak için federal vergilerde beş yıllık indirim uygulanması;
- 5) 2020 yılına kadar enerji verimliliğini %20 artırmak için bina standartlarını kullanmak.
- 6) Yeni binaların verimliliğini %50 arttırıp ve daha önce inşa edilen binaların verimliliğini ve kalitesini 10 yılda %25’e kadar çıkartmak;
- 7) ABD Enerji Bakanlığı tarafından yeni enerji standartları oluşturmak ve bu değişikliklerin uygulamalarını finanse etmek; (Taheri, Torabi 2012: 22)

- 8) Enerji verimliliğini artıran şirketler için vergi indirimleri dâhil, özel sektörde enerji tüketimini azaltmak için teşvikler oluşturmak. Enerji tüketimini arttıran şirketleri cezalandırmak.
- 9) Verimli ve kaliteli bir güç dağıtım ağı oluşturmak;
- 10) Yeni enerji verimliliğine ve enerji tasarrufuna yapılan yatırımın yıllık 15 milyar dolar artması;
- 11) Enerji verimliliğini artırmak, rezervlerden yararlanmak ve biyokütleden yeni enerji kaynakları oluşturmak ve dijital enerji iletim şebekesi kurmak amaçlarıyla ihale açmak;
- 12) Üretimin modernleşmesini izlemek ve teşvik etmek amacıyla bir Federal Yatırım Programı oluşturmak;
- 13) Minimum enerji ile çalışan yeni otomobillere yatırım yapmak. 2015 yılına kadar 1 milyon elektrikli otomobil üretmek; (Taheri, Torabi 2012: 22)
- 14) Sanayide finansal sorunların önlenmesi için otomobil üretimine yardımcı olurken optimum otomobil kullanımı için yüzde 4 standart alınması;
- 15) Çevre dostu araç sahibi olanlar için 7000 dolar değerinde vergi indirimi sağlamak.
- 16) ABD’de yüksek teknoloji üretmelerini teşvik etmek üzere imalatçı firmalara 4 milyar dolarlık kredi ve kredi garantisi sağlamak;
- 17) Kongre, ABD hükümeti ve otomobil endüstrisi arasındaki koordinasyonu artırmak;
- 18) Yeni arabaları pazar tüketimine uygun hale getirmek için yoğun çaba sarf etmek;
- 19) 2030 yılına kadar en az 60 milyar galon biyoyakıt üretilmesi; bu amaçla gerekli altyapının uygulanması;
- 20) Fosil yakıtlara alternatifleri teşvik ederek karbon emisyonlarını azaltmak için standartlar oluşturmak; hatta ulusal standartların üstünde karbon üreten yakıtların kullanılmasının yasaklanması.
- 21) Yürümeyi, bisiklete binmeyi ve toplu taşıma araçlarını kullanmayı teşvik eden bir kültürü teşvik etmenin yanı sıra Amerikan Otobüs ve Metro Ağı gibi toplu taşıma araçlarına kapsamlı yatırım yapmak.” (www.smartgrid.gov,2017)

5.4.2. Her Şeyden Önce Enerji Politikası

Obama’nın “Her Şeyden Önce Enerji politikası,” ABD’yi enerjide daha genel olarak bağımsız hale getirmeyi amaçlıyordu. Obama’nın göreve gelmesiyle beraber ilk önceliklerinden biri iklim değişikliği ve sera emisyonlarını ele almak oldu. Başkanlığı süresince, iç enerji kaynaklı emisyonlar, önceki 20 yıldaki en düşük seviyeleri görmüştür. Ayrıca, ABD’nin yabancı petrole olan bağımlılığı bu dönemde azalırken, ABD daha fazla petrol, doğalgaz ve yenilenebilir enerji üretmiş ve genel olarak enerji verimliliğini artırmıştır. (www.obamawhitehouse.archives.gov ,2017)

ABD enerji sektöründeki tüm bu gelişmeler, ülkenin enerji güvenliğini arttırmış ve ABD’nin ekonomik büyümesini artırmaya yardımcı olarak karbon salınımlarını azaltmıştır (www.obamawhitehouse.archives.gov ,2017). Obama’nın, Her Şeyden Önce Enerji stratejisi şu şekilde listelenebilir:

- “Yabancı Petrole Olan Bağımlılığı Azaltma
 - Güvenli ve Çevre Sorumluluğu Olan Yerli Petrol ve Doğalgaz Üretimi
 - Karbon Yakalama ve Sıralama Teknolojileri
 - Gelişmiş Temiz Enerji
 - Gelişmiş Enerji Verimliliği
 - Temiz Yakıtların Geliştirilmesi
 - Kömür Topluluklarına, Çalışanlara ve Teknolojiye Yatırım Yapmak: *POWER + Planı*
- ”(www.obamawhitehouse.archives.gov, 2017)

Obama, birçok konuşmada ve röportajında; ABD'nin gelecekteki enerji taleplerini dikkate alarak Her Şeyden Önce Enerji politikasına atıfta bulundu ve bu da ülke için ekonomik ve çevresel olarak sürdürülebilir bir gelecek sağlamada hayati bir adım olarak tanımladı:

“Göreve başladığımdan beri, her şeyden önce enerji yaklaşımında bize enerji geleceğimizin kontrolünü elimize almamızı sağlayacak her şeyi destekledim; bunlar güvenli ve sorumluluk sahibi bir biçimde Amerika’nın pek çok enerji kaynağını geliştirmemize olanak sağlayacaktır. Bu enerjiler içinde doğalgaz, rüzgâr, güneş enerjisi, petrol, temiz kömür ve biyo yakıtlar yer almaktadır. Temiz enerjiye ve petrol verimliliğini artıracak standartlara yatırım yapmak, yabancı petrolüne olan bağımlılığımızı da azaltacaktır. Bu ülkenin temiz, yenilenebilir enerjiyi sahiplenmesi 21. Yüzyılın küresel ekonomisinde öncü olmasını sağlayacağını biliyorum. Temiz enerji ve enerji verimliliği hakkında Amerikan tarihindeki en büyük yatırımı bu yüzden yapmış bulunuyorum. Azimli bir Temiz Enerji Standardı çerçevesinde 2035 yılına kadar elektriğimizin %80’ini rüzgâr, güneş enerjisi, temiz kömür ve doğalgaz kullanarak elde ediyor olacağız.” (www.ontheissues.org,2017)

Obama’nın başkanlık dönemleri esnasında meydana gelen kaya gazı devrimi, ABD’nin yurtiçi tüketimini karşılayacak kadar gaz üretmeyi, hatta ihracat projelerinin bile önünü açmayı başardı. Obama yönetimi bu şekilde, ABD’yi Orta Doğu ve Venezüella’nın arzlarına bağımlılığından kurtarmayı başarmış oldu:

“On yıl içinde bağımlılığımızı azaltabiliriz, böylece Orta Doğu veya Venezüella’dan petrol ithal etmek zorunda kalmayacağız. Birinci adımda, yerli üretimi arttırmamız gerekiyor. 68 milyon dönümlük araziye kiralamalarına rağmen sondaj yapmayan petrol şirketlerine şunu söylemek gerek: Ya bu alanları kullanın ya da elinizden çıkarın.” (www.ontheissues.org,2017)

Ayrıca Hillary Clinton da ABD Dışişleri Bakanı makamındayken, ABD’nin Hazar Denizi politikasında ve ABD enerji politikasında önemli bir rol oynadı. Obama’nın yeşil ekonomi politikasını ve iklim odaklı enerji politikasını, ortak bir vizyonla uluslararası politika gündeminde sürdürülebilirlik ve iklim konularının önemi konusunda desteklemiştir:

“Kirliliği azaltmak için yeni teknolojiler ve enerji kaynaklarını (özellikle de yenilenebilir enerji kaynakları dâhil) teşvik etmekle ilgiliyiz; küresel enerji arzını çeşitlendirmek; iş yaratmak ve gerçek iklim değişikliği tehdidini ele almak amaçlarımız dâhilindedir.” (www.thinkprogress.org,2017)

Ayrıca Clinton, Dışişleri Bakanlığı Enerji Bürosunun, ABD dış ve enerji politikalarındaki dünya enerjisine olan rolünü vurgulayarak şunları söylemiştir:

“Geçmişte Dışişleri Bakanlığı, açıkça enerjiyle ilgili diplomasi yönetmiştir... Ama zorlukları nasıl çözebileceğimizi ve fırsatları nasıl değerlendireceğimizi yaratıcı bir şekilde düşünmeye kendini adan uzmanlardan oluşan bir ekibimiz elimizde yoktu ancak şimdi buna sahibiz...

Bu da ABD'nin küresel enerji geleceğini şekillendirmede öncülük etme konusundaki daha büyük bir adanmışlığın bir işaretidir. ”(www.thinkprogress.org, 2017)

Clinton'a göre enerji, üç ana sebepten ötürü ABD dış politikasının merkezinde yer alıyordu: “Birincisi, bu konu jeopolitikliğin özüne dayanmaktadır çünkü temel olarak enerji, zenginlik ve güç meselesidir. Bu da onların hem bir çatışma hem de işbirliği kaynağı olabileceği anlamına gelir. İkincisi 21. yüzyılda, enerji unsuru ekonomimize nasıl güç katacağımız ve çevremizi nasıl yöneteceğimiz için önemlidir. Üçüncüsü enerji, ekonomik gelişme ve politik istikrarın anahtarıdır. Ayrıca dünya çapında enerjiye erişimi olmayan 1.3 milyar insana yardım etmeye ilgi gösteriyoruz.” (www. thinkprogress.org,2017)

Obama döneminde, ABD tarihinde ilk kez kaya petrolü ve doğalgaz sayesinde kendi enerji ihtiyacını, Suudi Arabistan ve GCC’ye olan bağımlılığını azaltıp, ihracat kapasitesini önemli ölçüde geliştirmesini sağlamıştır. Ancak Orta Doğu'daki küresel petrol fiyatlarını önemli ölçüde etkileyen olaylar yüzünden, küresel pazarın işleyişinden ABD’nin topyekûn bağımsızlık kazanması öngörülememiştir. (www.aljazeera.com.tr, 2017) Bununla birlikte odak konusunda, askeri harcamalara da yansıyan net bir değişim göze çarpmaktadır. Dünyadaki üslerin ve filoların bakımlarına rağmen; Çin ve diğer yükselen küresel oyuncuların da artık erişime sahip olduğu bölgelerdeki Amerikan askerlerine ödenen maaşları merak eden siyaset mercileri yüzünden Pentagon’un bütçesi azaltılmıştı. (www.aljazeera.com.tr, 2017)

5.5. Dışişleri Bakanlığı'nda Enerji Diplomasi

Dışişleri Bakanlığı'ndaki enerji diplomasisinin, enerji kaynakları için uluslararası rekabete cevaben “icat edildiği” hususunda çeşitli önermeler bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu araştırma için yaptığım röportajlarda, Enerji Kaynakları makamının iki ana sebepten dolayı oluşturulduğu daha kesin olarak gözlemlenmektedir. İlk olarak, son derece iddialı olan Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ve onun kurmay danışmanları, piyasadaki hızlı realiteler(yurtiçi) ve ABD'deki değişimler göz önüne alındığında, enerji ve iklim değişikliğini ABD için çözüm olarak görüyorlardı. Enerji, devletin bazı bölgelerinin hükümetin mevcut yapıları nedeniyle enerji diplomasisi ile ilgili görevlerin uygun olmadığını ve yapısının değişmesinin gerekli olduğu düşünüldüğü, klasik bürokratik süreçlerin bir başka nedeniydi. Bu nedenle Ticaret ve Enerji Bakanlığı Uluslararası Ofisi gibi kurumlar tarafından sürekli olarak yürütülen faaliyetler zaten Dışişleri Bakanlığı'ndaki yeni bölümün bir parçasıydı. Ancak ABD

Ticaret Bakanlığı'nın ABD Dışışleri Bakanlığı'na bağılı olarak kaldığı ve Ticaret Bakanlığı'nın ticari makamlara katkı yapmaya devam ettiğı belirtilmelidir. Dışışleri Bakanlığı'nda, tematik gruplara ek olarak, bazen ortak çıkarlar yaratan coğrafi odak grupları da bulunmaktadır.

Eşsiz kanıtlar çerçevesinde bazen bu farklı grupların birlikte çalıştığını ancak çıkarıcılığın ve rekabet arzusunun devam edebileceğini göstermektedir. (Boersma, Johsonm 2018: 13)

Buna karşılık, Dışışleri Bakanlığı, “Enerji Kaynakları Ofisi” gelişimini sürdürmüştür. Bu proje, daha sonra UGTEP Programını yeniden adlandırmış ve dünyadaki politika mercilerine teknik uzmanlık getirmiş olan “Kaya Gazı Geliştirme Girişimi (GSGI)” olarak adlandırılmıştır. Bu girişimin gündemi zamanla genişlemiştir. Daha sonra Büyükelçi Carlos Pascual, enerji diplomasisi elçiliğine atandı. Profesyonel bir diplomat ve büyükelçi olan Pascual, hızla projenin odağını genişletti ve yenilenebilir kaynaklarla verimlilik için petrol ve doğalgaz da dâhil olmak üzere çeşitli tasarımlara yöneldi. Başkan Obama'nın son özel elçisi Amos Hochstein, Rusya'dan Almanya'ya uzanan, Nord Stream 2 adlı bir boru hattı hakkında, Avrupa enerji güvenliği hakkında sesini duyurmaya çok çalışmıştı. Obama yönetiminin ikinci döneminin sonunda, bu makam enerji alanında 100 diplomattan oluşuyordu ve Paris görüşmeleri boyunca, İklim Değişikliği Özel Elçisi, Todd Stern, halefi Jonathan Pressing ve onun çalışanları da bu ofise dâhil edilmişti. (Boersma, Johsonm 2018: 13)

Geçtiğimiz birkaç on yıl boyunca, Avrupa Birliği'nin açık denizlerinin 23 noktasında, kıtaya doğal bir gaz akışı oluşturmak amacıyla 23 terminal inşa edildi. Son yıllarda nasıl çalıştıklarına dair kısa bir bakış atıldığında; sürücü koltuğunda politikacıların değil serbest piyasa oyuncularının olduğunu görülmüştür. Kaynakların mevcudiyetine ve dünyanın diğer bölgelerinden gelen rekabete bağılı olarak, Avrupa Birliği'ne yapılan LNG ithalatı, arz talebine rağmen son yıllarda nispeten daha düşük olmuştur. (Boersma, Johsonm 2018: 16)

“İlk olarak ABD diplomatlarının ABD kaynakları üzerinde nispeten küçük bir etkisi vardır; bunların ne kadar üretildiğı ve nerede satıldıklarıyla ilgilenirler. Günün sonunda, piyasa katılımcılarının, fiyat sinyalleri ve çok çeşitli hükümet düzenlemeleri karşısında belirlenirler ve bunların hiçbirisi doğrudan diplomasi ile bağlantılı değildir. Bu anlaşmalar jeopolitik çıkarlarla ilişkilendirilebilir ancak bu diplomatik başarıların çoğu zaman bir uzatma olduğunu göstermektedir. İkincisiyse Enerji Kaynakları Ofisi gibi enerji diplomasisine ilişkin devlet daireleri, Trump hükümeti tarafından yönetildi. Piyasa realitelerinden kaynaklanan yukarıdaki dinamikler, göreceli olarak sınırlı bir etkiye sahip olduğu anlamına gelmektedir. Diplomasi

farklı seviyelerde çalışır ve bazı grupların gerekliliği pek olası değildir.” (Boersma, Johnsonm 2018: 20)

Elbette, ABD enerji diplomasisinin en büyük katma değeri, pazarlık masasında bir yer sahibi olmaktır. Diğer ülkelerden üst düzey temsilcilere erişip görüş paylaşabilmek kıymete sahip olan bir şeydir. Bu etkileşimler diğer sorunlara(enerjinin sorunlardan sadece bir tanesi olduğu yerlerde çok amaçlı diplomatik günlüğüne sahip olmayı gerektirir) cevap verme fırsatı sunar. Bu süreçlerdeki birçok başarı, bilgiyi paylaşmaya ve elbette ortak ve uzun vadeli hedefler üzerinde hemfikir olmaya bağlıdır; bunun yanı sıra bu ilişkiler verimsizliklere ve sabotajlara karşı da oldukça hassastır. ABD enerji diplomasisinin başarısını ölçmek zordur ve başarısızlık da anormal bir sonuç anlamına gelmemektedir. Enformasyon ve öğrenilen dersler devlet bürokrasileri arasında etkili bir şekilde dağıtılabılırsa, daha geniş dış politika hedeflerini ilerletmede potansiyel fayda sağlarlar. (Boersma, Johnsonm 2018: 21)

5.6. Obama ve Petrol İhracatı Yasağı

“Amerikan Ham Petrol İhracatı Üreticileri Genel Müdürü” olan George Baker, Aralık 2015'te 40 yıllık ham petrol ihracatı yasağının kaldırılmasını onaylamıştır. Bu stratejinin altında yatan politikanın perde arkasını şöyle ortaya koyar: “Şimdi oyun kurma sırası bize geldiğine göre artık ABD en sonunda enerji süper gücü olan bir ülke olmanın tam potansiyelini kavrama fırsatı bulmuş oldu.” (www.sharghdailycom,2018)

Küresel enerji pazarındaki yeni gelişmeler, konvansiyonel olmayan enerji akışları ve dünyadaki enerjinin, jeopolitik değişim açısından yeni bir dünya yarattı. Petrolün önemi, petrol zengini bölgelerdeki büyük güçlerden kaynaklanıyordu, böylece Orta Doğu ve Kafkasya'daki büyük güçlerin her biri, bu bölgelerin egemenliği için bir stratejisini geliştirdi. İki ana dünya gücünün rekabeti, bu alanların tahakküm ihtiyacını da yoğunlaştırdı. Eski ABD Başkanı Richard Nixon'ın ünlü ifadesi bu konuda son derece anlamlıdır:

"Bu çağda her ülkenin askeri ve ekonomik gücü, petrole olan bağımlılığına bağlıdır. Sonuç olarak, Körfez bölgesi, yirminci yüzyıldaki birçok olayın kaynağını teşkil edecektir." (www.tfpsq.net, 2018).Alışılmış dışı enerjinin pazara sunulması, bir yandan belirli bir bölgedeki enerji yoğunlaşması sorunuyla ilgilenirken, diğer yandan “petrolün sonu” teorisine meydan okumaktadır. İthal edilen enerjiye olan bağımlılığı azaltmak için, 2015 yılı ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde özel şu belirtilmiştir: “Küresel enerji piyasası çarpıcı biçimde

değişmiştir. ABD şu anda en büyük doğalgaz ve petrol üreticisidir. Yabancı petrole olan bağımlılığımız son yirmi yılda en düşük seviyesine ulaşmış ve hâlâ bu düşüş devam etmektedir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere daha fazla enerji kullanmaya başlayacak ve bu da enerji ve tüketici ilişkilerinin akışını değiştirecektir.”(Donilon, 2014: 6) Tahminlere göre, Temmuz 2014'te görüldüğü gibi Suudi Arabistan ve benzeri büyük petrol ihracatçıları tarafından petrol fiyatlarının düşmesi ve daraltma politikalarının kabul edilmesi halinde, kaya gazı petrol üretiminin kısa vadeden orta vadeye değil, uzun bir vadede büyük bir zorlukla karşı karşıya olacağını göstermektedir. Arjantin, Çin veya Avrupa ülkeleri gibi diğer devletlerin sorunlarına değinen Joseph Nye, bu bağlamda şunları söylemektedir: “Amerika, bunun gibi çıkarıcı kısıtlamalarla ilgilenmemektedir. ABD ekonomisi, enerji arzındaki bu değişikliklerden binlerce farklı şekilde faydalanabilir. Bazıları daha az gelişmiş alanlarda olmak üzere hâlihazırda yüz binlerce istihdam yaratılmıştır. Bu da ekonomik faaliyete ek olarak, GSYİH büyümesini ve yeni finansal gelir miktarını artırabilir. Dahası az enerji ithalatı da “ticari açığı” azaltabildiği gibi ve ödemeler dengesinin iyileştirebilir. Petrokimyasallar gibi birçok ABD endüstrisi, üretim maliyetlerini düşürmenin sonuçlardan yaygın bir biçimde yararlanacaktır. ” (Nye, 2012: 12)

5.6.1. Obama, Güney Gaz Koridoru ve Azerbaycan

ABD, Güney Gaz Koridoru fikrinin çeşitli tezahürlerine dikkat göstererek, Azerbaycan’a projenin birincil tedarikçisi olarak destek verdi. Bu nedenle 2014 yılında, eski Dışişleri Bakanlığı Sözcü Vekili Patrick Ventrell, Şah Deniz Konsorsiyumu’nun bu hayali yerine getirmek adına yaptığı TAP projesi seçimini övüp, mevcut boru hattının Avrupalı tüketicilere sunulması için ideal bir araç olacağını vurgulamıştır. (www. trend.az,2015)

Güney Gaz Koridoru, Güney Kafkasya boru hattını Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden Türkiye’deki, TANAP ile bağlayarak AB enerji güvenliğini arttırmayı hedeflemektedir. ABD, AB’nin enerji güvenliğini her zaman desteklemiş ve çeşitli yönetimler altında bu bloğun daha güçlü bir şekilde çeşitlenmesi için çaba göstermiştir. Obama’nın sözcüsü Patrick Ventrell, Hazar doğalgazının daha geniş bir pazarda kullanılmasını sağlamanın küresel önemini vurgularken, Avrupa’nın çeşitlendirme çabalarının arttırılmasında projenin jeopolitik önemini vurgulamıştır: (www. trend.az,2015)

“Bu proje Avrupa’nın enerji kaynaklarını çeşitlendirmedeki çabalarını yansıtmaktadır. Bunun içerisinde; rekabet ve ticaret yolunda atılan cesur adımların vücut bulduğu, AB’nin 2009’da yayınladığı Üçüncü Enerji Paketi’nde yer alan önemli bir dizi düzenleme vardır. TAP’ın Hazar’ın gazını Avrupa’ya bağlama aracı olarak seçilmesi, Avrupa’nın enerji güvenliğini ilerletme ve enerji kaynaklarının tedarikinde rekabeti teşvik etme sürecinde önemli bir adımlardan bir tanesidir.” (www.trend.az,2015). Haziran 2016’da, “23. Uluslararası Hazar Petrolü ve Doğalgaz Fuarı ve 6. Uluslararası Güç ve Alternatif Enerji Fuarlarına iştirak eden Obama, orada yer alan katılımcılara Azerbaycan’ın küresel enerji arzındaki kritik rolünden bahsetti. (www.trend.az,2015) Ayrıca enerji çeşitlendirmesinin faydalarından ve Güney Gaz Koridoruna açıktan atıfta bulundu:

“Geçtiğimiz yıl boyunca, Azerbaycan ve ortakları Güney Gaz Koridoru’nu gerçeğe dönüştürmek için önemli bir atılım yaptı... Azerbaycan ve uluslararası ortakları arasında devam eden işbirliği, bu önemli projenin rekabet potansiyelini sağlayacaktır... ABD de bu projeye yardım etmeye hazırdır ve uluslararası ortaklarımızla beraber Güney Doğalgaz Koridorunun önemini vurgulamaya devam edecektir.”(www.trend.az, 2015)

“Dışişleri Bakanlığı’ndaki Enerji Kaynakları” Başkanı olan Amos Hochstein, Hazar’daki enerji diplomasisinde kilit bir rol oynamıştır. Bölgeye seyahat edip, Güney Gaz Koridoru hakkında enerji bakanlarıyla toplantılara katıldı. Hochstein, ABD’nin projeye verdiği desteğe dair açıklamaları iletmeye, ilk gazın Türkiye’ye ulaştığı 2018 yılında da devam etmiştir. Bunu takiben TANAP ve TAP hatlarının tamamlanmasıyla doğalgazın Avrupa’ya ulaşacağı ilk tarihin 2019-2020 yılları arasında olacağını belirtmiştir. Hochstein, projenin öneminin hem müttefikler hem de ABD’nin bizzat kendisi tarafından, Rusya karşısındaki enerji güvenliği açısından ciddi bir öneme sahip olduğunu dile getirmekten çekinmemiştir:

“Uygun fiyatlı ve güvenilir enerji, ekonomik büyümenin temel bir unsurudur. Enerji çeşitliliği de bir ülkenin enerji güvenliğinin önemli bir unsurudur. Bu bağlamda çeşitlilik, yakıt türünün yanı sıra kaynak ve tedarikçinin çeşitliliği anlamına gelir. Güney Gaz Koridoru, Avrupa’nın başlıca enerji kaynaklarından biri olan doğalgaz için yeni bir kaynak ve tedarik yolu sağlayacaktır. Ekonomik açıdan güçlü ve enerji açısından daha güvenli bir Avrupa ABD’nin çıkarına olduğu için bu Güney Gaz Koridoru’nu güçlü bir şekilde desteklememizin nedenlerinden biridir. Öte yandan, ikinci bir Türk Akımı hattı (onaylanması ve Rusya’nın Avrupa’da ek sözleşmelere bağlı kalması şartıyla), tedarik güvenliğini artırmadan Avrupa’ya

daha fazla Rus gazı getirecek ve Güney Gaz Koridoru'nun genişlemesini ve böylelikle de Azerbaycan'dan ilave gaz ihracatını engelleyebilecektir.” (www.trend.az,2015)

Bu “öte yandan” kalıbı, ABD politika mercilerinin gözünde, çeşitlilik sayesinde Rusya gazına olan bağımlılığın azaltılması ile eş anlamlı olduğunu anlamak için çok önemlidir. Hiç şüphesiz Güney Gaz Koridoru, Kuzey Akımı 2 projesinin en iyi alternatifi ve AB'nin Rusya gazına olan bağımlılığını azaltmanın en iyi yoludur. Hochstein 2016 yazının sonlarında verdiği bir basın brifinginde, ABD desteğinin sadece Güney Gaz Koridoru'nu hızlandırmak verilmediğini aynı zamanda da aşağıdaki projelere de destek sağlandığını belirtmiştir;

“Hırvatistan ve Yunanistan'daki LNG terminalinin yanı sıra IGB, Yunan ve Bulgar bağlantı projelerinin hızlandırılması için,” (www.trend.az, 2015)

Hochstein şöyle eklemiştir:

“ABD, Ukrayna ve Slovakya'nın ekonomik kapasitelerini tehlikeye sokacak, doğu ve batı arasındaki sürtüşmeyi derinleştirecek olan bir boru hattının varlığından derinden endişe duymaktadır. Bu bir sonraki nesillere kadar ilişkileri tekrar donduracak ve genel enerji güvenliği kaygılarını da ortadan kaldırmayacaktır.” (www.trend.az,2015)

5.6.2. ABD-Azerbaycan İlişkileri

1992 tarihli, 907 sayılı Özgürlük Destek Yasası, Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki olağanüstü husumetler göz önüne alındığında, ABD'nin Azerbaycan'a daha fazla mali yardım göndermeyeceğini, böylece ABD-Azerbaycan ilişkilerinde gerginliğe yol açmıştır. Bu yasa yalnızca başkanın veto edebileceği bir maddenin eklenmesiyle Ekim 2001'den itibaren sadece biraz iyileştirilmiş oldu. Yasanın Senato tarafından onaylanmasının ardından 2001 Aralığı gelir gelmez, Temsilciler meclisi, Başkan'ın işbu yasanın gerektirdiği eylemleri yıllık olarak feshedebilme yetkisini verdi. ABD'nin, Ermenistan'ın Dağlık-Karabağ bölgesi yerleşim bölgesini işgalini üstü kapalı olarak kabul etme kararı, Azerbaycan'ın kamuoyunda ABD'nin ekonomik, politik ve güvenlik meseleleri üzerindeki olumsuz algılarına neden oldu. 2001'deki değişikliğin bu kinayeli yaklaşımı, o yıl Hazar'ın yasal statüsü konusunda Azerbaycan ile İran arasında çıkan gerginlikten yalnızca çıkar sağlamak için hazırlandığına dair bir algı oluşturmaktadır. (www.newtimes.az, 2017)

Devlet Temsilcisi Jim Bridenstine, Azerbaycan ile daha büyük bir ilişki kurmak ve enerji diplomasisini daha güçlü kullanma açılarından, yasa değişikliğine olan desteğini açıkladı:

“... Azerbaycan'ın enerji rönesansını korumak, müttefiklerimizin siyasi bağımsızlığını ve serbest piyasalarını sağlamadaki ABD'nin temel dış politika hedeflerini desteklemektedir...

Azerbaycan ve Amerika, enerjiyi refah ve güvenlik üretmenin aracı olarak görse de diğer ülkeler daha karanlık bir görüşe sahiptir. Rusya, birkaç başka güç kaynağıyla beraber, enerjiyi göz korkutma ve ikna etmek için bir silah olarak kullanmaktadır. NATO müttefiklerimizin birçoğu büyük ölçüde Rus petrol ve doğalgazına güvenmektedir. Bu bağımlılık, Moskova'ya birçok ülkenin iç işlerine ve dış politikalarına, özellikle de Doğu Avrupa'daki en yeni NATO müttefiklerimize karışma ehliyetini vermektedir. Örneğin, Ocak 2009'da, Rusya kış aylarının tam ortasında Ukrayna'ya gaz ihracatını durdurdu ve insanlar bu yüzden acı çekti.” (www.washingtontimes.com,2015)

Ancak Obama yönetimi, bölgede demokrasiyi teşvik etmek için, bu yasa değişikliğinin serbest bıraktığı fonları kesti. İronik olarak bu eylem, ABD'nin bölgedeki daha fazla kleptokratik rejimle ilişkilerini etkiledi(www.foreignpolicy.com, 2014). Ancak Bush yönetimi hiçbir zaman demokrasinin teşviki için bütçeyi kesmemiştir. Obama yönetimi sırasında demokrasinin desteklenmesi için bütçenin kesilmesi ABD-Azerbaycan ilişkilerini etkilediği görülmektedir. “Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi'ndeki Enerji ve Ulusal Güvenlik Programı Kıdemli Üyesi” Edward C. Chow'a göre Obama'nın Beyaz Saray kadrosu , özellikle Clinton ve Bush yönetimlerinin çabalarıyla kıyasla, Hazar Havzası enerji diplomasisinin faydalarını hiçbir zaman tam olarak gözden geçirmemiştir. Birinci elden tecrübe ettiklerinden bahseden Chow, şöyle diyor: (Yazarın Ed Chow ile olan röportajından, 2016)

“1990'da Chevron'da çalışırken Hazar'ın enerjisiyle ilgili olarak bize yardımcı olması için Maliye Bakanlığı'na ihtiyacımız vardı. Bakanlıktakilerin dikkatini çekmek kolaydı çünkü Beyaz Saray'ın onlara dikkat ettiğini biliyorlardı. Bir bakanlık olarak Beyaz Saray'ın bir şeye ilgi duymadığını düşünürseniz, o konuda ne kadar aktif olabilirsiniz ki? Dışişleri Bakanlığı Hazar enerjisinde çok aktif rol alıyordu. Politikayı Enerji Kaynakları Bürosu'nun elinden alamazdınız (Orta Asya diplomasisi için görev süresinin değiştirilmişti). Bunu yapmak imkânsızdı. Bush Yönetimi sırasında, Ulusal Güvenlik Konseyi, Başkan Yardımcısı ve Oval Ofisi bununla ilgilenmişti; ancak Obama döneminde böyle bir etkinlik görüyorunuz.”

Söz konusu suçlamalara karşılık olarak, dönemin Dışişleri Bakanı Yardımcısı George A.Krol, Obama yönetimi'nin Hazar'ı, “unutulmuş bir durgun su, ABD'nin çıkarlarının çevresinde bulunan bir bölge,” olduğu görüşünü gözden geçirmede ısrarla vurguladı. Ayrıca bölgenin “ABD'nin kilit güvenliği, ekonomik ve politik çıkarların dayanak noktasında” olduğunu belirtti(Bluth, 2014: 209). Bununla birlikte, Brenda Shaffer, Obama yönetiminin bölgeye önemli ölçüde daha az ilgi gösterdiğini belirterek eleştirilere katıldı;

“Afganistan'a askeri üslerin ve transit uçuş haklarının verilmesi ve Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırın açılmasının desteklenmesi dışında, yönetimin Hazar bölgesine odaklanma eksikliği yaşadığının bir başka işareti de Washington'un Obama döneminin ilk yarısının çoğu kısmında Bakü Büyükelçiliği'nde için atanmış bir büyükelçinin bulunmamasıdır. Ek olarak,

Washington çabalarını eski Sovyetler Birliği'ne karşı Moskova ile ilişkilerin geliştirilmesine odaklanmakta ve sorunları önlemek istemektedir ”(Shaffer, 2010: 7212).

5.7. Obama Dönemi ve ABD'nin AB'ye LNG İhracatı

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kaya gazı endüstrisinde kaydedilen çarpıcı gelişme, ülkeyi bir enerji ithalatçısından bir enerji ihracatçısına çevirdi. Kaya gazı, dünyadaki enerji fiyatları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. İleri teknoloji ve yenilikçilikle yürütülen Kaya Gazı Devrimi'nin öncesinde Amerika'nın dış enerji kaynaklarına, özellikle Orta Doğu'ya olan bağımlılığı artmıştı. (www.bbc.com,2018)

Amerika Birleşik Devletleri enerji ihracatında özellikle LNG'yi kullanmaktadır; böylelikle dünyanın herhangi bir yerindeki komşuları ve müttefikleri ile ilişkilerini genişletebilmektedir. Avrupa Birliği'nin enerji güvenliği ve Rus doğalgazına olan güçlü bağımlılığı, ABD'yi Avrupa Birliği'nin enerji pazarına özel bir biçimde bakabilmesini sağlamıştır. LNG ihracatının artışı ve Güney Koridoru inşaatının hızlandırılmasıyla, bu gaz AB'nin Rusya'ya bağımlı olmasını sağlayacaktır. Doğu Asya pazarı, gazını İran'dan ithal eden özellikle Güney Kore ve Japonya, LNG'nin Güney Kore'nin enerji güvenliğinde rol alması için yavaş yavaş iyi bir fırsat sunar hale geliyor. İran'dan petrol ve doğalgaz ithalatına bakıldığında, ABD'nin LNG rolü İran'ın yaptırımlarında daha da artırılabilir. (www.bbc.com,2018)

Amerika Birleşik Devletleri 2016 yılında Avrupa'ya sıvılaştırılmış doğalgaz ihracatını artırdı ancak bu çabalara rağmen kıtanın gaz pazarındaki payı sadece yüzde 6'ya ulaşabildi. Avrupa'da ABD pazarlarının gelişmesinin önündeki engellerden biri, Avrupa ülkelerinin Rusya'ya yüzde 34 bağımlılığıdır. Rusya'dan ithal edilen gazın Avrupa ülkelerine daha ucuza geldiği göz önüne alındığında, bunu Amerika Birleşik Devletleri'nden ithal edilen gazla değiştirilmesi konusunda isteksiz bakılacağı da bir gerçektir. ABD'nin Moskova'ya yönelik enerji yaptırımları açısından nihai amacı, Rusya'nın Avrupa ülkelerine yaptığı gaz ihracatını azaltmak ve muhtemelen ABD gazını daha fazla Avrupa ülkesine satmaktır. Plan 2014 yılında ilk kez Barack Obama tarafından AB liderleriyle yaptığı bir toplantıda açıklandı. O dönemde ABD hükümeti, ABD kaya gazı üretiminin hızlı bir şekilde artması durumunda, Avrupa'ya yapılan tüm Rusya'daki doğalgaz ihracatının yerini alabileceklerini açıkladı.

Birleşik Devletler bu iki ana hedefi takip etmektedir: Birincisi, Rus gazının Avrupa'ya ihracatını azaltarak, Moskova'nın Avrupa'daki mevkisini azaltmak, ikincisi ise Avrupa

Ülkelerini Rus enerjisine kapatarak, uzun vadede Avrupa Birliği'ni kısıtlamak. . . Bu nedenle bazı Avrupa lkelerinin, ABD'nin Avrupa pazarlarındaki etkisini arttırma isteği çok azdır.

Ancak Amerikalılar hâlâ iki ana boru hattının ve Türkiye boru hatlarının tamamlanmasını ekonomik yaptırımlar yoluyla engellemek için mücadele ediyor, bunlardan bazılarıysa başarılı olmuştur. Projedeki ortaklardan biri olarak ABD'nin, Kuzey Akımı 2 projesi oldukça zordu ve proje maliyetlerinin %70'i finanse edilemiyordu. Finansal sorunlara rağmen, Rusya bu projeleri mümkün olan her Şekilde tamamlamak istiyordu. Bu, Gazprom'un toplam borcunda bir artışa yol açabilir ve hatta hissedarlara kar ödenmesini zorlaştıracabilirdi. (<https://www.shana.ir>,2019)

Gerçekten de ABD doğalgaz üretimindeki artış LNG'yi pahalı ve konsantre bir enerji kaynağından nispeten ucuz ve pazarlanabilir bir enerji kaynağı altyapısı haline getirmiştir. İçinde bulunduğumuz on yılın ortasında LNG'nin fiyatı diğer doğalgaz emtia fiyatlarının neredeyse yarısıdır. LNG'nin pazarlaması, ABD'deki kaya gazı devriminden kaynaklanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, ABD'de en hızlı büyüyen bir doğalgaz üretimine sahiptir. Bu nedenle muhtemelen iç piyasa bu çıktının tümünü tüketebilir gibi görünmemektedir. Aslında ABD'nin bazı bölgelerinde kaya gazı, başlangıç maliyetinde üretim maliyetinin hâkim olduğu negatif bir fiyata üretilmektedir. Özellikle, kaya gazı reticileri ABD içinde sınırlı değildir ve binlerce Şirket kaya gazı üretiminde aktif durumdadır, yani fiyatlandırma, ABD pazarındaki rekabete dayanmaktadır.([www. donya-e-eqtesad.com](http://www.donya-e-eqtesad.com),2019)

2005'ten önce Amerika Birleşik Devletleri gelecekte doğalgaz sıkıntısı yaŐayacağını öngörmüŐtü; bu nedenle çok sayıda sıvı gaz ithalat terminali inşa etmeye başladı ancak 2005'ten sonra, konvansiyonel olmayan kaynaklarının ekonomik sömürüsünün başarısının ardından, genel olarak bu sıkıntının doğası değişti. Ancak ithal terminallerinin çoğu, ihracat terminallerine dnŐtrlmemiŐti, bir kısmı da likit gaz ihracatı terminalleri olarak inşa edildi. (www.mehrnews.com, 2018)

Kaya gazı rimi ABD'de son yıllarda güçlü bir Şekilde artmış olup, rimi 2007'de 36 bcm'yken, 2015'te 430 bcm'e yükselmiştir. 2005 yılının aynı dönemine ilişkin tahminler, bu artışın gelecekteki tüketim artışını aŐtıęını göstermiştir. Bunca yıldır doğalgaz ithalatçısı olan ABD gaz ihracat pazarına girme kararı aldı. Elbette, ABD'de gaz üretimindeki artışın başka bir etkisi daha vardır; Obama'nın evre politikaları doğrultusunda, çevreyi korumak için bazı yerli sanayilerin, enerji kaynağı olarak kömürden doğalgaza geçişi. Uzmanlara göre, ABD'nin

doğalgaz üretim hacminin artması ve ABD'nin net bir doğalgaz ihracatçısı olmasıyla birlikte, ülkenin doğalgaz ihracatının 2018 sonuna kadar ithalatını aşması bekleniyordu. (www.mehrnews.com,2018)

Amerika Birleşik Devletleri gaz piyasasına girmek için diğer küresel pazarlara erişime ihtiyaç duymaktadır. Ancak küresel pazarlara olan uzaklığı ve bu pazarlara yer erişiminin yetersiz olması nedeniyle, boru hatları yoluyla gaz ihraç etmek mümkün değildir. Öte yandan, Sıvılaştırma Terminali inşaatı için yapılan projeler nedeniyle, ABD'nin 2020'deki petrol gazı ihracat kapasitesinin yaklaşık 80 milyar metreküp olacağı ve 2035'te 130 milyar metreküp seviyesine ulaşacağı öngörülmektedir. (www.eia.gov,2019)

Uluslararası Enerji İşleri Özel Elçisi ve Koordinatörü olarak görev yapan ve ABD Dışişleri Bakanlığı'nda Enerji Kaynakları Bürosu'na (ENR) liderlik yapan Amos J. Hochstein, ABD'nin enerji diplomasisinde ve çoğunlukla ABD'nin, AB'ye yapılan enerji ihracatında önemli rol oynamıştır. Kendisi Washington merkezli düşünce tanklarının düzenlediği birçok konferansa katılmış ve ABD'nin AB'ye yaptığı LNG ihracatı ile AB ve Rusya'nın yaptığı enerji ihracatını artırma konularını tartışmak üzere AB ülkelerine de birçok gezi yapmıştır. Hochstein, Ağustos 2016'da, Dentons 2016 Enerji Görüşü Etkinliği, konulu Washington'da düzenlenen bir konferansta yaptığı konuşmalardan birinde ABD'nin enerji süper gücü olmayı hedeflediğini belirtti. Ve ekledi:

“Geçtiğimiz birkaç yıl içinde Amerika Birleşik Devletleri'nin petrol ve doğalgazda, lider olarak ortaya çıktı ancak az önce duyduğumuz gibi bu liderlik aynı zamanda; güneş, jeotermal ve rüzgârda da mevcuttur. Ulaştırma, binalar ve endüstriyel sektörler için çığır açan enerji verimliliği standartları belirliyoruz. Ayrıca, yenilikçi enerji teknolojilerinin araştırılması ve geliştirilmesinde de lideriz. Yalnızca inovasyonu değil, teknoloji dağıtımını sağlayan iş modellerine ve finansal araçlara öncülük ediyoruz. Sadece 2015 yılında ABD'de yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırım 56 milyar dolardı, bu şimdiye kadar harcanmış en yüksek rakamdır. Amerika Birleşik Devletleri şimdi Suudi Arabistan'dan daha fazla petrol ve Rusya'dan daha fazla doğalgaz üretiyor. Bu birkaç yıl öncesine kadar tasavvur edilmesi imkânsız olan bir şeydi. ” (www.state.gov,2019)

North Stream 2 projesinin uygulanmasına karşısındaki Amerikan muhalefeti; Rusya'nın artan etkisi konusundaki bölgedeki bazı ülkelerin endişesinden kaynaklanmaktadır. AB enerji güvenliği ve ABD'nin Rus doğalgazına bağımlılığı konusunda Hochstein şunları belirtmiştir:

“Rusya enerjiyi Avrupa'daki, 1 numaralı kaldırıcı olarak kullanıyor. Enerjisi söz konusu olduğunda; Soğuk Savaş'ın altyapı mirası sonucunda, bir kıtadan değil iki ayrı Avrupa'dan söz etmek gerekir. Ayrıca AB, enerji söz konusu olduğunda birleşmiş olmaktan son derece uzaktır. Avrupa'nın bir kısmı bugün doğalgaz konusunda Rusya'ya % 100 güvenmektedir ve bir değişiklik yapmazsak bu gelecekte de öyle kalacaktır. Rusya'nın on milyarlarca doları gözden çıkarmaya niyetli bir biçimde: aynı bölgeyi birbirine bağlamak için yeni boru hatları inşa etmeye, yeni boru hatlarıyla da aynı gazı aynı tüketiciye ulaştırmaya çalışmaktadır. Bunun sebebinin bağlantıları ve bağımlılığı sürdürmek olduğu açıktır.” (www.state.gov,2019)

5.8. Obama Dönemi,ABD Orta Asya ve Hazar Denizi Bölgesi Politikası

Orta Asya'nın sunabileceği potansiyel siyasi ödüllerin, Obama döneminin siyaset belirleyici mercilerinin gözünde net bir biçimde azalmaya başlamıştı. Petrol fiyatlarındaki düşüş, terör tehdidi ve bölgenin ideolojik rekabetlerin bir savaş alanı olduğu algısı; Batılı diplomatların bölgeye yaptığı akını takip etme konusunda özel sektörün gönülsüz davranmasına sebep oldu. (Rafi,..2008;61) Orta Asya'nın, dünya petrol ve gaz pazarında halen yatırımlara ihtiyaç duyan küçük bir oyuncu olması ve ABD'nin Afganistan'daki müdahalesinin azalmaya başlamasıyla; ABD, Orta Asya bölgesindeki varlığını sağlamlaştırmanın gerekli olup olmadığını yavaşça gözden geçirmeye başladı. (Rafi,.. 2008; 61)

Obama Yönetimi'nin, ABD'nin Orta Asya'ya ve Hazar Denizi'ne katılımını artırma amacı altı hedef etrafında dönmektedir:

- “Afganistan'da ABD'nin öncülük ettiği operasyonlara yardım etmek için diğer devletlerle işbirliğini en üst düzeye çıkarmak. Bu özellikle ABD ve NATO birliklerinin ve ikmal malzemelerinin, Kuzey Dağıtım Ağı : Afganistan için Kuzey Dağıtım Ağı) boyunca transfer edilebilmesi için kullanılan hava üslerine ev sahipliği yapmaları için gereklidir.
- İpek Yolu fikrinin uygulanabilirliğinin artırılmasıyla; kuzey-güney ticaretinin pekişmesi ve bölgenin enerji ve diğer kaynaklarıyla ikmal yollarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi.
- Nihayetinde iyi iktidarların ortaya çıkabilmesi için insan haklarına olan saygının teşvik edilmesi;
- Rekabetçi piyasa ekonomilerini desteklenmesi;
- Uyuşturucu ve insan kaçakçılığı ile mücadele; • Bu suçların yayılmasının önlenmesi. ” (Nichol, 2014: 5)

Antony J. Blinken'e göre, Obama başkanlığının ikinci döneminde, transit projelerine daha çok önem vermiş; Hazar Denizi'ndeki petrolü Avrupa marketlerine taşıyarak, ABD müttefikleri içinde bir ortaklık oluşturmaya teşvik amacıyla, Akdeniz bölgesinden Orta Asya bozkırlarına uzanan bir güney zinciri oluşturmayı hedeflemiştir (Nichol 2014: 5)

5.8.1. Obama Dönemi Hazar Denizi Liderleriyle Temasları

Birtakım yüksek profilli toplantılara rağmen, Obama bunların hiçbirinde yer almayıp, bölgeye resmi bir ziyarette bulunmadı. Washington'a bir dizi hükümet temsilcisi davet edildi ve aynı

zamanda ABD Dışışleri Bakanları; Hillary Clinton ve John Kerry tarafından, Obama bölgesel ziyaretlerde temsil edildi. 11 Nisan 2010'da Kazak Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, Washington'daki "Nükleer Güvenlik Zirvesi'ne" katıldı ve "Nükleer güvenlik ve nükleer silahların yayılmasını önlemek, Orta Asya'da bölgesel istikrarın sağlanması ve refah ve evrensel değerler adına ikili işbirliğini güçlendirme," konularında söz verdi. Bu sözle birlikte Kazakistan "2009-2012 Ulusal İnsan Hakları Eylem Planı'nı" tamamen uygulamaya teşvik ediliyordu. Buna karşılık Nazarbayev de ABD'nin Afganistan'a askeri hava uçuşlarını kolaylaştırmayı kabul etmişti. Bu arada Clinton, Aralık 2010'da, Kazakistan'da AGİT Zirvesi'ne katılarak Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ı ziyaret etti. Ayrıca ABD Dışışleri Bakanı, Astana Zirvesi'nin devamında; Tacik Cumhurbaşkanı İlhvanı Rahman ve Türkmen Cumhurbaşkanı Kurbankulu Berdimuhammedov ile kısaca bir araya geldi. Özbekistan'da, ABD'nin bu ülke ile olan ilişkisini daha da arttırma hedefini belirten bilimsel işbirliği konusunda bir anlaşma imzaladı. (Nichol 2014: 6-7)

Haziran 2012'de, Clinton, Ermenistan sınırındaki gerilimlerle ilgili görüşmelerde İlham Aliyev ile görüşmek üzere Azerbaycan'ı ziyaret etti. (www.hurriyetdailynews.com,2017) Başkan Obama daha sonra Mart 2012'de Seul, Güney Kore'deki nükleer güvenlik zirvesinde Cumhurbaşkanı Nazarbayev ile bir araya geldi ve Kazakistan'a eski Sovyetler Birliği'nden miras kalan nükleer envanterin bulunduğu yeri güvence altına alma teşebbüslerini övdü. Ayrıca Dışışleri Bakanı John Kerry Temmuz 2013'te, ikili Stratejik Ortaklık Komisyonu oturumunu düzenlemek için Kazak Dışışleri Bakanı Erlan Idrissov'u ziyaret etmek üzere bir araya geldi. (Nichol 2014: 6-7)

5.8.2. C5 + 1'in Yaratılışı

Obama yönetimindeki Dışışleri Bakanı John Kerry, 2015 yılında Semerkant'taki C5 + 1 Zirvesi'nde; Türkmenistan, Kazakistan, Tacikistan, Özbekistan ve Kırgızistan dışışleri bakanlarıyla bir araya geldiğinde, ABD ve bölge arasında yeni ortaklıklar kurulması gerektiğine karar verildi. Bu Obama'nın görev süresi boyunca ABD'nin bölgedeki etkisini güçlendirmek adına yapılmış olan en bariz girişimdi. Orta Doğu ve Doğu Avrupa'da yoğun bir jeopolitik rekabet dönemde bu yeni girişim; "siyasi, ekonomik, kültürel ve insani meselelerin yanı sıra, uluslararası ve bölgesel sorunların üstesinden gelmek için güçlerini birleştiren

tarafllara yönelik bir başarı,” olarak görüldü. Toplantının sonucunda, siyasi diyalogu biçimlendirmek için görüşmelere devam etme kararı alındı. (www.evrensel.net,2017)

22 Eylül 2017 tarihinde güncellenen ABD Dışışleri Bakanlığı web sitesi tarafından yayınlanan özete göre, C5 + 1 projesi şunları içermektedir:

“ABD Barış Enstitüsü'nün himayesinde toplanan; C5 + 1 Terörle Mücadele Projesi, terörizm ve yabancı terörist sızmalarına karşı uygulanabilecek en iyi eylemleri ve bölgesel yaklaşımları teşvik etmek için, politika mercilerini ve uzmanları bir araya getirecektir. 26 Temmuz’da Tacikistan’ın Duşanbe kentinde ilk güvenlik çalışma grubu toplantısı düzenlenmiştir; şiddet eylemlerine başvuran, aşırılık yanlısı gruplar ve radikalleşmeye karşı koyma ve onlara karşı kontra-mesajlar ile ilgili projeler konusunda geniş bir fikir birliğine varıldı. USAID(Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı) aracılığıyla gerçekleştirilen C5 + 1, Orta Asya İş Rekabet Gücü projesi, i Orta Asya pazarının özel sektör gelişimini kolaylaştırarak sektörüne odaklanmaktadır.C5 + 1 Ulaştırma Koridoru Geliştirme projesi USAID tarafından yürütülmekte ve Orta Asya ekonomilerinin ulaştırma ve lojistik sektörlerini geliştirerek rekabet gücünü artırmaya yardımcı olacaktır.C5 + 1 Geleceğe Gç verme projesi USAID tarafından taşımacılığı desteklenmektedir ve düşük emisyonlu ve gelişmiş enerji çözümlerinin benimsenmesiyle, leğinin artırılmasını amaçlamaktadır.USAID kapsamındaki, C5 + 1 Ulusal ve Bölgesel Uyum Planlamasını Destekleme projesi, çevresel riskleri tanımlayan ve bunun için yapılacak eylemlere öncelik veren, ulusal uyum planlarının geliştirilmesini desteklemektedir. ” (www.state.gov,2017)

Kazakistan Dışışleri Bakanı İdrisov, bu yeni ortaklığın rekabeti karşılıklı yarar sağlayan bir işbirliğine dönüştürmeyi amaçladığını, Amerikan finans ve ticari kurumlarının ekonomiyi geliştirme ve yaşam standartlarını iyileştirme adına bölgeye erişimine izin verilmesi konusunda ilerleme kaydedildiğini belirtti. Ayrıca zirvede, bölgesel ekonomik entegrasyon, su kaynaklarının yönetimi, enerji tedarik yolları, sınır güvenliği ve Afganistan sınırındaki alanların güvenliğini sağlama konusuna değinildi. (www.evrensel.net, 2017) Ağustos 2016 Washington’da dışışleri bakanlarının toplandığı ikinci bir C5 + 1 zirvesi yapıldı ve Güney ve Orta Asya Mteşar Yardımcısı, Daniel Rosenblum ile üç özel alanda anlaşma yapıldığını açıkladı:

“Birinci konumuz ekonomi, özellikle de Orta Asya’yı ekonomik olarak daha geniş bir bölgeye ve ABD’ye nasıl bağlayacağımız... İkincisi evre, iklim değişikliğinin etkisiyle nasıl başa ıkacağımıza özel olarak odaklanacağız. ncsyse güvenlik, Afganistan’daki istikrar sorununa ve terör tehdidine ve özel bir vurgu yapacağız. ” (www, thediplomat.com,2017)

Kerry, görüşmelerin radikal unsurlara ve ekonomik büyümeye odaklanacağını ancak aynı zamanda çevre sorunları ve iklim değişikliği ile de ilgilenileceğini belirtti.

“Bugün terörle mücadele, ticaret ve yatırım, ekonomik gelişme ve temiz enerji girişimleri üzerine kurulu yeni bir bölgesel yaklaşımla daha da ilerleme kaydetmeyi umuyoruz.” (www.rferl.org,2017)

Kerry, her iki C5 + 1 toplantısında da beş yabancı bakanı bölgesel entegrasyon ve işbirliğine yönelmeye teşvik etmeye çalıştı ancak bazı faktörler bunun gerçekleşmesini engelliyordu. Ne de olsa Rusya, Orta Asya’da bölgesel güvenlikte öne çıkan bir garantör konumundayken, Çin de bölgenin enerji ve altyapısındaki büyük yatırımlarıyla baskın bir ekonomik gücü temsil ediyordu. Bu faktörler ABD’nin güvenlik ve ticaret konularında işbirliğini önemli bir şeye dönüştürme girişimlerini engelleyecekti. (www.rferl.org,2017)

5.9. ABD Petrol Şirketlerinin Politik Ekonomisi

ABD’ye ait olan çokuluslu petrol şirketleri uzun zamandır, ABD hükümeti tarafından yabancı petrol yatırımları yapmaya teşvik edildi. Bu yatırımların Amerikan pazarına girişleri, denizaşırı yatırım yapmak için diğer teşvikleri artırıyordu. Bu uluslararası faaliyetlerinden elde edilen kâr, müşteriler tarafından yüksek ayrıcalıklar ve bağımsız müşterilerden gelen rekabet için sıkıldığında; yüksek maliyetli iç pazarlarda, çok uluslu şirketler, bağımsız rafineriler ve pazarlamacılar ile birlikte bedavacı gibi davranıyorlardı. Ucuz ithalat yurtiçi pazarını tehdit etti, ABD merkezli şirketler de pazar payını kaybetmekten korkuyorlardı. Ancak ithalat genişleyecek olsa bile bu şirketler tamamen işlerinden olmayacaklardı. Yerli şirketler Eisenhower hükümetinden yardım istedi. Ancak baskı altında olan çokuluslu şirketler, ABD’ye ham petrol satışı yaparak kârlarını kaybetmek konusunda isteksizdiler ve gönüllü ithalat kısıtlamalarına rağmen petrol ithal etmeye devam ettiler. (Ann Tétreault, 2016: 8)

Petrol geliri, petrol ihraç eden ülkelerin iç ekonomisinde karışık bir teşvikti. İthalattaki ani artış ve yeni para akını iç enflasyon oranını artıracaktı. Petrol ihracatçıları kısa bir süre sonra yeni paralarını olabildiğince hızlı harcamayı öğrendiler, böylece 1970 ve 1980 arasındaki yükselen fiyatların ikinci turunda, birçok kişi yatırım için para toplamak ve silah satın almak için dış borçlarını yükseltmeye başladı. Bu durum 1970’lerde petrol fiyatlarında özellikle keskin bir yükselişe yol açtı. Silah satın almak için aşırı petrol gelirinden sapma, kırsal nüfusu yoksun olan İran ve Irak gibi yerel ekonomiler, iktisadi kaynaklar elde etti. (Ann Tétreault, 2016: 12)

5.10. Obama Döneminde Petrol Doktrini

ABD için petrolün önemi; bağımlılıktan dolayı ülkenin güvenliğinde ve siyasi toplumunda yaygın kaygılar yaratmasıdır. Bush yıllarındaki ABD tüketiminin günlük ortalama 20 milyon varil olduğu, bunun 10 ila 13 milyon varilinin yurt dışından sağlandığı belirlenmiştir. Ancak Bush yönetimi altında, Orta Doğu üzerinde daha fazla kontrol sağlamak yerine, petrol ithalatının miktarını azaltmak için ciddi bir çaba olmamıştır. (Taheri, Torabi, 2010.26)

Fakat Obama döneminde, Amerikan petrol doktrini çarpıcı bir şekilde değişmiş ve eski ABD başkanlarının aksine, Obama petrol ithalatını ve onun çevresel etkileri azaltmıştır. Sonuç olarak diğer ABD başkanlarının aksine, Obama'nın petrol doktrini ilkeleri ve programları; petrol tüketimini ve ithalatını azaltmak, yeni enerjilere geçmek, çevre sorunlarını çözmek ve Ortadoğu'nun ABD'deki önemini azaltmak amacıyla tasarlandı. Ancak Obama'nın bu eylemlerinin petrolün önemini azalttığı düşünülmelidir. Gerçek şu ki en azından orta vadede, petrole alternatif olabilecek uygun bir madde bulunmamaktadır. Böylece petrol Obama'nın dış ve iç politikasının temel şartlarından birini temsil etmeye devam etti, aynı kontrol politikasını, petrol arz ve devri güvencesini sürdürme girişimlerinin yanı sıra bağımlılığı azaltmak da amaçlanıyordu.

Obama, OPEC ve OPEC'in dışında yer alan Hazar Havzası karasal devletleri gibi, tüm konvansiyonel petrol ve doğalgaz üreticilerini hazırlıksız yakalamıştı. Kaya gazı üretimi 2015 yılında 5 mvg'yi aştı ve 2016 yılında 2,5 mvg üzerinde bir miktar kaybetmesine rağmen pazarı tamamen işgal etti. ABD bu sayede Suudi Arabistan ile koordineli olarak petrol fiyatlarının düşürülmesini başarmış oldu. OPEC ve dışındaki pek çok petrol üreticisi ülke, petrol fiyatlarındaki düşüşten sert bir şekilde etkilendi ve rezerv değerlerinin yarısından fazlasını kaybetti. Öte yandan tekrar devreye giremeyecek kadar pahalı olduğu ortaya çıktığı için yaklaşık 3 milyon varil kaya gazı petrolü akış dışı kaldı. (Yazarın Dr. Fereydoun Barkeshli ile olan röportajından, 2017)

“ABD'nin Azerbaycan Büyükelçisi” olarak görev yapan ve bundan önce de “Avrupa ve Avrasya İşleri Dışişleri Bakanı Yardımcısı” olarak hizmet veren Matthew Bryza, bu gelişmeler boyunca Hazar'ın enerji diplomasisi veya Avrasya diplomasisi açısından Obama ve Bush yönetimleri arasında hiçbir fark olmadığını düşünmektedir; hatta bu konuda Clinton yönetimi de aynı sayılabilir. Her üç yönetim de Avrupalı müttefiklerinin enerjilerini çeşitlendirmeleri

için yardım etmelerinin önemini kavramıştı. Başlangıçta bunun odağını BTC projesi yoluyla petrol ve daha sonra da doğalgaz olarak oluşturmuştu. (Yazarın Büyükelçi Matthew Bryza ile olan röportajından, 2017) Matthew Bryza'ya göre, Bush ve Obama yönetimleri, esas odak noktası petrol olan Clinton yönetiminden daha fazla doğalgaz çeşitlendirmesine odaklanmıştı. Bu yolla, yönetimlerin hedefleri olmasa da uygulamalarındaki farklılıklara tanık olunabilmektedir.

Eski büyükelçi ayrıca, uluslararası iklimdeki değişikliğin yol açtığı, etkinliklerdeki farklılaşmalardan da bahsetmektedir;

“Bizim–daha doğrusu benim–Bush yönetiminde karşılaştığımız farklılıklardan ilki: Güney Koridoru’nun vizyonunu geliştirme görevinin bana verilmesiydi. Vizyonu biz geliştirdik, ‘Güney Koridoru’ ismini de biz taktık, bunu yapanlar AB’dekiler değildi. Bunu biz yapmak zorunda kalmıştık. Daha sonra biz–yani ben–Brüksel ve diğer AB başkentlerinde neden bu koridorun mantıklı bir şey olduğunu açıklamak için iki yıl dolanıp durdum. Ve Başkan Bush sorduğu soruyla bir noktaya değindi: ‘neden biz– neden sen–Avrupalıları yapmaları gerektiğini düşündüğümüz ancak onların yapmayı istemedikleri bir şeyi ikna etmek için bu kadar çok çalışıyoruz?’ Ne de olsa Almanlar çeşitlendirmeye geçişi direndi; İtalyanlar direndi, İngilizlerse biraz direndi. Ve bir süre sonra, Ruslar 2006’da Ukrayna’ya gazını kestiğinde, AB nihayet uyanıverdi. Fakat birkaç yıl boyunca yalnızca biz ve AB başkentlerinden birkaçı, ‘arzlarınızı çeşitlendirmeniz gerekmiyor mu? Ruslar sizi yönlendirmek istiyorlar,’ demeye başladı. Demek Bush’un odak noktası buydu.”(Yazarın Büyükelçi Matthew Bryza ile röportajından, 2017)

5.11. Bush ve Obama Arasındaki Süreklilik

Obama yönetimi, çeşitlilik alternatifi üzerine baskı yapmak için Bush yönetiminden bayrağı devraldı ancak yenilenen jeopolitik kaygılar ışığında, AB müttefiklerinin bu çabaya katılmış olmaları, Dışişleri Bakanlığı ve Beyaz Saray’ın çalışmalarında destekleyici bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla Bush elindeki gündemin mantıklı bir şey olduğu konusunda, AB’yi ikna etmek için çokça çaba sarf ederken, Obama da bunun devamında aktif bir destekleyici rol oynayabilmiş oldu.

Fakat Bryza’nın da belirttiği gibi Obama yönetimi başlangıçta Güney Kafkasya’daki varlığını sadece Avrupa’nın diplomatik çabalarını ve kendi iç enerji endüstrisini sağlamlaştırmak için azaltmamıştı. Aynı zamanda da bu eylem, Obama’nın ‘Rusya ile ilişkileri sıfırlama’ politikasıyla paralel olarak ilerliyordu ve Bush yönetiminin (özellikle Gürcistan krizi ile ilgili olarak) Rusya’ya karşı çok agresif bir tavır takınmış olduğu düşünülüyordu. Böylece eski büyükelçinin görüşüne göre; (Yazarın Büyükelçi Matthew Bryza ile olan röportajından, 2017)

“Başlangıçta daha sessizdiler ancak sonunda dediğimize geldiler; öyle olacağını da zaten biliyorduk. Obama yönetimindekiler, Bush ve Clinton’ın yaptıklarının Hazar enerjisi açısından aslında en anlamlı olduğunu fark ettiler.”

Birçok ülkede olduğu gibi, enerji politikasına ilişkin nihai kararlar çoğu zaman bir araya gelen yaklaşımların ve aktörlerin bir sentezini temsil eder. ExxonMobil, Chevron, Unocal ve Conoco gibi petrol devlerinin gücü ve ağırlığı inkâr edilemez bir faktördür. ABD'nin enerji yatırımlarını denetlemekten sorumlu bölge Büyükelçisi Richard Morningstar, bu firmaların İran ablukası karşısında, Bakü-Ceyhan boru hattına bir enerji alternatifi olarak yatırım yapmalarını teşvik etmeyi amaçlıyordu. Ancak Washington'un bu çöpçatanlık çabalarına en tepkisiz olanlar da yine bu ABD devleriydi. Sadece BP, Azerbaycan Uluslararası Konsorsiyumu'ndaki en yüksek paydaşı temsil ediyordu ve dolayısıyla en sonunda daha düşük maliyetli batı boru hattını desteklemeyi seçtiler. 2005 yılında tamamlanan Bakü-Ceyhan hattına verilen ABD desteği, onun bölgedeki rolünün önemli bir yansıması haline geldi. Ancak bölgesel bir model ve bölge genelinde bir köprü olarak kabul edilen Batı müttefiki Türkiye'nin omuzlarına, bu rolüyle ilgilenmek için çok şey yıkıldı. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana, Başkan Clinton Türkiye'yi ABD'nin bölgedeki batı etkisini desteklemek için, "Demokratik, laik ve istikrarlı bir Batı müttefiki," olarak tanımlamıştı. ABD'nin, insan hakları eleştirilerinin yerine, Türkiye'nin demokratik kalkınma paketlerine destek mesajları verdi ve ilişkiler ısındı. Clinton İdaresi yetkililerinin düşüncelerinde; enerjinin ve Hazar kaynakların önemi, Türkiye ile olan bu ilişkilerin güçlendirilmesinden ayrı tutulamaz. Ancak Bush dönemine gelindiğinde bu çabalar enerji güvenliği ve daha önemlisi ulusal güvenlik kapsamında kurumsallaştı; Bush'un görüşünde bunlar bir şekilde bağlantılıydı, dolayısıyla analistlerin çoğu 11 Eylül saldırılarını takiben gerçekleşen Afganistan ve Irak'ın işgallerini enerji kaygılarına dayandırmaktadır. (Yazarın David Goldwyn ile yaptığı röportajdan, 2017)

ABD hükümetinin artan enerji odaklı yaklaşımı betimleyen, "Başkan ve Dışişleri Hazar İşleri Özel Danışmanı" makamının arkasında Bush'un Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın imzası bulunuyordu. Bu makamda Richard Morningstar, John Wolf ve Elizabeth Jones gibi Clinton stratejistlerinin bölgede daha gelişmiş bir rol oynayabilme potansiyelleri vardı. Bush'un enerji kaygılarının ardında dünya petrol rezervlerinin tükenmesi gerçeği yatıyordu; bu rezervlerin yükselen Asya ülkelerinde en hevesli müşterileri bulacağı gerçeği de dikkat çekiyordu. Başka bir deyişle Batı, enerjide ya da yatırım yapma konularında tek fayda eden taraf olduğunu artık iddia edemezdi. Yönetimin önceliği; Körfez rezervleri ile birlikte yedek rezerv olarak kabul edilen Hazar bölgesiydi.

Bu anlamda Obama İdaresi'nin Hazar Denizi'ne ve enerji kaynaklarına yönelik politikası, Bush yönetimininkine bir dereceye kadar sürekliliğe sahip olduğu varsayılabilir. (Bluth, 2014: 193) Ancak David Goldwyn'in de belirttiği gibi, yönetimin sahadaki odağındaki genel değişimi kesinleştiren şartlarda bazı özel değişiklikler olmuştur. Bunlardan birincisi, Türkmenistan'ın daha fazla ek arz tedarik etmekle ilgilenmediğidir zira onun için Doğu ve Kuzeydoğu bağlantılarının çok daha pratik görünmektedir. Buna ek olarak projelerinin 2. Fazına girmiş olan Çin Petrol Şirketi tarafından, daha kolay bir coğrafyaya inşa edilen yolu da unutmamak gerek. Aynı zamanda Kazakistan'daki, Kazak Tengiz ve Kaşagan projelerini etkileyen bir dizi gecikme vardı. Şu an ellerinde kalan sadece Azerbaycan'ın doğalgaz projeleriydi. (Yazarın David Goldwyn ile olan röportajından, 2017)

5.12. ABD'nin Hazar Enerji Diplomasisindeki En Büyük Hataları

Dağlık Karabağ sorununun çözümüyle görevlendirildiği sırada, Ermenistan ve Azerbaycan arasında anlaşmayı sağlayamayarak büyük bir fırsatı kaçırmakla suçlanan eski ABD Büyükelçisi John Maresca'ya göre;

ABD baskı ve cesaretlendirme yöntemlerini dikkatli bir şekilde kullansaydı, bu soruna yirmi yıl önce bir çözüm getirebilecekti. Fakat Rusya'nın tepkileri ve yerel Ermeni lobileri konusundaki tereddütleri nedeniyle, ABD'nin hiçbir şey yapmamayı tercih etti. Sonuç olarak, istikrarsızlık devam etmiş, uzun bir can kaybı listesi oluşmuş ve sefalet içinde yaşayan çok sayıda daimi mülteci ortaya çıkmıştır:

“Savaşın çözümü, tüm bölgenin refah kazanmasını, enerjinin çok daha düşük fiyatlarla ihraç edilmesini ve bölgede şu anda bilinmeyen bir düzeyde barış ve istikrar olmasını mümkün kılacaktı. Bunun için hâlâ çok geç değil fakat şimdi barışçıl bir çözüm bulabilmek için daha fazla siyasi cesaret gerekecektir. “Yazarın Büyükelçi John Maresca ile olan röportajından, 2016)

Çözümü zor olan bölgesel sorunlara müdahale etme konusundaki isteksizliğin, bölgedeki ABD'nin gücü üzerinde sınırlayıcı bir etkisi olmayabilir ancak ABD'nin en büyük hatası BTC petrol boru hattının(ve buna ek olarak genel boru hattı politikalarının) başarısını, bir doğalgaz boru hattı kurmanın tek tasarı planı olarak görerek, bölgede aşılacak daha büyük yollar için gerekli ivmeyi kazanamamaktır. Bu tür çabalar, açık çatışmaların yalnızca tek bir sorunu temsil etmediği ve henüz bir yatırım ortamını teşvik etmeyi önleyen bölgesel sorunların ciddiyetini anlamadaki başarısızlık nedenleriyle gereksiz hale gelmiştir. (Yazarın Büyükelçi Richard Kauzlarich ile olan röportajından, 2017)

Bu, ABD'nin de gücünün sınırları olduğunu savunan, başka yüksek profilli bir diplomat olan Ross Wilson tarafından dile getirilmiştir:

“Avrupa Birliği ve özellikle Hazar bölgesiyle genel olarak enerji konusunda daha iyi ve etkili bir işbirliği yapılabilseydi, günümüzdeki bazı zorlukları hafiflemiş olabilirdi. Ne yazık ki, AB'nin doğası (ve onun birçok alandaki işlevsizliği) bunu imkânsız hale getirdi. Bu durumu bölgedeki enerji ile ilgilenen belli başlı AB üyesi devletleriyle(bu konularda en etkili bir şekilde ilgilenen İngiltere'ydi) işbirliği yapmak da telafi edemedi.”(Yazarın Büyükelçi Ross Wilson, ile olan röportajından2016)

Edward Chow da ABD'nin müttefiklerinin oynadığı rolü ve ABD'nin bölgedeki kararlılığını sınırlamakta ve projelerinin uygulanabilirliğine olan etkilerini belirtmektedir:

“Erdoğan'ın Türkiye'si, Demirel'inkinden farklıdır. Demirel'in Hazar bölgesine karşı herhangi bir ilgisi bulunmuyordu ancak Erdoğan'ın böyle bir çıkarı mevcuttu. Türkiye, Rusya ile oynuyordu... buna karşı da bizim çıkarlarımız dışındaydı. Türkiye'nin bölgede kendine ait dinamikleri vardı. Türkler, Nabucco'nun, BTC'de olduğu gibi, ABD desteği ile işleyebileceğini düşünüyordu.” Yazar, Dr Ed Chow ile olan röportajından, 2016)

Robert Culter, ABD'nin Hazar enerji diplomasisinde yaptığı en büyük hatanın, “bölgeye olan ilgisini kaybetmek,” olduğuna inanmaktadır.(Yazarın Dr.Robert Cutler ile olan röportajından,2016). ABD trans-Hazar doğalgaz ve petrol boru hatlarında daha iyi bir diplomatik iş çıkarabilirdi ancak Amerikan diplomatları bu hatlara öylesine bir kasıtlı odaklanmıştı ki Kazak ve Türkmen liderleri, bu boru hatlarının Hazar devletlerinin geneliyle ABD'nin daha geniş ilişkiler kurma amacından daha ön planda oldukları algısına sahip olmuştu. Nihayetinde Rusya 2006 dolaylarında siyasi olarak kendisini toparladı, ortada Ruslara ait olmayan bir boru hattı kalmamıştı ve Hazar taşımacılık çeşitliliği bir kez daha kısıtlanmış oldu. Bu görüşe göre, Ukrayna ve Gürcistan çatışmaların sıkıntıları Hazar politikasının kaderini mühürlemiş oldu; bunun sebebiyse, ABD'nin Gürcistan ve Ukrayna'yı NATO üyeliğine zorlamasıyla gerçekleşmişti. (Yazarın Steve Levine ile olan röportajından, 2017)

Bu ülkeleri zor durumda bırakan ve ekonomik olarak acı çektiren bir politika sayesinde Çin'in bölgeye girişi için şartlar olgunlaşmıştı.(Yazarın Dr. Tatina Mitrova ile olan röportajından, 2017). Gerçekten de müttefiklerin ortaya koydukları engeller, birçok akademisyenin de belirttiği gibi, daha büyük jeopolitik kaygılara sahiptir ve Rusya ile Çin de bunlardan faydalanmakta daha başarılı bir biçimde konumlanmıştır. Bölgenin ötesinde, İran'daki yaptırımların; Hazar bölgesine korsan enerji firmalarının rakipsiz bir biçimde erişmelerini sağlamanın dışında, İran'a sadece atıklarını azaltmak için yerel teknoloji kapasitesini artırma

ve bu yolla da direncini kuvvetlendirmesine sebep olmuştur. Yaptırımların kaldırılmasının Batılı enerji firmaları tarafından ne kadar olumlu görüldüğü göz önüne alındığında, bu çok fazla potansiyel ilerlemenin geciktiğini göstermiştir. İkincisi, ABD'nin Suriye'yi Balkanlaştırma ve buraya uygun bir Kürt petro-devleti yerleştirme stratejisi; milliyetçi olan cumhurbaşkanını daha ılımlı bir hükümetle değiştirmeyi amaçlayan, Türkiye'deki darbenin başarısızlığıyla çökmüştür. (Yazarın Dr.Chis Cook ile olan röportajından, 2017)

Geçtiğimiz on yılda Avrupa'ya petrol ve gaz üreten ülkelerin ihracatı arttığı için, ABD diplomasisi tam bir başarısızlık olarak görülemez. Bununla birlikte, gözlemciler arasındaki fikir birliği şöyledir ki, sarf edilen çabalar göz önüne alındığında bu büyük bir başarı olarak kabul edilemez. Bu da bölgedeki devletler arasındaki geleneksel siyasi, ekonomik, sosyal ve hatta dini ilişkilerin dikkate alınmamasına bağlanmaktadır. Hepsinden önemlisi, SSCB'nin yüksek faydacı çalışma metodolojileri nedeniyle çökmesinden sonra ortaya çıkan olağanüstü siyasi gerilimler, lojistik zorluklara rağmen, Batı şirketleriyle iş yapmaya teşebbüs eden Orta Asya ve Kafkaslardaki ülkelerin hayal kırıklığı yaşamasıydı. ABD'nin yukarıda belirtilen parametreleri dikkate alarak, dış politikasında bölgeye karşı daha gerçekçi yaklaşması gerekiyor gibi görünmektedir. (Yazarın Javad Amin-Mansour ile röportajından , 2016)

Bu parametreler halen akıldayken, Michael Klare'nin “Amerika'nın, Hazar devletlerini Batı'nın siyasi-ekonomik düzenine dâhil etme kapasitesini ‘aşırı övmesi’,” savı burada son derece uygun durmaktadır. “Yeni İpek Yolu” ve Batı'ya bağlı yeni bir Hazar hakkında pek çok söz verilmişti. Ancak bu sözler, Obama'nın iktidara gelmesiyle aynı zamana denk gelen, yukarıda belirtilen pek çok nedenden ötürü asla yerine getirilemedi. Hazar devletleri Batı enerji şirketlerine güçlü bağlar kursalar da Moskova ile olan tarihi, ekonomik ve lojistik bağlarından kendilerini ile kurtarmanın neredeyse imkânsız olduğunu keşfettiler. Bu arada da genellikle yatırımları Batı'lı güçlerden daha hızlı ve daha büyük bir ölçekte yapabilen Çin ile gittikçe artan bir şekilde bağlantı kurduklarını keşfettiler. (Yazarın Michael Klare ile olan röportajından, 2016).

Bu bazıları tarafından kaçınılmaz bir durum olarak görülmektedir ancak kısmen Robert S. Ross, ABD'nin bölgeyi tamamen görmezden gelmesinin daha iyi olacağını iddia etmektedir. “ABD'nin bölgesel enerji kaynaklarına erişimi güvenceye alma olasılığı her zaman çok azdı” sözleriyle (Yazarın Profesör Robert S. Ross ile olan röportajından, 2017).

ABD'deki enerji diplomatlarının sahada karşılaştığı en büyük zorluk, çalışması için gerekli teknik ve ticari koşulları göz önünde bulundurmadan, Nabucco ve diğer gaz ihracat projelerine odaklanılmasıydı. Teknik kaygılar açısından öngörü eksikliği ciddi bir boyuttaydı ve petrol ile doğalgaz boru hatları arasındaki ticaret farklarının yanı sıra nasıl organize ve finanse edildikleri hakkındaki büyük farksa göz ardı edilmişti. Tahmin edilebileceği üzere, Batılı ticari oluşumlar, hükümetlerinin ne yaptığından bağımsız olarak hareket ettiler ve finansal endişelerin soğuk mantığı ile yüzleştiklerinde, başarısız görünen diplomatik çabalara karşılık veremediler. (Yazarın David Goldwyn ile olan röportajından, 2017) Her halükarda, ABD'nin bir ithalatçı olarak bölgeden ayrılmasının, ülkenin yabancı üretici ülkelere olan bağımlılığını azaltabilecek olsa da ABD'nin bölgedeki etkisini politik ve stratejik açıdan da düşürmüştü. (Yazarın Profesör Jalil Roshandel ile olan röportajından, 2017) Bu bir grup akademisyen tarafından da belirtildiği üzere, ABD'nin üretici statüsüne kaymasıyla kaygılarında da paralel bir değişimin gerçekleşmesi söz konusudur:

“Eski Sovyetler Birliği ülkelerinin demokratik ve serbest piyasaya dayalı sistemlere geçişlerinin yeterince yakın zamanda ve büyük ölçüde yapıldığını sanmıyorum. Şimdiye kadar Doğu Avrupa için Marshall Planı gibi bir eylem uygulansaydı, bölge halkı için ve dolayısıyla dünyanın geri kalanı için uzun vadede daha iyi sonuçlar verebilirdi.” (Yazarın Profesör Peter R. Hartley, ile röportajından 2017)

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından hemen sonra Kazakistan bir “Chevron Şirket Ortağı” olarak anılmaya başladı çünkü şirketin varlığı bu ülkede çok yoğun hissediliyordu. Türkmenistan da Batılı şirketlere açıldı. Ancak bu iki ülkenin birden bire piyasa ekonomilerine ve Batı yanlısı demokrasilere evrimleşmesini beklemek makul olmayan bir varsayımdı. Türkiye'nin diplomatik çabalarına rağmen yalnızca bir dizi ticaret bağlantısı ve Batı'yla ortak program elde edilebilmişti. Buna karşılık rejimler Batı'nın; insan hakları, demokrasi yanlılığı ve içişlerine karışılmasına haksız bir müdahale olarak görülen serbest piyasa meseleleri ile alakalı önerileri içinde kendilerini boğulmuş halde buldular. Öte yandan, Rusya ve Çin, bu meseleleri pek önemsemediler ve bunu büyük bir memnuniyetle karşıladılar. Sohber Karbuz'a göre;

“Kazakistan ve Türkmenistan'ın koşulsuzluk politikaları önem kazandı ve dolayısıyla bu iki ülkedeki Türkiye, ABD ve Avrupa etkisi azaldı. Azerbaycan'da işler farklı ve daha hassastır. Azerbaycan'ın gösterdiği Batı yanlısı tutum önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, bir yandan

Türkiye ve ABD'nin Azerbaycan'a etkisi ve bir yandan da Azerbaycan'ın kendisini Rusya'dan uzaklaştırması politikası, Azerbaycan'ı Batı bloğuna yaklaştırmak için kilit rol oynadı. AB'nin doğu ortaklık politikası ve diğer EC projeleri, Azerbaycan'ı Avrupa cephesine yaklaştırmada başarılı oldu. Bunu söylemesi belki spekülatifdir ancak eğer İran yaptırımları kaldırılırsa ve İran bir kötülük eksenini olarak görülmezse, Hazar yasal statüsündeki ve koşullar ya da ilerleme şekli daha farklı olabilir. Bu sorunların çözülmesi trans-Hazar petrol ve doğal gaz boru hatlarının daha gerçek bir görünüme kavuşmasını, dolayısıyla Kazak petrolünün ve Türkmen doğalgazının Batı pazarlarına ihraç edilmesini sağlayacaktır. Kazak ve Türkmen gazını ekonomik olarak batı pazarlarına daha bağımlı hale getirmek, Rus etkisini ve Çin'in varlığını azaltacaktır. ”(Yazarın Dr Sohber Karbuz ile olan röportajından, 2016).Bu arada, başka bir diplomata göre:

“Bu soru ABD'nin Hazar bölgesinde yer alması gerektiğini öngörmektedir. Benim görüşüme göre bu bölge, özellikle enerji rezervleri tahmin edilenden daha azsa, ABD'nin güçlü katılımını haklı çıkarmayabilir. Rüzgâr ya da güneş gibi tükenmez enerji sistemlerine yatırım yapmak; bölgelerde şimdiye kadar gerçekleşen ABD askeri taahhütleri ve karmaşalarını azaltmakla zaman harcamaktan daha iyidir. (Yazarın Profesör Benjamin Sovacool ile olan röportajından, 2017)

ABD'nin elinde yeni cumhurbaşkanı Kurbankulu Berdimuhamedov ile bir ilişki kurmak için gerçek bir fırsat bulunmaktaydı. Yeni Cumhurbaşkanı'nın, nevroitik Niyazov rejimine kıyasla, daha çok farklı fikirlere kapısı açıktı. Ancak Dışişleri Bakanlığı'ndaki iç muhalefet bunu önledi. Dışişleri Bakanlığındaki İnsan Hakları yetkililerinin, bu ilişki kurma teşebbüsüne ticari olduğu iddiasıyla muhalefetleri vardı. Onunla yüksek düzeyde ilişki kurmadan önce yeni Türkmen cumhurbaşkanından; “X, Y ve Z” gibi talepleri yerine getirmesi isteniyordu. Bu, ABD'nin Türkmen hükümetinde etki kurmasını sınırlamış oldu. ”(Yazarın Hazar Denizi Bölgesinde görev yapmış olan eski bir ABD diplomatı ile olan röportajından, 2017)

5.13. Sıfırlama Politikası ve Başarısızlığı

Obama'nın bu teşebbüsü; Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana üretilen Rusya'yla olan ‘Sıfırlama’ politikalarının dördüncüsüdür. Barrack Obama tarafından başlatılan bu süreç ve en azından Başkan'ın ilk döneminde önceki tüm girişimlerden daha iyi bir başarı göstermiştir: silahsızlanma müzakerelerinin önünün açılması, Afganistan'daki ortaklıklar ve Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne girişi bunun örnekleridir. (www.aljazeera.com.tr ,2017) Bununla birlikte, bu başarıya giden yollar devlet başkanı olarak kısa süren görev süresi boyunca Dimitri

Medvedev'e atfedilmektedir, daha sonra Putin'in geri dönmesiyle ABD'nin muhalefet protestolarını desteklemesi sonucu işlerin seyri değişmiştir.

Bu seyri Rusya tarafından, NSA'yi ifşa eden Edward J. Snowden'e iltica hakkı verilmesi takip etti. ABD'nin rejim değişikliğine açık desteği ve ardından Ortadoğu'daki demokrasi hareketlerine yardım etmesi ile Moskova, Batı'yı Ukrayna'daki gerginliğe sebep olmakla suçlayarak güçlü bir atağa kalktı. Keza bu noktada enerji politikaları kalıcı olarak etkilenmiştir.(www.aljazeera.com.tr, 2017) Obama yönetiminin Rusya'ya yönelik en büyük stratejik hatası, eski Rusya devlet başkanı Dimitri Medvedev'i fazla ciddiye almaktı. Ancak yetkililer ABD'nin fazla bir seçeneğinin olmadığını ve Medvedev'in Rusya'nın Devlet Başkanı ve Obama'nın da ortağı olduğunu savunuyorlardı. (www.theatlantic.com, 2017) Ancak eski bir diplomat, Obama'nın sıfırlama politikasının 2000'lerin ortalarında geliştirilen bir dizi bölünmeyi sınırlamak amacıyla oluşturulduğunu savunuyor:

"Obama yönetimi haklı olarak; çok çeşitli politik, güvenlik, ekonomik ve diğer meselelere daha geniş kapsamlı bir şekilde dâhil olmaya odaklanmak için, ABD politikasını yeniden düzenledi. Obama Yönetimi'nin Rusya'yla alakalı "sıfırlanma" adlı politikası, 2000'lerin ortalarında gelişen geçmiş gerginlikleri geride bırakmayı amaçlıyordu ancak Rusya'da ve Moskova'nın komşularıyla olan gelişmeleri idare edip olumlu ilişkiler kurmayı başaramadı."(Yazarın Büyükelçi Ross Wilson ile olan röportajından, 2016)

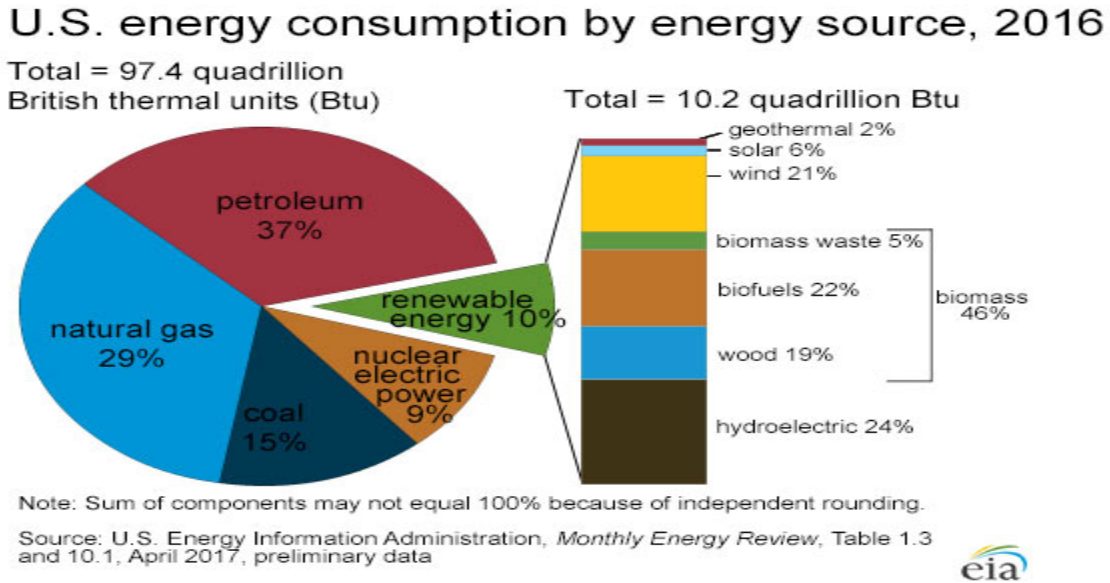
Moskova ile gerginliğin yeniden başlaması, bir dizi diplomatik hamle ile gerçekleşti: ABD'nin Soçi Kış Olimpiyatları'ndan çekilmesi ve St.Petersburg'da yapılması planlanan G-20 toplantısının iptalinden sonra bu durum Güvenlik konseyinde Suriye'deki güçlerin ortak silahlandırılması kısmında daha yoğun bir rekabete dönüşmüştür.

5.14.Kaya Gazı ve Devrimi

Kaya gazı, son yıllarda doğalgaza alternatif olarak geliştirilmiştir. Kaya gazı, yerin derinliklerinde bulunan ve kaya gözeneklerinin içinde sıkı gazın çıkartılmasıyla elde edilir. kömür yatağı metanıyla birleşen, metan klatranı ile beraber konvansiyonel olmayan doğalgaz enerjileri alt grubunda yer alır. Her ne kadar ilk kez iki yüzyıl önce test edilmiş olmasına rağmen, bu teknoloji 1980'den beri, başta ABD olmak üzere, çeşitli ülkelerde geliştirilmiştir. (www.elektrikport.com ,2016) Son on yılda,kaya gazının ABD doğalgaz üretiminde payı 2000'de %1'e, 2010'da da %20'ye yükselmiştir ve 2035 yılında bu oranın % 46'ya ulaşması

beklenmektedir.(www.elektrikport.com ,2016). Kaya gazı devrimi istihdamı olumlu yönde etkilemiş ve yüz binlerce ABD enerji sektöründe, yeni yüksek ücretli orta sınıf işçiliği gibi işler kazandırmıştır. Şu anda 1,5 milyondan fazla Amerikalı enerji sektöründe çalışmaktadır (bu rakamın% 40'ı 2007-2012 arasındadır). (Henfer III, 2914; 1) Doğalgaz, 2016 yılında ABD'deki toplam enerji tüketiminin yaklaşık% 29'unu karşılamış ve bu da ABD'deki tüketicilere yılda yüz milyarlarca dolar tasarruf sağlamıştır. (Henfer III, 2914: 1)

Şekil 7. 2016 Enerji Kaynaklarına Göre ABD Enerji Tüketimi

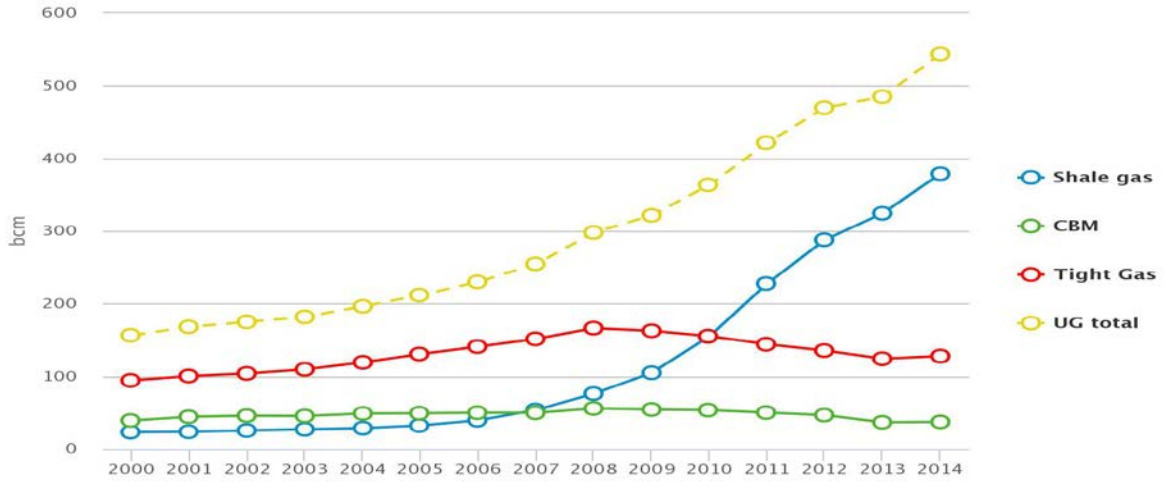
Kaya gazının yıldızının parlamasıyla beraber, ABD’de doğalgazın için piyasa fiyatlarını da düşürmüştür. ABD vatandaşları, 2008’de 13.50 dolar olan gaza 2009’a kadar yaklaşık 3-4 \$ ödediler. (Henfer III, 2914: 1) Kaya gazı devrimi nedeniyle ABD, kendisini küresel doğalgaz fiyatlarındaki hafif dalgalanmalardan korumuş ve petrol fiyatları açısından da aynı duruma yaklaşmıştır. Amerikan arabaları ve kamyonları özellikle doğalgazla çalışır hale gelmeye başlarsa; doğal afetler ve siyasi olaylar nedeniyle yerel petrol kıtlığı yaşanması günün birinde tarihe karışabilir. (Henfer III, 2914: 1).ABD Enerji Enformasyon İdaresi Başkanlığı, 2012 ve 2020 yılları aralıklarında ABD'nin, çoğunlukla kaya petrolünden elde edilen, üç milyon mvg’ye yakın petrol ve diğer sıvı yakıtlar üretmesi beklendiğini tahmin ediyor. 2020'ye kadar, Kanada ve ABD dünyanın en büyük LNG ihracatçısı olmak için Katar'la rekabet edebilir hale gelebilirler. (Blackwill, O'Sullivan 2014: 108).Robert D. Blackwill ve Meghan L. O'Sullivan, Amerikalı dış politika üreticilerinin, ABD özel sektör oyuncularının enerji kaynağı

zenginliğini korumaları gerektiğini; kaya gazı devrimi ile birlikte kaydedilen tüm ilerlemeleri üzerine inşa edecekleri, destekleyici bir yasal ve düzenleyici ortam oluşturmaları gerektiği söylemektedirler. (Blackwill, O'Sullivan 2014: 108)

Yeni enerji akımı, ABD'nin LNG sektöründen gelen tedariklerle kaynakların çeşitlendirilmesine izin vermek suretiyle; ABD müttefiklerine Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (AB'nin 28 üyesiyle birlikte) ve "Trans-Pasifik Ortaklığı" (Asya-Pasifik ve AB'de 11 ülke ile) gibi bölgesel ve uluslararası anlaşmalarda ev sahipliği yapma imkânı sunmaktadır.(Blackwill,O'Sullivan 2014:109). ABD'deki enerji patlamasının bir diğer önemli yönü de iklim değişikliği konusunda Amerikan liderliğini artırabilmesidir. Doğalgaz, kömürden yaklaşık %40 daha az karbon yaymakta ve dolayısıyla kaya gazı devrimi, ABD'nin tüm sektörlerde daha fazla doğalgaz kullanma ve sera gazı emisyonlarını azaltma fırsatı vermektedir. (Blackwill, O'Sullivan 2014: 109) Kaya gazı devriminden bu yana, ABD şu ana kadar Hindistan, Brezilya, Kuveyt, İspanya, Çin, Meksika'ya ihracat yapmaya başlamıştır. (www. nationalinterest.org,2017)Türkiye ve Polonya'ya da ABD LNG'si ulaşmıştır. (www. nationalinterest.org,2017)

Enerji devrimi, Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası ilişkilere güçlü bir pozisyona sahip olmasını sağlamaktadır. Amerikan enerji arzındaki bir artış, ülkenin küresel arz bozulmalarına ve fiyat şoklarına karşı duyarlılığını azaltmaya yardımcı olan bir tampon görevi görmektedir. (www.foreignaffairs.com, 2015) Ayrıca kaya gazı devrimi, Washington'a uluslararası güvenlik hedeflerini uygulamada daha güçlü bir konum sağlamaktadır. (www.foreignaffairs.com, 2015)

ABD'nin liderliği, ABD'nin enerji ekonomisi ve iklimdeki değişimleri kontrol etme şekli açısından değerlendirilecektir. Bu faktörler, ülkenin ulusal güvenlik ve diplomasının korunmasında hayati öneme sahip unsurlardır. Amerika'nın; askeri ve ekonomik güç, mükemmel eğitimciler ve yenilikçi zihinler ve iki okyanusu kapsayan küresel bir ittifaka sahip olmak gibi sayısız varlığı bulunmaktadır; Zbigniew Brzezinski bunu "Amerika'nın bilançosu" olarak tanımlamaktadır. Buna ülkenin enerji geleceğindeki toparlanması da eklenince, ABD'nin iyi bir konumda olduğu açıkça görülebilir. (www.foreignaffairs.com, 2015)Pulitzer Ödüllü Daniel Yergin, enerji bağımlılığının ve hem enerji üreticileri hem de tüketiciler arasında işbirliğini içeren bir enerji ticareti ölçeği geliştirmenin bütün tedarik zincirinin güvenliğini

Şekil 8. ABD Kaya Gazı Üretimi (2000-2014)www.iea.gov

5.14.1. Kaya Gazı Devrimi ve ABD Dış Politikası

Enerji güvenliği, dünyanın önde gelen sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan ulusları için o kadar hayati öneme sahiptir ki işbu ülkelerin politik ve ekonomik gücünün tamamen arzın sürdürülebilirliğine bağlı olduğu söylenebilir. Bu nedenle işbu ülkelerin ana politikalarının ve tepelerinde de ABD'nin, çıkar hesaplamalarına enerji güvenliği faktörünü de eklemesi şaşırtıcı değildir. Yurtiçi arenada, enerji bağımsızlığına duyulan ihtiyaç ve özellikle 70'li yıllardaki petrol krizinin ardından ithalata bağımlılıkta yaşanan bir azalma, çeşitli ABD eyaletleri için bir ilerleme ve hükümet ile Kongre arasındaki ilişkide belirleyici bir unsur olarak görülmektedir. Son yıllarda, ABD'nin enerji ithalatına olan bağımlılığı, özellikle kaya petrolü ve gazı endüstrisinin, hem hidrolik kırılma hem de yatay delme sektörlerinde teknolojik gelişmeleri takiben iç enerji üretimini artırması nedeniyle, özellikle ülkedeki enerji tasarrufu standartlarının uygulanması ile beraber, enerji tüketimi azaltılabilmektedir.

Kaya gazı rezervleri konusu şu anda enerji kaynakları ekonomisinin gündeminde göz alıcı bir maddedir. Dünyadaki enerji gelişmeleri tarihinin her aşamasında, enerji taşıyıcılarının fiyatlarındaki ani değişiklikler, öne çıkan yeni teknolojilere ya da yeni enerji geçiş yöntemlerinin kullanılmasına neden olmuştur. Bu nedenle artan fiyatlar, enerji arz ve talebini

dengeleyen zorluklarla birlikte, ithalatçıların enerji güvenliği endişelerini telafi etmenin iki ana yolu vardır:

1. İç enerji kaynaklarının kullanımı.

2. Yeni teknolojilerin ticareti.

Doğalgaz ve LNG için potansiyel pazar olabilecek ülkeler kaya gazı ile ilgilenmektedir ve bu teknolojilerin alımını ABD’den tedarik etmek istemektedirler. Asya’daki iki büyük enerji tüketicisi olan Hindistan ve Çin; ciddi bir biçimde kaya gazını incelemekte ve bu alanda önemli araştırmalar yapmaktadırlar.(www.diplomacy.iies.ac.ir, 2017). ABD Enerji sektöründe kaya gazını azaltma yönündeki son on yılda yapılan çok sayıdaki eylem göz önüne alındığında, Amerika Birleşik Devletleri hükümeti bu teknolojiyi ülke dışına aktarmak için harekete geçmiştir. Beyaz Saray’ın yaptığı bu eylemin amacı, daha temiz bir yakıt kullanımına inandığından dolayı; küresel enerji güvenliğini ve iklim değişikliğini teşvik etmek için, çevreyi kirleten kömür ile doğalgaz formundaki yenilenebilir enerji arasındaki bir “ara yakıt” olan kaya gazını dünyaya yaymaktır. (www.diplomacy.iies.ac.ir, 2017) Ancak kaya gazı teknolojisinin Doğu Avrupa’ya ve ayrıca Çin ve Hindistan’ın hızla büyüyen ve gelişen ekonomilerine aktarılması ana nedeni bu stratejik planlamanın bir parçasıdır. Doğu Avrupa ülkelerinin Rusya’dan gelen doğalgaza olan bağımlılığının azalmasına ve Çin ile Hindistan’ın İran’a yatırım yapmasının önlenmesine neden olan ABD’nin dış politikasıdır. Bu strateji; jeopolitik, ekonomik ve çevresel riskleri idare etmek açısından oldukça kapsamlıdır fakat kaya gazının, ABD’de olduğu gibi, bu ülkelerin enerji profillerinde belirgin bir sallantıya neden olacağının bir garantisi yoktur. (www.diplomacy.iies.ac.ir ,2017)

ABD’nin enerji alanındaki kendi kendine yeterliliği ancak Amerika Birleşik Devletleri’nde çok ucuz bir fiyata, yaygın olarak bulunan petrole ve kaya gazına bağlı olarak uygulanabilmektedir. Bu değişim Amerikan fabrikalarını ve sanayi üretimini altın çağa ulaştırabilir. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki enerji fiyatları, Avrupa ve Japonya’dan daha düşüktür. Aynı zamanda, Çin’de artan üretim fiyatları ve ABD’de sanayi verimliliğinin yükselmesi, yakın zamanda birçok ABD şirketinin, ABD dışında bulunan üretim sahalarını ülkeye geri çekmesine yol açmıştır. GE, Ford, Caterpillar ve BieSAF da dâhil olmak üzere bir dizi büyük üretici firma, yakın gelecekte yüz milyonlarca dolarlık yatırım ayarına yeniden başlayacaklarını veya yeni fabrikalar kuracaklarını açıkladı. Hatta Apple bile, ABD’deki yeni fabrikasını kapatmasının

üzerinden on yıl geçtikten sonra, yakın zamanda Arizona’da yeni bir üretim hattı açacağını belirtti. (www.bbc.com, 2017)

Amerikan Eczacılık Birliği, 2010 ve Mart 2013 arasında, tümü ABD’de uygulanacak olan 72 milyar dolar değerinde 100 yeni kimyasal projeye imza attı. Bir ticari muhasebe firmasına göre, 2025 yılına kadar, enerji fiyatlarındaki düşüş nedeniyle ABD sanayi sektöründe yaklaşık 1 milyon yeni iş fırsatı yaratılacaktır. Diğer benzer araştırmalarda, ABD ihracatının önümüzdeki yıllar ve on yıllar içinde çarpıcı bir şekilde artacağını göstermektedir. Sanayi üretimindeki herhangi bir artış, kesinlikle ekonominin diğer sektörleri üzerinde olumlu bir etki yaratıp, ekonominin genel büyüme hızında bir artışa yol açacaktır. Bu eğilimin olumlu etkileri günümüzde bile hissedilmektedir ve birçok iktisatçı ABD’deki son yıllarda oluşan üretim ve ekonomik büyüme yükselişinin temel nedeninin, ABD’deki enerji fiyatlarındaki düşüş olduğuna inanmaktadır. (www.bbc.com,2017).ABD’deki kaya gazı ve petrolü devrimi, ABD’nin Ortadoğu’daki dış politikasının evrimi ile doğrudan bağlantılıdır. Ulusal İstihbarat eski direktörü Amiral Dennis Blair’e göre, Kuzey Amerika’da kaya petrolü devrimi ve petrol üretim kapasitesindeki artış, ABD’ye ve müttefiklerine İran’ın nükleer programını protesto etmek adına İran’ın enerji sektörüne yapılan yaptırımları, az miktarda ekonomik düşüşle, uygulamalarını sağlamıştır. Bir OPEC üyesi ve dördüncü en yüksek küresel petrol rezervi sahibi olan İran rejiminin, yaptırımlar süresince; Ağustos 2013 itibariyle petrol üretim kapasitesi minimum 900 000–1 300 000 mvg'ye düşmüştür.(www.washingtonpost.com ,2017) Kaya petrolü devrimi, ABD’nin yaptırımlar sonrasında petrol arzındaki veya petrol fiyatlarındaki kesintilerden endişe etmeden, İran’a daha fazla yaptırım uygulamasına da olanak vermektedir. (www.washingtonpost.com ,2017)

2006 yılında Enerji Enformasyon İdaresi tarafından yayınlanan bir rapora göre, ABD petrol üretim kapasitesinin 2010 yılında 5,9 mvg'den 2030'a kadar 4,6 mvg 'ye düşmesi bekleniyor. Obama'nın ilk döneminden önce, petrol sahalarının üretim çıkış kapasitelerinin azalması sonucu, yerli petrol üretiminin ani düşüşüne devam etmesi bekleniyordu.(www.thenation.com, 2017) Obama’nın eski ulusal güvenlik danışmanına göre; enerji devrimi ve ABD petrol üretim kapasitesindeki artışın iki ana “jeostratejik etkisi” bulunmaktadır. Tom Donilon'a göre, enerji devrimi ve yerli petrol üretim kapasitesinin artırılması, ABD ekonomisini güçlendirecek ve aşağıdakileri sağlayacaktır:

“... Amerika Birleşik Devletleri’nin gelecek yıllar boyunca, dünyanın önde gelen gücü olarak kalması için gereken kaynaklara ve kararlılığa sahip olduğuna dair güçlü bir mesaj verilebilecektir...

Amerika'nın yeni enerji üzerine takındı tavrı daha büyük ve güçlü bir konumda durmamızı sağlıyor. ABD'deki enerji arzını artırmak, küresel tedarik aksaklıklarına ve fiyat şoklarına karşı kırılganlığımızı azaltmaya yardımcı olan bir yastık vazifesi görüyor. Ayrıca uluslararası güvenlik hedeflerimizin peşinde ve uygulanmasında elimizi daha da güçlendiriyor.” (www.thenation.com,2017)

Obama yönetimi, ABD'nin enerji devrimini İran'a diplomatik olarak daha fazla baskı uygulama aracı olarak kullandı. ABD'nin Orta Doğu petrolüne olan bağımlılığını azaltması, Obama yönetiminin, İran'a yaptırımlarını artırmasına olanak sağladı. Bu konuda Tom Donilon şunları savunmaktadır:

“ABD, enerji tüketicisi ülkeleri, İran'dan petrol tüketimini sona erdirmeye veya önemli ölçüde azaltmaya ikna etmek için yorulmaksızın bir diplomasi trafiğine girdi... Amerika Birleşik Devletleri ve diğer yerlerdeki petrol üretimindeki önemli artış, uluslararası yaptırımların ve ABD ile müttefiklerinin çabalarının, dünyanın geri kalanındaki yükleri asgariye indirirken, İran'ın günde ürettiği 1 milyon varilli piyasadan kaldırılabileceği anlamına geliyordu.” (www.thenation.com,2017)

Micheal Klare, ABD'nin önde gelen enerji uzmanı Daniel Yergin'den, alıntı yaparak Amerikan enerji devriminin yine dünyayı değiştirdiğini iddia etti. Yergin'e göre, ABD'nin enerji atılımı yalnızca ABD'nin enerji bağımsızlığını getirmekle kalmamış, ABD'nin ekonomisini değiştirmeye ve hem ülkenin küresel enerji bakış açısını hem de uluslararası ilişkileri etkilemeye devam etmiştir. Yergin şuna inanmaktadır:

“Amerikan enerji bağımsızlığı: bu hayalperest söylem onlarca yıldır varlığını koruyordu fakat ABD petrol ve doğalgaz üretimindeki diriliş sayesinde bu hayal gerçek bir beklentiye dönüştü... beklenti gerçekleşsin ya da gerçekleşmesin... ABD'de ortaya çıkan bu şey, onun ekonomisini, uluslararası ilişkilerini ve küresel enerji görünümü etkilemeye devam edecektir.”(www.thenation.com, 2017)

Yergin ve diğer enerji analistleri bu düşünce konusunda hemfikirlerdi ve enerji devriminin, ABD'nin jeopolitik erişimini pek çok yoldan genişlettiğini ortaya koydular. Bu devrim, enerjiyi yoğun kullanan ABD gibi endüstriler için; çimento üretimi ve alüminyum gibi ağır sanayi ürünleri, dökme kimyasallar, rafine etme, kâğıt ürünleri, gıda, cam, demir ve çelik gibi düşük maliyetli hidrokarbon ürünleri sağlamaktadır. Böylelikle ABD'de “yeni bir sanayi devrimi” başlamakta ve ABD ekonomisini güçlenmektedir. (www.thenation.com, 2017)

Resmi istatistiklere göre, 2010 yılında ABD'nin sağladığı toplam enerjinin üçte biri, yani 23.4 katrilyon Btu ; ABD sanayi sektörü tarafından tüketilmiştir.2035 yılında bu rakamın %16 artarak 27.0 katrilyona ulaşması bekleniyor.(www.oilprice.com, 2017).Enerji patlaması ve özellikle kaya gazı devrimi, tüketiciler ve üreticiler için kendi zorluklarını ve fırsatlarını sunmuştur. Yeni teknoloji ve enerji kaynakları sayesinde, küresel çatışmaların azalma potansiyeli bulunmaktadır. Kaya petrolü ve gazı devriminde kullanılan bu yeni teknolojiler, 2035 yılına kadar dünyada en fazla enerji talebinde olacak olan Hindistan ve Çin gibi ülkelerin,

yeni enerji kaynakları için girişmeleri muhtemel olan rekabete karşı duydukları endişeyi azaltmaktadır. Yeni yerli petrol ve gaz üretimi, enerji maceraperestliğinden daha yüksek bir önceliğe sahip olacaktır. Enerji patlaması devrimi, küresel güçlere; enerji yetersizliğine karşı askeri maceralara kaynak ayırmak yerine büyüyen ekonomilerine odaklanma fırsatı verecektir.(www.oilprice.com,2017)

Yeni teknolojiler ve enerji kaynakları, hükümetlerin daha önce bunu yapamadıkları yerlerde enerji kaynaklarını çıkarmalarına olanak sağlar. Bu yeni teknolojik kabiliyet; yalnızca bazı ortak petrol ve doğalgaz alanlarında ve ticari bağlamda; yerel, bölgesel ve küresel seviyelerde çatışmaları arttırabilmektedir. Fakat yeni enerji kaynakları bakımından zengin olan bölgelerde halk grupları ve özerklik için yerel hareketlilikler yükselişe geçecektir.(www.oilprice.com,2017)

5.14.2. Kaya Gazı ve Ulusal Güvenlik

Kaya petrolü ve gazı gibi konvansiyonel olmayan petrol ve doğalgaz rezervlerinin ticari olarak sömürülebilme fizibilitesi, enerji güvenliği konusunda yeni boyutlar kazandırmıştır. İhtiyaç duyulan ham petrol tedarikini güvenceye almak için büyük rezervlerin araştırılması, geliştirilmesi ve üretime geçirilmesi bakımından, büyük ham petrol tüketicilerine yatırım yapma politikası etkili değildir. Günümüzde pek çok ülke, konvansiyonel olmayan gaz rezervlerini ve bu kaynakları üretme olanaklarını değerlendirmektedir. Küresel enerji piyasasında iki bakış açısı dominanttır. Bunlardan ilki bu tür bir yatırımın enerji piyasası ve enerji jeopolitiğine sahip olacağı gibi olumlu etkileri dikkate alırken, diğeryse kaya gazının enerji jeopolitiği üzerinde etkili bir faktör olmayacağını öne sürmektedir.(www.dergipark.gov.tr,2017).Bununla birlikte bu görüşlerden hangisinin üstün geleceğini fiyatlar belirleyecektir; hükümetler ulusal ekonomiyi güvenceye almak adına güvenilir enerji arzını uygun bir fiyattan elde etmek isteyeceklerdir. (Rapor 2014: 322)

5.14.3. Kaya Gazı Devrimi ve Uluslararası İlişkiler

Kaya gazı devrimi ve bunun uluslararası sistem ve uluslararası ilişkiler üzerindeki etkisi üzerine birçok teori dile getirmiştir. Bunlardan biri, “ABD Ulusal İstihbarat Konseyi (NIC)” tarafından Aralık 2012’de yayınlanan “*Küresel Trendler 2030: Alternatif Kelimeler*” başlıklı bir raporda ortaya çıkmıştır. Bu raporun içinde 2030’a kadar hiçbir hegemonik gücün ortaya

çıkmayacağına dair, uluslararası ilişkilerin yapısal gelişimi için olası bir senaryoyu içermektedir. Rapor, uluslararası sistemdeki gücün çok kutuplu bir dünyadan, ticaret ağlarına ve koalisyonlara kayacağını belirtmiştir. Buna göre, kaya gazı devrimi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan doğalgazdaki artışından ayrı bir biçimde ABD'nin enerji konusunda bağımsız bir hale geleceği belirtilmektedir. (Rapor 2014: 322) NIC, ham petrol bakımından artan yerli üretim kapasitesinin gölgesinde, ABD'nin genel olarak petrol ithalatını azaltacağını tahmin etmektedir. Sonuç olarak, ham petrol fiyatları çökecek ve bu da petrol ihraç eden ülkelerin ekonomileri üzerinde büyük bir etki yaratacaktır. (Rapor 2014: 322)

AB Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası(CFSP) eski Yüksek Temsilcisi olan Javier Solana, enerji patlaması ve kaya gazı devrimi sonrasında, ABD'nin Orta Doğu'dan çekileceğine inanmaktadır. Solana'ya göre ABD'nin bölgesel müttefiki İsrail'i korumak için petrol sürecinde istikrarı sağlanması gerektiğinden, tam bir geri çekilme asla söz konusu değildir. Ancak dış politika teşviklerinin Asya'ya yönlendirilmesi hususunda bir hareket beklenmektedir.(Rapor 2014: 322)

5.14.3.ABD Enerji Politikası ve Kaya Gazı Devrimi

ABD kaya gazı devrimi; ABD enerji politikası, enerji diplomasisi ve dış politika üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Küresel enerjinin aşırı artması ve Amerika'nın yeni enerji geliştirme aşamasının duraksamaya uğraması konuları tarafından etkilendiği için, uzun vadedeki kaya gazının nüfuz sağlamasının kesin yolları henüz belirgin değildir. ABD'nin yeni enerji bağımsızlığı ve Orta Doğu'ya bağımlılığın azalmasının etkileri ile ilgili bazı alanlarda pek çok şey yapılmıştır. Fakat Amerikan ekonomisi ve refahının son derece bağımlı olduğu, genel dünya ekonomik sisteminin; hâlâ derin bir biçimde ithal edilen enerjiye bağımlı kaldığı ve piyasanın asıl belirleyicilerinin de büyük Orta Doğu petrol üreticilerinin olduğu da bir gerçektir.

Obama, OPEC ve OPEC'in dışında yer alan Hazar Havzası karasal devletleri gibi, tüm konvansiyonel petrol ve doğalgaz üreticilerini hazırlıksız yakalamıştı. Kaya gazı üretimi 2015 yılında 5 mvg'yi aştı ve 2016 yılında 2,5 mvg üzerinde bir miktar kaybetmesine rağmen konvansiyonel üreticilerin pazarını tamamen işgal etti ve petrolün fiyatını düşürdü. Suudi Arabistan da bu konuda öncü rol oynadı. OPEC ve dışındaki pek çok petrol üreticisi ülke, petrol fiyatlarındaki düşüşten sert bir şekilde etkilendi ve rezerv değerlerinin yarısından

fazlasını kaybetti. Öte yandan tekrar devreye giremeyecek kadar pahalı olduğu ortaya çıktığı için yaklaşık 3 milyon varil kaya gazı petrolü akış dışı kaldı.(Yazarın Feridon Barkeshli ile olan röportajından, 2017).Obama yönetiminin ortaya koyduğu taslak belgesinde, özellikle konvansiyonel olmayan kaya gazına olan ilgileri belirtiliyordu. Yönetim, bu tür gaz türlerinin Amerika'nın yerel kaynaklarının ayrılmaz bir parçası olduğunu ve gelecekteki yurt içi arzın kaya gazı gelişimiyle karşılanacağını belirtmişti. ABD eskiden arz kesintisinin ve benzini etkileyen fiyat değişimlerinin etkileri konusunda endişe duymuştu. Ancak kaya gazı kaynakların gelişmesi bu kaygıya bir cevap olmuştu. Enerji patlamasının sonrasında, Amerikan yönetimi, “yerel enerji üretim kapasitesindeki uzun vadeli bu düşüşe sessiz bir cevap vermiş oldu.” (Rapor 2014: 322).Kaya gazı ve onun ABD dış politikasına etkilerinde; Orta Asya ve Hazar Denizi bölgesi ile ilgili olan ABD dış politikasının doğrudan bir ilişkisi yoktu. Ancak ABD'nin İran nükleer programına karşı İran'a yaptırım uygulama hedefine ulaşabilmesi için, artan yurtiçi petrol ve doğalgaz üretim kapasitesi ve enerji patlamasının ivmesini kullandığı açıktır. Hazar Denizi'ni diğer dört ülkeyle paylaşan İran, AB ve ABD yaptırımlarının bir sonucu olarak çok sıkıntı çekmiştir. Yaptırımlar ışığında İran petrolünün üretim kapasitesi önemli ölçüde azalmış, dünya petrol pazarındaki payını ve OPEC ülkeleri arasındaki büyük bir petrol üreticisi rolünü kaybetmiştir. İranlı yetkililere göre, İran'ın petrol, doğalgaz ve petrokimya sektörü için yaklaşık 100 milyar dolar yabancı yatırıma ihtiyacı vardır. İran'ın petrol kuyularının çoğu kullanım ömrünün ikinci yarısına gelmiştir, bu da ülkenin yıllık petrol üretiminin % 8'ini otomatik olarak düşürmektedir ve İran'ın petrol verimliliğini arttırabilmesi için yabancı ülkelerin teknolojisine ve sermayesine ihtiyaç duymaktadır. ABD hükümeti tarafından İran'a yatırım yapan ülkelere karşı yeni yaptırımlar uygulanırsa, enerji şirketlerinin de İran enerji endüstrisine yatırım yapmakta tereddüt etme ihtimali artacaktır.(www. sputniknews.com ,2017).

Mevcut durum ve iç tüketim seviyesinin yanı sıra, yüksek enerji yoğunluğu da göz önüne alındığında, İran yabancı yatırıma ihtiyacı duymaktadır. Yatırımlar olmadan İran'ın OPEC'deki petrol üreticilerinden biri olması pek mümkün değildir. Dış yatırım alanında Irak ile Suudi Arabistan'ın kazançları büyüktür ve eğer İran da bu konuda yatırım yapamazsa, bölgesel rakiplere karşı petrol üretimini azaltacaktır. OPEC'in gücü açısından da petrol üretimi düşük olan herhangi bir ülke grubun nüfuzunu düşürecektir. Dolayısıyla OPEC'in güç dengesini telafi için, İran petrol üretimini arttırmak zorundadır. Ayrıca İran'ın güçlü bir

diplomasi ile ABD'nin geri çekilmesinin potansiyel etkisini azaltması da gerekmektedir.(www. sputniknews.com ,2017).

Gal Luft'in de belirttiği gibi, Kuzey Yarımküre'de daha fazla petrol üretimi yapılması, ABD'nin İran'a yaptırım uygulamasına fırsat vermekte ve bu yaptırımlar ABD'li politika mercilerinin gözlerinde başarılı olmuş gibi görünmektedir. Keza İran'ın üretim kapasitesini yitirmesiyle azalan arzın yerini ABD alacaktır. (Luft, 1024: 80). Luft, Nabucco projesinde gösterdiği gibi, kaya gazı devriminin ABD politikasını etkilediğine inanmaktadır:

“Avrupa'nın Hazar enerjisine olan bağlantısının kesilmesi ve Nabucco projesinin sona ermesi, ABD'nin Hazar gazını AB pazarına götürmeye olan ilgisini azalttı.” (Luft, 1024: 80)

Yaptırımlar İran'ın petrol sahalarının yanı sıra, doğalgaz sektörünü de olumsuz etkiledi. İran önümüzdeki yıllarda doğalgaz alanlarında sorunlar yaşayabilir bir duruma geldi. Örneğin, ülkenin toplam gaz üretiminin %60'ını içeren Güney Pars sahalarındaki seviyeler günümüzde sadece 500 mmb'dir. Güney Pars sahasının kalan evreleri de tamamlanabilirse, üretim 500 ila 720 mmb'ye çıkartılabilecektir. Bunu elde edebilmek için de 70 milyar dolarlık bir yatırımın üzerine, 20 milyar dolar daha gerekecektir. Bununla birlikte, 2022 yılına kadar beklenen baskı nedeniyle, büyük bir düşme yaşanacak ve üretim kesinlikle %25-30 oranlarına düşecektir. Bunu önlemek için İran, her biri 2-3 kompresör içeren mevcut 1500 tonluk platformlarını değiştirmeli ve kapasitesini yenilemelidir

İran'ın ikinci en büyük doğalgaz projesi Kish Havzası'nda yer almakta ve 10 yıllık duraksamadan bu yana hâlâ ilerlemeyi beklemektedir. İran, 2017 yılında 28 milyar bmd'lik hedefine erişebilmek için 2,5 milyar dolarlık bir enjeksiyona ihtiyaç duyarken, yatırımlar kısmında bunun sadece 250 milyon doları gerçeğe dönüştürülebilmiştir. Projenin 2022 yılında faaliyete geçmesi beklenmektedir. (www.trend.az)

Wood Mackenzie analisti Homayoun Falakshahi'ye göre; İran, Güney Pars ve Kish sahalarını faaliyete geçmesini sağlarsa, ülke 2022 yılına doğru 320 mmd'lik bir üretim seviyesine ulaşabilir. Falakshahi 2017 yılında yapılan doğalgaz satışlarının 231bmd dolaylarında olduğuna inanmaktadır. AB'ye gaz tedarik ediyor olmak İran için bir başarı anlamına gelmemektedir. AB'yi tedarik etmek için gereken 14 bmd (10.4 milyon ton) ürünü üretmek için İran'ın LNG projesinin tamamlanması gerekecektir, bu da 6-9 milyar dolarlık yatırım gerektiren bir işlemdir. Buna alternatif olarak, 6-8 milyar dolarlık bir enjeksiyonla Güney Pars, Kuzeybatı'ya 17 kompresörlü, 1800 km'lik bir boru hattıyla Avrupa'ya bağlanabilir. Bu iki

projenin her ikisine de etki eden komplikasyonları göz önünde bulundururken zaman konusu da dikkate alınması gereken önemli bir faktördür. (www.trend.az,2017)

Ocak 2009'da iktidara gelen Obama iki amacın altını çizmiştir: George W. Bush'un yönetiminin sonucu lekelenen Amerikan imajını eski haline getirmek ve 2008 Mali Krizini takiben ülkenin ekonomik canlılığını yeniden tesis etmek. Obama yönetiminin ilk zamanlarında, ABD'nin yabancı ülkelerin işlerinde daha az müdahale ettiği gözlemlenmiştir. ABD, Rusya ve Çin gibi büyük güçlerle aralarındaki ilişkileri ısıtmak için, Asya'da stratejik bir adım atmıştır. Merkezine çok taraflı ortaklıkların olduğu bir dış politikayla, Avrupa müttefikleriyle, ulus inşa etmekten kaçınarak ve Orta Doğu'ya demokrasinin ihracı ve onun yerine, çevresel enerjilere, nükleer ve KİS silahsızlanmasına odaklanmakta ve ABD ile onun müttefiklerini korumak için Küba ve İran gibi uzun vadeli düşmanları liberal dünya düzenine sokmaya çalışmaktadır. (www.karar.com. 2018)

Obama yönetiminin dış politika öncelikleri konusunda, enerji güvenliği ve potansiyel enerji kaynaklı çatışmaların yönetimi de önemliydi; Donilon'un aşağıdaki konuşması şu dört açıdan tanımlanabilir:

“ Birincisi, “yurtiçinde öncülük”: İç enerji güvenliğini geliştirmek için Obama yönetiminin çok parçalı bir stratejisi bulunmaktaydı. Bu, hafif taşıtlar için katı yakıt standartlarının oluşturulmasının yanı sıra temiz enerjiye, ArGe'ye ve yenilenebilir enerjilere yatırım yapılmasını da içeriyordu. Bu arada, Obama yönetimi aynı zamanda yerli petrol ve gaz üretimindeki artışı da teşvik etmişti.

İkincisi, “enerji ile ilgili çatışmanın olası nedenlerinin üstesinden gelmek”: Obama yönetimi, Güney ve Doğu Çin ile Kuzey Kutup bölgesi gibi gerilim çıkmasının muhtemel olduğu yerleri özellikle dikkatine almıştı.

Üçüncüsü, “diğer ülkelerin enerji arzını ve kapasitelerini artırmasına ve uluslararası işbirliğini sağlayan kurumları güçlendirmesine yardımcı olmak için diplomatik, düzenleyici ve teknik bir kapasite oluşturmak”: ABD, Polonya, Ukrayna, Ürdün, Çin, Şili ve Meksika gibi diğer ülkelerle birlikte; konvansiyonel olmayan enerji kaynaklarıyla ilgili düzenleyici ve teknik anlaşmalar imzalamıştır.

Dördüncüsü, “sera gazı emisyonlarını azaltmak için diğer ülkelerle birlikte çalışmak”: Obama'nın enerji gündemi, küresel çevresel değişimi bir tehdit olarak algıladığı için iklim gündemiyle de yakından bağlantılıydı. Yönetim, 2011 yılında Dışişleri Bakanlığı'nın bir parçası olarak Enerji Kaynakları Bürosu'nu kurmuştur. Bu büro, hem yurtiçinde hem de yurtdışında, iklim korumasını geliştirme amaçlarının bir parçası olarak, enerji diplomasisi ile görevlendirilmiştir. (Howald,... 2014: 17-18).

Bu raporda, Obama yönetiminin enerji patlaması ve kaya gazı devrimini dış politika önceliklerinde ezber bozan faktörler olarak görmediğini, bunun yerine diğer ülkelerin buna tepki verdiklerini, Washington'un da mecburen buna karşılık verdiğini belirtiliyordu. Enerji patlaması ABD'nin kendi kendine yeterliliğini artırmasına yardımcı olmuş, sırasıyla; Rusya ile Kırım meselesi ve İran ile onun nükleer programının eklenmesi ışığında dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesinde daha fazla hareketlilik sağlamıştır. (Howald,... 2014: 30)

Peter Zeuhan'a göre, "Hazar Bölgesi'nin, Amerika Birleşik Devletleri için önemi; ABD'nin hem uluslararası bağlamda ilişki kurmak istemesi hem de büyük bir enerji ithalatçısı olmasıydı. Jeopolitik olarak Amerika, sadece Hazar'dan değil, Avrupa ve Asya'dan da çekiliyordu. Bu sadece Trump'a has bir mesele değildi, Soğuk Savaş sonrasında nesiller boyu süren, stratejik öncelikleri yeniden belirleme eğiliminin bir sonucuydu. ABD için Hazar bölgesine ulaşmak zordu. Bu denize komşusu olan bir müttefiki yoktu ve bir deniz gücü olarak ABD her zaman kıtasal nüfuzla ilgili sorunlarla karşı karşıya kalmıştı. ABD'nin Hazar bölgesine müdahil olmasını biraz Tanrı'nın Eli gibi düşünmek gerekir; ABD'nin büyükçe miktarlarda şansı olmasaydı eline hiçbir şey geçmeyecekti. ABD'nin gücü yeniden konumlanırken, Hazar her daim ilk terk edilecek bölgelerden biri olacaktı..(Yazarın Peter Zeuhan ile olan röportajından, 2018).Kaya gazı enerjisi, Kuzey Amerika'yı hâlihazırda net bir petrol ihracatçısı haline getirdi ve ABD'yi 2020'nin sonuna kadar da net bir petrol ihracatçısı yapacaktır(kısa bir süre sonra dünyanın en büyük doğalgaz ihracatçısı olacağına da değinmek gerek). Bu yeni üretimin tümü ABD'de karada yapıldığından dolayı, büyük ölçüde küresel fiyat salınımlarına karşı bağımsızlık kazanmasını sağlamaktadır. Elleriindeki sağlam ve güvenilir bir enerjidir, bu da Amerikalıların şu anda Venezüella'da veya Basra Körfezi'nde olanları, en az Hazar kadar önemsemedikleri anlamına gelmektedir. Amerika'nın uluslararası sistemde genel tasarrufa gitmesi doğrultusunda; Hazar açıklarındaki yüksek üretim maliyetleri, zor coğrafi koşullar buradan herhangi bir enerji kaynağının çıkartılmasını güçleştirmektedir. Burası jeopolitik bakımdan, deyim yerindeyse, karma karışıktır ve Amerikalıların artık ilgilenmediği bir bölgedir. Tabii bu Amerikalıların burayla ilişkilerini tamamen bitirdikleri anlamına da gelmemektedir. ABD artık dünyadan ne istediğine karar vermeli ve bunu başkaları tarafından özellikle kararsız olarak algılanmadan önce eyleme dönüştürmelidir. ABD artık Hazar enerjisinde sorun çözmeye çalışmaktan çok, soruna yol açmaya daha muhtemel olan bir pozisyonda yerini almıştır.”(Yazarın Peter Zeihan ile olan röportajından, 2018)

5.14.4. Kaya Gazı, ABD ve Orta Doğu

Öte yandan, ABD'deki kaya gazı geliştirmelerinin artmasıyla birlikte, ABD'deki LNG ithalat terminalleri, neredeyse inaktif olan LNG ihracat terminallerine geçmiştir. Bu durum örneğin, Katar'ın doğalgaz boru hatlarını ABD'den Avrupa'ya yönlendirmesine neden oldu, devamında da Avrupa'nın ithalat seçeneklerinde bir artışa ve Rusya'nın gaz bağımlılığında bir azalmaya

yol açtı. Bu da ileride İran'ın hedef pazarlarının rekabet gücünü zayıflatacaktır. Amerika'nın enerji bağımsızlığı ve hatta bu ülkenin bir gaz ihracatçısına dönüşmesiyle birlikte; gaz ihraç eden kartellerde yoğun bir rekabete tanık olacağız, bu da arzı artırıp, düşen fiyatlar çerçevesinde yerel gaz fiyatlarına etki edecektir. Büyük kısmı hükümetlerden elde edilen enerji ihracat gelirlerindeki bu düşüş büyük bir zorluğa sebep olacaktır. Örneğin, itibarlı SCP'nin raporuna göre; Körfez ülkelerinin gaz fiyatları en kötü tahminlerde, küresel enerji fiyatlarının %15 ila %20'si arasında düşecektir zira Katar ve Suudi Arabistan mali açık sorunlarıyla yüz yüze kalmıştır. (Taheri, .. 2016: 176)

Enerji üretmek ve Amerika'nın Körfez petrolüne olan doğrudan bağımlılığını kesmek, artan ABD manevraları için alan sağlayacaktır. Amerika Birleşik Devletleri'nde, petrol şoklarına ile petrol ve doğalgaz arzı müdahalelerine karşı çok az hassasiyet bulunmaktadır. Bu Amerika'nın enerji bağımsızlığına sahip olduğu anlamına gelmemekle beraber yalnızca ABD dış politikası için bir kaldıraç görevi görmektedir. ”(Madani, 2017: 12)

John Deutch, kaya gazı devrimlerinden sonra, küresel gaz piyasasındaki radikal artış karşısında hükümetlerin politikalarında ayarlama yapmak zorunda olduklarına inanmaktadır. (www.foreignaffairs.com, 2015) Büyük bir kaya gazı petrolü ve doğalgaz rezervine sahip olan bir ülke olarak ABD, dış politikasını da bu gerçeğe uygun olarak düzenlemelidir. (www.foreignaffairs.com, 2015)

Temiz bir küresel gaz piyasası ABD için faydalı olacak ve büyük gaz ihracatçılarının kaynaklarını siyasi amaçlar için kullanmalarını engelleyebileceğinden ötürü özel kârlar sağlayacaktır. ABD bu nedenle, açık pazarları artırmak ve uzun vadeli ikili düzenlemeleri önlemek amacıyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ndeki diğer ülkelerle ve Hindistan ile Çin gibi yeni doğal doğalgaz ithal eden ülkelerle birleşme yoluna gidebilir. (www.foreignaffairs.com, 2015)

ABD'deki kaya gazı endüstrisinin son zamanlardaki dramatik gelişimi, ABD'yi bir enerji ithalatçısından, enerji ihracatçısına çevirmiştir; bu da özellikle Amerika'da enerji piyasalarının geleceğini planlamakla beraber, dünya genelinde enerji fiyatları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Burada tartışılacak çok fazla potansiyel sonuç bulunmaktadır ancak kaya gazı devriminin etkileri göz önüne alındığında, enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve kullanılması için yapılan planlamaların her yönleriyle yeniden düşünülmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Hazar Havzası bölgesi hakkındaki fikirler de bundan etkilenecek ve bölgede vuku bulacak

gelecekteki gelişmelere olan etkisini anlamak için biraz zaman gerekecektir. (www.foreignaffairs.com, 2015)

Obama'nın 2012'deki konuşması, Amerika'nın uzun vadede alacağı yönün bir göstergesi olabilirse, bu yön ülkeyi uluslararası ekseninde enerji kaygılarından daha da uzaklaştırıp, yenilenebilir enerjilere daha fazla bağımlı olacağının sinyallerini vermektedir:

“Geçen yıl, son 16 yıldan çok daha az bir oranda yabancı petrole bağımlı olduk. Ancak dünyanın petrol rezervlerinin % 2'si bize yetmiyor. Bu ülkenin, Amerikan enerjisinin mevcut olan her kaynağını geliştiren, daha temiz, daha ucuz ve yeni işlerle dolu bir strateji geliştiren, bir stratejiye ihtiyacı var. Amerika'ya neredeyse 100 yıl yetebilecek bir doğalgaz tedarikimiz var. Bu enerjinin geliştirilmesi, önümüzdeki on yılın sonunda 600.000'den fazla işi istihdam edecektir. Ayrıca kamuya açık alanlarda gaz çıkaran tüm şirketlerden, kullandıkları kimyasalları açıklamalarını istiyorum. Amerika bu kaynağı vatandaşlarının sağlık ve güvenliğini tehlikeye atmadan üretecektir.(www.ontheissues.org.2017)

Eski bir büyükelçinin görüşüne göre, bunun ABD diplomasisine etkileri, enerji bağımsızlığının nasıl korunacağına daha az odaklanıp, ABD'nin enerji ihracatında pazar hâkimiyetini nasıl sağladığıyla alakalı olacaktır. (Yazarın Büyükelçi Richard Kauzlarich ile olan röportajından, 2017) ABD kaya gazı devrimi, ABD enerji politikası ve enerji diplomasisi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve kaya gazının uzun vadede bu politikaları nasıl şekillendireceği henüz bilinmemektedir. Bununla beraber, ABD'nin enerji hususundaki yeni kazanılmış bağımsızlığı ve Orta Doğu'ya bağımlılığın azalmasına rağmen; Amerika'nın ekonomisinin ve refahının bağlı olduğu genel dünya ekonomisi hâlâ Orta Doğu üreticilerinden ithal edilen enerjiye bağımlıdır, dolayısıyla da bu üreticiler ana pazarın belirleyicileri olarak kalacaklardır. (Yazarın Büyükelçi Ross Wilson ile yaptığı röportajdan, 2017)

5.14.5 Kaya Gazı ve İran Yaptırımları

Enerji devrimi Amerika'ya güçlü bir jeo-mekanik araç kazandırmıştır. Harvard Üniversitesi profesörü Martin Feldstein, bu ülkelerin hükümet harcamalarını desteklemek için büyük ölçüde petrol gelirlerine bağlı olduklarını ve bu nedenle halk desteği için popülist programlar uygulamasında zorluk çektiklerini yazmıştır. Bu ülkeler uluslararası sistemde istikrarsızlık yaratmaktadır. Darbelerin en büyüğüyse Rusya görmektedir. Rusya'nın enerji kaynaklarının Shell Oil'den çıkarılması ve bunun Kırım ve Ukrayna'daki Rus doğalgazına olan etkisi can

yakmaktadır. Düşük petrol fiyatları Rusya’da politik istikrarsızlığa yol açacaktır. Bu devrim, Körfez devletlerini, özellikle de Suudi Arabistan’ı etkilemiştir. Suudi Arabistan; İran’ın nükleer programına ve bölgesel kabiliyetlerine fayda eden, kamu hizmeti sağlama konusundaki sosyal refah programlarını ortadan kaldırmıştır, bu da İran’ın petrol fiyatlarını yükseltme arzusunu baltalayacaktır. Bunun Çin ile Rusya arasındaki ilişkilerin iyileşmesine de yol açabilme ihtimali mevcuttur. Tabii ki, Japonya, Güney Kore, Hindistan gibi bölgesel partnerler ucuz petrole bağlı kalmaya devam edecek ve bu ülkelerde doğalgaz en düşük fiyatlarda olacaktır. (D. Blackwil, M. M. Harris, 2016: 32)

5.14.5. Kaya Gazının Geliştirilmesine Yönelik Zorluklar

Konvansiyonel olmayan kaynakların geliştirilmesi ve ticarileştirilmesinin asıl zorluğu bulabilmek için, bu tür kaynakların üretilmesinin ve çıkarılmasının maliyet etkinliğini tartışmak gerekir. Birçok araştırmacı, anormal kaynakların çıkarılmasının yalnızca artan petrol fiyatları karşısında maliyet etkinliğine sahip olduğunu ve petrol fiyatlarındaki düşüş durumunda, maliyetli bir üretim olduğunu düşünmektedir. Örneğin, konvansiyonel olmayan üretimdeki bir artışın yanı sıra, kaya gazı üretimine yönelik yıllık harcamalar katlanarak 2006’da 5 milyon dolardan 2013’te 80 milyon dolara çıkmıştır. Dolayısıyla, artan sermaye harcaması alışılmadık bir üretim zorluğudur. Çıktısını sabit bir seviyeye getirmek için bir kaya gazı kaynağının tam olarak geliştirilmesi, varil başına 50 ila 70 dolar arasındadır (konvansiyonel Körfez petrol üretimi buna kıyasla çok düşük maliyetlidir). Bu, kaya gazı kaynağının günde 200.000 varil petrol ürettiği ve bunun da sermaye maliyeti 10 milyar ila 15 milyar dolar arasında olduğu anlamına gelmektedir. Hart’ın tahminine göre, kaya gazı kaynaklardan gelen petrol üretimi kârlı olacak ve varil başına yüzde 10 indirim oranı ile 50-60 dolar arasında seyredecek. (Madani 2017: 9)

“Düşük petrol fiyatları, Amerikalılar için benzin fiyatını önemli ölçüde azaltsa da motorların artan verimi göz önüne alındığında, bunun ABD ekonomisi üzerinde doğrudan etkisi daha az olacaktır. Aynı zamanda, düşük olan oranlar, ABD’nin farklı bölgelerindeki petrol ve doğalgaz çıkışlarına negatif bir etkiye sebep olacaktır. Eğer politika mercileri sadece fiyat düşüşlerinin olumlu tarafıyla ilgilenirlerse, ABD’nin iç üretimindeki ve aynı zamanda ekonomik büyüme ve güvenlik konularındaki büyük sıkıntıları görmezden gelmiş olacaklardır.”(Hamill, 2015: 7)

Bir diğerk önemli nokta da konvansiyonel olmayan petrolün fiyat eğiliminin, bu ürünün üretiminin aşağı meyilli olduğuna dikkate alınmamış olmasıdır. Alışılmadık bir biçimde ABD’deki petrol üretimi ilk başta ortalama 90-100 dolardı. Bugün ise bazı havzalarda 40 dolar sınırına ulaşmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nin karmaşık bilimsel ve sanayi girişimlerinin ortalamayı alt sınırlara ulaştırması beklenebilir. (Madani 2017: 12)

5.15. Hillary Clinton’ın Asya’ya Çark etmesi

Obama yönetiminin, Orta Asya ve Hazar üzerindeki en fazla etkiye sahip olan politikalarından biri de “Asya’ya Çark Etmeleri” oldu. Dışışleri Bakanı olarak Hillary Clinton, ABD’nin Asya’ya yönelik yeni politikalarını şöyle açıkladı:

“... ikili ortaklıklarımızı genişletmek; Hindistan ve Japonya ile yeni bir üçlü diyalog da dahil olmak üzere, Hindistan’ın *Look East* çalışmalarını aktif olarak desteklemek. daha ekonomik olarak entegre olmuş ve politik açıdan istikrarlı bir Güney ve Orta Asya için Hindistan’ın temel taşıını teşkil ettiği yeni bir vizyon ortaya koymak. ”(www. foreignpolicy.com, 2017)

Amerika’nın odak merkezi Asya-Pasifik bölgesindeki stratejik konulara yönelmişti.

Bu dönemde geçen birkaç ay içinde bu politika en azından teorik olarak, ABD’nin çeşitli politik ve entelektüel merkezleri tarafından “Asya’ya Çark Etme” ibaresi ile yaygın olarak kullanılmaya başlamıştı. Tüm tartışmalar kısaca, Asyaa- Pasifik bölgesinin, küresel ilişkilerin geleceğinde stratejik odak noktası olacağını belirtiyordu. Buna rağmen, ABD’nin bölgenin stratejik meselelerine henüz yeterince dikkatini vermemişti. Dahası Asya’ya doğru değişen bir odak, sonuç olarak Orta Doğu’daki ABD müdahalesinin azaldığını gösteriyordu. Şüphesiz Asya’ya Çark Etme konseptinin, bolca tasarımına rağmen, kesin ve teknik çerçevelerinin belirsiz olduğu ve medyadaki ile toplumdaki, kavramsallık ve uygulanabilirlik konusunda tutarlılığının açıkça gösterilmediğinden bahsedilebilir.(www. acacompany.net ,2018). Ancak ABD’nin Asya’ya odaklanmak istediğı sembolik bir biçimde; Obama’nın ufak Doğu Asya ülkelerine ve başkanlık seçiminden sonra da Burma’ya yaptığı gezilerden ve bunu takiben ABD’nin odağını yansıtan bir Doğu Asya zirvesinin düzenlenmesinden anlaşılabilir. Buna ek olarak da son aylarda ABD siyasi ve güvenlik görevlileri bölgenin daha küçük ülkelerini ziyaret etmiştir. .(www. acacompany.net ,2018).Konu gerçeklere gelince, Obama dönemi boyunca ABD’nin uluslararası liderlik ve küresel hegemonyasını uluslararası meseleler bağlamında değiştirmek için mücadele ettiği açıktır. Bunlar uluslararası ilişkiler ve onun

hegemonyasının mekanizmaları bağlamında gerçekleşmiştir ve bu gelişmeler de göz ardı edilmemelidir. Bu gelişmelerden en öne çıkanları, Orta Doğu'da Mısır'ın Müslüman Kardeşler'i gibi İslamcıların Amerika'da yeni dostlar olarak kabul edilmeye başlamasıdır. ABD politikasında Kardeşlik'e gösterilen bu odak, Suriye'ye karşı Türkiye'nin ve Suudi Arabistan'ın oluşturduğu Katar koalisyonuna olan tam destek ve dayanışma politikasından gelmektedir. ABD'nin geçmişle ilgili bazı Orta Doğu politikalarını elden geçirmiş olduğu ve bu dönüşümün de asla göz ardı edilmemesi gerekir. Buna göre politikanın bir kısmı en azından taktiksel düzeyde gözden geçirilmiş ve revize edilmiştir ancak ABD geçmişe dair eylem ve taktikleri kullanmak zorunda olmasa da bunların aynı amaçlara ulaşan prensip ve altyapıları kullandıkları da bir gerçektir. (www.acacompany.net ,2018)

Fakat ikinci noktada ABD, Orta Doğu'ya sırtını dönüp buraya ilişkin politikalara daha az odaklanabilecek midir? Bu derinlemesine şüpheli ve sorgulamaya açık bir konudur. ABD, bazı durumlarda bölgeye taahhütlerde bile bulunmuştur. Obama'nın sembolik gezilerinden birinde; Obama ikinci tur seçimleri zaferinden hemen sonra Burma'ya yolculuk ederken, başkanın yerine vekâlet eden Dışişleri Bakanı Hillary Rodham Clinton, yakın zamanda Gazze'de cereyan eden bir kriz için Ortadoğu'ya sevk edildi. Obama gezisi sembolik olarak ABD'nin Asya'ya odaklanması anlamına geliyorsa, ABD Dışişleri Bakanının aceleyle Tel Aviv ve Kahire'ye giderek bir ateşkes sağlamaya çalışarak Gazze krizini sonlandırmaya çalışmasından; ABD'ni Asya üzerindeki eylemlerinin zirvesinde olduğu ancak Orta Doğu'dan da kolaylıkla uzaklaşamayacağı anlamı çıkarılmaktadır. Yukarıda bahsi geçen Ortadoğu'daki reaksiyonlar da şüphesiz ABD'yi etkileyecektir. (www. acacompany.net, 2018).Üçüncü nokta, yeni Amerika'nın odak noktasının Asya'nın neresinde olacağıdır. Bu çok zor ve belirsiz bir konudur. Çin, son birkaç yılda ekonomisine duyduğu güven sayesinde, çevresine daha özgüvenli yaklaşmaktadır ve Amerika'nın bölgedeki müttefikleri, Çin ile iyi bir ilişki sürdürürken, ABD ile daha fazla bağlantı kurarak, Çin'in aşırı gücünü dengelemek için mücadele etmektedirler. Acaba bu bağlantılar, bölgedeki istikrarlı bir şekilde yükselen tansiyonları daha da mı artırmaktadır? Çin ve Japonya arasındaki Güney Çin Denizi'ndeki belirli adalar üzerindeki gerilimler, Filipinler ve Çin'in gerilimleri, Vietnam ve Çin arasındaki sınır bölgeleri arasındaki gerilimler, bu yükselen tansiyona örnektir. ABD'nin Asya'ya odaklanması bu tansiyonu artıracak mıdır? Bu sorunun cevabı kafa karıştırıcıdır. Ancak en azından Çin'in gerginlik peşinde olmadığını bilmekteyiz.

Durumlar ne olursa olsun, Amerika'nın Asya'ya odaklanmasını takiben Orta Doğu politikasını yeniden yapılandırıldığına dair iddialar; ABD dış politikasının niyetlerini ve yöntemlerini düşünmek ve kavramak için özel bir yere sahiptir. Bazı analistlere göre, Obama görevdeyken onun yönetiminin yaptığı en büyük hata, Asya politikasına çark etmeleri olduğudur. (www.thediplomat.com ,2018).John Ford, daha önce ABD dış politikasının Asya-Pasifik bölgelerini ihmal ettiğini ancak son yıllarda Asya'nın küresel ekonomideki öneminin artmasıyla daha fazla askeri kaynak gerektirmeye başladığını belirtmiştir. Bu bağlamda ABD'nin birliklerini Orta Doğu ve diğer bölgelerden geri çekmeyi göze alabildiği görülmektedir. (www.thediplomat.com ,2018) Obama yönetimi Asya ve Pasifik bölgesinde daha fazla gerilimi idare etmeye odaklanırken Orta Doğu, Orta Asya ve Avrupa'yı ihmal etmiştir. ABD'nin özellikle Orta Doğu'yu ihmal etmesi, bu bölgenin daha bir kaosa sürüklenmesine sebep olmuştur. (www. thediplomat.com ,2018)

Orta Asya ülkeleri 11 Eylül 2001 saldırılarını takiben ABD ve NATO güçlerinde askeri ve teknik yardım sağlayarak önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, Birleşik Devletler bu ülkelere askeri ve güvenlik alanında da yardımcı olmuştur.Ancak George W. Bush'un başkanlığının sona ermesi ve iktidara Barack Obama'nın gelişi ile birlikte birçok analist, ABD nüfuzundaki düşüşle Orta Asya'da Çin ve Rusya'nın varlığının daha da gelişmesinin paralel şeyler olduklarını iddia etmektedirler. ABD, Orta Asya ülkelerindeki programlara son vermek ve Rusya, Çin ve İran'ın etkisini azaltmak istemektedir. Son yıllarda Washington, Rus askerlerinin Tacik sınırını terk etmeleri için yüklü miktarda fon harcamıştır. Tacikistan'a güvenlik güçleri sağlamış fakat Özbekistan ve Kırgızistan'da da bazı planlar uygulamış olmasına rağmen bölgede başarısız olmuştur. (www.bbc.com,2017)

ABD'nin, Asya politikasına çark edişinin bir parçası olarak Orta Asya'ya olan ilgisini kaybetmiştir. Her durumda diğer küresel ve bölgesel güçler ABD'nin yokluğunda, Orta Asya ve Hazar Denizi bölgelerindeki Transit projelerinde daha etkindi.Obama'nın Asya'ya yaptığı atılım hiçbir zaman pek başarılı olamamıştır ve şimdi Trump'ın makamı devralmasıyla bu atılımlar tamamen bitmiştir. TPP'yi yırtıp atan Trump, bölgede yalnızca ikili diplomasi yürütmeye karardır. Çin'in Kemer ve Yol Girişimi'nin (BRI) bazı sorunları bulunmaktadır ancak Çin yükselen gücü sayesinde, yakın gelecekte Avrasya bölgesinde ticari ulaşım ve enerjiye hâkim olacaktır. Çinliler herkesten çok daha fazla ekonomik kaldıracı ve ülkedeki

büyük bir siyasi erimeyi engelleyecek kadar politik iradeye sahiptirler. (Yazarın Charles E. Ziegler ile olan röportajından, 2018)

5.15.1. ABD'nin Yeni İpek Yolu Projesi ve Orta Asya

Hillary Clinton'ın Dışişleri bakanı olarak görevi boyunca ABD'nin Orta Asya'ya ve Hazar Denizi'ne yönelik politikaları hususundaki yönetim politikalarından biri de ABD'nin Yeni İpek Yolu Girişimi'di. 1990'lar boyunca, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve özellikle ABD'nin 2011'deki politikayı resmi olarak duyurması üzerine, ülkenin Yeni İpek Yolu Girişimi, pahalı olduğu kadar Orta Asya bölgesi için romantik bir dış politika çerçevesi olarak görüldü. (Laruelle, 2015: 361) 1991 yılında batılı ülkeler İpek Yolu metaforunu; eski Sovyetler Birliği ülkelerini Avrupa'ya bağlayacak olan bir Doğu-Batı eksenini kavramını betimlemek için kullanmaya başlamıştı. (Laruelle, 2015: 364) 1993'e gelindiğinde, AB ve ABD, Avrupa-Kafkasya Ulaştırma Koridoru (TRACECA) projesine imzalarını attılar. Bu proje Orta Asya ve Güney Kafkasya bölgesini, büyük bir ulaşım ve iletişim koridoru oluşturulmayı amaçlıyordu. (Laruelle, 2015: 364)

Başlangıçta 2011'de ilan edilen Yeni İpek Yolu; Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan devletlerini, Afganistan, Pakistan ve Hindistan ile birbirine bağlamayı hedefliyordu. Ulaşım rotaları ve hizmet tedarik yolları gibi gelişmiş altyapı sayesinde ticareti kolaylaştıracağı umulmaktaydı.

Yeni İpek Yolu'ndan yaklaşık 1,6 milyon tüketici faydalanacaktı. Asya Kalkınma Bankası tarafından belirtildiği üzere, Orta Asya şu anda küresel ticaretin sadece %6,2'sini kapsamaktadır. Yeni İpek Yolu'nun iki önemli projesi, CASA-1000 hidro elektrik şebekesi ve TAPI (Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan) doğalgaz boru hattı önerisi bölge içi işbirliğini gerekli kılacaktı. Bunun gerçeğe dönüşmesi pek olası değildi zira bölgesel hükümetler arasında hem güven hem de finansal eksiklikler bulunuyordu. (www.foreignpolicy.com, 2017)

Hillary Clinton, Hindistan'ı ziyareti sırasında ABD Yeni İpek Yolu Girişimi projesini resmen açıklamıştı. İpek Yolu bir zamanlar Güney ve Orta Asya'yı Batı ile bağlayan büyük bir ticaret yoluydu. Clinton, hem ticari hem de ekonomik ihtiyaçlara hizmet edecek yeni bir rota, geniş bir ticaret fırsatları ağı yaratma konusunda hevesliydi. Bunun gerçekleştirilebilmesi için demiryolları, otoyollar ve boru hatları gibi altyapıların kurulması gerekiyordu. Yukarıda

bahsedilen boru hattı Türkmenistan'dan, Afganistan ve Pakistan üzerinden geçerek, Hindistan'a kadar uzaması planlanıyordu. Ek olarak, Wage'de (Pakistan ile Hindistan'ı birbirine bağlayan) olanlar gibi sınır geçişlerine izin verilmeli ve malların ve insanların hareketi için bürokratik altyapı düzenlenmeliydi. (Laruelle 2015: 365)

Dışişleri Bakanlığı'na göre ABD, Yeni İpek Yolu girişimini eylem halindeki bir diplomasi aracı olarak desteklemiştir. ABD, bölgedeki müttefiklerine Orta Asya ve Afganistan'da barış, güvenlik ve istikrarı destekleme konusunda yardım etmeyi amaçlıyordu. ABD bu hedeflere ulaşma konusunda ticarete geçişi desteklemekte ve Orta Asya ülkelerini Afganistan'a bağlamak amacıyla, yeni pazarlar açmak ve yeni istihdam fırsatlarını teşvik etmek için yardım sunmaktaydı. (www. state.gov,2018) Bu girişim, Orta Asya ile Güney Asya'yı dört önemli alanda birleştirmeyi amaçlıyordu: (www. state.gov,2018)

Bölgesel Enerji Piyasaları: Güney Asya ülkeleri, devasa nüfusları ve güvenilir kaynaklar için artan ekonomik ve enerji gereksinimi ile birlikte, Orta Asya devletlerinin dev petrol ve doğalgaz kaynakları için yeni pazarlara olan ihtiyaçlarına cevap vermeye hazırlanıyordu. Afganistan üzerinden Orta Asya'dan petrol ve doğalgaz transiti yapılması hem enerji tedarikçiler hem de enerji tüketicileri için çift taraflı kazanç sağlayan bir durumdu.

CASA-1000 bölgesel elektrik şebekesi: ABD Mart 2014'e kadar 15 milyon dolar katkıda bulunmayı planlıyordu buna ek olarak, Dünya Bankası'nın 526 milyon dolarlık taahhüdü ve CASA Sekreterliğinin, Pakistan'ın elektrik şebekesine 1000 megawatt eklenmesi düşünülmüyordu. 2010'dan beri Afganistan'a enerji iletim hatları, hidroelektrik santralleri ve ilgili reformları desteklemek amacıyla 1,7 milyar dolar hibe edilmişti. (www. state.gov,2018)

Ticaret ve Taşımacılık: Başlıca, Orta Asya ve Güney Asya'daki ticaret ve taşımacılığın iyileştirilmesi için karayolları, demiryolları, sınır geçiş tesisleri ve köprüler gibi gerekli altyapının iyileştirilmesini içeriyordu. Planların bu yönü aynı zamanda gümrük ve sınır operasyonlarını da kapsıyordu.

Bu doğrultuda:

- “2009'dan bu yana Orta Asya'daki bölge içi ticaret yüzde 49 artış gösterdi;
- 2011 yılından itibaren, benzer bir zaman diliminde ortalama sınır geçiş maliyetlerinin düşmesi ve Gümrük işlemlerinin yedi Afgan sınır geçiş noktasında düzenlenmesi sağlandı,
- bırakma süresi 2009'da sekiz günden, 2013'te ortalama üç buçuk saate kadar düşürüldü” (www. State.gov, 2018). İş kuruluşları ve P2People toplantıları. ABD bölgesel ekonomik

bağlantının; sınır geçişleri, altyapı, mal ve hizmetlerin hareketinden daha fazlası olduğuna inanmaktadır. Bölgesel pazarların genişlemesi ve fikir paylaşımının gençlere, kadınlara ve azınlıklara fırsatlar yaratması amaçlanmaktaydı. Bunun da bölgesel istikrar ve refahı artırması amacıyla; birçok akademik burs verildi ve verimli ticaret toplantılarıyla birlikte Orta Asya-Afganistan Kadın Ekonomik Sempozyumu ve Güney Asya Kadın Girişimcilik Sempozyumu gibi sempozyumlar kuruldu. (www. state.gov, 2018)

ABD Yeni İpek Yolu Girişimi'nin temel taşlarından biri de doğalgazın Türkmenistan'dan Güney Asya bölgesine geçişiydi. Hillary Clinton'a göre, TAPI projesi Pakistan ve Hindistan'ın artan enerji taleplerini karşılamasına yardımcı olacak ve aynı zamanda hem Afganistan hem de Pakistan için transit gelir sağlayacaktı. (www. thediplomat.com, 2017) Bu projede önemli bir oyuncu olan Türkmenistan, TAPI için gereken finansal kaynakların% 85'ini tedarik ediyordu, buna ek olarak Suudi Arabistan da bu projeye yatırım yapma isteğindeydi. Projeye ilgili ana sorun, Afganistan'ın dört bölgesinden inşa edilen boru hattının güvenliğiydi. Antlaşmanın imzası sırasında Taliban liderleri tarafından, medyaya da sunulmuş olan, bir açıklama yapıldı. Açıklamanın içeriğinde inşaat sırasında güvenliğin bir sorun olmayacağı ve doğalgaz boru hattının kesinlikle tehlikede olmayacağına dair söz veriliyordu. (www.ilnanews.com,2017) Her halükarda Türkmenistan, İran'la gaz fiyatı konusunda yaşadığı anlaşmazlığın ardından, tek müşterisi Çin'in ana gaz ihracatçısı konumunda bulunmaktadır. UPI çalışmayı başırırsa, Türkmenistan, Hindistan ve Çin'in tedarikini sağlamada büyük rol oynayacak ve Avrasya'da bir enerji aktörüne dönüşecektir. (www.ilnanews.com,2017)

Bazı analistler, ABD'nin Yeni İpek Yolu Girişimi'ni gereksiz yere jeopolitikleştirdiğini ve bunun aslında standart bir ticaret politikası olması gerektiğini savunmaktadırlar. Alexander Cooley'e göre bu politika, bilinçli olarak Rusya, Çin ve İran'ı bölgenin enerji politikalarından uzaklaştırmak için tasarlanmıştır. ABD'nin “daha üst bir plana sahip olduğu” izlenimi yarattığını belirtmektedir. (www.thediplomat.com,2017).2011 itibariyle, Yeni İpek Yolu Girişimi, ABD dış politika üreticilerinin Orta Asya ve Afganistan'a yönelik stratejileri için kullandıkları ana metafor haline gelmişti. Ancak Haziran 2013'te, John Kerry'nin Hindistan'a yaptığı gezide, bu projeden çok az söz edildi. Ocak 2015'te, Hindistan'ın şeref konuğu olarak katılmak üzere Hindistan'a yaptığı bir gezide Barak Obama, ABD'nin Yeni İpek Yolu politikasından hiç bahsetmeden tüm seyahatine devam etti. (Laruelle 2015: 365).ABD'nin Clinton döneminde, genel olarak Orta Asya ve Hazar Denizi bölgesiyle daha fazla ilgilendiği,

Yeni İpek Yolu Stratejisinin ortaya çıkmasıyla birlikte asıl yoğunluğun, Orta Asya ve Güney Asya arasındaki enerji işbirliğiyle sınırlı kaldığı görülmektedir. ABD'nin buradaki ana odağı TAPI projesine dayanır. ABD, Türkmen gazının TAPI yoluyla Güney Asya'ya ve Trans Hazar Boru Hattı projeleriyle Avrupa'ya ihracatını kuvvetle destekliyordu. Bush ve Obama yönetimleri sırasında hem bu projeler desteklendi hem de Trump yönetiminin de bu projeleri destekleyeceği öngörülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu tez, 2001 ve 2016 yılları arasında ABD'nin George W. Bush ve Barrack Obama tarafından yönetildiği dönemlerde, Orta Asya'ya ve Hazar Denizi'ne yönelik ABD politikasının esas prensiplerini inceler. Enerji, ABD enerji politikası mercilerinin gözünde doğalgaz ve petrol ekonomik bir teşvikten bir güvenlik gereksinimine dönüştüğü, İkinci Dünya Savaşından beri olduğu gibi bu dönemde de ABD dış politikasının önemli bir bileşeni olmaya devam etti. ABD enerji politikalarını kuranlar, 1970'lerden bu yana arz çeşitliliğinin faydalarını vurguladı, aynı zamanda petrole olan bağımlılığı azaltmaya ve enerji verimliliğini artırmaya yönelik teknolojiye yatırımlar yapılmasını teşvik etti. Bu nedenle, onlarca yıl boyunca ABD, ülkenin açık yatırım iklimlerinin, kaynakların zengin olduğu ülkelerde, küresel pazara petrol dağıtımına yardımcı olacak güvenli ulaşım yollarını tutmasını sağlamak için mücadele etti. Aslında, serbest piyasanın kendisini korunması, ABD güvenliğinin kendi başına bir bileşeni olarak sürdürüldü.

Bu politikalar kendilerini farklı yer ve dönemlerde farklı şekillerde göstermişlerdir. Hazar'da tezahür ediş biçimleri, bazı açılardan özellikle benzersizdir. Birincisi, tarihi nedenlerden ötürü ABD önce, yalnızca Sovyetler Birliği'nin yıkılışıyla bölgeye yönelik bir politika geliştirdi. ABD, Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan gibi yeni bağımsız ve zengin Hazar devletlerinin ve kaynak bakımından ekonomik ve politik özerkliğinin kurulmasına yardım eden ilk uluslardan biriydi. En önemlisi, bu durum, Rusya ve İran'ın yerel alanlarından uzaklaştırmak için bir fırsat olarak değerlendirildi ve her iki devlet de ABD etkisinin erişemeyeceği bir noktadaydı.

Hazar bölgesinde yoğun bir biçimde faaliyet gösteren Clinton yönetimi politikaları sonucu, bölgedeki Amerikan menfaatleri kademeli olarak azalmış, Bush ve Obama yönetimleriyle yavaşça yerlerini boşaltmıştır. Bush'un Kazakistan ve Azerbaycan ile ilişkilerini sürdürmeyi devam etmesine rağmen, Rusya'nın 2008'deki Gürcistan'ı işgaliyle beraber Bush kesin bir harekette bulunamamasıyla birlikte, bu ilişkilerinin sınırlarını ortaya koymuştur. O dönemden bu yana Azerbaycan da ABD'den uzaklaşma yoluna gitmiştir. Ancak ABD'nin kaya gazı ve kaya petrolü çağına girdiğimiz bu günlerde, Hazar'ın ABD için stratejik önemi azalmıştır. Rusya politikası açısından da ABD'nin iki yönetimi de Obama'nın tabiriyle, 'yeniden başlatma' adı altında, Amerika-Rusya ilişkilerinde bir dizi buzları eritme süreci başlatmıştır. Ancak esasen iki yönetim de ihtilafa düşmüş olarak, yani derin bir Putin kuşkusu içinde kendilerini bulmuşlardır.

Bölgedeki ABD diplomasisinin ilk aşaması hükümetleri, hükümetlerarası ve transit anlaşmalar oluşturmada desteklemeye bağlıydı ve bölgedeki ABD şirketleri, özellikle de Kazakistan'da kazanılan bazı kazanımlarla karakterize edildi. İkinci aşamada, 1990'ların ikinci yarısına doğru, temeller daha sonra Güney Gaz koridoru için atıldı, her birinde rol alan çok sayıdaki ilgili oyuncular bir yana, çeşitli rota projelerinin göz ardı edilip diplomatik ve ekonomik kaygılar nedeniyle kaçınılmaz olarak sürüklenmesini sağladı. Bununla birlikte, Rusya hâlâ ekonomik ve politik olarak SSCB'nin çöküşünden toparlanmaya çalışırken, Hazar enerji kaynağının Rusya altyapısını, bölgesini ve kaynaklarını kullanmadan dünya enerji pazarına geçiş yaptığı ilk proje olan BTC ile ilerleme kaydedilmiştir. BTC'nin devlet diplomasisi ve özel şirket yatırımını birleştirmesindeki başarısı, Batı'nın bölge ile ilişkilerini güçlendirmek için bir dayanak bulması ve bir plan oluşturmada gizliydi. Amerikan hükümetinin Doğu Asya'ya ilgisi kaçınılmaz olarak diğer bölgesel önceliklere de zarar verecektir. Devletin mali

krizi nedeniyle, Amerikan savunma bütçesindeki kesintiler ABD'nin birçok bölgede küçük orduları tutmasını zorunlu kılıyordu. Diğer bölgeler arasında, ABD'nin dış politikası konusunda sığındığı aktör Rusya oldu. Eski Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki 20 yılda, silahlı kuvvetleri yaklaşık% 75 oranında küçüldü ve Rusya'nın savunma sanayindeki yaygın yolsuzluklar, kalan askerleri ve onların subaylarını da demoralize etti. Dünyanın en büyük ikinci nükleer cephaneliğine sahip olan Kremlin'in Soğuk Savaş'ta sahip olduğu en temel değerlerden biri olan bu silahlar, günlük dış politikada çok az öneme sahipti. Bu sorunların arasında, sağlık koşullarının kötüleşmesi ve ölüm oranlarının artması nedeniyle Rusya'da “görünüşte bitmek bilmeyen bir ölüm oranı krizi” sorunu yaşandı. Bu arada, ABD'nin 14,7 trilyon Amerikan doları bulan ekonomik üretimi ile karşılaştırıldığında, Rusya 2,2 trilyon doları ile gölgede kaldı. Çin'in aksine, Rusya ABD'ye eşdeğer bir rakip olarak görülemedi (Zihnioğlu, 2013: 366)

ABD'nin Bush Dönemindeki Hazar Politikası

Bush, 2001'de göreve başladığında, yönetimin ilk odaklandığı alan yoğunlukla petroldü. O zamanlar ABD enerji talebinde bir artışla karşı karşıya kaldı ve bu nedenle büyük bir çeşitlendirme arayışına başlaması gerektiği anlaşıldı. Bununla birlikte, Teröre Karşı Savaş tam hızıyla başladığında ABD tarafından, Orta Asya bölgesi yalnızca potansiyel bir pazar tedarikçisi olarak değil, Afganistan'daki cepheye asker ve ekipman gönderecek bir lojistik atlama tahtası olarak daha fazla ilgi gördü. Afganistan'daki savaş sadece pratik bir zorunluluk değildi, aynı zamanda ABD'li politika mercilerinin İran'la olan düşmanlığını sürdürme konusundaki belirsiz kararlılığı ve bunu Nabucco (Yazarın Feridoon Barkeshli ile yaptığı röportajdan, 2016) ve korumacı Rus tekelini geleneksel alanında kırma arzusu söz konusuydu. Bu, bölgedeki daha coşkulu bir krizle sonuçlanacak ve gelecekteki petrol ilişkilerinin potansiyel bir merkezi ve Avrupalı müttefikleri için ekonomik bağımsızlık olarak ortaya çıkacaktı.

Başkan Bush, Orta Asya ve Kafkasya'ya kıyasla en azından marjinal olarak dâhil olduğu Orta Doğu'ya karşı daha büyük bir jeopolitik yaklaşıma sahipti. Bununla birlikte, Washington'un Afganistan ve Irak'taki müdahaleleri, Hazar bölgesinin neredeyse ABD'nin odağından dışlanacak şekilde derinleşmesine sebep oldu. Bu tür bir odağın sonuçları Obama döneminde de devam etti ve ABD'nin doğrudan askeri müdahalesini durdurmak için Başkan Obama

girişimlerde bulundu. Her durumda, Moskova'nın her yerde olan varlığı, Amerikan aşırılıklarının başarısını sınırlıyordu. Aslında, Başkan Obama Beyaz Saray'a ulaştığında, ABD dünyadaki siyasal ve askeri güç olarak çoktan sınırlarına erişmişti, bunu Rusya'nın Gürcistan'ı işgal etmesine 2008'de müdahale edememeleri değil, başka bir dizi meselede gösterilmişti. (Yazarın Feridoon Barkeshli ile röportajından, 2016)

Rusya, uzun zamandan beri bölgedeki siyasi ve teknik katılımdan faydalanarak Orta Asya ve Hazar kaynaklı petrol ve doğal gazları kendi arzlarını desteklemek için kendi boru hatlarına çekmişti.

11 Eylül Sonrası Bölgedeki ABD Dış Politikası

Amerika Birleşik Devletleri, nükleer silahların yayılmasını önleme, Batı karşıtı radikal siyasi İslam'ın büyümesini engelleme konusunda bölgedeki diğer ülkelerle pek çok çıkarı paylaşmaktadır. Demokrasinin genişlemesini, insan haklarının büyümesini ve küresel çevre ve serbest piyasa ekonomisi destekleyerek, bu nedenle Orta Asya ülkelerinin kaynaklarının ve hammaddelelerinin sömürülmesi için gerekli olan uzun süren koşullar sağlamıştır. Öte yandan, bu iddia edilen misyonların birçoğunun, bölge ekonomisindeki Amerikan ticaretinin ve sermayesinin, bölgedeki elitler ve bölgedeki Amerikan dünyasıyla bağlantılı olmayan ülkeler tarafından etkisini arttırmasından şüphelenilmektedir.

11 Eylül 2001'deki olaylar ABD'yi, Afganistan'a odaklanmaya, Orta Asya'ya konuşlandırılan güçlerle terörizmle mücadele etmeye ve bu zeminlerden bir Afganistan'a karşı büyük bir askeri saldırı gerçekleştirmeye zorladı.

Ancak, ister Afganistan, İran ya da Rusya'ya karşı kullanılmak üzere olsun, Orta Asya'nın ABD'nin büyük güvenlik stratejilerinde hiçbir zaman merkezi bir rol oynamadığı da bir gerçektir; Beyaz Saray'ın bölge cumhuriyetlerine karşı olan politikaları her zaman daha büyük bir jeopolitik planın ortasında yer alıyordu. İpliğin ucu, Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya cumhuriyetlerinin bağımsız olarak birbirine bağlanmalarını teşvik ederek, yerel koşulların ve gündemlerin karmaşıklığını basitçe azaltma girişimi olarak görülebilecek olan Yeni İpek Yolu'nun oluşturulmasında gizlidir.

Obama Dönemi ABD Hazar Politikası

Obama, Bush döneminin politikalarının çoğuna devam etti, ancak yaklaşımlarının farklılık gösterdiği yerler, her birinin farklı zorluklarla karşı karşıya kaldığı ölçüde değişti. Benzerlikler açısından, her iki başkan da Moskova ile karşılıklı çıkarlar üzerinde işbirliği yaparak zaman zaman Rusya ile ilişkilerini iyi bir şekilde yönetti. Hazar ve Orta Asya'daki ittifakları teşvik etme konusunda, C5 + 1 projesinin bir parçası olarak bölgedeki beş ülkeyi ziyaret eden Obama'nın Dışişleri Bakanı John Kerry ile belirli bir miktarda diplomatik faaliyetler sürdürüldü. Bush döneminden devam eden bölgedeki ABD diplomatik çabalarının ana odaklarından biri, doğalgaz ve petrol boru hatlarının AB'ye tanıtılmasıydı. Bu sürecin meyvesi, Hazar'ı Avrupa doğalgaz şebekesine bağlayan güney koridor rüyasının gerçekleşmesini betimleyecek olan TAP doğal gaz boru hattıydı. Benzer şekilde, Obama da ABD'nin İran'ı bölgeden izole etmeye devam etti, esasen İran'ın küresel petrol ve doğalgaz piyasalarındaki konumunu, cezai yaptırımlar ve uluslararası baskı yoluyla kaybetmesini sağlamakla birlikte, bunun Rus ve Batılı şirketlere daha fazla fayda sağlayıp sağlamadığı konusunda tartışmalıdır. Clinton, Bush ve Obama yönetimlerinde "Ulusal Güvenlik Konseyi Avrupa ve Avrupa İşleri Direktörü" olarak hizmet eden ve ABD Azerbaycan Büyükelçiliği ile Avrupa ve Avrasya Devlet Sekreteri Yardımcısı olarak görev yapan Matthew Bryza'ya göre; Obama, Bush ya da bu konuda Clinton yönetimlerinin birbirlerinden hiçbir farkları bulunmuyordu. Ancak Obama, ABD'nin enerji çeşitlendirmesi için harekete geçirdikleri müttefikler nedeniyle çok daha avantajlı bir pozisyondaydı:

"Bunun önemini açıklamaya çalışarak, iki yıl boyunca Brüksel ve diğer AB başkentlerinde dolaştım. Ve Başkan Bush sorduğu soruyla bir noktaya değindi: 'neden biz - neden sen - Avrupalıları yapmaları gerektiğini düşündüğümüz ancak onların yapmayı istemedikleri bir şeyi ikna etmek için bu kadar çok çalışıyoruz?' Ne de olsa Almanlar çeşitlendirmeye geçişe direndi; İtalyanlar direndi, İngilizlerse biraz direndi. Ve bir süre sonra, Ruslar 2006'da Ukrayna'ya gazını kestiğinde, AB nihayet uyanıverdi. Fakat birkaç yıl boyunca yalnızca biz ve AB başkentlerinden birkaçı, 'arzlarınızı çeşitlendirmeniz gerekmiyor mu? Ruslar sizi yönlendirmek istiyorlar,' demeye başladı. Demek Bush'un odak noktası buydu. Obama yönetimi de buna devam etti ancak AB zaten Güney Koridoru'nu takip etmeye karar verdiğinde oyuna giriş yapmış oldu, böylece Dışişleri Bakanlığı ve Beyaz Saray AB'nin çabalarını destekleyebildi."

Obama'yı eleştirenler için çekişmenin nedeni buydu. Bush, AB'yi ikna etmek için mücadele ederken, Obama Ruslara karşı uyguladığı Sıfırlama politikasını kendi adına avantaja çevirememekle suçlandı. (Yazarın Steve LeVine ile röportajından, 2017) Obama İdaresi, Bush yönetiminin Gürcistan'ın bağımsızlığı konusunda çok saldırgan olduğuna inanıyordu, özellikle Bush'un Rusya'nın komşularını NATO üyesi yapma ve bir Füze Kalkanı savunma sistemi kurma çabaları göz önüne alındığında bu görüşte haklıydılar. Obama için bu sıfırlamanın bir kısmı, Başkan Bush'un Hazar devletlerinde demokratik kurumları destekleme konusunda

başlattığı çalışmaların yeniden ölçeklendirilmesini içeriyordu. Bush'un güvenlik önlemleri altında gerçek politik yöntemleri kullanarak idealist hedefleri birleştiren uluslararası dünya görüşü vardı, böylelikle sadece boru hattı haritalamasından daha derin ölçülen bir biçimde bölge ile etkileşime izin vermişti. Barkeshli'ye göre, Barack Obama, Amerika'nın yurtiçindeki sosyal ve politik değerleri ile ülkesinin Hazar Denizi ve Rusya'ya yönelik ticari çıkarları arasında “kalın bir çizgi” çekti ve bu doğrultuda alınan kararlar nedeniyle doğal olarak ilişkiler de soğumuş oldu.

ABD'nin Yeni İpek Yolu Girişimi

2011 itibariyle, Yeni İpek Yolu Girişimi, ABD dış politika üreticilerinin Orta Asya ve Afganistan'a yönelik stratejileri için kullandıkları ana metafor haline gelmişti. Ancak Haziran 2013'te, John Kerry'nin Hindistan'a yaptığı gezide, bu projeden çok az söz edildi. Ocak 2015'te, Hindistan'ın şeref konuğu olarak katılmak üzere Hindistan'a yaptığı bir gezide Barack Obama, ABD'nin Yeni İpek Yolu politikasından hiç bahsetmeden tüm seyahatine devam etti. (Laruelle 2015: 365)

ABD'nin Clinton döneminde, genel olarak Orta Asya ve Hazar Denizi bölgesiyle daha fazla ilgilendiği, Yeni İpek Yolu Stratejisinin ortaya çıkmasıyla birlikte asıl yoğunluğun, Orta Asya ve Güney Asya arasındaki enerji işbirliğiyle sınırlı kaldığı görülmektedir. ABD'nin buradaki ana odağı TAPI projesine dayanır. ABD, Türkmen gazının TAPI yoluyla Güney Asya'ya ve Trans Hazar Boru Hattı projeleriyle Avrupa'ya ihracatını kuvvetle destekliyordu. Bush ve Obama yönetimleri sırasında hem bu projeler desteklendi hem de Trump yönetiminin de bu projeleri destekleyeceği öngörülmektedir.

Nabucco Başarısızlığı

Birçok gözlemci ABD'yi, 2000'li yıllardaki Nabucco projesinin başarılı olması için, Hazar gazını AB pazarına bağlamanın bir aracı olarak çok fazla odaklanmış olması yüzünden suçladı. Bu başarısızlık BTC'nin başarısıyla körleşen diplomatların boru hattının nasıl organize ve finanse edildiği konularında, gaz ve petrol boru hatları arasındaki önemli farkları tanımlarının yetersizliğine dayanıyordu. Ayrıca bu yalnızca ABD ve AB'yi, Çin ve Rusya'dan farklı olarak, açık pazarlara vurgu yapmaları üzerine etkileyebilecek bir meseledir; Batı'nın ticari teşebbüslerinin, hükümetlerinin yatırımlarını nereye yönlendirdiklerine bakılmaksızın

istedikleri gibi davranmaları gibi. Temel olarak BTC'nin, petrol tedarikinin bir alıcı pazarı olduğu konusundaki başarısından yanlış dersler çıkarıldığı ancak buna karşın gazın açık bir alıcıya sahip olması gerektiğı ve projenin altı sponsoru olmasına rağmen, 33 bcm gaz için güvenli bir pazar bulunmadığı öğrenildi. Hiç kimse bu kadar pahalı bir çabayı finanse edecek konumda değildi. Dolayısıyla, TAPI'nin sonunda en uygun proje olarak seçilmesi doğaldı.

Kaya Gazı Devrimi'nin Doğuşu

Pek çok kişi tarafından George W. Bush'un yönetiminde yer alan, Dick Cheney ve Condoleezza Rice da dâhil olmak üzere pek çok ana figürün uluslararası petrol şirketleriyle yakından bağlantılı olduklarına dikkat çekilmektedir. Aslında, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Cumhuriyetçiler sıklıkla petrol endüstrisinin üst kademelerinde bulunurken, ekonominin IT ve Menkul Kıymetler Borsası gibi daha teknik kısımları Demokrat lider ve bağışçıları cezp etme eğilimindedir. Bu nedenle, Başkan Obama'nın görev süresi altında meydana gelen “Kaya Gazı Devrimi'nin” bir özel sektör ilişkisi olabileceğı konusunda hemfikir olunmasına rağmen, gelişmekte olan bu endüstriye politik destek eksikliği göz önüne alındığında ABD'de hiçbir Cumhuriyetçi Başkan ABD'de geniş çapta parçalanmaya izin vermeye cesaret edemeyeceğı belirtilmiştir. (Laruelle, 2015: 365).

Ancak ABD'nin politik bağımlılığını yabancı enerji sağlayıcılarının politik istikrarından ayırmak, Obama İdaresi'nin net bir amacıydı, bunun yanında diğer amaçlarsa savaş cephelerinden genel bir geri çekilme ve 2009 sonrası ekonomik toparlanmaya yönelikti. Kaya gazının ortaya çıkması sömürülebilme açısından mükemmel bir olay gibi görünüyordu. Bu durum on yıl öncesine kadar hayal edilemeyecek kadar başarıydı; ABD, AB gibi bölgelere güçlü bir LNG ihracatçısı konumuna gelmiş ve müttefiklerine boru hatları geliştirmek için lobi yapmak zorunda kalmamıştı. Artık müttefiklere tedarik etmeyi düşünmeye başlayabilirdi. AB, LNG ithalatına bel bağlamak için hâlâ teknik durumu kötü olsa da ABD'deki kaya gazının yükselmesi, gözlemcilerin ABD'nin bir ciddi anlamda bir tedarikçi rolünü almaya başlayıp başlamayacağına düşünmesine yol açan göreceli bir fenomen olmuştur. Bu çalışma için röportaj yapılan kişilerden biri; an itibarıyla ABD'nin enerjiye yaklaşımı açısından geçiş aşamasında olduğunu ve LNG terminallerinin gerçeğı göz önüne alındığında, boru hattı politikasını izlemenin artık mantıklı olmadığını belirtmektedir. LNG dünya gaz piyasasında önemli bir rol oynayacaktır. Her ne kadar Obama, Şah Deniz'i Avrupa pazarına bağlayan TAPI

boru hattının inşasını desteklemeyi sürdürse de özel sektör bu kaynağa beklendiği kadar duyarlı değildir. Kaya gazı da mali hususlarla birlikte düşünüldüğünde, böyle bir boru hattını uygulanabilir hale getirmek için bu arzın yeterli olup olamayacağına ilişkin sorular hakkında birçok cevaplarını ağırdan aldıkları görülmektedir.

Sonuçta, Obama, OPEC ve Hazar havzasındaki karasal devletler gibi OPEC dışındaki tüm geleneksel petrol ve gaz üreticilerini hazırlıksız yakalamıştır. Kaya gazı üretimi 2015 yılında 5.00 MVG'yi aşmış ancak 2016 yılına kadar 2.5 MVG oranında kaybetmiştir. Kaya gazından elde edilen petrol, geleneksel petrol fiyatlarını düşürerek piyasayı istila etmiştir. Suudiler, işin koordinasyon kısmında kilit bir rol oynamış; OPEC içindeki ve dışındaki pek çok petrol üreticisi ülkenin, sert bir darbe almalarına neden olarak stoklarının yarısından fazlasını kaybetmelerine sebep olmuştur.

ABD, bu yeni ve ileri teknolojilerden faydalananarak, konvansiyonel dışı bir enerji kaynağı olan kaya gazını üretmiştir; bu sadece ABD'nin doğalgazla ilgili ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp aynı zamanda da bu ülkenin dünya enerji piyasasında bir gaz ihracatçısı olarak görünmesini sağlamıştır. Yeni şartlar şu anda ABD'nin küresel düzeyde diğer petrol üreticileriyle ve bir seviyeye kadar da doğalgazla rekabet edebilmesi anlamına gelmektedir. Hiç kimse, ABD dış ilişkilerinde bu konvansiyonel olmayan gaz çıkarımındaki yeni gelişimlerin siyasi etkilerini görmezden gelemmez. Kaya gazı çıkarımı ABD'nin, özellikle Orta Doğu ve Latin Amerika'dan ithal edilen fosil yakıtlara olan bağımlılığını azaltmıştır. Ayrıca, yukarıda belirtilen bölgelerdeki ABD'nin müttefikleri arasındaki yeni statüsünün, ABD'nin bölgesel ilişkilerinde kendilerine danışmak, onlarla istişarede bulunmak veya onları desteklemek için uzun zamandır süre gelen siyasi ve askeri taahhütlerini zayıflatacak bazı tatmin etmeyen politikalara yol açabileceğine dair endişeleri tetiklemiştir.

Obama Dönemine Ait Somut Sonuçlar

Ölçülebilir diplomatik sonuçlar perspektifinden, Obama başkan olduğu dönemde, Türkmenistan'ın ABD veya AB ile ek enerji anlaşmaları yapmakla ilgilenmediği, bunun aksine Rusya'nın yanı sıra Çin'e tedarik sağlayan yeni bir boru hattı üzerinde aktif olarak çalıştığı bir gerçektir. (Yazarın Matthew Bryza ile olan röportajından, 2017) Türkmenistan, Bush döneminin sonlarına doğru ABD ile olan ilişkilerini soğutmaya başlamıştı; ülkedeki askeri üslerden çekilmeleri için ABD'ye tarih verdiğinde, bunu takiben ayrılmaları için de bir talepte

bulunmuştur. Bu esnada, Kazakistan'daki Kaşagan Petrol Sahası gelecekte BTC'ye potansiyel olarak katılacaktır. Kazakistan; Rusya, Çin ve ABD arasında takdire şayan bir dengeleme politikası gerçekleştirmesi sayesinde, gelecekte daha fazla fırsattan yararlanmaya devam edecek gibi görünmektedir.

Obama İdaresi tarafından, “Avrasya Enerjisi Özel Temsilciliği” görevinin sonlandırılması ve ardından Dışişleri Bakanlığı'nda Uluslararası Enerji İşleri Özel Temsilcisi ve Koordinatörlüğü'nün oluşturulması, Obama ile önceki Clinton ve Bush yönetimleri arasındaki kırılmanın en açık örneğidir. Bu idari açıdan yeniden yapılanma sonucunda, bu mevki etkin bir şekilde gücünü kaybetmiş ve onun politika fikirleri daha Beyaz Saray'a ulaşmadan önce kendisinden daha büyük departmanlar tarafından ezilen daha düşük bir role dönüşmüştür. O dönemdeki ABD politikaları; Beyaz Saray, Enerji Dairesi, Devlet Dairesi ve Ticaret Dairesi tarafından desteklenmekteydi. Ancak bu görev Dışişleri Bakanlığına bırakıldığında, gücünü etkili bir biçimde kaybeden pek çok makamdan biri haline gelip, daha fazla şeffaflık ve organize olma görüşmeleri altındaki diplomatik baskıların altında kaldı.

Çin'in Hazar Denizi Bölgesindeki Önemli Rolü

Bush ve Obama yönetimlerinin arasındaki bir başka fark da Obama'nın odağını daha büyük bir dış siyaset revizyonunun parçası olarak Asya-Pasifik bölgesine kaydırmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu Obama'nın Afganistan'dan çekilmesinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Orta Asya, Orta Doğu'daki askeri varlıkların ve üslerinin genel olarak küçültülmesi de bu sonucun bir parçasıdır.

Obama'nın Asya'ya gösterdiği diplomatik önem, Çin'in yükselişine karşı duyduğu kaygıyı yansıtmaktadır. Keza Çin, ABD'ye müttefik olan ülkelere, yani Japonya, Kore ve Tayvan'ın, bölgesel istikrarlarına aykırı bir biçimde davranmaktaydı. Çin'in yükselişine ilişkin bu algı, diğer meselelerin yanı sıra, Çin'in Asya'daki ekonomik gücünün yükselişini de yansıtan bir durumdur. Sonuç bazında, ekonomik olarak yenilenen ve kaynaklara ciddi miktarlarda ihtiyaç duyan Çin'in yeni ortaya çıkmakta olan nüfuzunun artmasına, Amerika'nın Orta Asya'dan çekilmesiyle, neden olmuştur. ABD tarafından yürütülen Yeni İpek Yolu inisiyatifi göz önüne alındığında Rusya'nın hegemonyasını hafifletmek amacıyla bölge ülkeleri arasındaki işbirliğini ve bağları arttırmayı amaçladığı anlaşılmaktadır, bu bağlamda Çin'in bölgeye doğru yayılma göstermesi ABD tarafından kabul edilebilir ve hatta bazı kesimleri tarafından da hoş bile karşılanmıştır. (Yazarın Robert S. Ross ile olan röportajından, 2017)

Çin'in kendine ait olan, "Tek Yol" projesi, bölgeyi daha fazla işbirliğine teşvik etmekten son derece uzak bir hizmettir ve büyük yatırım projeleri tarafından desteklenmektedir. Önümüzdeki yıllarda bu ülke, Orta Asya bölgesinde 50 milyar dolar yatırım yapmayı vaat etmektedir. Devlet destekli özel şirketler tarafından, bölgenin enerji sektörüne ve altyapısına yatırım yapmak amacı bulunmaktadır. Bunun Rusya tarafından nasıl karşılandığıyla ilgili olarak; Çin kendini, bölgede hiçbir askeri varlığa sahip olma niyetinde olmadığı gibi göstermeye çalıştığı, hassas bir oyun oynamaktadır ve bunu da başarmış gibi görünmektedir. Sonuçta İran hâlâ yaptırımlardan uzak durmaya çalışmakta, Türkiye ticari ilişkilerden fazlasını sunamamaktadır, AB'ye bölgeye sızmak için hiçbir mali veya siyasi pozisyona sahip değildir. Bu ülkelerin aksine Çinli liderler bölgeyi yılda birçok kez ziyaret edebilir, çeşitli ekonomik, politik ve eğitimsel anlaşmalar ile sözlerini; planlarla, finansal düzenlemelerle ve teknik uzmanlıkla destekleyebilecek konumdadır. Bunun zıddı olarak, Bush Gürcistan'ı sadece bir kez ziyaret etmiş, Obama'ysa Orta Asya ve Hazar Denizi bölgelerine hiç uğramamış fakat bölgede çalışan diplomatlar zincirine yakınlığını korumuştur, zira Obama algı kavramlarının sahada işleyen bağları güçlendirmenin önemli bir parçası olduğunun farkındadır. Rusya, Çin'e kıyas olacak finansal kaynaklara sahip değildir ve bu nedenle güneydeki komşularının enerji sektörünü ve altyapısını modernize etmek için Çin'in rolü buna yardımcı olabilecektir. Ortadaki tek risk, Çin'in ülkeleri borç tuzağına düşürme geçmişi olduğudur; borçlarını ödeyemeyen ortaklarını telafi etmek amacıyla bu devletlerin varlıklarını ele geçirdiği bilinmektedir.

Bu çalışma için röportaj yapılan gözlemcilerden birine göre Çin'in çıkarları, "Oldukça gelenekseldir." Onun belirttiği tek endişe ise Rusya'nın bu konudaki stratejik bakış açısıdır: "Çin meselelerini Rusya'yı kızdırmayacak bir şekilde idare etmeye çalışıyor. Şu an için aralarındaki ilişkiyi ifade etmek için geleneksel görüşün, Çin'le Rusya arasında bir evlilik veya işbölümü olduğunu düşünüyorum. Rusya ekonomik tarafta yer alıyor ve bence Çin de bu konuda epey memnun görünüyor. Eğer Çin'in dünyadaki etkisini nasıl genişlettiğine bakarsanız, elindeki en iyi kozun Orta Asya olduğunu düşünüyorum. Demek istediğim, sınır anlaşmazlıkları, ABD'nin endişeleri ve Tayvan gibi diğer tüm engeller mevcut olmasaydı, o zaman dünyanın başka yerlerine de aynı şeyi yapacaklardı. Ancak Çin'in diğer bölgelerine ait olan çevresi boyunca bunu gerçekleştiremezler. "

2000 Yılından Bu Yana Hazar Denizi Bölgesinde Yapılan Hatalar

Konu hatalara değinmeye gelince, röportaj yapılan kişilerin farklı görüşleri bulunuyordu. Bu farklılıkların çoğu değişik bakış açılarından kaynaklanıyordu. Uzun vadeli kariyere sahip olan diplomatlar, uzun vadeli ilerlemedeki kırımları olumsuz görme eğilimindeyken, petrol ve gaz endüstrisinde çalışan kişiler, diplomatik çabalarda hata bulmakta ve bunların ekonomik veya politik kazanımlarla haklı çıkarılamayacağına belirtiyorlardı. İşin özünde, ABD'nin hem Bush hem de Obama dönemlerinde yaptığı hatalar şu noktalarla özetlenebilir:

- Bölgeye karşı ilgi kaybı.
- Bölgedeki üst düzey politikacılarla ilişkilerin sağlanamaması.
- Nabucco projesine aşırı odaklanmak.
- Sınır anlaşmazlıklarına ve diğer krizlere etkin bir şekilde müdahale edilememesi.
- Amerika'nın, Hazar devletlerini Batılı siyasi-ekonomik düzene dâhil etme kapasitesinin aşırı övülmesi.
- Avrasya enerjisi için Özel Elçiliğin kaldırılması.

Kaya gazı devrimi o kadar hızlı bir şekilde ortaya çıkmıştı ki siyaset mercileri hâlâ onun dış politika üzerindeki etkilerine ve realitede yaptığı değişikliklere uyum sağlamak için zaman bulamamıştı. Yine de enerji politikaları açısından, bu değişimin etkisini ilk önce hissedecek olan, ne Orta Asya ne de Orta Doğu'dur. Her halükarda, uluslararası arena artık çok daha akıcı bir ortama sahiptir ve Amerika'nın çıkarları artık yalnızca ithalatlara dönük değildir; bununla birlikte ABD'nin gelecek yıllarda tedarikçilerini güvenceye almaktan çok, alıcılarını güvence altına alma ilgisi içerisinde olacağını görebiliriz. Bunu Trump döneminde gözlemlemek son derece ilginç olacaktır.

Kaya Gazı Devrimi ve ABD Dış Politikası

Geçtiğimiz son on yıl içerisinde, teknoloji öylesine gelişti ki ABD'nin kaya gazı çıkarımı yoluyla enerjide kendine yeter bir hale gelmesine neden oldu. Böylelikle ABD'nin dünyanın en büyük gaz üreticisi olarak Rusya'yı bile gerisinde bırakmasına müsaade etmiştir. Bu durum hisse piyasası ayakta kaldığı sürece devam edecek ve gelecekte doğal ve LNG'ye geçiş süregeldikçe pazarların bir kez daha sarsılması beklenmektedir. ABD'de gaz üretimi, yerli doğalgazın fiyatını düşürdü ve Avrupa ve Asya'daki LNG fiyatlarını da etkilemiş oldu. Kaya

gazı devriminden sonra, ortalama gaz fiyatları da düşmüş ve bazı ülkeler aynı şekilde zarar etmiştir.

Bununla birlikte, ABD'deki kaya gazı devrimi yalnızca olumlu bir ticari gelişme olmakla sınırlı değildir ve jeopolitik sonuçları her yerden hissedilebilir. Küresel enerji ticaretinin haritası düşüşle birlikte titremekteyken, ABD enerji ihracatçıları yeni pazarlar aramaya hazırlanmaktadır. Örneğin, Afrika'nın petrol ihtiyacının büyük çoğunluğu Amerika Birleşik Devletleri yerine Asya'ya yönelmiştir. ABD'nin üretimi artmaya ederken, bu durum küresel petrol ve doğal gaz fiyatlarını düşürüp ve gelirlerine bağlı olarak bu kaynakların jeopolitik etkisini azaltmıştır. Rusya ve Körfez ülkeleri gibi çeşitlendirilmiş ekonomileri olmayan, enerji üreticisi devletlerin çoğu bundan zarar görecektir. Ancak Çin, Hindistan ve diğer Asya ülkeleri gibi büyük tüketicilerdeyse bunun faydası hissedilecektir. Kendi kendine yeterliliğini artırmak, ABD'nin ekonomik dezavantajlarının üstesinden gelmesine izin vermiş; rekabet halindeki ekonomilere ve pahalı askeri girişimlere bağlılığını azaltmıştır. Başka bir deyişle, kaya gazıyla ortaya çıkan yeni düzende ABD, bir zamanlar bağlanıp kaldığı Körfez enerji kaynaklarına artık hâkim olduğunu, hatta bunun ötesinde, kapasitesinin sağlamlığını daha da artırmak için enerji fiyatlarını kontrol etmekte etkili olduğunu düşünebilir. Esas olarak Obama döneminde gerçekleşen ABD kaya gazı devrimi; ABD enerji politikası, enerji diplomasisi ve dış politika üzerinde önemli bir etkiye neden olmuştur. Kaya gazının uzun vadedeki nüfuzunun artıp artmayacağı henüz görülememektedir; küresel enerji arzının aşırı derecede artması ve Amerika'nın yeni enerji gelişimi aşamasının durması, günümüzün meselelerini etkileyen konulardır. Bununla beraber, ABD'nin enerji hususundaki yeni kazanılmış bağımsızlığı ve Orta Doğu'ya bağımlılığın azalmasına rağmen; Amerika'nın ekonomisinin ve refahının bağlı olduğu genel dünya ekonomisi hâlâ Orta Doğu üreticilerinden ithal edilen enerjiye bağımlıdır, dolayısıyla da bu üreticiler ana pazarın belirleyicileri olarak kalacaklardır. Bu arada, Hazar Devletleri ve Orta Asya, ABD'li politika mercilerinin odaklarının çok ötesine kaydığı düşünülmektedir. Zira bu ülkeler Amerika'nın yeni enerji profiliyle gelen yeni realitelere yavaşça ayak uydurmakta ve gerçekten çok kutuplu bir dünya içindeki pek çok zorlukla yüz yüze kalmışlardır.

KAYNAKÇA

- Adeli, S. M. H, (2010), The Contribution of Energy Diplomacy to International Security, With Special Emphasis on Iran, *Iranian Review of Foreign Affairs*, 1 (2).
- Ahmadi Pour,Z. Lashkari, E.(2010).Chaleshhaye Jeopolitiki Iran dar Bahrebardari az Manfee Khod dar Khazar, *Motaletae Uراسiye Markazi*. 3.(6). (8).
- Alakel,M. Bakir,M. (2011) The Role of the US and Power Challenges in the New Geopolitical Order, *International Journal of Business and Social Science*. 2 (24). (27).
- Alimukhamedov,F.(2016). Turkey's Central Asia Policy in the Changing World: Priorities, Policies and Actions, *South-East European Journal of Political Science (SEEJPS)*. IV(1). (3).
- Akbar Sadeghi; Seyyed Jalal Dehghani Firouz Abadi , Hadi Anjali .(2018), Requirements of Iranian Energy Diplomacy in International Political Economy , *International Relations Studies Quarterly*. 11(43), (73-105).

- Amineh,M. Guang,Y.(2012). *Oil and Alternative Energy: The Geopolitics of Energy Paths of China and the European Union*. Netherlands:Brill.
- Amuzegar,J. (1983), Oil Exporters' Economic Development , *Interdependent World International Monetary Fund*.
- Aras O. (2001). *Azerbaycan 'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi*. İstanbul:Der Yayınları.
- Ari, T.(2003). Irak İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya, İstanbul,Alfa Aktüel Yayınları,
- Arınç, I, Elik, S.Turkmenistan and Azerbaijan in European Gas Supply Security. In: Insight Turkey, 2010, Vol. 12 No. 3, p. 175.
- Asgharkhani,A. (2013).Elzamate Amaliyatiye va Manfhumiyeye Tadvin e Diplomasiye Enerji”.Tehran. Institute for International Energy Studies (ISES).
- Aydin,M. (2005). Küresel Politikada Orta Asya - Avrasya Üçlemesi 1,Istanbul, Nobel Yayinlari.
- Babali T. (2006). *Caspian Energy Diplomacy, since the End of the Cold-War*. Ankara: Turkish Foreign Policy Institute.
- Babali,T.(2009). Prospects of export routes for Kashagan oil. *Energy Policy*. 37.(1302).
- Baylis J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı, *Uluslararası İlişkiler*, 5 (18), (76-77).
- Bayvardi,I. Kheybari, B.and Shah Rezayi, M.(2013). Barrasiye Siyasate Khareji Amrika dar Moghabel Terorism, Ahdaf va Payamdhayey Peyman Amiyati Wasginton Kabol, *Pazhoshnameye Ravabet Beynolmelal* .8(30). (23).
- Bedeski ,R.and Swanström,N. (2012).*Eurasia's Ascent in Energy and Geopolitics : Rivalry or Partnership for China, Russia and Central Asia?* . New York: Routledge.
- Bernell D, Simon C. (2016) *The Energy Security Dilemma: US Policy and Practice*. New York: Routledge.
- Bilgin,M. (2013).Turkey's Energy Strategy : What Differences Does it Make to Become an Energy Transit Corridor Hub or Center? , *UNISCI Discussion Papers*.23. (120).
- Blackwill. M, Robert. M, (2016). *War by Other Means*. The Belknap Press of Harvard University press Cambridge, Massachusetts.
- Blackwill,R.and O'Sullivan, M.(2014).America's Energy Edge,

- The Geopolitical Consequences of the Shale Revolution. *Foreign Affairs*. 93(2) (108).
- Blum, D. (2000). Russia's New Caspian Policy. *PONARS Policy Memo*. (5).
- Bluth C. (2014) *US Foreign Policy in the Caucasus and Central Asia: Politics, Energy and Security*. New York: I.B.Tauris.
- Boersma, T. Johnson, C. (2018). U.S. Energy Diplomacy, Working Paper, *The Center on Global Energy Policy, Columbia University*, (16).
- Carlos, Jonathan, B. (2009). *Energy Security: Economics, Politics, Strategies, and Implications*, Washington: The Brookings Institution.
- Chaboki, O. (1999). Chaleshaye Ravabete Iran va Jumhuriye Azerbayjan. *Motaelate Orasiyaye Markazi*. 2.(4).(77-78).
- Cheterian, V. (2017). Kafkasya'da Savaş ve Barış, Istanbul, Belge Yayinlari.
- Cobanli, O. (2014). Central Asian gas in Eurasian power game. *Energy Policy*. 68.(349).
- Cobanli, O. (2014). Central Asian gas in Eurasian power game, *Energy Policy* .68. (351).
- CIEP. Russian Gas Imports to Europe and Security of Supply- Factsheet.
- Denoon, D. (2015). *China, The United States, and the Future of Central Asia: U.S.-China Relations*, , New York; New York University Press.
- Din Sadeghi, S. (2012). Iran va Taamol haye Eghtesad Siyasi Energy Dar Asyaye Miyaneh, *Central Euresian Studies*. 6(12), (96).
- Djerejian, E. Gelb, L. and Jaff, A. . (2001), Strategic Energy Policy: Challenges for the 21st Century (*Task Force Report*) .New York: Council on Foreign Relations .
- Donnelly, J. (2000). *Realism and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press
- Ebel, R. Menon, R. (2000). *Energy and Conflict in Central Asia and the Caucasus*. Rowman & Littlefield Publishers: Lanham. U.S.
- Ebinger, C. (2007), About the Energy Security Initiative, *Booking Institution*, (2).
- Ebinger, Ch. (2016). India's Energy and Climate Policy Can India Meet the Challenge of Industrialization and Climate Change? Washington DC: Brookings Institution.
- Ekici, B. (2010). *Is Turkey realigning? A three-dimensional investigation of Turkish-Iranian security rapprochement*, (PhD Thesis). University of Pittsburgh. U.S.

- Fawcett.L , (2016). *International Relations of the Middle East 4th Edition*, New York, Oxford University Press.
- Flynt ,L,Bader,J.(2005). *Managing China - U.S. Energy Competition in the Middle East. The Washington Quarterly*, 29 (1).
- Energy and Security from the Caspian to Europe*. (2012). (Report) Committee of Foreign Relations United States. New York.
- Eteat, J and Nosrai, HR, Iran va Khotote Enteghale Energiye Hozeye Khazar, *Central Eurasia Studies*, 2(3).(12).
- Eugene, B.and Trenin,D. Zhao,H,(2007). *Central Asia: Views from Washington, Moscow, and Beijing*. New York: Routledge.
- European and Eurasian Energy: Developing Capabilities for Security and Prosperity, Committee for Foreign Affairs House of Representatives, June 2011, pp13.14.
- Foroohar, R. (2016), *Makers and Takers*, New York: Crown Business.
- Hasan Khani,M and Karimi Pour,D, (2012).Rusiye Daryaye Khazar va Nezam e Beynol Melal,Ghozare Strategik, *Journal of Central Asia and The Caucasus Studies*.78.(35).
- Hefner III, R. (2014). The United States of Gas Why the Shale Revolution Could Have Happened Only in America. *Foreign Affairs*. (1).
- Heinrich,A. Pleines,H.(2015). Mixing geopolitics and business: How ruling elites in the Caspian states justify their choice of export pipelines, *Journal of Eurasian Studies*.6 (109).
- Hessbruegge,J.(2004). The Shanghai Cooperation Organization: A New Holy Alliance for Central Asia? *Al Nakhlah* .2(3).
- Hosseini Matin M. (2012). *Royaroyie Amerika ba Iran Pas az Jange Sard*. Tehran: Abrar Publications.
- Howald,J. Mildner,S and Westphal. (2014). Tipping the Power Balance? The Shale Revolution and U.S. Foreign Policy, *Transatlantic Academy*. (17-18).
- George A, Bennett A. (2005). *Case studies and theory development in the social sciences*. Cambridge: MIT Press.
- Gilpin, R,(2001),*Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*, Princeton: Princeton University Press.
- Gilpin, R. (1987), *The Political Economy of International Relation*, Princeton: Princeton

- University Press.
- Goldthau, A. (2008). *Resurgent Russia? Rethinking Energy Inc.*, Policy Review, Hoover Institution.
- Goldthau, A. (2013). (Harvard University's Belfer Center and Rice University's Baker Institute Center for Energy Studies report). *The Geopolitics of Natural Gas, The Politics of Natural Gas Development in the European Union*. Massacuset.US.
- Goldthau, A.(2013). *The Politics of Natural Gas Development in the European Union*. (The Geopolitics of Natural Gas), Harvard University's Belfer Center and Rice University's Baker Institute Center for Energy Studies.
- Gültekin,S. (2008).Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü, *Uluslararası İlişkiler*, 5. (19). (Güz 2008), (119-144).
- Gurpinar B, Kesici A, (2005). Clinton 'dan Bush'a ABD'nin Hazar Enerji Politikası, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (33), (167-190).
- Ileri,C. (2011).*Dünden Bugüne Nabucco Projesi*, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul.
- Iran, Pakistan Inaugurate Gas Pipeline Project. (2013). *Iran Petroleum Monthly*.11. (9).
- Implementation of U.S. Policy on Caspian Sea Oil Exports, Committee on Foreign Relations United States Senate, July 1998, Washington, pp.5,6.
- Independent Static & Analysis. (2017). (*Iran Report*). Washington: US Energy Information Administration,
- Interview with Taner Yıldız .(2012)Taner Yıldız, *Turkish Policy Quarterly*, 11.(3).(29-34)
- Islam,A.K.M. (2010). The U.S. Role and Policy in Central Asia: Energy and Beyond, *The Arts Faculty Journal*.49.
- Islami,M, Gharibi, M. (2018). New Energy Geoeconomy and its Implication for Global Energy Security, *Foreign Policy Quarterly*, 32, (2). (97).
- Ipek, P. (2009). Azerbaijan's Foreign Policy and Challenges for Energy Security, *The Middle East Journal*, 63(2). (238-239).
- Jaffe,A. and A.Manning,R.(1998) The Myth of the Caspian 'Great Game': the Real Geopolitics of Energy. *Survival Global Politics and Strategy*.40(4). (127).
- J.Blank, S. (2009).*Challenges and Opportunities for the Obama Administration in Central Asia*. Washington. Strategic Studies Institute (SSI) .
- Kalicki, J. and Doldwyn, D.(2005). *Energy & Security, Toward a New Foreign Policy*

- Strategy*, Washington: Woodrow Wilson Center Press.
- Karimi Pour,D, Niakoi,SA. Simbor,R. Naghshe (2017).Diplomacy Energy dar Siyasat e Khareji Ghatar va Russia, *Journal of Strategic Research of Politics* .6(22).(192).
- Kaysi, H. (2011). Energy Security of European Union and Turkey's Role. *Ankara Avrupa Calismalari Dergisi*. 10(2).) 63-82).
- Kazantsev, A. (2008). Russian Policy in Central Asia and the Caspian Sea Region, *Europe-Asia Studies*.60(6). (1085).
- Klare M. (2002). *Resource War. The New Landscape of Global Conflict*. New York: Henry Holt.
- Klare M. (2005). *Blood and Oil, The Dangers and Consequences of America's Growing Dependency on Imported Petroleum*. New York: Metropolitan Books
- Kolai,E.(2016) Manataghe Gharayi Iran va Asiaye Markazi dar Prtove Jahani Shodan: Tarhi Baraye Jameye Beynol melal Mantagheyi, *Journal of Strategic Studies of Public Policy*, 6. (21).(139).
- Kleveman,L.(2004). *The New Great Game: Blood and Oil in Central Asia*. New York: Grove, Atlantic, Inc.
- Khajepour,B. (2012). *The Role of Economic, Energy Relations with Turkey and Russia in Iran's National Strategy*, Washington. Center for Strategic & International Studies.
- Khatinoglu D. (2017). *Iran Needs \$500 Mn to Cut Flaring*.Natural Gas World Magazine, Vol.2, No,17
- Kirshner, J, (1998), Political Economy in Security Studies After the Cold War, *Review of International Political Economy*, 5. (1).
- Kubicek,P. (2003).Energy Politics and Geopolitics Competition in the Caspian Basin, *Journal of Eurasian Studies*, 4.(180-181).
- Kubicek,P.(2004). Russian Energy Policy in the Caspian Basin, *World Affairs*, 166 (4). (209).
- Kubicek, P. (2013). Energy politics and geopolitical competition in the Caspian Basin. *Journal of Eurasian Studies*.4(2). (172).
- Laruelle,M. and Peyrous, S.(2011).The United States in Central Asia: Reassessing a Challenging Partnership. *Strategic Analysis*. 35(3). (437).
- Laruelle,M.(2015). The US Silk Road: geopolitical imaginary or the repackaging of strategic

- interests? *Eurasian Geography and Economics* .56. (4). (361).
- Lough,J. (2011). *Russia Energy Diplomacy, Briefing Paper*, Chatham House, (2.4).
- Luft,G.(2014). Will energy-rich America depart from the middle east and Eurasia? *Turkish Policy Quarterly*.12(4). (80).
- Luft, G.Korin, A.(2009). *Turning Oil into Salt-Energy Independence Through Fuel Choice*, US: Book Surge Publishing.
- Luttwak, E.N,(1998), *From Geopolitics to Geo -Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce*.In: Otutahail,G and others. The Geopolitics Reader. London: Routledge.
- Luzyanin,S.(2009). SCO-2009: Development Problems, *Russia in Global Affairs*,2.(2).
- Madani,S. (2014). Jayhahe Khavar Miyaneh Baraye Amrika dar Sayeh Esteghlale az Energy Varedati, *The Tehran Foreign Policy Studies Quarterly*,2(2). (23.34).
- Mahdi,A. (2012). *Energy and US Foreign Policy: The Quest for Resource Security After the Cold War*. New York: I.B.Tauris & Co Ltd.
- Maleki A. (2011). *Siyasat Ghozariye Energy*. Tehran: Sharif University of Technology Publications.
- Mankoff, J. (2014). The Development of Energy Resources in Central Asia.(*Statement before the House Foreign Affairs Subcommittee on Europe, Eurasia, and Emerging Threats*) .Washington. <http://docs.house.gov/meetings/FA/FA14/20140521/102248/HHRG-113-FA14-Wstate-MankoffJ-20140521.pdf>.
- Mason, J. W. (2015), *Disgorge the Cash: The Disconnect Between Corporate Borrowing and Investment*, *Roosevelt Institute*.
- Mayers, A. J. (2004). The Growing Developing Countries Appetite for Oil and Natural Gas. *Economic Perspective*. (An Electronic Journal of the U.S. Department of State), (13-14).
- M.Cutler,R. (2014).Chines Energy Companies Relations with Russia and Kazakhstan, *Perspective on Global Developments and Technology*. 13.(682-683).
- Mearsheimer, J.(2001),*The Tragedy of Great Power Politics*, New York, W.W. Norton & Company.
- Mearsheimer J. (2014). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York. Norton & Company.
- Mehdi,A.(2012). *Energy and US Foreign Policy: The Quest for Resource Security After the Cold War* New York: I.B.Tauris.

- Milani,M.(2014). *Iran in a Reconnecting Eurasia Foreign Economic and Security Interests*, Washington. Center for Strategic and International Studies.
- Milton-Edwards,B.(2011), *Contemporary Politics in the Middle East 3rd edition*, US, Polity Press.
- Mitorova,T.(2014). *The Geopolitics of Russian Natural Gas*, U.S: James A. Baker III Institute for Public Policy, Rice University.
- Mohammazadeh Ebrahimi, F. (2017). Siyasate Khareji Amrika Dar Partove Rahborde Mehvare Asiyayi Dolate Obama, *Motalet Beynolmelal*, 9(33). (101).
- Montgomery,S. (2012). *Treasures of the Caspian: The Coming Struggle for Energy East and West*, (Task Force) The Henry M. Jackson School of International Studies ,University of Washington.
- Moran D,Russell J.(2009).*Energy Security and Global Politics: The Militarization of Resource Management*. New York: Routledge Global Security Studies.
- Morgenthau, H. (1973). *Politics among Nations: Struggle for Power and Peace*, New York: Knop.
- Mosalla Nezhad,A. (2016). Siyasatghozari Egtesade Siyasiye Naft va Tahrimhaye Benynolmelai Iran, *Journal of Political Science*, 10.(.3).(183).
- Mousavi,M.Khodaee,E.(2013). Iran and the Shanghai Cooperation Organization. *Iranian Review of Foreign Affairs*,4(1). (205).
- Mottaghi,E. (2016).Diplomaciye Energiye Iran, Olghoha Ravandha,Tehran,Institute for International Energy Studies (ISES).
- Mustafa, A. (2004) Foucault's Pendulum: Turkey in Central Asia and the Caucasus, *Turkish Studies*. 5(2). (10).
- National Energy Policy. (2001). (*Report of the National Energy Policy Development Group*), Reliable, Affordable, and Environmentally Sound Energy for America's Future. New York.
- Nichol,J.(2014). Central Asia: Regional Developments and Implications for U.S. Interests, (*Congressional Research Service*). Washington.
- Nogayeva,A.(2013). *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları Stratejik Denge Arayışları*, Ankara, Usak Yayinlari
- Orban, Anita, Power, (2008). *Energy and the New Russian Imperialism*, US: Praeger

- O'Sullivan,M.(2017). *How the New Energy Abundance Upends Global Politics and Strengthens America's Power*, New York: Simon & Schuster.
- Overland,I. Kjaernet, H. and Kendall-Taylor,A.(2010). *Caspian Energy Politics Azerbaijan, Kazakhstan and Turkmenistan*, New York: Routledge.
- Özkan,G, Demirtepe,T.(2013), Uluslararası Sistemde Orta Asya Dış Politika ve Güvenlik, Istanbul, Usak Yayinlari.
- Rabiee,H, Gharehbeygi,M. Mossavi, S. (2015).Hegemony of Iran in the Caspian-Central Asia Region from the Perspective of Geopolitical Realities, *International Journal of Communication Research*, 5(2).(66).
- Rafi, H. Janbaz,D and Shirkhani,A. (2008).Asiye Markazi, Mantaghey Booya Baray Fallane Aminyati. *Central Asia Studies*. 2(3). (61).
- Rahimi,GA. Jokar,M, Dehnavi,J. (2012). Dovomin Enghelab Dar Bazar Ghaz, Neghahi be Strateji Enerji Chine, *Quarterly Energy Economics Review*.10(43). (115-116).
- Raszewski, S. (Ed.), (2018). *The International Political Economy of Oil and Gas*, Palgrave, New York.
- Razavi,SA. Salimifar,M. Mostafavi,S. Haskoi,M. (2016). Barrasiye Tasir e Siyasathaye Poli Amrica bar Ghimate Naft khamhay Shakesh dar Kotah Moddat,*Political Economy and Research Quarterly*, (24), (184).
- Rumer.E. , Zhao,H.(2015). *Central Asia: Views from Washington, Moscow, and Beijing*, New York: Routledge.
- Pak Jami, M. (2014). Naghsh e Manebe Energy Khazar dar Tamin e Amniyate Energy Jahan va Chaleshhaye Enteghal Anha be Bazarhay Jahani, *Central Asia and Caucasus Quarterly*, (2). (72).
- Parizad, Sh. (2015). Iran and Azerbaijan Raising Economy. *Caucus Business Week*. (15).
- Pennrose, E, (1988). Defending the Price of Oil, *Energy Journal*, (1).
- President Bush's New National Security Strategy. (2002). (7-31).
- Pour Ahmadi,H, Sadoughi,Z.(2010). Naghshe Amrika dar Navasanate Ghimate Naft Pas az Sale 2001, *Foreign Relations Quarterly*, 2(4), (148).
- Sadeghi,S. (2015).Amniyate Energy Chin av Geo-economic Energy Iran, *Political*

- International Researches*, 22(99).
- Sarmand B, Kavyani Fard P, Ghostaresh va Ettesale Zir Sakhhaye Haml o Nagh; va Enerji Etehadiye Europa be Hozeye Khazar va Daryaye Siyah, Abaad , Forsatha va Tahdid ha,*Central Euresia Studies*,10(1).(92).
- S. Crandall M. (2014) *Energy, Economics, and Politics in the Caspian Region: Dreams and Realities*. New York: Prager Security International.
- Schröder,M. Bettzüge,O. Wessels,W.(2017). *Turkey as an Energy Hub? Contributions on Turkey's Role in EU Energy Supply*.Germany: Nomos.
- Six, Sammy. (2015), “Russia’s Oil Export Strategy: Two Markets, Two Faces”, Clingendael International Energy International. (1).
- Shaffer,B.(2010). Caspian energy phase II: Beyond 2005. *Energy Policy* .38 (7212).
- Shaffer B. (2009). *Energy Politics*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Sovacool, B, (2009), *Energy Policy and Cooperation in Southeast Asia: The History, Challenges, and Implications of the Trans - ASEAN Gas Pipeline (TAGP) Network*, *Energy Policy*, 37. (2356-2367)
- Sovacool,B. (2010),*The Routledge Handbook of Energy Security* London.
- Stokes D, Raphael S. (2010) *Global Energy Security and American Hegemony*. Washington: John Hopkins University Press.
- Strategic Energy Policy: Challenges for the 21st Century, Task Force Report*. (2001). New York: Council on Foreign Relations Press.
- Sutch, P,Elias,J. (2007). *International Relations: The Basics*, New York: Routledge.
- S. Crandall,M. (2006). *Energy, Economics, and Politics in the Caspian Region: Dreams and Realities*, U.S.Praeger.
- Somuncuoglu, A. (2013). Bush Doktrininde Demokrasiyi Teşvik Politikası. *Orta Asya Örneği, Turkiat Dergisi*. (30).
- Taheri,A. Farahmand,B.(2014). Naghseh Taamol va Taghabol Siyasat e Kharejiye Amrika dar Toseye Mantagheye Ghafghaz e Jonobi, Motaleye Moredi Enerji, *Political Science Quarterly*, 10 (29).(154).
- Taheri,A. RostamAghai,A. (2016). Gaze Shale va Amniyat e Energy Keshvarhaye Mantagheye Khalij e Fars, *Political Science Quarterly*, (176).
- The Great Game for gas in the Caspian: Europe Opens the Southern Corridor*, (A special

- report) The Economist Intelligence Unit.
- Shirkhani,MA.Mohajer Pour,H.(2012).Realism and the Role of Energy Sources in Foreign Policy, *International Political Research Quarterly*, 4 (13).(18)
- Smith Stegen,K. Kuszniir,J. (2015).Outcomes and Strategies in the ‘New Great Game’: China and the Caspian States Emerge as Winners, *Journal of Eurasian Studies*.6(2). (102).
- Steven,D. O’Brien,E. and D. Jones,B.(2014). *The New Politics of Strategic Resources Energy and Food Security Challenges in the 21st Century*, Washington. Brookings Institution Press.
- Svyatets E. (2016) *Energy Security and Cooperation in Eurasia, Power, Profits and Politics*. New York. Routledge
- Shirazi,A.(2007). Manafe Melli va Strategi Amerika dar Asiyaye Markazi,*Daneshnamey Hoghogh va Siyasat* .(7).(15).
- Şimşek, H.; Yıldırım, A. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Taheri,A, Torabi,G.(2010). Jayghahe Naft dar Siyasat e Khareji va Amniyati Iyalate Motahadeye Amrika, *Faslnameye Motaleate Siyasi*, 3(10). (20-21).
- Tanchum, M. (2015). *A Post-Sanctions Iran and the Eurasian Energy Architecture, Challenges and Opportunities for the Euro-Atlantic Community*. Washington. Atlantic Council.
- Task Force 2012, Treasures of the Caspian: The Coming Struggle for Energy East and West*, (2012). U.S: Henry M.Jakson School of International Studies, University of Washington.
- The Great Game for Gas in the Caspian, Europe Opens the Southern Corridor. (2013) *A Report from The Economist Intelligence Unit*. Washington.
- Troitsky,E,(2007). US Policy in Central Asia and Regional Security. *Global Society*, 21(3), (417-428).
- The Shale Revolution and the International Security Environment. (2014) *East Asian Strategic Review*, The National Institute for Defense Studies: Tokyo.
- Umbach, F. (2011). *Global Energy Security Challenges*, KAS Publication Series, New Delhi. India.
- U.S. Energy Security: Russia and the Caspian*, (2003). Washington D.C:US Government

Printing Office.

Waltz K. (1979). *Theory of International Politics*, New York: McGraw-Hill.

Waltz, K. (1997). "Realist Thought and Neorealist Theory", *Journal of International Affairs*, 33.

Waltz K. (2000), Structural Realism after the Cold War, *International Security*, 25(1), (5-41).

Wenger, A. , W. Orttung,R. and Perovic. (2009). *Energy and the Transformation of International Relations Toward a New Producer-Consumer Framework*, U.K: Oxford University Press.

Wheeler, T. (2013). Turkey's Role and Interests in Central Asia, *Safer world, Turkey Report*,(3).

Winzer, C. (2012). Conceptualizing Energy Security, *Energy Policy*, 46. (36).

Wright, B.US Foreign Military Sales 2016 are Thriving, in www.ibtimes.com.

Yalçinkaya,A. (2006). *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler Etnik Düğümden Küresel Kördüğüm*.Ankara,Lalezar Kitabevi.

Yalçinkaya,A. (1998). *Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları*.İstanbul, Baglam.

Yari,E. Rezai,D, (2017) .Diplomacy and Iran Energy Security, *International Journal of Nations Research*, 2, (21).(35-36).

Yazar,Y.(2012). SETA Analiz. *Türkiye'nin Enerji Durumu ve Geleceği*, Ankara,Turkey.

Yergin, D. (1993). *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money, & Power*, New York: Free Press.

Yergin, D. (2006). Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*. 85(2). (78).

Yoshihara,T., Holmes,J R,(2008), China's Energy -Driven Soft Power, *Orbis*, 52, (1).

Zakaria, F. (1998) *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America World role*, Princeton: Princeton University Press.

Zhi,W.(2016). China's New Silk Road Strategy and Foreign Policy Toward Central Asia, *Southeast Review of Asian Studies*, 38. (73).

<https://www.eia.gov/beta/international/regions-topics.cfm?RegionTopicID=CSR>

. Erişim tarihi:20. Aralık.2015.

Zihnioğlu,O. (2016). *Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze*, Inkilap, İstanbul.

<https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=12931> . Erişim tarihi: 23.Ekim.2017.

<https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=12911> . Erişim tarihi:23. Ekim.2017.

<http://www.ensani.ir/fa/content/79109/default.aspx> . Erişim tarihi:30. Ekim.2017.

<http://akademikperspektif.com/2012/08/04/ulusal-ve-uluslararası-boyutta-enerji-guvenligi-sorunu/> . Erişim tarihi 12. Ocak.2017.

<https://www.state.gov/e/> .accessed on 28. September.2017.

<http://www.mfa.gov.tr/enerji-diplomasisi.tr.mfa> . Erişim tarihi 30. Aarlık.2016.

<https://plato.stanford.edu/entries/realism-intl-relations/> . Erişim tarihi 25. Kasım2017.

<http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/StructuralRealism.pdf> . Erişim tarihi 23. Ekim.2017.

<http://www.theory-talks.org/2012/06/theory-talk-49.html> . Erişim tarihi on 12. Nisan.2017.

<http://www.popularsocialscience.com/2013/11/06/neorealism-in-international-relations-kenneth-waltz/> . Erişim tarihi 08. August.2017.

<http://www.css.ethz.ch/content/specialinterest/gess/cis/center-for-securities-studies/en/services/digital-library/publications/publication.html/43614> . Erişim tarihi 12. Eylül.2016.

<http://politics.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-176> Erişim tarihi 12. Mayıs.2018.

<http://eytepe.com/2016/05/20/egitimde-arastirma-yontemleri-nitel-arastirma-teknikleri/> Erişim tarihi 09. Eylül.2016.

<http://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-45926544>, Erişim tarihi 12 Haziran 2019.

<http://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-45926544>, Erişim tarihi 12 Mayıs 2019.

<http://ensani.ir/fa>, Erişim tarihi 8 Eylül 2019.

<http://www.iirjournal.ir/index.php/fa/%D8%AA%D8%AD%D9%84%DB%8C%D9%84/862-.html> Erişim tarihi 23. Nisan.2018.

<https://donya-e-eqtasad.com/-62/3373839> .Erişim tarihi 23. Nisan.2018.

<http://irdiplomacy.ir/fa/page/15388/> . Erişim tarihi 05.Ekim.2018.

<http://www.informationclearinghouse.info/article4458.htm> Erişim tarihi 12. Ocak.2017.

<http://www.heritage.org/europe/report/us-policy-the-caucasus-and-central-asia-building-newsilk-road-economic-prosperity>, Erişim tarihi.30. Aralık.2016.

<http://www.belfercenter.org/publication/us-policy-toward-caspian-region-recommendations-bush-administration>. Erişim tarihi 25.Ekim.2016

<http://qjerp.ir/article-1-1293-fa.pdf>. Erişim tarihi 5.Eylul.2019,

<http://www.cfr.org/energy-policy/strategic-energy-policy-update/p4035>. Erişim tarihi 27. Nisan.2017.

<http://akademikperspektif.com/2012/04/17/kuresel-guc-abd-degisen-avrasya-bakisi/> . Erişim tarihi 23. Aralık.2017.

<http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Turkey/turkey.pdf>. Erişim tarihi 20.Eylul.2016.

<http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=17231> . Erişim tarihi.20.Eylul.2016.

<http://www.belfercenter.org/publication/putins-caspian-policy>,

Erişim tarihi 12.Kasım.2016.

<http://www.tabnak.ir/fa/news/390856/>, Erişim tarihi .12.Nisan.2017.

<https://www.belfercenter.org/publication/us-energy-diplomacy-age-energy-abundance>,

Erişim tarihi .12.Aralık. 2018.

<https://www.shana.ir/news/283050/>, Erişim tarihi 12.Mayıs.2017.

<https://donya-e-eqtesad.com/%D8%A8%D8%AE%D8%B4-%D9%86%D9%81%D8%AA-%D9%BE%D8%AA%D8%B1%D9%88%D8%B4%DB%8C%D9%85%DB%8C-35/3456023-%D8%AA%D8%AD%D9%88%D9%84%D8%A7%D8%AA-%DA%98%D8%A6%D9%88%D9%BE%D9%84%DB%8C%D8%AA%DB%8C%DA%A9-%DA%AF%D8%A7%D8%B2-%D8%B4%DB%8C%D9%84>, accessed on 23 May 2019.

<http://www.presstv.ir/detail/2013/06/13/308845/iran-worlds-top-gas-reserves-holder-bp/> ,

Erişim tarihi 23. Mayıs.2017.

<https://www.mehrnews.com/news/4033002/>, Erişim tarihi 28.Şubat. 2019.

<https://www.mehrnews.com/news/4033002/>, Erişim tarihi .12.Aralık.2018.

<https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=34032>, Erişim tarihi .9.Nisan.2019.

<https://2009-2017.state.gov/e/enr/rls/260845.htm>, Erişim tarihi .23.Mart 2019.

<https://2009-2017.state.gov/e/enr/rls/260845.htm>, Erişim tarihi 12.Ocak 2019.

<http://www.mehrnews.com/detail/News/1598665> , Erişim tarihi 23. Nisan.2017.

<http://www.irna.ir/fa/News/81708296/> , Erişim tarihi 23.Aralık.2016.

<http://www.azernews.az/azerbaijan/86828.html>. Erişim tarihi 23.Aralık.2016.

<http://politikaakademisi.org/2013/11/06/kazakistanin-enerji-politikasinda-rusyanin-vazgecilmez-konumu/> , Erişim tarihi 24. Mayıs.2017.

<http://energydiplomacy.com/?p=986>, Erişim tarihi 30 Mayıs. 2019.

<https://www.forbes.com/sites/danielrunde/2015/06/29/kazakhstan-buckle-one-belt-one-road/#357e9bda6b5b> , Erişim tarihi 17. Mayıs.2017.

<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=KAZ>, Erişim tarihi 11. Mayıs.2017.

<http://www.globalsecurity.org/military/world/centralasia/pipeline.htm> ,Erişim tarihi 23. Mayıs.2017.

<https://www.ft.com/content/53bf815a-42a5-11e6-9b66-0712b3873ae1>,Erişimtarihi 14.Haziran.2017.

<http://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Kazakhstans-Tengiz-Oil-Field-Expansion-To-Create-20000-Jobs.html> , Erişim tarihi 12. Aralık.2017.

<http://en.trend.az/business/energy/2466732.html> , Erişim tarihi 30. Ağustos.2017.

<https://www.2b1stconsulting.com/bg-and-eni-prepare-karachaganak-expansion-project-stage-1/> , Erişim tarihi 30. Ağustos.2016.

<http://www.theoilandgasyear.com/articles/kpo-and-the-karachaganak-field-development/> , Erişim tarihi 4.Eylul.2016.

<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=KAZ> , Erişim tarihi .28.Aralık.2017.

<http://www.offshore-technology.com/projects/kashagan/> , Erişim tarihi.24.Aralık.2017.

<https://www.forbes.com/sites/christopherhelman/2014/04/01/troubled-kazakhstan-project-shows-the-value-of-u-s-shale-oil/#141da8a51b6a> , Erişim tarihi 6.Eylul.2016.

<https://www.forbes.com/sites/christopherhelman/2012/11/26/conocophillips-to-flee-kazakhstan-with-5-billion-sale/#35a869bf386d> , Erişim tarihi.12.Aralık.2016.

<https://www.forbes.com/sites/greatspeculations/2014/06/13/kashagan-to-continue-to-weigh-on-exxons-returns/#4a2926907e37> ç Erişim tarihi 12. Aralık.2016.

<http://thediplomat.com/2015/04/kazakhstans-massive-oil-field-is-finally-getting-repaired/> , Erişim tarihi. 30. Ağustos.2016.

<http://thediplomat.com/2016/10/kashagan-restart-gives-kazakhstan-hope/> , Erişim tarihi. 17.Kasım.2016.

http://www.petronet.ir/oilcountries/-/asset_publisher/jOF6inRV3JB4/content/id/2383851 , Erişim tarihi. 11.Şubat.2017.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4530426.stm> , Erişim tarihi. 13.Haziran.2017.

<https://www.azernews.az/region/107590.html> , Erişim tarihi. 12.Aralık.2016.

<https://www.azernews.az/analysis/91679.html> , Erişim tarihi. 12.Aralık.2017.

<http://www.bridgingeurope.net/interview-with-gulmira-rzayeva-senior-research-fellow-at-the-center-for-strategic-studies-of-azerbaijan-css-sam.html> , Erişim tarihi. 24.Aralık.2016.

<http://www.bridgingeurope.net/interview-with-gulmira-rzayeva-senior-research-fellow-at-the-center-for-strategic-studies-of-azerbaijan-css-sam.html> , Erişim tarihi., 24.Aralık.2016.

https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/4013/EU-Azerbaijan%20relations ,
Erişim tarihi. 30.Temmuz.2017.

<http://brusselsenergyclub.org/resources/publications/id/turkeys-energy-dynamics-regional-politics-and-pipelines-in-the-context-of-global-game-changers-032/> , Erişim tarihi. 20.Aralık.2017.

<http://blogs.cfr.org/asia/2010/01/05/chinas-big-play-in-central-asia/>, Erişim tarihi. 12. Aralık.2016.

<http://thediplomat.com/2016/08/central-asias-lukewarm-pivot-to-china/> ,

Erişim tarihi. 20.Eylul.2016.

<http://foreignpolicy.com/2010/07/07/did-china-just-win-the-caspian-gas-war/> ,

Erişim tarihi. 12. Ocak.2017.

<http://www.irna.ir/fa/News/82394065/> , Erişim tarihi. 25. Ocak .2017.

<http://www.irna.ir/fa/News/82394065/> Erişim tarihi. 1. Aralık.2017.

<https://www.theatlantic.com/china/archive/2013/06/central-asias-new-energy-giant-china/277338/>

, Erişim tarihi. 30. Aralık.2016.

<http://foreignpolicy.com/2012/06/27/pax-sinica-why-the-u-s-should-hand-over-afghanistan-and-central-asia-to-china/> , Erişim tarihi. 23. Aralık.2015.

<http://www.clingendaelenergy.com/files.cfm?event=files.download&ui=9C1DEEC1-5254-00CF-FD03186604989704> , Erişim tarihi. 30.Ekim.2016.

<http://aaenergyterminal.com/news.php?newsid=5057101>, Erişim tarihi. 30.Ekim.2016.

<http://www.naturalgaseurope.com/eu-energy-geopolitics-iran-russia-turkey> ,

Erişim tarihi. 28. Şubat.2016.

<http://www.hurriyetdailynews.com/iran-and-others-may-have-stake-in-tanap-turkish-energy-minister.aspx?pageID=238&nID=80820&NewsCatID=348>, Erişim tarihi. 10.Nisan.2016.

<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/central-asia/> ,

Erişim tarihi. 23.Aralık.2016.

<http://www.inogate.org/pages/1?lang=en> , accessed on 23. December.2016.

<https://www.forbes.com/sites/stratfor/2015/02/27/the-european-commission-unveils-its-energy-union-plan/#2ef41e1344f3> , Erişim tarihi. 26.Aralık.2016.

https://ec.europa.eu/europeaid/regions/central-asia/central-asia_en ,accessed on 14. February.2016.

<http://www.ceep.be/european-energy-community-expectations-caspian-sea-littoral-states/> ,

Erişim tarihi. 12.Aralık.2015.

<http://socar.de/2013/02/fish-or-cut-bait-is-there-a-decisive-us-policy-in-the-southern-gas-corridor/>
Erişim tarihi.15.Mayıs.2015.

<http://www.clingendaelenergy.com/files.cfm?event=files.download&ui=9C1DEEC1-5254-00CF-FD03186604989704>, Erişim tarihi 30.Ekim.2016.

<http://www.clingendaelenergy.com/files.cfm?event=files.download&ui=9C1DEEC1-5254-00CF-FD03186604989704> , Erişim tarihi 23.Aralık.2016.

<http://www.inogate.org/pages/1?lang=en> , Erişim tarihi 23.Aralık.2016.

<http://new.socar.az/socar/en/activities/transportation/baku-tbilisi-erzurum-gas-pipeline> ,
Erişim tarihi .24. Mayıs.2017.

<http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>, Erişim tarihi .24.Nisan.2017.

<http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>, Erişim tarihi.20.Aralık.2016.

<http://www.dunya.com/sektorler/enerji/iste-turkiye039nin-yeni-enerji-stratejisi-haberi-264720>,
Erişim tarihi 25. Ağustos .2016.

<http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fStrategic+Plan%2fStrategicPlan2015-2019.pdf> , Erişim tarihi .24.Aralık.2015.

<http://foreignpolicy.com/2015/05/11/turkeys-reckless-gas-game-russia-putin-turkish-stream/> ,
Erişim tarihi 12.Aralık.2016.

<http://thediplomat.com/2015/12/a-tangled-web-russia-turkey-and-central-asia/>,
Erişim tarihi.24. Kasım.2016.

http://www.tika.gov.tr/en/page/about_us-14650 , Erişim tarihi .24.Aralık.2016.

<http://www.btc.com.tr/index.html> , Erişim tarihi 16. Mayıs.2016.

<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=IND> , Erişim tarihi .24. Aralık.2016.

<https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/2006-07-01/india-and-balance-power> ,
Erişim tarihi .28.Aralık.2016.

<http://thediplomat.com/2014/08/indias-quest-for-energy-in-central-asia/>,Eriřimtarihi.14.
Mayıs.2015.

<http://thediplomat.com/2015/05/an-opportunity-for-india-in-central-asia/> ,
Erişim tarihi.4.Aralık.2016.

<http://hir.harvard.edu/article/?a=2611> , Erişim tarihi .7.Aralık.2016.

<http://thediplomat.com/2016/02/new-alliances-in-central-asia/> , Erişim tarihi.12.Haziran.2016.

<http://thediplomat.com/2015/01/central-asia-and-the-india-russia-partnership/> ,
Erişim tarihi.12.Haziran.2016.

<http://thediplomat.com/2013/03/the-great-game-in-central-asia-after-afghanistan/>,

Erişim tarihi 12.Ocak.2017.

<https://www.foreignaffairs.com/articles/central-asia/2012-08-07/new-great-game-central-asia> ,

Erişim tarihi .24. August.2017.

<http://www.yenisafak.com/gundem/trump-abdyi-yeniden-yapilandiriyor-2642071>,

Erişim tarihi 1.Eylul.2017.

<https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2016-07-25/irans-shanghai-dream> ,

Erişim tarihi 25. August.2016.

<http://iuvmpress.com/fa/11656> , Erişim tarihi 11. Mayıs.2017.

<http://www.dw.com/tr/modern-ipek-yolu-projesi-beklentiler-ve-ku%C5%9Fkular/a-38832963> ,

Erişim tarihi 12. Mayıs.2017.

<http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/ipek-yolu-cin-in-kuresel-kalkinma-perspektifi/818595> ,

Erişim tarihi 12. Mayıs.2017.

<https://www.forbes.com/sites/wadeshepard/2017/03/19/is-chinas-new-silk-road-really-a-recipe-for-peace/#5a48c50c4afc> , Erişim tarihi 19.Mart.2017.

<http://thediplomat.com/2014/05/chinas-new-silk-road-vision-revealed/>Erişim tarihi 12. Mayıs.2017.

<https://www.foreignaffairs.com/articles/2016-12-12/china-and-world>, Erişim tarihi 28.Aralık.2016.

<https://www.foreignaffairs.com/articles/2016-12-12/china-and-world> , Erişim tarihi 28.Aralık.2016.

<http://www.gtreview.com/news/asia/aiib-to-kick-into-gear-in-central-asia/>,Erişim tarihi 24.Temmuz.2016.

http://www.instc-org.ir/Pages/Home_Page.aspx , Erişim tarihi 11. Mayıs.2017.

<http://wagontir.ir/115-2/> , Erişim tarihi 11. Mayıs.2017.

<http://www.ogj.com/articles/print/volume-99/issue-10/special-report/middle-east-update-iran-expands-middle-east-influence-into-caspian-sea.html> , Erişim tarihi 5. Mayıs.2016.

<http://iran-newspaper.com/Newspaper/MobileBlock?NewspaperBlockID=122029> ,

Erişim tarihi 22.Temmuz.2016.

<http://www.irdiplomacy.ir/fa/page/1951331>, Erişim tarihi .24.Aralık.2016.

<http://www.irdiplomacy.ir/fa/page/1951331> , Erişim tarihi .24.Aralık.2016.

<http://www.mashreghnews.ir/news/303358/> , Erişim tarihi .8.Aralık.2016.

<http://www.geopolitica.info/european-energy-diversification/>, Erişim tarihi .24.Aralık.2015.

Turkey's energy dynamics, regional politics and pipelines in the context of global game-changers, <http://brusselsenergyclub.org/resources/publications/id/turkeys-energydynamics-regional-politics-and-pipelines-in-the-context-of-global-game-changers-032/> , Erişim tarihi .10.şubat.2017.
<http://www.energypost.eu/brussels-gives-first-glimpse-means-energy-union/> ,

Erişim tarihi 20.Nisan.2015.

http://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/Shahdeniz/SouthernCorridor.html,

Erişim tarihi .30. Mart. 2017.

<http://www.americansecurityproject.org/congressional-support-for-the-southern-corridor/>,

Erişim tarihi .27.Aralık.2015.

<https://www.brookings.edu/articles/refreshing-european-energy-security-policy-how-the-u-s-can-help/> , Erişim tarihi.27.Aralık. 2017.

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/07/090713_nabuccolatest.shtml ,

Erişim tarihi.2. Mayıs. 2016.

<http://www.tuicakademi.org/nabucco-projesi/> , accessed on 17 December 2016.

http://www.ntv.com.tr/dunya/nabucco-projesi-nedir-ne_degildir,J5DBIv_eD02BGGYaWBWN8w ,
accessed on 3 June 2017.

<http://uluslararasisigundem.com/nabucco-dogal-gaz-boru-hatti-projesi/> , Erişim tarihi .23.Aralık.2016

<https://www.dunya.com/dunya/nabucco-projesi-imzalandi-haberi-83447> ,

Erişim tarihi .12.Aralık.2016.

<http://www.gazetevatan.com/nabucco-da-oyun-bitti-yeni-rota-balkanlar-548935-ekonomi/> ,

Erişim tarihi .12.Aralık.2016.

Tarihi Nabucco Projesi Son Nefesini Verdi, <http://t24.com.tr/haber/tarihi-nabucco-projesi-son-nefesini-verdi,232873> , Erişim tarihi .13.Ocak.2017.

[http://enerjiensitüsü.com/2015/11/16/turkmenistan-tapi-dogalgaz-boru-hatti-projesinde-](http://enerjiensitüsü.com/2015/11/16/turkmenistan-tapi-dogalgaz-boru-hatti-projesinde-kararli/)

[kararli/](http://enerjiensitüsü.com/2015/11/16/turkmenistan-tapi-dogalgaz-boru-hatti-projesinde-kararli/) , Erişim tarihi .17.Aralık.2015.

[https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/blog/newsDetail;jsessionid=88dU7mNEDoVTQt9_g1GuNF4yAy4V8oQZBDSirC4YmlY0NP5fCXmx!-1995629392?news_id=EK-](https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/blog/newsDetail;jsessionid=88dU7mNEDoVTQt9_g1GuNF4yAy4V8oQZBDSirC4YmlY0NP5fCXmx!-1995629392?news_id=EK-217555&_afLoop=3906651059740066&_afWindowMode=0&_afWindowId=null&_adf.ctrl-state=1cuffzjoj1_1#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D3906651059740066%26news_id%3DEK-217555%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D1cuffzjoj1_5)

[217555&_afLoop=3906651059740066&_afWindowMode=0&_afWindowId=null&_adf.ctrl-state=1cuffzjoj1_1#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D3906651059740066%26news_id%3DEK-217555%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D1cuffzjoj1_5](https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/blog/newsDetail;jsessionid=88dU7mNEDoVTQt9_g1GuNF4yAy4V8oQZBDSirC4YmlY0NP5fCXmx!-1995629392?news_id=EK-217555&_afLoop=3906651059740066&_afWindowMode=0&_afWindowId=null&_adf.ctrl-state=1cuffzjoj1_1#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D3906651059740066%26news_id%3DEK-217555%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D1cuffzjoj1_5) ,

Erişim tarihi .22.Aralık.2015.

<http://www.dw.com/tr/g%C3%BCney-ak%C4%B1mda-d%C3%BC%C4%9Fmeye-bas%C4%B1ld%C4%B1/a-16382927>, Erişim tarihi .14.Aralık.2016.

<http://foreignpolicy.com/2015/05/11/turkeys-reckless-gas-game-russia-putin-turkish-stream/> ,

Erişim tarihi .12.Mayıs. 2016.

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/12/111230_south_stream.shtml ,

Erişim tarihi .25.Kasım.2014.

https://tr.sputniknews.com/trend/guney_akimin_allternatifi_turk_akimi/ ,

Erişim tarihi .13.Aralık2016.

<http://www.haber7.com/avrupa/haber/1042998-nabucco-projesi-iptal> ,Erişim tarihi .27.Haziran2016.

https://tr.sputniknews.com/rsfmradio.com/2013_06_27/Nabucco-iptal-oldu/.Erişim tarihi.28.Haziran 2016.

<http://www.haberturk.com/ekonomi/enerji/haber/1374087-trans-adriyatik-boru-hattinin-maliyeti-4-5-milyar-avro-olacak> , Erişim tarihi .31.Aralık.2017.

<https://jamestown.org/program/injecting-russian-gas-tap-downgrading-importance-southern-gas-corridor/> , Erişim tarihi .17.Haziran.2017.

<http://enerjienstitusu.com/2015/04/09/trans-adriyatik-boru-hatti-projesi-iran-da-dahil-olmak-uzere-hissedarlara-acildi/> , Erişim tarihi .12.Aralık.2015.

<http://www.tanap.com/tanap-projesi/tanap-nedir/> , Erişim tarihi .12.Aralık.2016.

<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/tanap-21-yuzyilin-projesi> , Erişim tarihi .21.Eylul.2016.

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/01/20070123-2.html>,

Erişim tarihi .30.Aralık.2016.

<http://www.isrjournals.com/fa/special-articles/562-archive-special-articles-farsi-8.html>,Erişim tarihi .12.Eylul.2016.

<http://foreignpolicy.com/2007/10/24/seven-questions-a-conversation-with-zbigniew-brzezinski/>,

Erişim tarihi .12.Aralık. 2015.

<http://akademikarastirma.org/abdnin-orta-asya-politikasi-soguk-savas-sonrasi/> ,

Erişim tarihi.24. Aralık. 2016.

https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2012/04/20090507_caspian_sea_basin.pdf,

Erişim tarihi .9 .Ekim.2016.

<http://alwaght.com/fa/News/4924> , Erişim tarihi .23.Ocak.2018.

<https://www.rferl.org/a/1071190.html> , Erişim tarihi .12 Mart. 2018.

<https://www.belfercenter.org/publication/current-trends-us-foreign-policy-implications-caspian> ,

Erişim tarihi .12.Ocak.2017.

<https://obamawhitehouse.archives.gov/energy/securing-american-energy> ,

Erişim tarihi .30.Şubat.2016.

http://www.ontheissues.org/2016/Barack_Obama_Energy_+_Oil.htm, Erişim tarihi .1.Aralık. 2016.

<https://thinkprogress.org/hillary-clinton-on-energy-and-foreign-policy-we-need-to-address-the-very-real-threat-of-climate-37550941736b/> , Erişim tarihi .15.Aralık.2015.

<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/yeni-buyuk-oyunda-enerji-denklemleri> ,

Erişim tarihi .25.Aralık.2016.

<https://en.trend.az/business/energy/2165880.html> , Erişim tarihi .24.Aralık. 2015.

<https://en.trend.az/azerbaijan/politics/2540563.html> , Erişim tarihi .2.Haziran.2016.

<https://en.trend.az/business/energy/2690580.html> , Erişim tarihi .29.Kasım.2016.

<https://sputniknews.com/business/201605061039207698-nord-stream-south-gas-corridor/> ,

Erişim tarihi. 6.Haziran.2016.

<http://www.hurriyetdailynews.com/clinton-visits-azerbaijan-amid-border-clashes.aspx?pageID=238&nID=22527&NewsCatID=359> , accessed on 25 December 2016.

<https://www.evrensel.net/haber/264145/abd-orta-asya-ulkeleri-ile-c5-1i-kurdu> ,

Erişim tarihi 3.Kasım.2015.

<https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2017/09/274386.htm> , Erişim tarihi .3.Kasım.2017.

<http://thediplomat.com/2016/08/5-central-asian-foreign-ministers-convene-in-washington/> ,

accessed on 12 September 2016.

<https://www.rferl.org/a/kerry-central-asia-foreign-ministers-meeting/27897292.html> ,

Erişim tarihi .4 August .2016.

<https://www.rferl.org/a/central-asia-us-seeks-new-path/27898135.html> ,

Erişim tarihi .4.Eylul.2016.

<http://newtimes.az/tr/experts/318> , Erişim tarihi .15.Aralık.2016.

<http://www.washingtontimes.com/news/2013/dec/10/rep-bridenstine-caspian-energy-equals-american-sec/>, Erişim tarihi .28.Aralık.2015.

<http://foreignpolicy.com/2014/06/10/the-corleones-of-the-caspian/> , accessed on 10 June 2014.

<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/abd-rusya-iliskilerinde-sifirlama-yerine-menfaat-ortakligi> ,

Erişim tarihi .5.Mayıs.2016.

<https://www.theatlantic.com/international/archive/2012/03/why-obamas-reset-with-russia-is-failing/254115/> , Erişim tarihi .5.Aralık. 2016.

<http://www.elektrikport.com/teknik-kutuphane/enerjide-dengeleri-degistirecek-bir-kaynak-kaya-gazi/8046#ad-image-0> , Erişim tarihi .23.Şubat.2015.

<http://nationalinterest.org/feature/shale-shock-how-use-americas-energy-market-foreign-policy-19823> , Erişim tarihi .23 .Aralık.2017.

<https://www.platts.com/latest-news/shipping/london/us-lng-cargo-lands-in-turkey-first-market-with-26557391> , Erişim tarihi .23.Şubat.2017.

<https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2013-06-15/energy-and-american-power> , Erişim tarihi .23.Şubat. 2015.

<https://www.iea.org/ugforum/ugd/united%20states/> , Erişim tarihi. 13.Haziran.2017.

<https://www.foreignaffairs.com/articles/2011-01-01/good-news-about-gas> ,

Erişim tarihi .14.Aralık.2016.

http://www.ontheissues.org/2016/Barack_Obama_Energy_Oil.htm,

, Erişim tarihi.1.Aralık.2016.

<http://diplomacy.iies.ac.ir/Data/ContectFiles/29-11-90-005.pdf> , Erişim tarihi.24.Kasım.2017.

http://www.bbc.com/persian/mobile/business/2014/06/140619_an_american_energy_independence.shtml , Erişim tarihi .9.Ekim.2017.

https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2014/01/16/how-the-u-s-oil-boom-is-changing-the-world-in-6-charts/?utm_term=.0409ccf43cea , Erişim tarihi 15.Kasım. 2017.

<https://www.thenation.com/article/how-us-energy-boom-harming-foreign-policy/>,

Erişim tarihi.1.Kasım.2017.

<https://oilprice.com/Energy/Natural-Gas/How-the-US-Shale-Boom-Will-Change-the-World.html> , Erişim tarihi .25.Ekim.2017.

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/69503>, Erişim tarihi .9.Ekim.2017.

<https://ir.sputniknews.com/opinion/201710032891149%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86%D8%A8%D8%B1%D8%AC%D8%A7%D9%85-%D8%A2%D9%85%D8%B1%DB%8C%DA%A9%D8%A7/> , Erişim tarihi .23.Aralık.2017.

<https://tr.trend.az/other/commentary/2760689.html> , Erişim tarihi .23.Kasım.2017

<https://tr.trend.az/other/commentary/2760689.html> , Erişim tarihi .23.Ocak.2017.

<http://www.karar.com/gorusler/obamanin-dis-politikasi-beklentiler-ve-gercekler-375928#> ,

Erişim tarihi.25.Ocak.2017.

<http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> , accessed on 23 December 2017.

<http://ns2.acacompany.net/fa/page/1910374/> , Erişim tarihi.10.Şubat.2018.

<https://thediplomat.com/2017/01/the-pivot-to-asia-was-obamas-biggest-mistake/> ,

Erişim tarihi.10.Şubat.2018.

<http://www.bbc.com/persian/world-features-38683617> , Erişim tarihi.12.Aralık.2017.

<http://foreignpolicy.com/2014/09/29/the-united-states-silk-road-to-nowhere-2/> ,

Erişim tarihi .12.Aralık.2017.

<https://2009-2017.state.gov/p/sca/ci/af/newsilkroad/index.htm> , Erişim tarihi.8.Mart.2018.

<https://thediplomat.com/2011/11/the-new-silk-road/> , Erişim tarihi .24.Ocak.2018.

www.ilnanews.ir, Erişim tarihi .9.Mart.2018.

<https://thediplomat.com/2014/10/following-the-new-silk-road/> , Erişim tarihi 12.Aralık2017.

<http://www.sharghdaily.ir/fa/main/detail/188298/>, Erişim tarihi .2.Mart. 2019.

<http://www.bbc.com/persian/iran-45154543>, Erişim tarihi .2.Mart. 2019

<https://www.dw.com/fa-ir/iran/a-45182495>, Erişim tarihi .12.Haziran.2019.

<https://www.dw.com/fa-ir/iran/a-45182495>, Erişim tarihi .25.Nisan.2019.

The New Energy Revolution and the Gulf, https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/121114_Barnett_GulfEnergy_Web.pdf, Erişim tarihi.12 Mart. 2019.

Donilon Thomas (2014) Unconventional Energy and U.S. National Security, Center for new American Security, February 6, 2014, available at: <http://www.cnas.org/sites/default/files/Energy%20Rush%20Rollout%20Transcript.pdf>,

Erişim tarihi .Nisan.April 2019.

Nye Joseph S. (2012). “Energy Independence in an Interdependent World”, available at: <https://www.project-syndicate.org/commentary/energy-independence-in-an-interdependent-world?barrier=true>, accessed on 12 April 2019.

Hamill Paul (2015).”10 Key National Security Challenges in 2015” ,American security project <http://www.americansecurityproject.org/10-key-national-security-challenges-in-2015/>

Nye Joseph S. (2012). “Energy Independence in an Interdependent World”, available at: <https://www.project-syndicate.org/commentary/energy-independence-in-an-interdependent-world?barrier=true>, Erişim tarihi 12.Aralık. 2018.

Donilon Thomas (2014) Unconventional Energy and U.S. National Security, *Center for new American Security*, available at:

<http://www.cnas.org/sites/default/files/Energy%20Rush%20Rollout%20Transcript.pdf>,

Erişim tarihi 12.Aralık. 2018.

Üstün,C. *Turkey becomes an energy hub*, Center for European Studies, Middle East Technical University, <http://eu-28watch.org/issues/issue-no-9/turkey-becomes-an-energy-hub/>. Erişim tarihi .12. Mart. 2019.

Tétreault,M. The Political Economy of Middle Eastern Oil,
<https://pdfs.semanticscholar.org/67a6/b3d396b50a88733c06a527c2abeb65e0e685.pdf> ,

Erişim tarihi .12.Mart.2019.

<https://www.irna.ir/news/82987993/>, Erişim tarihi.29.Aralık2019.

ÖZGEÇMİŞ

Omid Shokri Kalehsar İran'da Tercumanlık bölümünde lisans yaptı. Daha sonra İstanbul Üniversitesi'nde Çeviribilim de ilk yüksek lisans ve Yeditepe Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler bölümünde ikinci yüksek lisans yaptı. 2014 yılında Yalova Üniversitesinde Uluslararası İlişkileri bölümünde doktora yapmaya başladı. 2019 yılında George Mason üniversiteinde misafir araştırmacı olarak çalıştı. Bu süreçte yerel basın ve TV kanalları ile röportajlar yaptı ve akademik dergilerde çalışmaları yayınlandı.

